

HVORDAN OPPLEVER UNGDOM Å DELTA I FAMILIERÅD?

Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og
diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.

PhD avhandling

Trondheim, september 2006.

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.

F O R O R D

En PhD-avhandling er først og fremst et tålmodig stykke arbeid fra forskeren selv. Det er likevel en uoverkommelig oppgave uten støtte fra en del nøkkelspillere.

Jeg vil hevde at den viktigste av dem alle er veilederen. Jeg har hatt en veileder som har vært tilgjengelig, rask til å gi respons, samt forberedt seg grundig til hver eneste veiledningstime. En stor takk til Paul Leer-Salvesen for hans innsats som veileder. En takk også til min biveileder, Inger Marii Tronvoll.

Takk til mine kollegaer ved Avdeling for samfunnsfag på Høgskolen i Bodø. Både praktisk og faglig har jeg hatt god støtte i dette miljøet, og de har kommet med nyttige innspill til mitt arbeid med avhandlingen.

Avhandlingen omhandler familieråd, som er en relativt ny modell i barnevernets arbeid. Hele avhandlingen kunne stoppet opp dersom der ikke var velvillige døråpnere og informanter i feltet. Takk til barnevernsarbeidere i Norge og Danmark som har vært villige til å bruke av sin tid til å spørre ungdom om å delta. Og aller mest takk til de 20 ungdommene som var villige til å dele sine erfaringer med meg.

Bodø, 20. april 2006

Sveinung Horverak

INNHALDSFORTEGNELSE.

Kapittel 1 Introduksjon.	s. 8
1.1. Innledning – avhandlingens tema og oppbygning.	s. 8
1.1.1 Tema og problemstilling	s. 8
1.1.2 Disposisjon	s. 13
1.1.3 Avhandlingens plass i en forskningsmessig kontekst.	s. 17
1.2 Barnet som sosial aktør.	s. 20
1.2.1 Hvordan ser vi på barnet – ontologi.	s. 20
1.2.2 Det kompetente barnet.	s. 22
1.2.3 Barndommen som sosial konstruksjon.	s. 26
1.2.4 Løgstrup og begrepet interdependence.	s. 28
 Kapittel 2 Teori.	 s. 34
2.1. Innledning.	s. 34
2.2. Teori om sentrale tema i avhandlingen.	s. 35
2.2.1 Innledning.	s. 35
2.2.2 Teoretiske tilnærminger i analysen.	s. 36
2.2.3 Familieråd som forskyvning av makt mellom det offentlige og de private.	s. 37
2.2.4 Familieråd som rituale.	s. 40
2.2.5 Konflikt som eiendom.	s. 44
2.2.6 Empowerment og capability approach.	s. 52
2.2.7 Kan myndighet og makt overføres under barnevernets rammevilkår?	s. 59
2.2.8 Ulike perspektiver på statlig ansvar.	s. 64
2.3 Barndommens historie	s. 66
2.3.1 Innledning	s. 66
2.3.2 Aries og DeMause	s. 68
2.3.3 Kritikk mot Aries og DeMause.	s. 73
2.3.4 Synet på barnet som subjekt.	s. 76
2.4. Endringer i synet på barnevernets barn – fra pietisme til postmodernisme.	s. 77
2.4.1 Innledning.	s. 77

2.4.2 Tiden før første barnevernslov – barnevern som barneredning.	s. 78
2.4.3 Vergerådsloven, 1896-1953 – Barnevern som straff.	s. 81
2.4.4 Den offentlige sektor og private organisasjoner under vergerådsloven.	s. 85
2.4.5 Lov om barnevern, 1953-1992 – Barnevern som behandling.	s. 88
2.4.6 Lov om barneverntjenester av 1992 – Barnet som sosial aktør.	s. 90
2.4.7 Avslutning.	s. 95
Kapittel 3 Familieråd.	s. 97
3.1 Familieråd.	s. 97
3.1.1 Modellens opprinnelse og utbredelse.	s. 97
3.1.2 Kritikk mot familieråd.	s. 98
3.2 Barnet i familieråd	s. 99
3.2.1 Skal barnet alltid delta.	s. 99
3.2.2 Barnets selvbestemmelse.	s. 99
3.2.3 Barnets rett til beskyttelse.	s. 100
3.2.4 Prinsippene om informert samtykke, kompetanse og frivillighet.	s. 102
3.2.5 Familieråd, dilemmaet mellom barnets rett til medvirkning og rett til beskyttelse.	s. 104
3.3 Forskning om familieråd.	s. 106
3.3.1 Forskning i Europa om familieråd.	s. 106
3.3.2 De omsluttende, innesluttende og ambivalente familieråd.	s. 109
3.3.3 Hvordan oppfattes familieråd av aktørene selv.	s. 110
Kapittel 4 Metode	s. 114
4.1 Innledning	s. 114
4.2 Bruk av kvalitativ metode og intervju – mål med undersøkelsen	s. 114
4.2.1 Kvalitativ eller kvantitativ metode.	s. 114
4.2.2 Gjennomføring av intervju.	s. 115
4.3 Forforståelse, forskerrolle og forskereffekt.	s. 116
4.3.1 Min forforståelse.	s. 116
4.3.2 Forskerrollen.	s. 117
4.3.3 Forskereffekt.	s. 118
4.4 Utvalg og rekruttering.	s. 118

4.4.1 Utvalg.	s. 118
4.4.2 Rekruttering.	s. 119
4.5 Analyse, tolkning og avgrensning mot det komparative studie.	s. 120
4.5.1 Analyse.	s. 120
4.5.2 Analysens sentrale temaer.	s. 122
4.6 Etske dilemma ved bruk av barnevernsbarn som informanter i forskning.	s. 123
4.6.1 Innledning.	s. 123
4.6.2 Fem etiske forskningsregler.	s. 124
4.6.3 Oppsummering.	s. 133
4.7 Bruk av ulike paradigmer som forståelsesgrunnlag for forskning.	s. 134
4.7.1 Innledning.	s. 134
4.7.2 Ontologi, epistemologi og metodologi.	s. 135
4.7.3 Drøfting av fire paradigmer i forhold til avhandlingen.	s. 136
4.7.4 Oppsummering.	s. 142
Kapittel 5 Presentasjon av data og analyse.	s. 144
5.1 Innledning.	s. 144
5.2 Typologisering av informantenes utsagn	s. 144
5.2.1 Innledning	s. 144
5.2.2 Kategori 1, de sårede – fem informanter.	s. 145
5.2.3 Kategori 2, de skuffede – fem informanter.	s. 147
5.2.4 Kategori 3, de fornøyde – tre informanter.	s. 149
5.2.5 Kategori 4, de kjempefornøyde – syv informanter.	s. 150
5.2.6 Systematisering rundt kategoriene.	s. 155
5.2.7 Ulikheter mellom norske og danske – en systematisering.	s. 156
5.2.8 Drøfting av ulikheter mellom de norske og danske informanter.	s. 159
5.2.9 Antall deltagere.	s. 162
5.3 Temaanalyse.	s. 163
5.3.1 ”Jeg kan meget godt like at man bestemmer når det handler om en selv” – om ungdommens opplevelse av makt eller avmakt i familierådet.	s. 163
5.3.1.1 Innledning.	s. 163
5.3.1.2 Ungdommens opplevelse av makt i familierådet.	s. 165
5.3.1.3 Familieråd – makten til å definere barnets beste utjevnes.	s. 166

5.3.1.4 Familieråd og Arnsteins ”ladder of participation”.	s. 167
5.3.1.5 Barnevernsbarn i norden – blir de hørt i egen sak.	s. 170
5.3.1.6 Hvordan blir ungdommen involvert i familierådet.	s. 175
5.3.1.7 Familieråd – barnet som sosial aktør.	s. 178
5.3.1.8 Oppsummering – ungdommens opplevelse av makt eller avmakt i familierådet..	s. 183
5.3.2 ”Jeg fikk mer og mer selvtillit for hver gang, det var jo meg som var festens midtpunkt” – om familieråd som beslutning eller behandling.	s. 186
5.3.2.1 Innledning.	s. 186
5.3.2.2 Presentasjon av noen informanter og deres beskrivelse av endring.	s. 187
5.3.2.3 Familierådet – en terapeutisk prosess.	s. 191
5.3.2.4 Familieråd som rituale.	s. 196
5.3.2.5 Oppsummering.	s. 203
5.3.3 ”Din familie har kjent deg siden du var liten, en bitte liten baby, det er det jeg tror er bra med familien” – om konflikt som eiendom.	s. 203
5.3.3.1 Innledning.	s. 203
5.3.3.2 Konflikt som potensiale.	s. 204
5.3.3.3 Behovet for en åpnere beslutningsprosess i barnevernet.	s. 205
5.3.3.4 Familieråd – tilbakeføring av konflikten og åpning av beslutningsprosessen.	s. 206
5.3.3.5 Ønsker klienten å overta konflikten som sin eiendom?	s. 209
5.3.3.6 Tar de tilbake konflikten, eller fører de den tilbake til barnevernet?	s. 209
5.3.3.7 De som arbeider frem en løsning hvor barnevern og ungdom, foreldre og nettverk samarbeider om tiltakene.	s. 211
5.3.3.8 De som finner løsning uten at de får til et samarbeid med barnevernet om dette.	s. 213
5.3.3.9 De som ikke får iverksatt noen løsning.	s. 215
5.3.3.10 De som arbeider frem en løsning hvor ungdommen i hovedsak løser problemet selv med støtte fra nettverket.	s. 216
5.3.3.11 Kan det at nettverket får tilbake konflikten være	

skadelig for ungdommen ?	s. 218
5.3.3.12 Det offentliges ansvar – hva innebærer det?	s. 221
5.3.3.13 Oppsummering.	s. 222
5.3.4 ”Også er det med meg og min mormor, for hun har hatt fire barn, man vil ikke skuffe sine besteforeldre”	
– om åpenhet og følelser i familierådet.	s. 223
5.3.4.1 Innledning	s. 223
5.3.4.2 Familieråd og de spontane livsytringer.	s. 224
5.3.4.3 Er familieråd krenkelse av ungdommens urørlighetssone i del 2 av familierådet?	s. 226
5.3.4.4 Er familieråd krenkelse av ungdommens urørlighetssone i del 1 av familierådet?	s. 229
5.3.4.5 Oppsummering	s. 235
Kapittel 6 Avslutning	s. 237
6.1. Innledning.	s. 237
6.2. Ti teser om ungdoms opplevelse av familieråd.	s. 237
6.3. Avslutning	s. 243
Litteraturliste.	s. 247
Vedlegg.	
1. Intervjuguide.	s. 258
2. Forespørsel til ungdom om å delta i intervju.	s. 260
3. Forespørsel til foreldre om å la ungdommen delta i intervju.	s. 261

KAPITTEL 1 INTRODUKSJON.

1.1. Innledning – avhandlingens tema og oppbygning.

1.1.1 Tema og problemstilling.

Avhandlingens tema er familieråd som arbeidsmodell i barnevernet. I følge Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr 100 § 1-1, er barnevernets formål å ”sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid”. I lovens kapittel 4 er det gjort rede for kriterier som hjemler tiltak fra barnevernet. Inngrepskriteriene er imidlertid lite konkrete, noe som fordrer stor grad av skjønnsutøvelse.

Barnevernet har den siste tiden blitt møtt med en forventning om at brukerne i større grad trekkes inn i saksbehandlingen som aktive deltagere (Slettebø og Seim 2001). Dette kommer frem i forarbeidene til ny barnevernslov (Sosialdepartementet NOU 1985:18 og Barne og familiedepartementet Ot.prp nr. 44 1991-92). Et økt fokus på brukermedvirkning bekreftes i en omfattende vurdering av barnevernet, som ble gjennomført i år 2000 i regi av Barne og familiedepartementet. Det ble nedsatt et utvalg, befringutvalget, som skulle vurdere barnevernets virksomhet, og komme med forslag til endringer. Et av hovedpunktene i deres rapport sier følgende: *Barnevernet er en del av velferdsstaten, og bygger på et verdigrunnlag som har menneskeverdet som overordnet hensyn og målestokk. Alle barn som unge har rett til, og krav på, et utviklingsfremmende oppvekstmiljø. I denne sammenheng er likeverdighet og medvirkning grunnverdier som stiller særlige krav til dem som har ansvar* (Barne og familiedepartementet, NOU 2000:12, s. 13).

At barn og unge får gi uttrykk for sin mening er også eksplisitt omtalt i FNs barnekonvensjon artikkel 12:

1)Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2)For disse formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller ved en representant eller et egnet myndighetsorgan, og på en måte som samsvarer med vedkommende lands saksbehandlingsregler (Barne og familiedepartementet, 1991, Rundskriv Q 0648).

Det ble i den nye loven innført endringer i saksbehandlingsreglene som har som siktemål å sikre partenes mulighet for innsyn og påvirkning i forhold til egen sak. De mest konkrete endringene er knyttet til innføring av fylkesnemd som beslutningsorgan i tvangssaker, og ved innføring av partsrettigheter for barn over 15 år i saker som gjelder omsorgsovertagelse. I tillegg er barn gitt partsrettigheter uansett alder i forhold til plassering på institusjon, når grunnen til plassering er adferdsproblemer.

Begrepet barnevern er i denne avhandlingen knyttet til det offentliges ansvar for å yte bistand overfor barn som ikke har en tilfredstillende omsorgssituasjon. Dette kan begrunnes i foreldrenes manglende evne til å ta tilstrekkelig ansvar for sine barn, eller i barnas adferd som foreldrene ikke klarer å håndtere. Barnevernet har sin målsetting og mandat forankret i lovtekstens formålsparagraf, men hvordan selve arbeidet skal gjøres er gjenstand for debatt. Vi leser blant annet jevnlig medieoppslag der det diskuteres barnevernets inngripen i enkeltsaker. Dette har også ført til økt fokus på barnevernets lukkede beslutningsprosess, noe som blant annet har ført til at deler av rettssakene i barnevernet av og til åpnes for media.

Det prøves stadig ut nye arbeidsmåter og metoder der et fellestrekk er økt brukerinnflytelse. Blant disse nye metodene finner vi familieråd, som har vært brukt i Norge de siste 10 årene. Familieråd er en modell der både foreldre, barn og deres nettverk er sentrale i beslutningsprosessen. Det er denne måten å arbeide på som er tema i denne avhandlingen der problemstillingen er:

Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?

- *Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.*

20 ungdommer, som selv har deltatt i familieråd, er avhandlingens sentrale informanter. Avhandlingen har fokus på disse ungdommenes opplevelse av sin deltagelse i familierådet, og i analysen sees dette i et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Dette nødvendiggjør en drøfting av barnevernet generelt, og familieråd spesielt, i forhold til debatten om barnevernets myndighetsutøvelse. I forlengelse av dette ligger også en etisk drøfting av barnets aktive deltagelse i beslutningsprosessen i familieråd.

Barnevernet har et mandat både som hjelper og maktutøver, et mandat som skal utøves samtidig som man ivaretar klientens medvirkning og selvbestemmelse. Den rolle barnevernet har gir et ansvar for å sikre barn en tilfredstillende omsorgssituasjon. Det kan synes paradoksalt å innføre en modell der det er barna selv, og deres foreldre og nettverk, som skal sørge for dette. Barnevernet er som oftest inne i bildet på grunn av foreldrenes svakheter i rollen som omsorgsutøvere. For å belyse noen av de dilemmaene som finnes i disse møtene kunne jeg valgt å bruke en psykologisk eller filosofisk innfallsvinkel. Dette er ikke mitt primære valg, selv om teori fra psykologi og filosofi kunne gitt rammer for å drøfte barnevernets rolle i forhold til brukerne. Dette kunne eksempelvis være ved å drøfte grad av modenhet hos ungdommen, og de muligheter og begrensninger dette gir for medvirkning. Men det er ikke denne innfallsvinkelen som er valgt. Avhandlingen handler om hvordan barnevernets rolle og arbeidsmåte utfordres og endres, ved at det jobbes etter en myndiggjørende modell.

Det pågår en generell debatt i den norske velferdsstat om temaet autonomi versus paternalisme. På flere samfunnsområder har det pågått demokratiserende prosesser som innebærer en styrking av pasienters og klienters selvbestemmelse eller autonomi. Dette utgjør en motvekt mot paternalisme, som kan forstås som velferdssystemets definisjoner av andres problemer og hjelpebehov. Dette ser vi blant annet i skoleverket, hvor elevdemokrati står mer og mer sentralt. Innen sykehussektoren har vi fått fritt sykehusvalg, og innen omsorgen for funksjonshemmede har vi fått ordningen med personlig assistent. Dette er eksempler som hver på sitt område tar sikte på å høyne graden av autonomi for den enkelte bruker, og som innebærer at profesjonene i hele helse og sosialsektoren får utfordret sin ekspertrolle.

Begrepet brukermedvirkning har også fått økende plass i faglitteraturen innen barnevernet (Follesø 1998). Vi har fått utvidete partsrettigheter både for barn og foreldre nedfelt i Lov om barneverntjenester som ble iverksatt i 1993. I tillegg er det som nevnt blitt innført ulike metoder i barnevernet med siktemål å øke foreldres og barns innflytelse i egen sak. Imidlertid er brukermedvirkning et komplisert begrep å forholde seg til i barnevernet. I følge barnevernsloven er det barnets beste som skal være det styrende prinsipp, og således er barnet primærbrukeren. Men også foreldrene er brukere, både fordi de selv har status som klienter og har egne partsrettigheter, og fordi barnets beste i de fleste sammenhenger vil innebære at det jobbes for bedre forhold i foreldrehjemmet (Sandbæk 2001).

Flere forhold har bidratt til økt oppmerksomhet om barns status i barnevernssaker. Det er allerede nevnt at barn har fått sterkere juridiske rettigheter. I tillegg har barndomssosiologien i større grad rettet fokus mot barn som sosiale aktører, i motsetning til som passive mottagere av omsorg (Sandbæk 2001). Barnet har behov for omsorg, men det er samtidig også en økt oppmerksomhet på barns kompetanse og motstandsdyktighet.

Det kan problematiseres om hvordidt barn skal involveres i beslutningsprosessen for enhver pris (Sandbæk 2001). Det finnes familier der foreldre truer og mishandler sine barn, slik at disse blir satt under et utilbørlig press ved å være aktivt med i beslutningsprosessen. På den andre side vil barna også i disse tilfellene kunne bidra med viktig informasjon. Barn har på den ene side en rett til å bli hørt, og på den andre side en rett på beskyttelse. Det er dog viktig å understreke at barn har behov for tilhørighet og kontinuitet, og at det derfor er viktig å jobbe med både foreldre og barn parallelt. På den andre side vil det imidlertid finnes situasjoner hvor det er riktig at barnevernet handler i strid med foreldres og barns ønske. Det kan være når barn lever under forhold som kan være så skadelige, eller livstruende, at barnevernet må handle for å sikre barnets helse.

Brukerundersøkelser i barnevernet kan tyde på at foreldre etterlyser retten til selv å definere problemer og tiltak (Slettebø og Seim 2001). Det rettes i økende grad kritiske innvendinger mot den tradisjonelle ekspertrollen barnevernet innehar i saksbehandlingen i barnevernssaker (Tveiten 1996). Det etterlyses en holdning der barnevernet ikke tviholder på sin definisjonsmakt, men involverer både foreldre, barn og familiens nettverk, når barnets situasjon skal vurderes og tiltak bestemmes.

Familieråd er en arbeidsform der disse etterlysningene tas til følge. Metoden har sin opprinnelse fra New Zealand, der den ble utviklet på midten av 1980-tallet for å møte utfordringer fra minoritetsgruppen maoriene. På første halvdel av 1990-tallet ble modellen utprøvd i England, og på siste halvdel av 1990-tallet er den blitt tatt i bruk i de nordiske land gjennom ulike nasjonale prosjekter. I denne sammenheng må det nevnes at det finnes tre ulike begrep som alle dekker modellen familieråd. Det internasjonale begrepet er *Family group conference*, og er det som brukes både på New Zealand og i andre engelskspråklige land som har innført modellen. *Familierådslag* er det navnet som i oppstartsfasen ble brukt i hele norden, også i Norge frem til 2003. I forbindelse med nasjonal satsning i 2003-2005, ble det formelle norske navnet på modellen endret til *familieråd*. Fortsatt brukes begrepet

familierådslag i de andre nordiske land. I denne avhandlingen brukes det norske begrepet familieråd, men det vil også forekomme bruk av begrepet familierådslag, blant annet i intervjuguide og intervjuer, da disse ble foretatt mens det formelle norske navnet på modellen fortsatt var familierådslag.

Familieråd består i at barneverntjenesten legger til rette for at slekt, og eventuelt naboer/venner, blir innkalt til et møte der barnet, foreldrene og deres nettverk lager en handlingsplan for barnet. Barnevernet stiller først sine spørsmål til familierådet, og familierådet diskuterer seg deretter frem til en handlingsplan. Slik er familieråd primært en beslutningsform, ikke en behandlingsform. Familierådet ledes av en koordinator og har tre faser:

Fase 1

De profesjonelle informerer om barnets situasjon. Dette er en del av møtet hvor nettverket i hovedsak lytter på fagfolkenes oppfatning av barnets situasjon.

Barnevernets informasjon skal munne ut i de spørsmål som familierådet må finne svar på. Eksempler på spørsmål kan være: Hvor skal barnet bo? Hvordan skal vi få barnet til å gjøre lekser? Hvordan få barnet på skolen?

Fase 2

Alle fagfolk forlater møtet, også koordinatoren, kun de private sitter igjen for å diskutere seg frem til forslag på tiltak. Dette er en del av møtet som ofte kan ta flere timer. Det kan oppstå heftige diskusjoner og følelsesladde uttrykk. Familien selv styrer denne delen og det er viktig at ikke fagfolkene involverer seg her.

Saksbehandler og koordinator sitter på gangen og er tilgjengelig, men skal ikke avbryte uten at de blir bedt om det. En fra nettverket er på forhånd utpekt som møteleder i denne delen. Familierådet skal komme frem til en plan som alle er enige om. Planen skal fremlegges skriftlig. Barna det gjelder er tilstede under familierådet.

Fase 3

Saksbehandler og koordinator blir kalt inn i og forelagt en plan for hvordan barnet skal hjelpes. Planen skal inneholde ansvarsfordeling, tidsperspektiv og eventuelt fordeling av økonomiske kostnader. Saksbehandler skal så ta stilling til om barnevernet kan godkjenne planen. Dersom saksbehandler er i tvil kan hun si at hun

først må diskutere det med leder for barnevernet. Dersom saksbehandler synes planen er bra kan den godtas på stedet og familien skriver den ut som et formelt dokument i saken. Faktorer som kan gjøre det nødvendig å diskutere med leder er økonomiske avklaringer eller dersom saksbehandler er i tvil om de foreslåtte tiltak er tilstrekkelige.

Fem sentrale elementer bør være tilstede i et familieråd(Andersson/Bjerkman 1999):

- Samordner skal være nøytral i forhold til barneverntjenesten.
- Det utvidede nettverk mobiliseres.
- Barnevernet er grunnleggende positiv til familierådets handlingsplan.
- Familierådet skal diskutere alene uten offentlige personer tilstede.
- Barnet deltar på familierådet.

Et stadig tilbakevendende spørsmål er knyttet til om barn alltid skal delta på familierådet. Innvendinger mot deltagelse er ofte knyttet til barnets alder, modenhet og sårbarhet. Det er denne problemstillingen som danner grunnlaget for avhandlingen. Ungdommene som er intervjuet er i alderen 12-21 år. Det er selvsagt ingen entydig tilbakemelding disse gir på sin opplevelse av familieråd. Utsagn som ”Det var jo jeg som var festens midtpunkt” og ”det var trist” kan illustrere den spennvidde som var blant de 20 informantene. Imidlertid gir intervjuene opplysninger om deres deltagelse som gir grunnlag for også å se på sammenhenger og likheter.

Ungdommene er rekruttert fra flere kommuner i Norge og Danmark, og intervju ble gjort i en periode der familieråd ikke var svært utbredt. Mange av de steder det ble praktisert var det i form av begrensede prosjekter, der ungdom tidligere var intervjuet i forbindelse med prosjektrapporter. Det var ikke ønskelig å be dem delta i enda en intervjuundersøkelse. For å få nok informanter måtte jeg derfor rekruttere både fra Danmark og Norge. Intervjuene ble gjennomført i 2003. I dag (2006) er familieråd et satsningsområde i norsk barnevern, og det er igangsatt et landsdekkende prosjekt i regi av Barne og familiedepartementet. Dette innebærer at hadde intervjuene funnet sted i dag kunne det vært tilstrekkelig med informanter fra Norge.

1.1.2 Disposisjon.

En grunnleggende debatt i denne avhandlingen dreier seg om virkeligheten som objektiv og/eller sosialt konstruert, og er slik av vitenskapsteoretisk karakter. Mitt ståsted er at både humanismen og naturvitenskapen, som danner to ytterpunkt på denne skalaen, har viktige

kunnskapsbidrag til barnevernet. Humanismen fortolker et barns uro eller depresjon som et uttrykk for noe barnet sliter med i eget liv. Barnet kan heller ikke forstås atskilt fra sine omgivelser. I kjernen av den humanistiske tanke ligger at barnet er et følende og tenkende menneske som må bli forstått utifra egen historie. I sosialt arbeid benytter en humanistisk som et samlende begrep for modeller som blant annet er knyttet til eksistensialisme, fenomenologi, symbolsk interaksjonisme og humanistisk psykologi (Hutchinson og Oltedal 2003 s.80). En slik tilnærming vil ha større fokus på kompetanse og normalitet hos klientene, og i mindre grad legge vekt på manglende tilpasning og kontroll over eget liv.

Naturvitenskapen vil i større grad bygge på at det finnes generelle sammenhenger mellom årsak og virkning. Testing, undersøkelse og diagnostisering vil stå mer sentralt enn barnets oppfatning av egen situasjon. Det er ikke mitt ståsted at det ene utelukker det andre. Men til grunn for mitt spørsmål om hvordan en kan finne tiltak som er til beste for barnet, ligger også en argumentasjon om å vektlegge det relasjonelle mellom barnevernsarbeider og barn/foreldre og deres nettverk.

Naturvitenskapens paradigme står sterkt i barnevernet, og fra statlig hold satses det mye på å utvikle en evidencebasert praksis (Angel 2005). Dette er en praksis som bygger på å bevise sammenhenger mellom inngripen og effekter. Familieråd utfordrer denne praksis ved sin vektlegging på kontekstens betydning for valg av handling. Dette forsterkes igjen av at både foreldre, barna, og deres nettverk er viktige premissleverandører i beslutningen om hvilke hjelp barnet trenger. Mennesket som subjekt blir sentralt, og i denne avhandlingen er det barnet som subjekt som er i fokus. Avhandlingen er ute etter ungdommens opplevelse av familieråd. Både gjennom familieråd som sådan, og gjennom at ungdom er informanter, understrekes betydningen av at barn og ungdom blir hørt i spørsmål som vedrører dem.

I kapittel 1.2 drøftes barnet som sosial aktør. Her presenteres også enkelte begreper i Løgstrups etiske teori. Grunnen til at dette omhandles i introduksjonskapitlet er at synet på barnet som aktør i samspill med sine omgivelser står sentralt i hele avhandlingen, slik klargjør jeg også mitt ontologiske ståsted. Å betrakte barnet som en sosial aktør i et samspill med sine omgivelser er ikke spesielt oppsiktsvekkende.. Det spesielle ved familieråd er nok i større grad hvordan barnet som kompetent og motstandsdyktig fokuseres. Dette er et tema som utfordrer barnevernets kunnskapsgrunnlag, som tradisjonelt i større grad har hatt fokus på barnets sårbarhet.

Utviklingen i synet på barnet er en del av teorigjennomgangen i denne avhandlingen, og i kapittel 2.3 blir barndommens historie kort belyst. Deretter blir det gitt en historisk gjennomgang av utviklingen i synet på barnevernets barn i Norge. Disse kapitlene viser tydelig hvordan synet på barn hele tiden er i endring. Når vi i dag diskuterer om hvor stor grad av motstandsdyktighet barnet har i forhold til sin sårbarhet, er dette en del av en lengre utvikling i synet på barndom, som også har betydning for synet på barnevernets barn. Debatten som går i dag er også en del av historien, den bygger på den forutgående utvikling, og den er påvirket av det samfunn vi lever i.

To sentrale barndomshistorikere, Aries og DeMause, var uenige om hvilke konsekvenser det hadde for barnet at det i middelalderen tok del i mye av de voksnes aktiviteter. Aries mente at dette til en viss grad var positivt for barnet, mens DeMause mente at dette ofte innebar alvorlig omsorgssvikt. I familieråd er en av de mest fremtredene debatter om det er riktig å la barnet være med i familiens diskusjoner. Begge debattene omhandler barnets deltagelse på de voksnes arena, samt vurderingen av hva voksne kan utsette barnet for av negative opplevelser. Også når en ser på barnevernets historie i Norge finner en at det ikke er klare og entydige skiller mellom de ulike tidsperioder. Selv om det nå er fokus på barnets medvirkning, ser vi også i dagens praksis elementer fra de tidligere barnevernslovene, noe som belyses i kapitlet om barnevernets historie.

Familieråd utfordrer en viktig del av barnevernets kunnskapsgrunnlag, herunder den sterke posisjonen til det naturvitenskapelige paradigme. I kapittel 2 gjennomgås et alternativt teorigrunnlag relatert til familieråd. Dette vil ikke erstatte det naturvitenskapelige paradigme i barnevernet, men supplere og utfordre det. I teorikapitlet går jeg videre inn på barnevernet i et maktforskyvningsperspektiv, med empowerment og styrkeperspektiv som sentrale begrep. Dette går jeg videre på ved å knytte begrepet ”konflikt som eiendom” til teorigrunnlaget i familieråd. Avhandlingen har et fokus på det relasjonelle fremfor det rasjonelle i barnevernsarbeidet. Dette innebærer at teori omkring menneskets verdighet (Nussbaum) og ritualer for å bevare ansikt (Goffman) står sentralt.

Innføring av familieråd i barnevernet kan komme til å innebære en klar endring i hvordan den profesjonelle rollen som barnevernsarbeider forstås og utformes. Eksempelvis gjelder dette begrepet saksbehandler. I siste stortingsmelding om barnevernet (Barne og

familiedepartementet st.meld 40 2001/2002, s154-155) omtales de ansatte i barnevernet som saksbehandlere. Begrepet saksbehandler tilsier jo at det er en person som behandler en sak, ikke et menneske. I denne avhandlingen burde det muligens vært brukt et annet begrep, da selve kjernen i teorigrunnlaget er mennesket som subjekt og aktør i eget liv. Imidlertid viser intervjuene at ungdommene selv bruker begrepet ”min saksbehandler” om barnevernsarbeideren, uten at dette er introdusert av meg som forsker. Informantene kan deles i to nesten like store grupper. Ni av dem bruker begrepet saksbehandler og elleve av dem bruker begrepet barnevernet. Kun fire av disse benevner en person i barnevernet, men da bruker de navnet på personen og ingen tittel. Jeg velger å bruke begrepet saksbehandler i avhandlingen, da dette begrepet både brukes i offentlige dokumenter og av informantene selv.

Avhandlingens to første kapitler inneholder refleksjoner knyttet til den profesjonelle rolle i barnevernet. Dette innebærer at forholdet mellom saksbehandler og klient drøftes grundig, og belyses utfra ulike teoretiske innfallsvinkler. Denne refleksjonen er gitt mye plass på grunn av den utfordring familieråd innebærer for kunnskapsgrunnlaget i barnevernsarbeidet.

Kapittel 3 gir en kort beskrivelse av familieråd og forskning om erfaringer med denne metoden. Her drøftes også barnets deltagelse med utgangspunkt i tidligere teorigjennomgang.

I kapittel 4 gjøres det rede for valg av kvalitativ metode, intervjuform, forskerrolle og utvalg. I tillegg drøftes etiske dilemmaer ved å intervju barn, samt bruk av ulike paradigmer i forskning. Her argumenterer jeg for viktigheten av at barns stemmer høres i forskningen om barnevernet. Samtidig drøfter jeg hvordan det metodiske kan legges opp slik at barnet i minst mulig grad utsettes for risiko for negative opplevelser ved å delta. I dette kapitlet vil jeg også argumentere for at ulike paradigmer er representert i datainnsamlingen, i den forstand at både det positivistiske og postmodernistiske vitenskapssyn har påvirket intervjuguide og fortolkning.

Kapittel 5 er avhandlingens analysedel. Først typologiseres data. Dette gir en mulighet for å systematisere funn, samtidig som det gir en oversikt over hovedtendenser. Denne delen av analysen er den som i størst grad kan sammenlignes med tidligere forskning om familieråd, der en har forsøkt å evaluere hvordan deltagerne synes det fungerte. Den andre delen av analysen er en temaanalyse hvor data kobles til den teoretiske ramme som ble lagt i kapittel 2. Her drøftes familieråd i et maktperspektiv. Familieråd drøftes også opp mot begrepet

”konflikt som eiendom”. I temaanalysen drøftes familieråd som rituale i familiens liv, og det drøftes barnets deltagelse knyttet til begreper som sårbarhet og motstandsdyktighet.

Kapittel 6 avslutter avhandlingen med å sette opp ti teser som reflekterer hovedfunnene. I tillegg foretas en avsluttende drøfting der det sentrale er å se hvordan data og teori gir grunnlag for å påpeke hvordan familieråd utfordrer den profesjonelle rolle i barnevernet.

1.1.3 Avhandlingens plass i en forskningsmessig kontekst.

De to sentrale temaer i avhandlingen er familieråd og barns medvirkning i barnevernet. Når det gjelder familieråd har det ikke tidligere vært skrevet PHD avhandling i norden om dette. Tidligere forskning om familieråd har i stor grad dreid seg om evalueringsrapporter av ulike prosjekter. Dette har vært studier som i stor grad, ved hjelp av intervju eller spørreskjema, har forsøkt å finne ut hvordan selve familierådet opplevdes av deltagerne. I enkelte undersøkelser er barna brukt som informanter. Det er i de fleste undersøkelser kun intervjuet voksne. I en nordisk oppsummering av forskning om familieråd etterlyses mer forskning der barna er informanter (Heino m.fl. 2003). Kapittel 5.2 i avhandlingen, der data typologiseres, har klare paralleller til den type forskning som tidligere er utført om familieråd. Det er i størst grad kvalitative undersøkelser dette har dreid seg om, men enkelte kvantitative undersøkelser er også gjennomført. Selv om det meste av undersøkelsene har dreid seg om hvordan familierådet opplevdes, har det også vært gjennomført en stor kvantitativ undersøkelse der det er forsøkt å måle mulige effekter av familieråd tre år etter det ble gjennomført (Sundell 2002). I kapittel 3.3 redegjøres for tidligere forskning om familieråd.

Hoveddelen av analysen er kapittel 5.3, der det foretas en temaanalyse. Her er synet på barnet og barns medvirkning et bærende tema. Tidligere var det lite forskning om barnets syn på barnevernet (Tiller 2000), men de siste 20 år har det vært gjennomført flere undersøkelser der barna er intervjuet om hvordan de opplever sin kontakt med barnevernet. Det er også forsøkt kartlagt i hvilken grad barna er hørt når det skal fattes beslutninger i deres sak. I kapittel 5.3.1, der jeg drøfter familieråd i forhold til maktforskyvning, foretas en gjennomgang av forskning i norden om barn og medvirkning i deres kontakt med hjelpeapparatet, primært barnevernet. Forskingen viser at barn og ungdom i liten grad blir spurt om deres mening om hjelpetiltak og hvordan de ser på sin situasjon (Juul 2004). Studier viser også at det i saksdokumenter fra barnevernet kommer lite frem om hva barnet mener, når grunnlaget for vedtak beskrives (Oppedal 1997). Andre undersøkelser viser at barna opplever det

mangelfullt når det gjelder å få informasjon om sin kontakt med hjelpeapparatet. Dette gjelder både informasjon om hvorfor de har kontakt (Sandbæk 1999) og hva som er premissene for kontakten (Koch og Koch 1995). Det viser seg også at når barna skal vurdere sin kontakt med barnevernet legger de sterk vekt på at forholdet til saksbehandleren har stor betydning (Walløe 1998 og Eide 2001:1).

Undersøkelser viser at barnet i større grad er med i beslutningsprosessen i familieråd enn i tradisjonelt barnevernsarbeid (Sinclair 1998 og Rasmussen/Hansen 2002). Imidlertid er ikke dette en garanti for at barna høres (Dalrymple 2002 og Skivenes/Strandbu 2004). Det er under utprøving ulike løsninger for å sikre at barna i større grad blir aktivt involvert i forberedelse og gjennomføring av familieråd. En av løsningene som har vært forsøkt er at det opprettes en profesjonell støtteperson for barnet (Dalrymple 2002).

Det er gjennomført mye forskning om familieråd, og om barns medvirkning i barnevernet. Det som imidlertid i liten grad gjøres i denne forskningen er å sette dette inn i en vitenskapsteoretisk og samfunnsmessig kontekst. Dette gjelder spesielt forskningen om familieråd. Denne avhandlingen går her lenger enn tidligere forskning. I forhold til barnevernet generelt er det skrevet flere avhandlinger de siste årene. Fire av dem anses spesielt relevante for denne avhandlingen og gis derfor her en kort presentasjon.

Mona Sandbæk har skrevet Dr. polit avhandling med tittelen *"Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester"* (Sandbæk 2002). Avhandlingen består av 5 artikler, samt gjennomgang av teorigrunnlag for begrepet sosial aktør. Datamaterialet er samlet inn gjennom spørreskjema til barn fra fjerde til sjuende klasse, samt semi strukturerte intervjuer med foreldre og barn som hadde vært i kontakt med Pedagogisk-psykologisk tjeneste, Barneverntjenesten eller Barne og ungdomspsykiatrisk poliklinikk. Undersøkelsen hennes i seg selv forteller mye om barns kontakt med hjelpeapparatet, og er tatt inn i denne avhandlingen i kapittel 5.3.1, under avsnittet som omtaler forskning om barn og medvirkning. Hennes gjennomgang om barn som sosiale aktører bygger på samme teorigrunnlag som denne avhandlingen, og er således henvist til flere steder. Sandbæk ser på barnet som aktør i forhold til flere hjelpetjenester, mens det her fokuseres smalere ved å plukke ut barnevernet og den spesifikke modellen familieråd.

Reidun Follesø har skrevet Dr.polit avhandling med tittelen "*Bruker eller brukt?*".

Undertittelen er "Landsforeningen for barnevernsbarn – analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern" (Follesø 2004). Hun har intervjuet unge voksne som har vært under omsorg av barnevernet. Hennes fokus har ikke vært deres klientrolle, men deres aktivitet i forbindelse med Landsforeningen for barnevernsbarn. Således er hennes innfallsvinkel ikke direkte relatert til denne avhandlingen, men hennes drøfting av begreper som brukervedvirkning og empowerment er relevante og er anvendt her.

Solveig Sagatun har skrevet Dr.polit avhandling med tittelen "*Vanlig og uvanlig: miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer*". (Sagatun 2005). Hun har intervjuet ungdommer, foreldre og miljøarbeidere om det å ha miljøarbeider i hjemmet. Ungdommene hun har intervjuet er åtte gutter i alderen 14-18 år. Hun har analysert spillet mellom ungdom og miljøarbeider, samt foreldre og miljøarbeidere. Det som er spesielt relevant for denne avhandlingen er hennes utvalg, som er svært parallellt, og hvordan hun ser på ungdommen som aktive medskapere av seg selv, ikke bare passive mottagere av påvirkning. Dette er en forståelse av barna som er parallell til denne avhandlingen, og således er Sagatuns arbeid referert i kapittel 1.2.2. Et annet felleselement er hennes påpekning av at barnevernet i for stor grad bygger sin virksomhet på tradisjonell psykologisk kunnskap.

Edgar Marthinsen har skrevet dr.polit avhandling med tittelen "*Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*" (Marthinsen 2003). Primært har Marthinsen intervjuet saksbehandlere og gått gjennom saksdokumenter hos barnevernet. Han har også observert klientsamtaler og hjemmebesøk. Hans hovedfokus i datainnsamlingen har vært knyttet til hvordan hjelpetiltak fungerer. I sin analyse anvender han Bordieu, og ser på barnevernets arbeid som en moralsk og estetisk aktivitet i større grad enn en diagnostisk aktivitet. På denne måten er det parallellt til denne avhandlingen. Bordieu kunne vært valgt som analyseramme også for vinklingen her, men det er valgt en teoriramme som i større grad knytter det til maktperspektivet i barnevernet og begrepet "konflikt som eiendom". Imidlertid er det et felles trekk at både Marthinsen sin avhandling og denne avhandlingen stiller seg kritisk til en praksis i barnevernet som så sterkt baserer seg på det naturvitenskapelige kunnskapsgrunnlag.

Det er i faglitteratur og praksis innen barnevernet et økende fokus på barn, ungdom og medvirkning. Dette gjenspeiles i mer brukerrettede undersøkelser, men også i form av flere avhandlinger hvor barn er informanter, og hvor temaet relateres til barn og medvirkning.

Parallelt med dette er det også flere avhandlinger som stiller seg kritiske til den sentrale rolle det naturvitenskapelige paradigme har i barnevernets praksis. Denne avhandlingen plasserer seg i dette tematiske felt. Den skiller seg dog fra de ovennevnte ved at den spesifikt omtaler familieråd, og ved at maktperspektivet og ”konflikt som eiendom” har en så sentral plass i teorigrunnlag og analyse.

Begrepet ”konflikt som eiendom” har vært sentralt i utviklingen av konfliktråd knyttet til strafferettspleien i Norge. I den anledning er det aktuelt å se på forskning om konfliktråd. I denne sammenheng er undersøkelsen om innføringen av konfliktråd (Nergård og Halvorsen 1990) benyttet. Det vises også til to rapporter som er en kombinasjon av faglig argumentasjon og evaluering av praksis knyttet til konfliktråd (Mørland 1995, Dullum 1996).

1.2. Barnet som sosial aktør.

1.2.1 Hvordan ser vi på barnet – ontologi.

Hvordan vi ser på barnet er et sentralt tema i avhandlingen. Jeg ønsker å belyse dette temaet ved et tankeeksperiment. Jeg er en mann på 45 år. Hvilken kunnskap gir dette om meg? De fleste vil være enig i at de ikke kjenner meg utfra denne ene opplysningen. Men hva om vi får vite at et barn er 6 år, 10 år eller 15 år? Vet vi noe mer om dette barnet da enn vi vet om 45 åringen? Er barn og voksne forskjellige på den måten at barn på 6 år er mer like enn menn på 45 år. Kjennetegnes alle 15 åringer av fellestrekk som gjør at vi kan si noe om hvordan de er ved bare å vite alder og kjønn? Eller er det slik at to 15 årige gutter kan være like forskjellige som to 45 år gamle menn?

Hvis svaret er ja, de kan være like forskjellige, vil dette få konsekvenser for hvordan vi skal forholde oss til dem som mennesker. Vi kan ikke fatte beslutninger som gjelder deres liv uten å kjenne det enkelte mennesket, det være seg barnet, ungdommen eller den voksne. Hvis derimot barnet utvikler seg lineært kan vi gjennom oppvekstfaser og kartlegging av faktorer i barnets miljø stille diagnoser og foreta valg på barnets vegne, uten at barnet nødvendigvis tar del i beslutningsprosessen. Da vil den voksne være eksperten gjennom sin faglige kunnskap og sine erfaringer. Barnet vil være en person som kan formes og opplæres slik at det vil bli en velfungerende voksen. De ulike alderstrinn vil ha spesifiserte behov, og innsatsen settes inn på å dekke disse i hver enkelt fase.

Hvis derimot ethvert barn er unikt, og like forskjellig som voksne personer, vil hvert enkelt barn ha sine særskilte behov. Imidlertid vil der finnes fellestrekk mellom barn, men der vil også finnes fellestrekk mellom voksne. La oss si at alle mennesker trenger bekreftelse på at de har en verdi i seg selv. Dette kan for spedbarnet være den bekreftelse foreldre gir i samspill med barnet når de får skiftet bleier, spiser, lærer seg å gå, foreldrene svarer på barnets forsøk ved å oppmuntre, gi blikkontakt og legge til rette for utprøving. En ungdom får kanskje bekreftelse gjennom venneflokkene, mens voksne kan realisere denne verdien gjennom arbeid. Poenget her er som følger: Både barn og voksne har et felles behov for å kjenne seg verdifull, men hvordan dette skjer er individuelt. Kanskje en ungdom er mest opptatt av venner, en annen av sine søsken og en tredje av prestasjoner på fotballbanen. Kanskje en voksen realiserer selvfølelse ved arbeid, en annen ved å være en god far, en tredje ved å ta seg av sin syke gamle mor.

Er så barn og voksne ontologisk forskjellige? Er de forskjellige som levende vesener? Ut fra eksemplene over heller jeg til den slutning at barn og voksne ikke er ontologisk forskjellige, det vil si at jeg ser på dem som grunnleggende like. Dette innebærer ikke symmetri i relasjonen mellom dem, de voksne har et ansvar overfor barn i kraft av den myndighet og det ansvar samfunnet har gitt dem, men det gir dem ikke rett til å behandle barn etter andre prinsipper enn voksne.

Allred (1998) har hevdet at empiriske studier av barn i vesten de siste 150 årene har blitt betraktet som psykologiens domene. Innen denne disiplinen har barn blitt behandlet som studieobjekter og blitt undersøkt, testet og målt. Fokus har vært på hva som hender med dem fremfor hva de gjør eller sier. Dette har hatt sammenheng med synet på barns utvikling som en lineær, sekvensiell og normalisert prosess.

Fra 1970 tallet har det skjedd store endringer i synet på barn, både i forskning og i klinisk praksis. Dette kan beskrives som en bevegelse fra et paternalistisk syn på barn til et syn på barn som kompetente aktører (Tiller 2000 og Backe Hanssen 2001). Dette vil innebære konsekvenser for barna ved at de i større grad involveres i beslutningstaking og forskning om eget liv. Dette fører til økt fokus på barnas oppfatning av egen situasjon, det være seg i skole, helsevesen, eller egen familie. Det er dermed ikke sagt at barn er fullstendig autonome i den forstand at barn tillegges full selvbestemmelse i eget liv. Det viktigste element i dette endrede

synet på barn er at det er blitt økende oppmerksomhet på hva barna mener, og hvordan dette skal virke inn i beslutningsprosessen som omhandler barnet.

Denne bevegelsen er drevet frem av økt profesjonell kunnskap om barns kompetanse, så vel som av ideologiske debatter, og har ført til nye måter å forstå barn og barndom på.

Kunnskapen hentes for eksempel fra psykologi, filosofi og sosiologi, og konklusjonen er at også små barn er i stand til å gjøre og forstå langt mer enn det man tidligere har antatt. Det debatteres hvor små barn som kan delta (Thomas og O`Kane 1998, Mahon m.fl. 1996), og det utvikles metoder for involvering av barn (O`Kane 2000). Kulturell og kontekstuell kunnskap etterspørres i større grad, noe som også nødvendiggjør deltagelse fra barna selv (Graue og Walsh 1998, Greig og Taylor 1999). De mer ideologiske standpunktene som fremmes for barns deltagelse, for eksempel fra representanter for den nye barndomssosiologien (James m.fl. 1998), har derfor en klar forankring i nyere kunnskap om barns faktiske kompetanse.

1.2.2 Det kompetente barnet.

Dion Sommer, professor i utviklingspsykologi ved Århus universitet, har forsket mye i barns oppvekstvilkår i det moderne samfunnet. De siste årene har han rettet søkelyset spesielt mot kultur, hverdagsliv og barnets sosiale kompetanse. I sin bok, *Barndompsykologi – utvikling i en forandret verden* (Sommer 2003), tar han et oppgjør med hvordan psykologifaget har vært preget av et statisk syn på barnets utvikling.

Når jeg her velger å gi en utfyllende beskrivelse av Sommer sitt forsøk på å beskrive en ny barndompsykologi, er det viktig å understreke at dette ikke er noe som Sommer er alene om å drøfte. Det er en del av en større debatt om synet på barndom innen både sosiologi, psykologi og sosialt arbeid. Det er allerede nevnt at både Sandbæk (2002) og Sagatun (2005) i sine avhandlinger i sosialt arbeid har fokus på barnet som sosial aktør. I Norden har professor Terje Ogden og spesialist i klinisk psykologi, Johan Klefbeck, vært sentrale pådrivere i å utvikle modeller som i større grad ser barnet som en del av en kontekst. De fremhever hvordan barn bearbeider sine opplevelser og konstruerer sin virkelighet. De tar også opp hvordan barn som kompetente aktører mestrer viktige utviklingsoppgaver i oppveksten (Klefbeck og Ogden 2003). I England har Nick Lee, som har doktorgrad i psykologi og underviser i sosiologi ved universitetet i Keele, skrevet flere bøker om synet på barnets utvikling. Han problematiserer den tradisjonelle forståelsen av barn som human becomings og voksne som human beings (Lee 2001). Han fokuserer også på barnet som

menneske med rettigheter i seg selv, og som skapere av sine egne liv (Lee 2005). Allison James, Chris Jenks og Aland Prout har skrevet boken *Theorizing Childhood* (1998), hvor de beskriver barndommen som en sosial konstruksjon hvor barnet selv deltar aktivt i å forme sitt eget liv. Professor i barndomsstudier, Berry Mayall, har skrevet boken *Towards a Sociology for Childhood* (2002) hvor hun understreker hvordan barn selv konstruerer sin sosiale virkelighet. Det er nevnt flere sentrale barndomssosiologer andre steder i dette kapitlet. Det viktige med å nevne et knippe her, er å understreke at når jeg i det videre beskriver Sommer sin bok ganske utførlig bygger denne på studier og bøker fra ulike fagdisipliner.

Sommer viser til at nyere forskning viser barnet som et kompetent vesen, som orienterer seg i den kultur og de omgivelser barnet befinner seg i. Han kritiserer utviklingspsykologien for ikke å se barnet i konteksten det er en del av. I denne sammenheng peker han på mangel på bevissthet rundt kulturelle forskjeller i barns omgivelser. Sommer trekker frem at forskning om barn de siste 25-30 år fremtvinger endringer i synet på barnet, han omtaler tiden etter 1960 som et paradigmeskifte. Dette innebærer en forskyvning fra å se på barnet som sårbart og avhengig, til å se på barnet som kompetent og motstandsdyktig. Sommers poeng er altså at vår viten om barn som er fremskaffet etter 1960, gir de store teorier fra før 1960 et problem når det gjelder å forholde seg til den nye viten. Dette har igjen ført til at man har tonet ned bestrebelsene på å lete etter universielle lovmessigheter bak barns utvikling.

I denne sammenheng er også Sommers bok et oppgjør med en positivistisk forståelse av psykologien som vitenskap. I dette ligger ikke en benekting av at barnet går gjennom ulike stadier i sin utvikling, men Sommer peker på at disse stadiene ikke er klart avgrenset, og at ikke ethvert stadie har bestemte behov som må fylles. Han argumenterer for en mer glidende utvikling, der barnet hele tiden kan få korrigert sin utvikling. Barnet er også en aktør i denne utviklingen i den forstand at barn også er relativt resiliente, det vil si motstandsdyktige. Sommer peker på at barnet ikke er ubegrenset motstandsdyktig i den forstand at de vil klare enhver vanskelig faktor i sin omsorgssituasjon. Men barn er forskjellige, har ulik grad av motstandsdyktighet. I tillegg er det viktig å se barnet i hele sin kontekst, ikke bare i forhold til sine foreldre. Dette er i tråd med annen nyere psykologisk viten, som peker på at det kan finnes andre faktorer i barnets oppvekstmiljø som kompenserer for mangler i foreldrenes omsorg, for eksempel andre slektninger (Borge 2003).

Det sentrale poenget er at teoretiske generaliseringer blir tvilsomme når de ikke tar hensyn til sammenhengen som barna studeres i. På denne måten kan en si at både barndomssosiologi og nyere psykologisk viten møtes på det punkt at de legger større vekt på barnets helhetlige miljø, og ikke fokuserer ensidig på forholdet til foreldrene. Både sosiologien og psykologien fokuserer også på barnet som aktør, altså det relativt kompetente barn. Det kan argumenteres for at dette fører psykologien nærmere en kontekstuell forståelse av barndom, og bort fra et naturvitenskapelig grunnsyn. Således knyttes sosiologi og psykologi nærmere sammen i sine forklaringsmodeller. Dette svekker igjen et deterministisk ståsted, det vil si at muligheten for å forutse utvikling, og styre denne etter fastlagte regler, svekkes. Dette igjen utfordrer synet på barnets oppvekst som biologisk bestemt i forhold til hvilke egenskaper de arver fra foreldrene. Det utfordrer også det medisinske paradigme som bygger på et naturvitenskapelig vitenskapssyn. Også medisinen legger vekt på miljøfaktorer, men naturvitenskapens paradigme er ennå stort og tungt i medisinsk forskning.

Sagatun tar utgangspunkt i en sosialkonstruksjonistisk og kulturpsykologisk forståelse i sin doktorgradsavhandling. Hun trekker frem tre sentrale element i en endret forståelse av menneskets utvikling (Sagatun 2005). Det første er at det vi i vesten betrakter som en universiell psykologisk forståelse, i realiteten er en vestlig forståelse. Denne bygger i stor grad på en individualistisk ideologi, som er sentral i vestlige sosiale og økonomiske organisasjoner. I en slik forståelse blir løsrivelse fra foreldrene en viktig del av ungdomstiden. I andre kulturer betraktes overgangen til voksenlivet i termer som å utvikle større ansvarlighet til andre familiemedlemmer, heller enn et spørsmål om autonomi.

Det andre er at utviklingspsykologien er opptatt av å forklare avvik som rotfestet i foreldrenes oppdragelse. Det som er sentralt er å årsaksforklare adferd, noe som innebærer å diagnostisere og behandle. Denne kliniske forståelsesmåten rettferdiggjør en betydelig profesjonell involvering bygd rundt overvåkning og kontroll av familiene. Hun peker på at dagens familie er preget av forhandlinger om oppgaveløsninger. Det er ikke slik at oppgaver fordeles på bakgrunn av alder og kjønn, det er en konstant forhandlingsprosess. Hun beskriver dette som en demokratisering av familien, noe som står i motsetning til den patriarkalske familie, hvor målet i større grad er at de voksne skal ha kontroll over barna. Sagatuns tredje poeng er betydningen av kjønn. Hun peker på at også dette er en sosial konstruksjon innen ulike samfunn. Innholdet i hva som er kvinnelighet og mannlighet er kulturspesifikt og foranderlig.

I sin analyse viser hun hvordan ungdommene forsøker å gjøre seg større gjennom selvkonstruksjoner og samhandling med omgivelsene. De har sitt eget utviklingsprosjekt. Det sentrale for miljøarbeiderne blir å identifisere og støtte opp om utviklingsprosjekter som fremmer mestring på samfunnets aksepterte arenaer, i stedet for at de må gjøre seg større gjennom avvikende adferd. På denne måten blir miljøarbeiderens oppgave å samarbeide med ungdommen om identitetsskaping, fremfor å korrigere.

Debatten om synet på kunnskap er i dag en sentral del av barnevernet i Norge. Det introduseres nye modeller hvor det legges sterk vekt på randomiserte studier som tar sikte på å finne den gode behandlingsmodell. Eksempler på dette er satsingen på MST og PMTO, som er to modeller for arbeid med adferdsvansker blant barn og ungdom (Schjelderup, Omre og Martinsen 2005). MST står for multisystemisk terapi, og er en modell utviklet for arbeid med ungdom, foreldre og nettverk. PMTO står for parant management training Oregon og er en modell utviklet for foreldreveiledning for mindre barn. Begge modellene bygger på at det er en viss mal som må følges i behandlingen. Denne malen er basert på randomiserte studier som viser god effekt. Fravik fra malen kan ikke foretas, da dette vil påvirke resultatet i negativ retning. Disse modellene bygger på at det er universielle prinsipper som gjelder for effektiv behandling av denne gruppen. Evidencebaserte modeller er i medvind i den forstand at de modeller som kan vise til årsakssammenhenger mellom innstas og resultat blir fokusert (Angel 2005). Disse modellene fokuserer også på nettverket og den konteksten barnet befinner seg i, men hvordan det skal jobbes med nettverket er nøye regissert gjennom modellenes retningslinjer.

Familieråd kan betraktes som en motsats til denne måten å tenke på, fordi familierådsmodellen legger opp til at det er barnets miljø som skal finne de tiltak som virker. Det legges vekt på konteksten til barnet i den forstand at de som kjenner barnet, og er en del av barnets miljø i hverdagen, også skisserer løsningene. Familieråd bygger således ikke på at ekspertenes kunnskap kan gi svaret på hva som er barnets beste. Barnets beste kan ikke utelukkende defineres apriori utfra generell kunnskap. Noe kan vi si utfra generell kunnskap, for eksempel at dersom et barn ikke får næring dør det. Men å kunne definere hva som er livskvalitet for det enkelte barn er ikke mulig uten at barnet og dets omgivelser er med å definere det.

I denne sammenheng er det relevant å trekke inn synet på barndom som en sosial konstruksjon. Det er det deteministiske grunnsyn, muligheten for å forutse og forandre utvikling gjennom universielle prinsipper, som Sommer stiller seg kritisk til. Han peker på at barnet må sees i den sammenheng det befinner seg i, og at barnet som aktør er en viktig del av barndomsspsykologien. Han bruker begrepet paradigmeskifte om denne overgangen fra synet på barn ut fra en universiell forståelse av barndom kontra en kontekstuell forståelse av barndom. I sin oppsummering av gjennomgangen av forskning innen barndomsspsykologi setter han opp følgende tabell over de endringer paradigmeskiftet innebærer (Sommer 2003 s. 244):

- Fra barnepsykologi til barndomsspsykologi.
- Fra store allmenne teorier til miniteorier og partielle teorier.
- Fra universiell viten til Kultur og historisk bundet kunnskap. Viten må alltid oppdateres
- Fra vitensteleologi til relativ, ikke formålsbestemt kunnskap.
- Fra eksperters nøytralitet til faglige stemmer i tiden.
- Fra familiesentrering til nettverksrelasjoner.
- Fra morssentrisme til barnets flerpersonelle verden.
- Fra det skrøpelige barn til det relativt resiliente barn
- Fra det inkompetente barn til det relativt kompetente barn.
- Fra stadieutvikling til utvikling av kulturell, sosial og personlig kompetanse.
- Fra sosialisering til barnet som aktør.
- Fra stimulering og innlæring til oppsøking av informasjon og aktiv læring.

1.2.3 Barndommen som sosial konstruksjon.

Barndomssosiologien har i større og større grad tatt del i debatten om barndommen. Allison James og Alan Prout har i en artikkelsamling samlet ulike praktikere og forskere innen feltet for å skrive om temaet (James og Prout 1990). I bokens introduksjon bruker de begrepet paradigmeskifte om endringen i synet på barndommen fra 1970 årene og frem til i dag. Det sentrale elementet i det nye paradigmet er ifølge forfatterne barndommen som sosial konstruksjon. Utfra dette blir en naturlig følge at barndommen ikke kan bli separert fra andre variabler som klasse, kjønn og etnisitet.

Sentralt i paradigmet er at barndommen, og barns sosiale relasjoner og kulturer, er verd å studere på deres egne premisser, og ikke bare som en konstruksjon av voksne. Dette

innebærer at barn må bli sett på som aktivt involvert i konstruksjonen av sine egne liv, livet til dem rundt dem, og samfunnet de lever i. Barn kan ikke lenger bli sett på som passive subjekter for strukturell determinisme. Forfatterne peker på at forskning innen barndom viser at tidligere psykologiske forklaringsmodeller ikke er i stand til å møte denne nye kunnskapen om barndom. Synet på barnets utvikling som en universiell og naturlig prosess som følger fastlagte utviklingstrinn er hovedproblemet i en slik forståelse. Denne måten å se barndom på preget også tiden før psykoanalysens fremvekst, og er ifølge forfatterne et grunnleggende problem ved det gamle paradigmet. Denne måten å se barnet på bygger igjen på tanken om barnet som en ufullstendig person, hvor målet er det voksne mennesket med rasjonalitet og selvstendighet. På denne måten blir barn mål for voksnes strategier for å forme dem i sitt bilde. Dette er en forståelse av barn som undervurderer barnas evne til å fortolke virkeligheten, og handle intensjonelt, for å håndtere denne.

Anne Inger Helmen Borge hr tatt sin doktorgrad innen utviklingspsykologi. Hun peker på at psykologien i stor grad har hatt fokus på problemer i barndommen, som så manifesterer seg i voksen alder. Dette har ført til et for deterministisk og statisk syn på muligheten for sunn utvikling. Det har i liten grad vært rettet fokus mot hvorfor mange barn klarer seg på tross av vanskelige oppvekstforhold (Borge 2003). En har vært klar over at disse motstandsdyktige barna finnes, for eksempel ved å bruke begrepet løvetannbarn, men det har vært lite fokus på omfanget av dette, og hvorfor de klarer seg godt. Begrepet resiliens kommer fra det engelseke resilience, og har fokus på å forstå barnets utvikling i lys av hva som fremmer god utvikling på tross av risikofaktorer i oppvekstmiljøet. Resiliens betyr god psykososial fungering til tross for opplevelse av risiko, det handler om normal fungering under unormale forhold. Det ble gjennomført en omfattende undersøkelse på Hawai i perioden 1950-1990. I en barnepopulasjon på 698 barn var det 201 som etter visse kriterier ble vurdert å være i en risikosituasjon. Disse barna ble fulgt av forskere over en periode på 40 år, og 72 av de 201 risikobarna hadde klart seg bra (Borge 2003). Disse barna har resiliens, det vil si at barna selv, og deres omgivelser, har egenskaper som gjør at barna klarer seg bra på tross av risikofaktorer i oppveksten.

Uten å gå inn på en omfattende vurdering av begrepet resiliens er det grunn til å peke på denne psykologiske nyorientering som finner sted. Dette er en måte å tenke på som i større grad vil søke å identifisere både risikofaktorer og ressurser hos barnet og dets omgivelser.

Et slikt syn på barn som selvstendige individer gjenspeiles også i den stadig økte vektleggingen av barns rettigheter. Oppfatningen av at barn har rett til informasjon og rett til å bli hørt; med andre ord rett til innflytelse i saker som gjelder deres liv, er etter hvert blitt lovfestet og allment godtatt.

Ved å erkjenne at barn er forskjellige, og at de er sosiale aktører som på ulike måter har strategier for å mestre sin virkelighet, kan vi ikke fatte gode beslutninger uten å involvere barna selv. Graden av involvering kan diskuteres, men det er grunnlag for å si at det er enighet på tvers av profesjonelle skillelinjer om et syn på barn som sosiale aktører. De er ikke bare mottakere, men bidragsytende og handlende individer (Sandbæk 2002).

Men også praktiseringen av rettigheter har flere sider, og her har det foregått en debatt blant barndomssosiologene. Kritikere av en for ensidig fremheving av barns rettigheter har beskrevet rettighetstankegangen som knyttet til forestillingen om uavhengige selvstendige individer. Forkjempere for barns rettigheter ønsker å befri barn fra voksnes undertrykking, og fremme et syn på barn som selvbestemmende og uavhengige mennesker. Denne måten å konstruere barn på kan være uheldig fordi den kan underkommunisere at barn ikke bare har rett til å bli betraktet som uavhengige individer, men de har også rett til tilhørighet, til å være avhengige, og til å motta omsorg (Brannen og O'Brien 1996). Ensidig vektlegging av rettigheter knyttet til individer kan bidra til å skille barn fra sine familier; hvert familiemedlem får sine rettigheter, og disse rettighetene stiller dem opp mot hverandre. Dette kan være uheldig for barn, som i siste instans er avhengige av sine voksne omsorgspersoner.

Disse forskerne har argumentert for at barn trenger å få oppjustert sin status og sine rettigheter i familien, ikke rettigheter som adskiller dem fra familien. Det er derfor ikke rettigheter i seg selv, men praktiseringen av dem, de har vært kritiske til (Brannen og O'Brien 1996).

Hoveddilemmaet går ikke nødvendigvis mellom foreldrenes og barnas rettigheter, men mellom barnets rett til å bli beskyttet, og barnets rett til å bli hørt (Landsdown 1994, 1995).

Utfordringen blir å fremme et rettighetsbegrep som rommer både avhengighet, omsorg og respekt.

1.2.4 Løgstrup og begrepet interdependence.

Begrepet avhengighet kan trenge en ytterligere presisering, det er ikke bare barnet som er avhengig av foreldrene, men også foreldrene er avhengige av barnet. Med andre ord så er

både foreldre og barn sårbare overfor hverandre. Dette innebærer at ingen er fullstendig autonome i den forstand at ingen er uavhengige av andre. Den danske teologen og filosofen Knud Ejler Løgstrup (1905-1981) har arbeidet mye med å utvikle en ny måte å tenke på, der frihet og avhengighet i forhold til andre mennesker står i sentrum. Etikkkretninger som pliktetikken og konsekvensetikken har i stor grad hatt søkelyset på hvordan vi skal kunne ressonere oss frem til hva som er rette og gale handlinger. Løgstrup står for en etisk tenkning som i større grad forsøker å beskrive hva som kjennetegner forholdet mennesker imellom, hva er godt og ondt, og hva er mål og mening, i et menneskes liv (Christoffersen 1999).

Løgstrup spør etter livets grunnvilkår, det som må være der for at et liv skal kunne leves, hva må være der for at livet ikke skal gå til grunne. Dette innebærer at Løgstrup ikke avviser verken en pliktetisk eller konsekvensetisk handlingsregel, men poenget er at noe kommer forut og er mer grunnleggende enn denne måten å foreta handlingsvalg på. Samfunnet kommer først, noe er gitt, og dette legger premissene for våre handlingsvalg. Imidlertid må dette ikke oppfattes dithen at Løgstrup er determinist. Han står for at vi i en hver situasjon må foreta frie handlingsvalg, men at disse handlingsvalg er påvirket av grunnleggende elementer i menneskets tilværelse.

Et slikt grunnleggende element i menneskets tilværelse rommes i begrepet interdependence. Dette innebærer at menneskene er gjensidig avhengig av hverandre. Dette er ikke et spørsmål om å velge sitt forhold til andre mennesker, mennesket er i denne situasjonen. Dette er en erkjennelse som står i motsetning til en svært sentral verdi i den vestlige kultur, nemlig autonomi. Den mest innflytelsesrike moralfilosof i nyere tid, Immanuel Kant (1724-1804), fremholdt at mennesket er et selvlovgivende vesen. Det vil si at mennesket bare adlyder de lover og prinsipper som det gir seg selv, det vil si som det selv er opphav til ved å være et fornuftsvesen. Motsetningen til autonomi er heteronomi, "fremmedstyre", altså det å bli bestemt og styrt over av noe annet (Henriksen og Vetlesen 2000). Dette innebærer ikke at mennesket er fritt i den forstand at det kan velge uavhengig av ytre betingelser. Kant snakker ikke om mennesket som fritt i liberalistisk forstand. Friheten består i å kunne velge om en vil følge den moralske lov eller ikke.

Av og til finner vi, eller tror i det minste å finne, at med hensyn til menneskets handlinger som fremtredelser, har fornuftens ideer virkelig bevist sin kausalitet, og at disse handlinger derfor har inntruffet, ikke fordi de var bestemt av empiriske årsaker, men derimot av fornuftens

grunner (Kant 2005 s. 491-492). Kant opphever med dette ikke naturlovene eller muligheten for å finne årsakssammenhenger, men han peker på at fornuften ikke er apriori, altså ikke forutbestemt. Mennesket har et ansvar for å ta frie valg, et menneske er ikke uskyldig overfor konsekvensene av sine valg, tvert imot, friheten til å bruke fornuften til å ta valg skiller mennesket fra dyrene, som er fullstendig utlevert til naturlovene.

Målet for mennesket er, ifølge Kant, å strekke seg mot et ideal av fullkommen visdom: *Men den vise (stoikerens) er et ideal, det vil si et menneske som kun eksisterer i tanken, men som helt og fullt er kongruent med ideen om visdom* (Kant 2005 s. 504). Et barn plassert inn i dette menneskesynet vil da være et vesen som er lenger fra målet enn en voksen. Barnet vil da være på vei til å bli noe, og oppdragelsen vil være preget av å nå dette målet. Målet i Kant sin tenkning vil være å bli det uavhengige og frie mennesket. Med andre ord så er barnet et objekt på vei til å bli et subjekt, et fritt og ansvarlig menneske.

Også barnet kan velge under sin oppvekst hvordan det forholder seg til omgivelsene, og ikke minst så vil omgivelsene være med å gi barnet større eller mindre handlingsrom. I dette perspektivet kan en se på familieråd som det å gi barnet og familien et handlingsrom for å foreta valg. Det gir dem samtidig ansvaret for å ta valg, og således bygger det på tanken om både barnet og deres familie som aktører. De er ikke determinert av sin bakgrunn, de kan selv være med å velge sin videre skjebne. Ved en deterministisk tankegang ville det være unødvendig å gi dem dette handlingsrommet som et familieråd kan være, kunnskapen til de profesjonelle kunne da gitt svaret på hva som er barnets beste.

Tanken om interdependence skiller ikke mellom barn og voksne, der barnet er de avhengige og voksne de uavhengige, alle er gjensidig avhengige. Her er det snakk om en gjensidig avhengighet, der den voksnes selvstendige posisjon ikke gjøres til noe mål for barnet. Ethvert barn vil være under utvikling, men det vil også den voksne, således er barn og voksne like som vesener. Ontologisk er der ikke forskjell på barn og voksne, de er alle i et gjensidig avhengighetsforhold til mennesker rundt seg. Dette får også den konsekvens at de berøres av de samme prinsipper ved det å være menneske, blant annet ligger i dette et ansvar for å ta valg som influerer på egne og andres liv.

I en pliktetisk tankegang vil målet være å oppdra et barn i de universielle prinsipper som er gjort gjeldende for alle mennesker, for eksempel ”du skal ikke slå i hjel”. I en

konsekvensetisk tankegang vil målet være å oppdra barn til å velge slik at valget innebærer mest mulig lykke for flest mulig. Dette er normative grunnprinsipper i disse to formene for etisk tenkning. Løgstrup sier ikke at disse prinsippene ikke skal kunne rettlede i handling, men sier at disse kun anvendes når ikke situasjonen i seg selv gir svar på hva som er riktig handling (Løgstrup 1956).

Et sentralt begrep hos Løgstrup er den etiske fordring. Den etiske fordring kaller meg til handling, uten å si hva denne handlingen skal være. Det sentrale er handlingens betydning overfor den andre. Dette er ikke det samme som å handle slik den andre sier du skal handle, det kan være det, men det kan også være å gjøre noe annet enn den andre ønsker. Det er dette som ligger i begrepet at den etiske fordring er en taus fordring, den er ikke uttalt, den krevet et fritt valg fra deg som subjekt. I dette ligger at mennesket også har et fritt valg på tross av den gjensidige avhengigheten, mennesket må selv ta stilling til hva som er riktig handling overfor den andre, og om denne handlingen skal utføres. Men mennesket kan ikke unndra seg den etiske fordring. Den er der i all mellommenneskelig handling. Du holder den annens liv i din hånd, du kan ikke velge det vekk. Du er en del av menneskeslekten, og her ligger det et ansvar i å handle utfra hva som er best for din neste (Løgstrup 1956).

Et annet sentralt element hos Løgstrup er de spontane livsytringer. De er der i menneskets værende, mennesket gjør det spontant. Det gjør det ifølge tingenes natur og av egen drift, utvungent og uten baktanker. Sentrale livsytringer som Løgstrup retter søkelyset mot er tillit, barmhjertighet, medfølelse, talens åpenhet, uselviskhet og håp (Løgstrup 1972). Mennesket kan ikke fungere i en tilværelse der det grunnleggende ved tilværelsen er misstillit, ubarmhjertighet, manglende medfølelse, løgn og håpløshet. I dette ligger det at de spontane livsytringer er der som grunnlag for mennesket. Dermed ikke sagt at negasjonene ikke kan oppstå, men da er det lært eller valgt. For eksempel så kan en person ha opplevd svik som gjør at misstillit dominerer forholdet til omgivelsene.

De kretsende tankefølelser beskriver Løgstrup som eksempelvis hevnjerrighet, misunnelse og smålighet. Begrepet er valgt fordi dette er følelser som kretser rundt oss selv, det vil hindre oss i å se den andre. Således suger de energi fra de spontane livsytringer. Både de spontane livsytringer og de kretsende tankefølelser hører primært hjemme i de umiddelbare relasjoner, det vil si der vi lever med andre mennesker ansikt til ansikt – i familie og vennskap, naboskap og arbeidsfellesskap (Løgstrup 1972).

Ved å velge en etisk tilnærming som er inspirert av Løgstrup og nærhetsetikken, har jeg også bekreftet et ontologisk utgangspunkt som sidestiller barn og voksne. Barn er like preget av de spontane livsytringer som voksne. Ja barnet kan vel ofte ha større tilbøyelighet til talens åpenhet og tillit til sine omgivelser. Voksne vil i større grad ha lært seg strategier som kan føre til manipulering og fordreining av talens åpenhet. Livet har gjerne lært dem at det ikke alltid er like høflig, eller like strategisk lurt, å være åpen i sin tale. De fleste voksne vil også kunne sitte med erfaringer som har gitt dem mindre grad av tillit til sine omgivelser. Dette er ikke noe tegn på at de er forskjellige fra barn i sitt grunnleggende vesen, men erfaringer har påvirket i hvor stor grad de spontane livsytringer er til stede.

Løgstrup snakker om at alle mennesker har en urørlighetssone (Løgstrup 1997). Ethvert menneske har en urørlighetssone, en del av seg som skal få være i fred. Grensen for denne sonen trekkes opp av den enkelte, og er situasjonsavhengig. Denne grensen kan ikke overskrides uten at vedkommende blir krenket. Generelt mener Løgstrup at det å sette ord på den andres uuttalte motiver er en måte å krenke den andres urørlighetssone på – det vil si å ta personen og ikke saken. Han sier videre at vi synes å ha lettere for å krenke barns urørlighetssone enn voksnes. Hovedpoenget hans er: Hold deg til saken på anstendig vis.

Ved å ha dette ontologiske ståsted vil det å spørre om barna skal delta være feil problemstilling. Barnet er en sosial aktør, det er med å forme sitt liv gjennom en kombinasjon av det barnet er, og det barnet blir, gjennom sin samhandling med omgivelsene. Barnet deltar allerede, også ved fravær, da dette blir en del av barnets erfaringsgrunnlag, akkurat som deltagelse blir det. Barnet er både *being* og *becoming*, det både er seg selv, og blir seg selv, gjennom erfaringer med andre (Skærbæk 2002). Etter hvert som barnet ser at den verden det er født inn i ikke er gitt en gang for alle, men påvirkes og endres gjennom barnets handlinger, vil barnet endres i takt med de svar omgivelsene gir på handlingen.

Simone De Beauvoir tar opp temaet om menneskets frie valg i sin bok *The ethics of Ambiguity*. Hun peker her på at mennesket må forholde seg til hverandre, og at menneskenes valg influerer andre (Beauvoir 1976). Vi kan ikke komme unna den erkjennelse at selv om vi er fri til å ta valg vil våre valg influere omgivelsene. Dette innebærer også at omgivelsene vil påvirke mine valg. Dette gjelder også barnet, som etter som det vokser til stiller mer og mer spørsmål med hvordan verden er blitt slik den er. Dette innebærer også å stille spørsmål ved

de voksnes valg og direktiver. På denne måten utfordrer barnet verden rundt seg. Dette er subjekt-objekt relasjonen som alltid vil være der mellom mennesket og omgivelsene. Sett i denne sammenheng blir det å skjerme barnet fra virkeligheten utfordret, da barnet allerede forholder seg til virkeligheten og er med å utforme denne på samme tid som den former barnet. Beauvoir peker her på det grunnleggende i den menneskelige tilværelse. Alle mennesker er både objekt og subjekt, du er objekt for mine handlinger og subjekt i ditt forhold til hva du gjør mot andre. Alle er med å bli formet av verden omkring seg, samtidig som de selv er med å forme seg selv og omverden.

Leer-Salvesen og hans medforfattere har i sin bok om etikk og filosofi i skolen beskrevet dette på følgende måte:

Det er stor enighet om at barne og ungdomsårene er med på å forme den moralske personligheten vi har som voksne. Elevene tilegner seg moralske verdier gjennom alt som skjer i miljøet rundt dem. Dette skjer gjennom sosialisering og internalisering.

"Sosialisering" vil si en prosess der elevene integreres i et sosialt system. I denne prosessen overføres verdier og normer. "Internalisering" vil si at disse verdiene og normene blir elevenes egne. Internaliseringen er en indre prosess. Men det betyr ikke at verdiene vokser frem innenfra. Verdiene blir tilført utenfra og internaliseres gjennom en prosess hos det enkelte individ. Både familien, vennemiljøet, lokale arenaer og storsamfunnet er viktige sosialiseringsmiljøer for eleven(Leer-Salvesen m. fl. 2001, s.41).

Familieråd tar opp i seg sentrale elementer fra synet på barnet som sosial aktør og mennesket som interdependent. Ved å samle barnets nettverk av voksne personer i slekt, og eventuelt nærmiljø, bringer en på banen viktige personer i barnets liv. Disse personene vil da ha en posisjon i form av å være identifikasjonspersoner for barnet. På den andre siden vil de være personer som barnet står i en eller annen form for avhengighetsforhold til. Samtidig som disse personene samles er også barnet en sentral deltager i familieråd. Barnet deltar både i planlegging, rekruttering og i selve beslutningsmøtet. På denne måten blir barn forsøkt gitt en posisjon som sosial aktør, subjekt, i sin egen barnevernssak.

KAPITTEL 2 TEORI.

2.1 Innledning

Problemstillingen for avhandlingen er:

Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?

- *Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.*

I denne problemstillingen ligger der implisitt flere temaer. Ungdommens opplevelse av familieråd ivaretas gjennom intervjuer, og drøftes i avhandlingens analysedel. Barnevernets rolle i samfunnet er et stort tema som inneholder flere faktorer. Et sentralt begrep er barndom, hva er det, og hvordan ser en god barndom ut? Professor i Sosialt arbeid, Per Olav Tiller, opererer med tre ulike innfallsvinkler når han skal definere barndom (Tiller 2000).

”Den opplevde barndommen” er slik barnet selv konstituerer sin virkelighet. Barnet har sin egen definisjon av det som skjer. Ved å se på skjønnlitteratur og skildringer fra barnet selv, er det sansene som står sentralt i dette begrepet. Når voksne ser tilbake på barndommen er det ofte sterke minner knyttet til lukter og lyder (Tiller 2000). Det er også slik at barnets måte å se verden på vil variere i forhold til evnen til abstraksjon, noe som igjen vil avhenge av barnets alder. Det som imidlertid er det sentrale ved dette begrepet er at barn selv har sin egen opplevelse av det som skjer, noe som igjen bekrefter barnet som et subjekt som selv registrerer, fortolker og handler utfra virkeligheten rundt seg.

”Barndommen som autorativ konsensus” er den profesjonelt definerte barndommen. Dette innebærer å definere barndom utfra hva som generelt godtas som kjennetegn ved barns situasjon og deres egenskaper i dag. Det dreier seg både om hvordan barn er, og hvordan barn har det. I den moderne velferdsstaten har denne innfallsvinkelen fått stadig sterkere fotfeste. Gjennom flere nye lover fra slutten av 1800 tallet har barn i større og større grad fått egne rettigheter, som gir ansvar og plikter til så vel det offentlige som foreldre. Eksempler på dette er Lov om folkeskoler fra 1889, Lov om behandling av forsømte barn fra 1896, Lov om adopsjon fra 1915 og ”De Castbergske barnelover” av 1915. I 1981 ble det vedtatt Lov om barn og foreldre og Lov om barneombud, noe som i enda sterkere grad skulle sørge for sikringen av barnets velferd. Det samme gjelder barnevernlovgivningen, der ny lov ble innført i 1953, og siden i 1992. Parallelt med dette er det vokst frem et omfattende offentlig velferdsapparat direkte rettet mot barn, som for eksempel barne og ungdomspsykiatri, pedagogisk psykologisk tjeneste og kommunale barnevernkontor.

”Den historiske barndommen”, hvordan er barndom betraktet og beskrevet i den vestlige kultur opp gjennom tidene? Sentrale barndomshistorikere, så som Aries og deMause, betrakter 1600 tallet som et skifte i synet på barnet. Det ble en økt bevissthet rundt barnets behov, og det ble en økt satsing på opplæring. Fra slutten av 1800 tallet ble også barn i større grad gitt egne lover og rettigheter.

Denne avhandlingen bygger på ulike måter på de tre innfallsvinkler som Tiller beskriver. Data er hentet gjennom å forsøke å se virkeligheten gjennom barnas fortellinger, således er 20 ungdommer rekruttert som informanter. Det er nødvendig å se deres utsagn i en historisk og samtidsmessig kontekst.

I kapittel 2.2 drøftes mulige sentrale teorier i forståelsen av barnevernets rolle i samfunnet. I kapittel 2.3 og 2.4 drøftes endringer i synet på barndom og endringer i synet på barnevernets barn. Det vil bli gitt en kort oversikt over barndommens historie, for deretter å gå nærmere inn på det offentlige barnevern fra 1896 og frem til i dag. Dette betraktes som barnevernets historie i Norge, da Norge i 1896 innførte det som kalles verdens første barnevernslov: ”Lov om behandling av forsømte barn” av 6. juni 1896 (Hagen 2001).

2.2. Teori om sentrale tema i avhandlingen.

2.2.1 Innledning.

Temaene ”barnet som sosial aktør” og ”mennesket som aktører i gjensidig avhengighet” er grunnleggende i hele avhandlingen. Som introduksjonen gjør rede for er dette mitt ontologiske utgangspunkt. Barnet oppfattes som et aktivt handlende subjekt, og handler som en respons på de omgivelser det henter sine impulser fra. Barnet handler ikke på omgivelsene med en automatisk respons, men gjennom en vurdering og strategisk stillingtagen til de signaler omgivelsene gir. Dette er min teoretiske forforståelse. Dette innebærer at disse to temaene vil være en rød tråd i hele avhandlingen. Også i analysen er denne grunnleggende antagelsen om mennesket sentral. Sommers teori om det resiliente og kompetente barnet, og Løgstrup sin teori om mennesket som interdependent, anvendes når empirien analyseres. Disse to tema er allerede beskrevet i introduksjonskapitlet.

2.2.2 Teoretiske tilnærminger i analysen.

Oppfatningen om virkeligheten er styrende for hvilken metode som brukes for å finne ut av virkeligheten (Ryen 2002). Dette innebærer at når jeg i min analyse skal forsøke å forstå empirien, vil min teoretiske tilnærming bygge på mitt ontologiske utgangspunkt. På denne måten er ikke mitt valg av forståelsesrammer verdifri og objektiv. Ved å samle inn empiri gjennom intervjuer vil min forforståelse bli utfordret. Dette gir i neste runde en ny forståelse knyttet til familieråd. I denne avhandlingen er det spesielt fokuset mot familieråd som rituale, og konflikten som familiens eiendom, som legges oppå min tidligere forforståelse.

I min teorigjennomgang har jeg trukket inn teori som er et resultat av refleksjoner rundt empirien. Dette begrunnes igjen med det som er omtalt tidligere. Familieråd er en del av en utvikling der barnevernets rolle, og kanskje i enda større grad barnevernarbeiderens rolle, er i endring. Valget av teoretisk innfallsvinkel forsøker å gi en forståelse av denne utviklingen. Teorikapitlet er således et forsøk på å gi en teoretisk ramme for familieråd. I den grad refleksjoner i teorikapitlet gjentas og utdypes i analysekapitlet, er dette fordi det kreves for å få sammenheng innad i avhandlingens ulike deler. I analysen av mine 20 intervjuer har følgende teoretiske perspektiv vært sentrale:

- Familieråd som forskyvning av makt mellom det offentlige og de private. I denne sammenheng brukes Sherry Arnsteins teori om "ladder of participation" (Arnstein 2003) og teorien om styrkeperspektivet i sosialt arbeid (Saaleby 1997).
- Familieråd som innføring av et rituale for problemløsning. Til grunn for denne forståelsen presenteres Goffmans teori om rituale i kommunikasjon mellom mennesker (Goffman 1992 og 1967). Her vises også til Professor Paul Leer-Salvesen (Leer-Salvesen 1991) sin beskrivelse av rettsforhandlingene i domstolene som rituale.
- Familieråd som en arena for å gi tilbake konflikten til familien. Professor Nils Christie sin kjente artikkel, "konflikt som eiendom" er en sentral teoretisk forståelsesramme i denne sammenheng (Christie 2001). I denne anledning kobles familieråd til professor Erik Oddvar Eriksens bok som omhandler beslutningstaking i barnevernet utfra Habermas og diskursteoretiske prinsipper (Eriksen 2001).
- Empowerment er en grunnleggende ideologi i familieråd. Dette belyses her i teorikapitlet, og kobles videre til familieråd som en arena for å fremme mestring sett i lys av mestring som et grunnleggende menneskelig behov. Professor Martha Nussbaums (Nussbaum 1999) tilnærming til analyse av kjønn og sosial rettferdighet, "capability approach" brukes i analysen av dette temaet.

2.2.3 Familieråd som forskyvning av makt mellom det offentlige og de private.

Forskeren Sherry Arnstein (2003) har illustrert muligheten for brukermedvirkning med det hun kaller «Samfunnsborgerens deltakingsstige». Arnstein hadde førstehåndskjennskap til lokalsamfunnsorganisering på 1960 tallet. Hun bruker stigen som metafor for å beskrive grader av borgernes deltagelse i lokalsamfunnsprogrammer som hadde effekt på deres liv. I denne sammenheng må nevnes at Arnsteins bruk av stigen primært retter seg mot grad av makt i forhold til politiske avgjørelser, og deltagelse knyttet til utforming av lokalsamfunnet. I sin beskrivelse av stigen analyserer hun ikke på individnivå i forhold til egen sak. Allikevel er den relevant for å forstå deltagelse også på individnivå.

Arnstein klargjør sin posisjon som det å stå for en redistribuering av makt, fra de som har makt til de som ikke har det. Dette i motsetning til Paul Davidoff, som var en annen aktiv liberaler. Begge skrev de sine klassiske artikler omkring borgerinnflytelse på 1960 tallet (Davidoff 1996). Men der Davidoff argumenterer for at de profesjonelle som har makt skal være advokater for de som ikke har makt, argumenterer Arnstein for at makt skal redistribueres fra de som har til de som ikke har. Mens Davidoff argumenterer for at de profesjonelle skal fatte gode beslutninger på vegne av de som ikke har makt, argumenterer Arnstein for en myndiggjøring av individer og lokalsamfunn gjennom at de selv blir direkte involvert i planlegging og beslutningstaking. I sin artikkel spissformulerer hun dette med følgende formulering: "Citizen participation is citizen power."

Arnstein peker på at uten denne redistribueringen av makt vil deltagelse fra borgerne i hovedsak tjene makthavernes interesser. De kan da si at alle sider av saken har kommet frem. Imidlertid inneholder dette ikke reell deltagelse, og opprettholder status quo hva maktbalansen angår. Hun deler sin stige inn i åtte trinn. Disse deles så igjen inn i tre nivåer, hvor hun kaller det ene nivået ingen deltagelse, det neste nivået symbolsk deltagelse, og det tredje nivået borgermakt. Ingen deltagelse knytter hun til manipulering og til terapi, som er stigens to nederste trinn. Her skal den profesjonelle, eller den med formell makt, gi opplæring og behandling til den andre part. Symbolsk makt knytter hun til de tre midterste trinn, informasjon, konsultasjon og forhandlinger. Dette innebærer ingen reell forskyvning av makt, men gir de som er utsatt for de profesjonelle en stemme. Kun de tre øverste nivåer på stigen, partnerskap, delegert makt og borgerkontroll, fører til en reell forskyvning av makt.

Arnstein poengterer at det ikke må oppfattes som det er absolutte skiller mellom trinnene. Det finnes grader innen hvert trinn, og det finnes forhold mellom de med formell makt og de uten formell makt som beveger seg på flere trinn samtidig. Hun peker også på makthavernes diskriminerende holdninger, paternalistiske praksis, og deres motstand mot redistribuering av makt, som hindre for borgerkontroll.

Familieråd er en modell som intenderer å distribuere makt fra barnevern til både barn og foreldre. Hovedfokus for denne avhandlingen er ungdommenes opplevelse av makt og medvirkning i familierådet. Er ungdom en gruppe som har forutsetninger for å ha makt i dagens samfunn? Sosiologene Fredrik Engelstad og Guro Ødegård har redigert Makt og demokratiutredningen 1998-2003 med temaet ungdom, makt og mening (Engelstad og Ødegård 2003). De peker på to ulike forståelser av ungdom, pubertetsperspektivet og kohortperspektivet.

I pubertetsperspektivet blir ungdomstidens holdninger og orientering sett på som en forbigående tilstand på veien til det voksne livet. Resultatet av et slikt syn er at ungdomsgenerasjonen ikke stilles overfor krav, eksempelvis om deltagelse i samfunnslivet. Det fritar også voksensamfunnet for ansvar når ungdom kommer med reelle ønsker, krav og innspill.

Kohortperspektivet legger vekt på de kulturelle mønstre som dannes i ungdomstiden og får varig karakter. Barn og unge blir ikke betraktet som uferdige individer med vesentlige mangler i forhold til voksne personer, men blir sett som kompetente aktører. Det ønskes og forventes at de skal ha innflytelse i familien, på skolen, i fritidsorganisasjoner, og i politikken.

Sett i et slikt perspektiv er ungdom ikke maktesløse, selv om de har begrensede juridiske rettigheter og sanksjonsmidler. Engelstad og Ødegård peker på at mennesker generelt har en hang til å undervurdere virkningen av sine egne posisjoner og handlinger. De fleste vil si at de har liten eller ingen makt, selv i situasjoner der de har en klar påvirkning. Dette kan skyldes en allmenn hang til å feilvurdere egen betydning for andre. Det gjelder også ungdom. Sett i forhold til dette resonnementet er det ikke urealistisk å betrakte ungdom i familieråd som partnere med barnevern, foreldre og nettverk for øvrig. Arnsteins ladder of participation kan anvendes som analyseredskap både for ungdom og foreldre i forhold til deltagelse i familieråd.

Utfordringen blir i større grad å vurdere om det er motstridende interesser mellom ungdom og foreldre, som til syvende og sist kan svekke ungdommens omsorgssituasjon. Men hvis vi tar et slikt utgangspunkt sier vi implisitt at foreldrene ikke vil eller evner å forstå barnets beste. Det kan hevdes at dette er tilfelle i enhver barnevernssak så lenge det offentlige må inn med undersøkelse og hjelpetiltak. Dette vil på mange måter stemme med det patologiske grunnsyn som sosialt arbeid og barnevernsarbeid har som en sentral del av sitt kunnskapsgrunnlag. Imidlertid kan dette utfordres av det som kalles styrkeperspektivet i sosialt arbeid, som har fått stadig sterkere fotfeste innen fagfeltet (Healey 2005).

En sentral person innen utviklingen av styrkeperspektivet er Dennis Saaleby, professor ved School of Social welfare, University of Kansas. Han har redigert boken *"The strengths perspective in Social work practice"*, og skisserer innledningsvis prinsippene for dette perspektivet som følger:

- Hvert individ, gruppe, familie og samfunn har styrker.
- Trauma og misbruk, sykdom og problemer kan være skadelig, men de kan også være kilde til utfordringer og muligheter.
- Forutsett at du ikke kjenner den øvre grense for kapasitet til vekst og forandring og ta på alvor ambisjonene til individer, grupper og samfunn.
- Vi tjener klienter best ved å samarbeide ved dem.
- Hvert miljø er fullt av ressurser.

(Saaleby (red) 1997 s. 12-15, min oversettelse).

For å gjennomføre en slik måte å se verden på sier han at følgende begreper er sentrale:

- Empowerment – vår oppgave er å legge til rette for kontakt med andre og ha tillit til menneskers intuisjon, vurderinger, perspektiver, energi og tro på deres drømmer.
- Membership – Mennesker trenger å være innbyggere, ansvarlige og verdifulle medlemmer av et samfunn.
- Resilience – Individer og samfunn overvinner og kommer videre gjennom problemer.
- Healing and wholeness – Mennesket har evne til å fornyes å tåle uorden, sykdom og forstyrrelse/sammenbrudd.
- Dialogue and collaboration – Mennesket kan bare fungere gjennom et kreativt og utviklende forhold til andre.
- Suspension of Disbelief – Suspensjon av mistro, det vil si å ikke plassere klienten

i forutbestemte kategorier og pådytte klienten våre teorier om dem. Den profesjonelle må vokte seg for på å gå inn iselvforvar for å bevare egen posisjon og forståelse. (Saaleby (red) 1997 s. 8-12, min oversettelse).

Saaleby peker på at et styrkeperspektiv står i kontrast til den psykologiske tradisjon som bygger på diagnostisering og foreskriving av handling. Han peker på at en slik måte å jobbe på krever et oppgjør med tradisjoner og forestillinger knyttet til et menneskesyn der en ser på mennesket som problemet og mennesket som sykt. En naturlig konsekvens av styrkeperspektivet vil være å arbeide for en høyest mulig grad av medvirkning for både barn, foreldre og deres nettverk når det gjelder å finne best mulige løsninger for dem selv.

2.2.4 Familieråd som rituale.

I litteraturen om familieråd påpekes det at familieråd er en beslutningsmodell og ikke en behandlingsmodell. Imidlertid viste flertallet av mine 20 intervjuer en endring i ungdommens livssituasjon som klart kan omtales som terapeutiske effekter av familierådet. Dette aktualiserte problemstillingen om familieråd kun er en beslutningsmodell. Imidlertid er det helle ikke riktig å kalle det en behandlingsmodell, da der ikke er en terapeutrolle i familierådet. Begrepet beslutning kan synes for begrensende for hva et familieråd innebærer, mens termen behandling ikke heller er dekkende. Det som er svakheten ved disse begrepene kan være at de i begrenset grad fanger inn innholdet i den menneskelige aktivitet.

Erving Goffman (1922-1982) har gjennom sitt omfattende forfatterskap satt fokus på de mikrososiologiske perspektiv, og har gjennom dette gitt verdifulle bidrag til å forstå menneskers sosiale samhandling. Gjennom bruk av metaforene rituale, teater og spill har han satt navn på sentrale aspekter i å studere menneskers sosiale liv (Goffman 1992). Menneskers sosiale samhandling består i å spille et rollespill, der en søker å presentere en ønsket fasade. Fasaden består av fysiske kjennetegn, så som hudfarge, kjønn og utseende, men også av måten man opptrer på. Totalt er fysiske kjennetegn og væremåte en form for representasjon av selvet. Poenget til Goffman er at denne selvrepresentasjon er strategisk, gjennom at vi til daglig spiller et rollespill for å oppnå ønsket omdømme.

Denne rolle vil gjerne fremstilles i form av en idealisering av situasjonen. En vil forsøke å rendyrke det bilde som skal skapes. Når en person kommer sammen med andre vil oppførselen gjerne søke å gjenspeile samfunnets gjengse verdier, slik sett kan sosial

samhandling fungere som en seremoni, en fornyelse og bekreftelse av samfunnets moralnormer (Goffman 1992 s. 38).

Sett i forhold til familieråd kan det være slik at ungdommen overfor sitt publikum, de andre medlemmene i familierådet, vil søke å bekrefte et bilde av seg selv som en person som vil mestre skole og samfunnsliv. Dette kan imidlertid være vanskelig for ungdommen. Dette fordi definisjonen av situasjonen allerede er foretatt av barnevernet i innledningen. Pr. definisjon er det et problem i ungdommens forhold til samfunnets normer. Det er naturlig å anta at ungdommen da vil forsøke å få en annen definisjon av situasjonen, nemlig at de ikke lever så annerledes enn samfunnets normer som barnevernets beskrivelse antyder. I denne sammenheng blir ungdommen aktøren og familierådet publikummet. Målet til aktøren vil være å overbevise publikum, og å skape troverdighet, om den rolle en ønsker å fremstå i. Ungdommen søker strategisk å gi den informasjon som styrker dette bildet.

Interaksjon mellom mennesker kan også ofte inndeles i lag, det vil si at her er det laget som opptrer samlet med den hensikt å gi et visst bilde overfor et publikum (Goffman 1992, s. 72). Dette kan også overføres til familieråd. Her er familierådet laget som forsøker å overbevise barnevernet om sin evne til å håndtere omsorgen for ungdommen. I denne forstand blir barnevernsarbeideren publikum. Ethvert lag vil ha et fasadeområde og et baksideområde. Fasaden er det en ønsker å fremstå som utad, mens baksiden er de interne forhandlinger som foregår i forhold til hvilke fasade som skal presenteres. Dette er gjennomført i familieråd ved at ingen offentlige representanter skal være til stede under del 2. Dette er lagets bakside, her kan de diskutere fritt hvilke plan de skal presentere for barnevernet. For at et lag skal kunne fremstå troverdig med den fasade de presenterer, er de avhengige av intern lojalitet, disiplin og omtanke. Dette innebærer at ingen må gå utenfor laget med informasjon om interne forhandlinger, og enhver lagspiller må ha disiplin til å spille sin rolle med kraft og verdighet overfor publikum. Her kan utfordringene være mange i familieråd. Rolleinnhaverne kan oppleve konflikt mellom barnets og foreldrenes behov. De kan også oppleve konflikt mellom behovet for å fremstå som et lag, med evne til å ta vare på barnet, og en bekymring for at barnevernet skal overlate alt til dem.

Det finnes ofte agenter, mellommenn eller meglere, som hjelper et lag med sin forestilling (Goffman 1992, s. 126). Dette kan sammenlignes med koordinatoren i et familieråd. Det er en fare for at dette kan innebære en rollekonflikt da begge parter, både barnevernet og

familien, vil ha et behov for å stole på koordinatoren. I familieråd er denne mulige rollekonflikt forsøkt klargjort ved å si at koordinatoren ikke skal vite noe om familien på forhånd, samt at rollen først og fremst er familiens hjelper i å arrangere familierådet. På denne måten kan vi si at koordinatoren ikke er en megler eller mellommann, men først og fremst en seremonimester som har ansvaret for gjennomføring av ritualet familieråd.

I denne sammenheng vil jeg dvele ved Goffmans bruk av metaforen rituale sett i forhold til familieråd. I 1967 utkom boken *Interaction ritual*, hvor et av hans mest kjente paper, *On face work – an analysis of Ritual elements in Social interaction*, er gjengitt. I dette paperet beskriver Goffman hvordan mennesket i all sosial interaksjon har etablert ritualer for å bevare ansikt. Han peker på hvordan menneskelig samspill er en rituell aktivitet hvor partene tilpasser samspillet i den hensikt å bevare egen fasade, samtidig som den andre får bevare sin fasade.

I denne aktiviteten, å ikke tape ansikt, etableres det strategier for å ivareta både seg selv og den andre. Selve grunnlaget for mellommenneskelig kommunikasjon bygger på aksepterte normer for å bevare ansikt – eller som Goffman sier det – ansiktsarbeide. Når en situasjon er kommet ut av likevekt, et menneske har ikke levd opp til normene som forventes, kan dette møtes med en strategi som går ut på å unngå den andre, eller en kan gå inn i en korrigerende prosess. Ved å gå inn i en korrigerende prosess opprettes likevekt gjennom at normen for å bevare ansikt gjenopprettes. Dette gjøres da ved bruk av ritualer som bygger på at mennesker i sin kommunikasjon anerkjenner den andre, og arbeider for at likevekt opprettes.

The general capacity to be bound by moral rules may well belong to the individual, but the particular set of rules which transforms him into a human being derives from requirements established in the ritual organization of social encounters (Goffman 1967, s. 45).

Goffman påpeker at målet om å bevare ansikt fører til at situasjonen reddes. Kommunikasjon er organisert konvensjonelt med den hensikt at dette oppnås. Imidlertid peker Goffman på at dette kan saboteres ved at en person bruker kringel eller tilbaketrekking som strategi for å bevare ansikt. Dette vil være et brudd på de rituelle regler, og vil gå på bekostning av interaksjonen. Goffman peker på at for å sikre at den rituelle orden opprettholdes kan det etableres en seremoni som legger rammer for diskusjonen.

Professor Paul Leer-Salvesen beskriver i sin bok *Menneske og straff* hvordan rettssalen i en straffesak kan betraktes som en rituell seremoni:

De svarte kappene. Tilslepte ritualer for når en skal reise seg og når en skal sitte.

Scenevirkningen med tiltaleboks og dommersete og påtalemyndighet versus forsvar. De to rekkene med jurymedlemmer. Rettsbetjenter og politi i uniform. Publikum i bakgrunnen. Den høytidelige, lavmælte språkføringen. Alle de faste, nesten liturgiske formuleringene. Det særpregete språkfelleskapet, som bare finnes i dette rommet, og som ikke har noen parallell andre steder i samfunnet. Jo, en rettssak ført for lagtinget er en seremoni som i dramatisk kraft ikke står tilbake for gudstjenesten i katedralen (Leer-Salvesen 1991 s. 88).

Leer-Salvesen påpeker med dette at domstolen er mer enn en beslutningsarena for avgjørelse av skyld. Det er et møte der gjerningsmannen møter offentligheten, og gjerne offeret eller dets familie. Det er også et rom der gjerningsmannen blir beskrevet som person. Poenget er at selv om rettssaken er en beslutningsarena er den også et sterkt rituale, med dommeren som seremonimester og ulike aktører i klart definerte roller. Leer-Salvesen påpeker at jussen er fattig på bevissthet om symbolenes og ritualenes betydning. Dommerne snakker sjelden høyt om sine roller som seremonimestere, de ser seg mer som saksbehandlere.

Det er her vi finner en parallell til familierådet. Det rommer et rituale for familien til å komme sammen om et felles problem. Barnevernsarbeideren er mer enn en saksbehandler, men ikke en terapeut. Kanskje har også saksbehandlere undervurdert sin rolle som seremonimester. Ved å tilby familieråd tilbyr de en rituell seremoni, de erkjenner viktigheten av at det legges til rette for en sosial situasjon hvor gjensidig respekt er grunnleggende. Denne gjensidige respekten er en viktig faktor for at mennesker hjelper hverandre å bevare ansikt. Dette kan synes paradoksalt, da det å legge frem opplysninger om en families kontakt med barnevernet kan oppfattes som å tape ansikt.

Men her kommer alle de element inn som seremonien familieråd inneholder. Koordinators forarbeid, der det blir understreket at fokus er å hjelpe barnet. Familierådet, hvor barnevern, koordinator og familie har en klar oppgavefordeling. De fysiske rammer, med trivelig lokale og servering. Barnets tilstedeværelse, og ikke minst de helt klare retningslinjer som følges i del 1, 2 og 3 av familierådet. Sett i et rituell perspektiv kan familieråd således forklares som en sosial arena hvor foreldre og barn får hjelp til å bevare ansikt, får hjelp til å arbeide med sine problemer, og finner frem til tiltak for å gå videre.

I familieråd er det slik at rundt 99 % av alle familier klarer å lage en handlingsplan, og ca 99 % av disse godkjennes av barnevernet (Rasmussen og Hanssen 2002). Dette kan være en indikasjon på at det er slik at familieråd er en konstruktiv seremoni for å utøve det kommunikative rituale. De som møtes kan ha både konflikter og store problemer som skal håndteres, men de blir enige og planene blir godtatt. Er det slik at dette illustrerer Goffmans ide om at kommunikasjon har som hensikt å bevare eget og andres ansikt? Det kan vurderes slik at når en møtes for å hjelpe et barn så er det et nederlag, det vil si tap av ansikt, dersom en ikke klarer å oppnå enighet. Ved å bli enige om en handlingsplan opprettholdes likevekt, det vil si at en forlater hverandre med verdigheten i behold. Med andre ord, familieråd kan sees på som en seremoni som inneholder ritualer knyttet til kommunikasjon som bidrar til å opprettholde likevekt. Det å bli enige om en handlingsplan i et familieråd kan tolkes som det Goffman kaller en korrigerende prosess. Familiens omsorgssituasjon fraviker fra normen, og familierådet tar alle sine kommunikative evner i bruk for å gjenopprette likevekt. De forholder seg til samhandlingens rituale som inneholder respekt for de andre partene i situasjonen.

2.2.5 Konflikt som eiendom.

Litteraturen om familieråd påpeker at overføring av makt fra sosialarbeider til klient er et sentralt element. Imidlertid så kan det problematiseres om overføring av reell makt er mulig innen barnevernets kontekst. Det var mange informanter som hadde kommentarer om viktigheten av familiemedlemmer som deltagere i familierådet, spesielt besteforeldre ble flere ganger nevnt av ungdommene. Disse uttalelsene førte til at det ble relevant å spørre om det at familien fikk tilbake problemet eller konflikten som sin eiendom, er en viktigere faktor i familieråd enn overføring av barnevernets myndighet. Med andre ord ble det relevant i analysen å tematisere begrepet ”konflikt som eiendom”(Christie 2001).

Christie peker på at vårt industrialiserte og gjennomregulerte storsamfunn er et samfunn med for få konflikter, ikke for mange. Gjennom at det offentlige har overtatt ansvaret for konflikter mellom privatpersoner forvitrer konfliktene i stedet for å brukes. Som eksempel trekker han frem rettssystemet. Her er partene representert ved advokater. Selv er de skjøvet ut over sidelinjen idet saken blir et drama mellom staten og partens advokat. På denne måten er konflikten frastjålet den private part. Dette kan parallellføres til debatten på 1960-tallet mellom Davidoff og Arnstein. Er den beste hjelp at den profesjonelle tar på seg oppgaven å

representere klienten, eller er målet mest mulig myndighet til klienten selv? Skal klienten få eie sin konflikt med det ansvar dette innebærer, eller er klienten best tjent med å bli representert av en offentlig betalt representant? Christie sin konklusjon er at konflikter i større grad burde brukes på en måte som involverer de berørte parter. Han bruker uttrykket at det offentlige har stjålet konflikten fra de private.

I sin hovedfagsoppgave ved NTNU i Trondheim har Cecilie Omre (1998) tatt for seg ordningen med fylkesnemnd som beslutningsorgan i tvangssaker i barnevernet. Hun er her inne på de samme tanker som Christie forfekter i sin artikkel. Gjennom intervjuer med saksbehandlere og jurister har hun analysert hvordan fylkesnemda oppleves av aktørene, spesielt har hun fokusert på barnevernets saksbehandlere. Disse opplever fylkesnemda som ”den store styrkeprøven”, nærmest som en eksamen. Omre peker på at det kan se ut som barnevernsarbeiderne har så stort fokus på sin egen prestasjon i fylkesnemda, at de får begrenset fokus på barnets situasjon. Hun peker på at fylkesnemda fratar foreldre og barn/ungdom retten til å håndtere sine egne konflikter. Hun hevder at barnevernet i større grad bør utvikle arbeidsformer som gjør at barn, ungdom og foreldre får tilbake konflikten som sin eiendom. Hun peker ikke ut hvilken måte dette skal gjøres på, men hun ble en av pionerene innen utviklingen av familieråd som modell i norsk barnevern fra slutten av 1990-tallet. Det er nærliggende å se dette som en videreutvikling av hennes tanker i hovedfagsoppgaven.

Familieråd kan sees på som en måte å tilbakeføre konflikten som eiendom til barn, ungdom og foreldre i barnevernssaker. Begrepet konflikt har i denne sammenheng to betydninger:

- 1) Konflikt i betydningen de konflikter og uenigheter som er i familien.
- 2) Konflikt i betydningen de problemer som skal løses.

På begge disse to områder legger familieråd til rette for en tilbakeføring av konflikten til familien. Gjennom at familien og deres nettverk blir overlatt til seg selv i del 2 av familierådet, er der ingen profesjonelle offentlige representanter som styrer diskusjonen, eller griper inn i eventuelle konflikter som oppstår. Gjennom at barnevernet kun stiller spørsmål til familien og deres nettverk overlates det til de private å finne løsningene på problemet i betydningen finne svar på spørsmålene.

Morton Deutsch og Peter T. Coleman har redigert boka *The Handbook of Conflict resolution*. Dette er et omfattende verk, der det er samlet et stort antall artikler knyttet til arbeid med

konflikter. Det mest interessante i boken knyttet til denne avhandlingen er to artikler av Deutch og Coleman selv, samt en artikkel av professor i psykologi, Howard E Gruber, fra Sveits. Disse artiklene har fokus på elementer av betydning for å arbeide konstruktivt med konflikter, og er relevante sett i forhold til familieråd som arena for å arbeide med konflikter. Familieråd kan ha mange av de elementer som Gruber, Deutsch og Coleman peker på at må være tilstede for å kunne arbeide konstruktivt med konflikter.

Gruber begynner sin artikkel med å peke på at lærere i skolen ofte ser på konflikt som et problem, og at målet er å eliminere konflikt. Han peker på at studenter ofte ser det motsatt. Det som er nytt og uvant utløser konflikter, og kreativitet krever konflikt (Gruber 2000). Han peker også på at konfliktløsning krever samarbeid, om ikke som et mål, men som et middel. Som en siste påstand sier han at godt arbeid med konflikter krever gode spørsmål. Sett i forhold til barnevernsarbeid kan dette være en grunnleggende måte å se familiens situasjon på. Enhver familie har konflikter både innad og med deler av omgivelsene, det være seg med barnevern, skole eller deler av det private nettverket. Dette er ikke et problem, men et utgangspunkt for kreativitet. Konflikter skaper kreativitet som Gruber sier. Barnevernets oppgave er å stille de gode spørsmålene til familierådet som utløser kreativiteten.

Som Christie sier har vårt velregulerte velferdssamfunn gjort at de profesjonelle i stor grad har overtatt konfliktene fra de private aktører. Dette hemmer altså kreativiteten, men det kan også føre til at konflikter løses. Men må det offentlige løse dem, er det slik at de private er uten evne til å jobbe med egne konflikter? Deutch sier følgende:

People are not novices with regard to conflict. From their life experiences, many people have developed some of the component skills involved in building rapport, constructive conflict resolution, and effective group process and problem solving. However, some are not aware that they have the skills; nor are they aware of how and when to use them in a conflict. The fact that everyone has been a participant and observer in many conflicts from childhood on results in implicit knowledge, preconceptions, attitudes, and modes of behaviour toward conflict that may be deeply ingrained before any systematic training occurs (Deutch 2000,s. 37).

Familieråd kan sees som et forsøk på å utløse kreativitet gjennom at familien får tilbake konflikten som sin eiendom. I dette ligger en tiltro til at personene i familierådet har en grunnleggende kompetanse på konflikthåndtering gjennom sine livserfaringer. Familieråd er

å gi dem en arena for konfliktløsning, de får et rituale, eller et system som Deutch kaller det, som gir et grunnlag for kreativ konfliktløsning. Et sentralt poeng hos Deutch er at arbeid med konflikter krever fokus på samarbeid fremfor konkurranse. De fleste konflikter vil likevel inneholde et konkurranse element, men dersom det er mulig å jobbe mot en situasjon der partene opplever en vinn-vinn situasjon fremfor at noen taper og noen vinner, så vil klimaet i konfliktløsning være preget av samarbeid i stedet for konkurranse (Deutch 2000). I familieråd er partene samlet om å løse et problem for barnet. Akkurat her ligger sannsynligvis den største muligheten for felles mål, og for å oppnå en vinn-vinn situasjon. Partene skal hjelpe et barn som pr. definisjon trenger hjelp i sin omsorgssituasjon. Dette igjen bekrefter viktigheten av at det i forberedelse av familierådet, og gjennomføring av selve møtet, blir fokusert på at barnet er i sentrum for diskusjonen.

Et grunnleggende element for kreativ konfliktløsning er det å forsøke å mobilisere motivasjon gjennom å løse et felles problem (Coleman og Deutch 2000). Dette kan kalles å omdefinere problemet til å være en felles oppgave som skal løses, i stedet for å se på det som en konflikt. Coleman og Deutch setter opp følgende liste over viktige elementer i kreativ konfliktløsning:

- 1) Utfordre mytene om kreativitet, fire vanlige myter er: "Jeg er ikke en kreativ person", "kreativitet er for mystisk til å bli lært", "kreativitet er lik kunst", "kreativitet er galskap". Det er et mål at de involverte utvider sin oppfatning av kreativitet og utfordres på egen kreativitet.
- 2) Bruk tid og rom til å skape en oase for kreativ problemløsning.
- 3) Utvikle en seriøs, men dog lekende atmosfære.
- 4) Bygg opp optimal spenning. Spenning er hovedlinken mellom konflikt og kreativitet. Optimal spenning er ikke maksimal spenning, men den grad av spenning som utløser kreativitet uten å lamme deltagerne.
- 5) Bygg opp trygghet på det å ta en risiko på å være annerledes. I dette ligger at kreative løsninger krever at nye innfallsvinkler slipper til, at aktørene tør å komme med fantasifulle innspill.
- 6) Balanser åpenhet med fremdrift og prosess mot avslutning.
- 7) Definer problemet på en adekvat måte.

(Coleman og Deutch 2000, s. 359-363 min oversettelse og avkorting).

Familieråd har et potensiale for å imøtekomme disse krav. Gjennom at familierådet settes utfordres familien på en annen rolle i egen problemløsning, der de tiltros kreativitet og evne

til problemløsning. Gjennom arbeid med spørsmålene forsøker barnevernet å være presis og konkret, slik at familierådet får et klart oppdrag som bygger på felles mål. Familieråd inneholder element av å være noe annet, en oase, der familien møtes på nøytral grunn og gis gode rammer for å arbeide seg frem til en løsning. De utfordres til åpenhet, men det kreves et svar på spørsmålene, på denne måten sikres fremdriften, men de får selv diskutere veien mot målet alene i del 2. Familierådet inneholder spenning i seg selv, det å møtes for å finne tiltak for barnet med barnevernet som vertskap. Og om ikke atmosfæren er direkte leken, er det en kombinasjon av alvor og hygge. I familieråd legges det vekt på at det skapes en trygg og trivelig ramme rundt møtet.

Familieråd kan se ut til å inneholde elementer som er viktige for kreativ konfliktløsning. Ved å definere konflikt som grunnlag for kreativitet, blir barnevernets oppgave å lage et rom for familien der de kan jobbe med sine konflikter på vei mot en løsning av selve problemet. Dette krever at barnevernet gir fra seg konflikten som sin eiendom, og at de har tiltro til familiens erfaring og evne til å håndtere dette. Imidlertid er det viktig å påpeke at også familieråd kan ha sine begrensninger i det å føre tilbake konflikten som familiens eiendom. Barnevernet er plassert inn i en byråkratisk tradisjon med stor grad av makt til barnevernet gjennom økonomiske og juridiske sanksjonsmuligheter. Det er urealistisk å tro at dette forsvinner selv om familien får større kontroll over beslutningen. Det skal også pekes på at på tross av gode tilbakemeldinger fra både foreldre, nettverk og saksbehandlere som har prøvd familieråd, er det fortsatt et lite antall familier som tilbys dette (Heino m.fl. 2003). Dette kan tyde på at det er en utfordring for barnevernets ansatte å gi fra seg så stor grad av kontroll over beslutningsprosessen som familieråd innebærer. Det er et paternalistisk trekk ved barnevernet at så mange saksbehandlere selv tar avgjørelsen om familien har et nettverk, eller er i stand til å gjennomføre familieråd. Alternativet hadde vært å spørre familien om de selv mener de kan gjennomføre dette.

En annen måte å se dette på er at barnevernets ansatte er opptatt av å ivareta det ansvar loven pålegger dem, de er redd for å overføre makt til familien som kan gå ut over barna. Imidlertid er det også slik at selv om familieråd gir familien et rom for å diskutere tiltak er det ikke slik at barnevernet abdiserer. Barnevernet stiller spørsmålene til familierådet, de har en koordinator som planlegger familierådet sammen med familien, og de har vetorett i del 3 av familierådet. Alt dette er med på å styrke barnevernets kontroll over det som skjer, noe som

på den annen side også understreker at selv om det kan sies at konflikten overføres til familien, er dette ikke utenfor barnevernets innsyn og kontroll.

Det er relevant å stille seg spørrende til om de familier som har problemer med å takle omsorgsrollen er i stand til å få konflikten tilbake. På den andre side kan det spørres om det finnes indikasjoner på at barnevernets inngripen i andre saker fører til en bedre situasjon for barna. Utfordringen er å hjelpe barna. I denne sammenheng er det en fornuftig tanke at også nettverket bringes inn. Men dette innebærer ikke nødvendigvis å overta eiendomsforholdet til problemene. Er forutsetningene tilstede for kreativ konfliktløsning i barnevernets familier, eller er det nødvendig med sterk styring og kontroll? Det er neppe et entydig svar på dette, men begrepet ”konflikt som eiendom” er med å tydeliggjøre de utfordringer familieråd medfører for barnevernet.

En måte å se dette på er at familieråd gir familien et diskursivt rom for konfliktløsning og beslutningstaking. Dette sørger for en åpen beslutningsprosess, og sikrer at aktørene blir involvert i egen sak. I debattene om barnevernet har et av de kritiske innspill vært knyttet til at brukerne i for liten grad kommer til orde, og at beslutningsprosessene er for lukket. Kombinasjonen av dette har ført til en mulighet for barnevernsarbeidere til å definere andres virkelighet uten kritisk innsyn fra offentligheten.

I sin bok *Demokratiets sorte hull* (2001) beskriver professor Erik Oddvar Eriksen det han betegner som velferdspaternalisme (Eriksen 2001 s. 18). I denne velferdspaternalisme ligger det en forventning om at det offentlige overtar problemet, konflikten som eiendom fratas klienten. Problemet med denne praksis blir at de profesjonelle tar på seg å løse spørsmål som er normative, hva er det gode liv. Empirisk kunnskap og nyttekalkulasjon kan ikke gi svar på denne type normative spørsmål. Hva som er barnets beste kan ikke rasjonelt besluttes. Eriksens konklusjon blir at denne type normative spørsmål ikke kan løses på empirisk basis. Det sentrale spørsmål er hvordan få til rasjonelle beslutningsformer. Med dette mener Eriksen at fokus på prosedural kunnskap blir viktig, og han hevder at diskursteorien viser hvordan normative spørsmål kan løses rasjonelt. Den bygger på tenkningen til Jurgen Habermas (Habermas 1999). Habermas, som mange andre tenkere i forrige århundre, var sterkt preget av Det tredje riket og de ugjerningene som ble utført som ledd i den nazistiske ideologien når den skulle omsettes til samfunnsbygging. Det tredje riket representerte en total ideologi med en ekstrem form for paternalisme. Diskursteorien kan sees på som en reaksjon

og en motpol til dette. Svarene på normative spørsmål må komme nedenfra, og ikke gjennom definisjon ovenfra (Eide og Skorstad 2005).

Diskurs innebærer dialogbasert drøfting, og kravet til en diskurs forutsetter at alle berørte parter er med. Sentrale elementer er normprøving, prosedyrekrav, det maktfrie rom og konsensus (Habermas 1999). I essayet *Diskursetikk – notater til et begrunnelsesprogram*, gir Habermas en utfyllende beskrivelse og drøfting av disse temaer (Habermas 1999 s. 105-155). Grunnleggende i diskursetikken er universaliseringsprinsippet som innebærer at en norm kan få sin tilslutning ”når følgene og bivirkningene som sannsynligvis oppstår ved en allmenn overholdelse av den omstridte normen for å tilfredstille hver enkelts interesser kan godtas av alle uten tvang” (Habermas 1999, s. 139). Diskursetikken krever således en konsensus om en norm som er kommet frem gjennom en intersubjektiv diskurs. Det vil si at det ikke er en norm som pålegges fra en person til de andre aktører, men en norm som er utviklet gjennom at alle i diskursen har status som subjekter, det vil si bringer inn argumenter fra sin egen livsverden for å prøve normen.

For å oppnå denne formen for normprøving er det behov for å institusjonalisere diskursen (Habermas 1999). Det vil si at det bringes inn prosedurale krav. Habermas trekker frem idealet om det maktfrie rom, og at alle berørte parter skal høres, som sentrale prosedyrekrav. På den andre siden problematiserer han muligheten til å oppfylle disse kravene, men han holder dem opp som prosedurale mål for diskursen. Ethvert taledyktig og handledyktig subjekt skal få delta i diskursen, og enhver får problematisere en hvilken som helst påstand. Enhver får innføre en hvilken som helst påstand i diskursen, og enhver får gi uttrykk for sine holdninger, ønsker og behov. Ingen talende må hindres med tvang, innenfor eller utenfor diskursen, i å ivareta sine rettigheter til å delta i diskursen på disse premissene. Gjennom disse prosedurale krav søker en å utjevne maktforskjeller, samt lage en ramme for å prøve enhver norm knyttet til diskursens tema.

Det å bli enige om den gjeldende norm er det utfordrende i barnevernssaker. I familieråd vil utgangspunktet være at alle er enige om at den gjeldende norm må være at en samles for å finne tiltak til barnets beste, imidlertid vil uenigheten kunne gå på hva som er til barnets beste. Det å følge bestemte prosedyrer, og å oppnå konsensus i det maktfrie rom, vil være premissene for å oppnå best mulig hjelp for barnet. Det må her påpekes at idealet om det maktfrie rom er omdiskutert, ikke som et prinsipp, men som en realistisk mulighet. I enhver

familie vil det være ulik grad av makt mellom aktørene. Et sentralt prosedyrekrav er at alle berørte parter deltar. I familieråd forsøker en å mobilisere personer som er relevante for barnets omsorgssituasjon. Det vil alltid være noen som ikke er der, men familierådet er dog sammensatt av de som foreldre og barn selv definerer som relevante.

Den dialogbaserte drøftingen skal kunne karakteriseres som et maktfritt rom. Det skal kun være argumentets saklige tyngde som har innflytelse. I enhver familie vil det være ulike grader av verbal evne og autoritet hos de ulike deltagere. Denne ulikhet er ikke mulig å utradere, og således er det problematisk å kalle et familieråd for et maktfritt rom. Imidlertid så forsøker en å utjevne makten i selve beslutningsdiskusjonen ved at de som har formell makt og sanksjonsmuligheter, nemlig barnevernet og andre offentlige aktører, ikke deltar i del 2 av familierådet. Men også her vil det være urealistisk å tro at det at barnevernet ikke er tilstede fysisk utelukker dem fra påvirkning av hva som skjer. Familierådet er klar over at barnevernet kommer inn igjen i del 3 for å vurdere planen. Barnevernet vil gjennom sin tilstedeværelse i selve barnevernssaken være en faktor også i selve diskusjonen i del 2, familien som diskuterer vet at barnevernet kan underkjenne planen, eller gripe inn dersom planen ikke ivaretar barnets sikkerhet.

Diskursens mål er at de som er berørt av normspørsmålet skal komme til enighet. Her er parallellen klar til familierådet. Familierådet skal munne ut i en handlingsplan for barnet som alle er enige i. Selv barnevernet kommer her inn i del 3 og tar stilling til planen. Her kommer imidlertid barnevernets formelle makt og posisjon inn som et forstyrrende element i forhold til prinsippet om herredømmefri diskusjon. Imidlertid er det et av familierådets grunnleggende prinsipper at barnevernet skal være positiv til handlingsplanen, så i utgangspunktet vil det være del 2, der familien diskuterer uten barnevernet, som er veien til beslutningen.

Eriksen hevder i sin artikkel at en diskursbasert måte å fatte beslutninger på vil øke barnevernets legitimitet i samfunnet, og samtidig være en god beslutningsprosedyre i barnevernet. Han hevder at barnets beste er et normativt spørsmål, og at ved å sikre en diskursteoretisk prosedyre for beslutning vil barnets beste bli best ivare tatt. Eriksen kobler ikke dette til familieråd, han bruker fylkesnemda som et eksempel på diskursteoretisk beslutningstaking.

Som et motargument mot dette vil jeg hevde at fylkesnemda ikke er en utjevning av maktforskjeller. Det kan hevdes at maktforskjellene mellom barnevern og foreldre utjevnes ved at begge bruker advokater, men der er allikevel maktforskjeller mellom advokater og foreldre, og ikke minst mellom dommerne i fylkesnemda og de andre aktørene. Barna er som regel en fraværende part, og sett i forhold til synet på barnet som subjekt kan det stilles spørsmål ved om fylkesnemda i de fleste saker mangler viktig informasjon. Imidlertid kan det nok hevdes at den får belyst saken svært grundig, at de ulike parter blir hørt, og at svært mange argumenter kommer frem som grunnlag for beslutning.

Diskursteoriens prinsipper har blitt kritisert for å være umulig å realisere. Det er åpenbart at i kontakten mellom offentlige forvaltere og klienter vil deler av den formelle makten aldri kunne overføres. Det er også utopi å tro at det ikke finnes maktulikheter mellom medlemmer av en familie. Allikevel er det min mening at de diskursteoretiske prinsipper kan være en rettesnor for arbeidet mellom barnevernsarbeider og foreldre/barn/ungdom. Poenget er da at en er bevisst de begrensninger som dette innebærer. I forhold til familieråd vil det være umulig å viske ut den formelle myndighet og makt barnevernet har, det vil også være umulig å viske ut ulike posisjoner familiemedlemmene har. Imidlertid er familieråd en måte å arbeide på som oppretter et rom hvor en forsøker å redusere maktforskjeller, og hvor de involverte parter møtes. Målet er enighet om en handlingsplan som bygger på en diskurs om hva som er felles norm for god hjelp til det konkrete barn.

Diskursteoriens prinsipper anvendes i familieråd som en prosedural måte å gi tilbake familien konflikten som sin eiendom. Det er de som berøres som har kompetanse til å finne de beste løsningene for barnet. Barnevernets oppgave blir å stille gode spørsmål for å få frem kreativiteten blant familierådets deltagere.

2.2.6 Empowerment og capability approach.

Empowerment er blitt et symbol på godt sosialt arbeid i 1990-årene, og er sentralt i idégrunnlaget for familieråd. Begrepet er mangefasettert, men felles for forfattere som skriver om dette begrepet i profesjonell sammenheng, er at de understreker et frigjørende aspekt. Dette innebærer at mennesker, enkeltvis eller i fellesskap, reduserer sin avmakt og får større kontroll over sitt dagligliv, samt får muligheter til å endre sine livsbetingelser (Slettebø 2000).

I norsk sammenheng blir empowerment ofte oversatt med myndiggjøring, mens andre velger

å beholde den engelske betegnelsen. I familieråd er empowerment-tilknytningen koblet til den tradisjonen som vektlegger at sosialt arbeid skal styrke brukerens evne og muligheter til å hantes konstruktivt med eget liv, og som ser sosialt arbeid som en prosess der sosialarbeider og bruker går sammen om å redusere avmakt og effekten av makthindre (Slettebø 2000; Solomon 1976). Empowerment er en motsats til en paternalistisk tenkning, der hjelp skal komme fra eksperter som bestemmer hva som skal gjøres, og når og hvordan dette skal skje.

Tenkningen har sine røtter i radikalt samfunnsarbeid og pedagogikk, henholdsvis med utgangspunkt i USA (Barbra Solomon) og Latin Amerika (Paolo Freire). Målet for sosialt arbeid i en empowerment ideologi vil ifølge Solomon være:

- Å hjelpe klienten til å forstå seg selv som en som kan skape endring.
  - Å hjelpe klienten til å forstå sosialarbeideren som en partner og samarbeidspart i problemløsning.
  - Å hjelpe klienten til å forstå at maktstrukturene er åpne for påvirkning.
- (Solomon 1976).

Til tross for en radikal tilnærming baserte ikke Solomon seg på marxistisk eller sosialistisk teori. Empowerment som samfunnskritisk teori skulle la seg gjennomføre uavhengig av politisk grunnsyn. Paolo Freire derimot, var sterkt influert av marxistisk teori. Han understreket betydningen av å la mennesker få kjennskap til undertrykkelsens system for på denne måten å bli istand til å gjenkjenne og endre det (Freire 1970).

Follesø omtaler to ulike retninger innen empowerment (Follesø 2004). Den sørlige retning har et sterkt fokus på at samfunnsforhold skal endres. Empowerment sees på som en kollektiv handling der frigjøring av undertrykte grupper, og utjevning av forskjeller i samfunnet, er målet. I motsetning til dette står den nordlige retning som i større grad har fokus på individuell frigjøring fra undertrykking, i dette ligger at organisasjoner får bedre evne til problemløsning gjennom at brukerne er mer aktive i å definere sine problemer og fatte beslutninger i forhold til disse. Innen politiske miljø har det vært en stor vilje til å tenke empowerment i denne retningen. Dette kan både være knyttet til ideologiske begrunnelser, men også rent økonomiske, da det kan sees på som kostnadsbesparende at enhver tar mest mulig ansvar i eget liv.

Empowerment er blitt et honnørord både blant fagfolk og politikere. Dette gjelder politikere både på høyre og venstresiden. Empowerment kan bli brukt som argument for at alle skal ha barnehageplass fordi dette gir alle barn like muligheter, på den andre siden kan det brukes til å argumentere for kontantstøtte fordi alle skal ha frihet til å velge sin måte å leve på. Empowerment som begrep har gjennom dette mistet noe av den klare målsetting som i utgangspunktet var knyttet til frigjøring fra undertrykking.

Et spørsmål vil være om den nordlige og den sørlige retning er gjensidig utelukkende, eller om det er mulig å lage en syntese av disse to. Danske Jytte Faureholm formulerer følgende definisjon av empowerment ved anvendelse av begrepet i sosialt arbeid:

Empowerment er en aktiv prosess som reduserer maktesløshet og forsterker det enkelte individs muligheter for selv å treffe avgjørelser over forhold som vedrører egne eksistensielle hverdagsvilkår. Empowerment-prosessen skaper personlig vekst, øker kontroll over eget liv og endring av hverdagslivet, gjennom oppnåelse av mestringsferdigheter som erverves ved aktivt å fremme deltakelse og innflytelse i fellesskap, organisasjoner og det omliggende samfunn (Faureholm 1999, s.52).

Faureholm sin definisjon favner både et samfunnsendrende element, og en styrking av myndighet for den enkelte i sitt eget liv. Faureholm har vært en pådriver for utvikling av familieråd i Danmark, og det kan vurderes om familieråd er en måte å jobbe på som ivaretar begge aspekter ved empowerment begrepet.

Familieråd er en modell som brukes i forhold til enkeltfamilier og deres nettverk. Således er det en individuell arbeidsform som ikke har en endring av grunnleggende samfunnsforhold som en del av sin metodikk. På denne måten er det en empowermentbasert modell i betydningen den nordlige retning. Vi kan si at den som har makten i form av beslutningsmyndighet og sanksjoner delegerer makt til den andre. Imidlertid ville det bli en endring i alle barnevernsklienters situasjon hvis dette ble en arbeidsform som alle familier i barnevernet fikk tilbud om. Da ville arbeidsformen i barnevernet endres i retning av et annet syn på klienten, og troen på dennes evne til konfliktløsning og problemhåndtering.

Erfaringene så langt med familieråd, både i norden og Europa for øvrig (Heino m.fl. 2003), er at kun en liten del av barnevernets familier får tilbud om familieråd. Dette kan fortolkes i den retning at barnevernet ser på modellen som en måte å jobbe på som kun kan brukes i et fåtall

familier. Dersom dette forblir praksis vil familieråd forbli en individuell modell som begrenser effektene til den familien det gjelder og deres nettverk. Dersom familieråd ble tilbudt alle familier kunne det få en effekt på barnevernets arbeid som satte barnevernsklienter i en annen posisjon i forhold til barnevernet generelt. Da er det grunnlag for å si at dette også har et frigjørende element i betydningen av at en underprivilegert gruppe i samfunnet fikk økt sin innflytelse i eget liv.

Et sentralt aspekt ved Faureholm sin definisjon av empowerment er at mennesker skal få økt mestringsopplevelse i eget liv. Dette bygger på at mennesker har et iboende behov for å delta i utforming og mestring av sitt eget liv. Ved at det opprettes organer hvor argumenter høres vil beslutningsgrunnlaget bli grundigere, og klienten selv vil oppleve å være med å bestemme og ta ansvar for endring. Et flertall av ungdommene som er intervjuet i forbindelse med avhandlingen peker på hvordan de selv var sentrale i endringene som skjedde etter familierådet. Dette kan sees på som at barnevernet la til rette for mestring, og at familieråd ble en mulighet for ungdommen til å ta større del av ansvar for egen utvikling.

Professor Martha Nussbaum beskriver i sin bok *Sex and Social Justice* (1999) det hun kaller "the capability approach". I dette begrepet ligger en utfordring til velferdsstaten. Hun påpeker viktigheten av å gi mulighet for mennesker til å oppleve størst mulig grad av mestring av egne problemer. Hun argumenterer for at det finnes grunnleggende menneskelige behov som er universielle, og så generelle at de gjelder i ulike kontekster for mennesker verden over. The capability approach går ut på at staten bør legge til rette for at mennesket gis mulighet for å realisere disse behovene. Med dette skiller hun mellom å sørge for at de blir realisert, og det å gjøre det mulig for enkeltmennesket å realisere dem. Dette er et svært viktig skille da Nussbaum plasserer denne tilnærmingen i tradisjonen fra Aristoteles, der mennesket ses på som et fritt menneske med mulighet for å ta valg. Mennesket er ikke passive mottagere av sosiale goder, men tar sine egne valg i forhold til dette. I dette ligger også en mulighet til å si nei til å ta imot konflikten som sin eiendom. Barnevernets foreldre kan velge å si at de ønsker at de profesjonelle beholder konflikten, altså ansvaret for barnets omsorgssituasjon, eller de kan velge å si at vi tar imot konflikten som vår og vårt nettverk sitt problem.

Ifølge Nussbaum har alle mennesker følgende grunnleggende behov:

- Life.
- Bodily health and integrity

- Bodily integrity
- Senses, imagination, thought.
- Emotions
- Practical reason.
- Affiliation.
- Other species
- Play
- Control over one`s environment.

(Nussbaum 1999 s. 41).

Satt inn i en barnevernssammenheng kan en si at behovene life, bodily health and integrity, integrity, other species, play and control over one`s environment er de behov barnevernet vil ha som normgivende for hva som er god omsorg for et barn. Disse kan oversettes med liv, helse, integritet (fysisk og psykisk), følelse, fantasi, tanke, andre behov, lek og kontroll over omgivelser. Barnevernet har et ansvar for at ikke barn lider under mangel på disse behov. Barnevernet har et ansvar for å gripe inn hvis et barns fysiske eller psykiske helse er truet.

De tre behovene som går på emotions, practical reason og affiliation er mer relatert til det å delta i viktige hendelser i eget liv, noe som kan relateres til å delta i beslutningen i sin egen barnevernssak. Emotions beskriver Nussbaum som det å være i stand til å ha tilknytning til ting og personer utenfor oss selv, blant annet være i stand til å elske de som bryr seg om oss. Practical reason beskriver hun som det å forme en egen oppfatning om hva som er godt, og ta del i kritisk refleksjon omkring planlegging av eget liv. Affiliation beskriver hun som det å leve for og i relasjon til andre, det å få lov å bry seg om andre, og delta i ulike former for sosial interaksjon.

Sagt med andre ord så vil barnevernets oppgave være å gjøre det mulig for klientene å realisere disse behov. Barnevernet kan ikke sørge for at disse behov realiseres, men oppgaven er å legge til rette for muligheten til det. Foreldre og barn kan si ja eller nei til om de ønsker å gripe muligheten. Ved å tilby familieråd er barnevernet med å legge til rette for muligheten for å bry seg om andre, for å delta i sosial interaksjon, og for å delta i kritisk refleksjon om hva som er et godt liv for en selv. Dette bringer oss tilbake til den tidligere debatt omkring familieråd som rituale. Barnevernet tilbyr familien et rituale, med en seremonimester, som

kan realisere grunnleggende menneskelige behov. Igjen støter dette på utfordringen knyttet til barnevernets handlingsansvar, er dette ansvarsfraskrivelse?

Ved å legge Nussbaum sitt begrep ”capability approach” til grunn vil en kunne si at dette ikke er en ansvarsfraskrivelse fordi det er en måte å gi en mulighet på, og så må klienten selv ta valget. Familien tilbys å overta konflikten, eller problemet, som sin eiendom, og dette tilbys under en ramme som kan realisere grunnleggende menneskelige behov i seg selv.

Nussbaum peker på at et hovedproblem med en slik tilnærming, er at mennesker har ulikt utgangspunkt for å ta valg. Hun kritiserer liberal politikk for ikke å ta hensyn til dette. Hun argumenterer for en liberalisme som ser på mennesket som likeverdig. I dette ligger at alle mennesker har et grunnlag i seg selv for å ta valg. Problemet er at mennesker er undertrykt, og ikke har frihet til å velge (Nussbaum 1999).

Mennesker har også ulikt erfaringsgrunnlag, noe som gjør at mange ikke engang vet hva de kan velge. Her bruker Nussbaum som eksempel foreldre som ikke har erfart næringsrik kost. Hvordan kan de velge dette når de ikke vet hva det er? Med dette som argument kritiserer hun postmodernismen. Mennesker har for ulik bakgrunn til at alle kan definere det beste for seg selv. Nussbaum understreker også at ethvert menneske har en verdighet som skal respekteres gjennom lovverk og sosiale institusjoner.

Sett i forhold til familieråd vil dette innebære at barnevernet har fokus på verdigheten til både barn og foreldre. Dette er ikke en tankegang som tilsier at barnevernet ukritisk kan overlate ansvaret til familien. Det er uverdigg for familie og nettverk å få frihet til å ta valg de ikke har forutsetninger for å ta. Dette kan føre til en ny opplevelse av nederlag. Det kan også føre til at barna ikke får dekket sine grunnleggende behov.

På den andre siden fordrer Nussbaum sitt menneskesyn en tro på familiens iboende evne til å foreta fornuftige valg. Men dette innebærer ikke en relativisme i den forstand at alle valg er like gode. Barnevernets utfordring er å legge til rette for at foreldrenes, barnets og nettverkets iboende kompetanse realiseres. Her vil mitt argument være at dette er mulig ved bruk av familieråd, uten at dette er en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet.

En diagnostisk praksis vil ofte kunne bekrefte foreldrenes opplevelse av utilstrekkelighet. Dette fordi den er fokusert på å finne feil og rette opp disse. En slik tilnærming kan ha som resultat en ytterligere undertrykkelse av klientene. En praksis som gir tillit til familien vil kunne føre til realisering av kompetanse, noe som igjen kan virke frigjørende fra undertrykking. Dette er ikke en ansvarsfraskrivelse. Barnevernet har et ansvar for ikke å påføre familien valg de ikke har forutsetninger for å ta. Dette innebærer at når familieråd planlegges må tema for møtet utformes i samarbeid med de det gjelder. Dette for å medvirke til størst grad av opplevelse av mestring. Dette er ikke slik å forstå at barna skal lide under foreldrenes behov for mestring. Opplevelse av mestring kan frigjøre ressurser hos foreldre og nettverk som kan komme barna til gode. På den andre side vil barnevernet ha et ansvar for at barna ikke lider overlast. Dette kan de ivareta gjennom del 3 av familierådet, godkjenning av handlingsplan.

Denne måten å forstå barnevernsarbeid på tar også opp i seg debatten om mennesket som dependent, interdependent eller independent. Begrepet autonomi i Descartes og Kant sin tradisjon har som oftest vært anvendt i betydningen av at mennesker er fri til å skape sitt eget liv gjennom at de er et reflekterende og handlende subjekt (Westerlund 2001). Dette forutsetter frihet fra ulike ytre begrensninger av for eksempel politisk, religiøs eller økonomisk art. I en barnevernssammenheng er det ikke mulig for klienten å frigjøre seg fra den maktfordeling som i utgangspunktet er gitt i loven. Med andre ord er de avhengig av at barnevernet overfører makt til klienten, derfor vil det aldri kunne være snakk om makt ut over delegert makt.

Dette innebærer at diskusjonen om konflikt som eiendom også har en politisk dimensjon. Gjennom lovverket legger politikerne rammene for barnevernets mandat. Det er allment akseptert at Norge skal ha en barnevernslov. Dette innebærer at det offentlige påtar seg ansvar for å sikre barn nødvendig hjelp og omsorg når omsorgssituasjonen gjør det nødvendig. Familieråd berører ikke selve grunnprinsippet om at barnevernet skal ha et ansvar for dette. Imidlertid er det mulig å endre loven gjennom politiske vedtak. På New Zealand har de for eksempel vedtatt at ingen barnevernssak får reises for rettsapparatet uten at familien er tilbudt familieråd. Dette er en veldig konkret begrensning i barnevernets myndighet til å bestemme beslutningsprosedyre. Dette er en måte å utforme lovverk på som innebærer en styrking av klientens autonomi. Samtidig vil dette innebære et mindre paternalistisk rammeverk for utøvelse av barnevernets myndighet, uten at dette fratar barnevernet ansvaret.

Norsk Lov om barneverntjenester innførte i 2004 et prinsipp om at et barn ikke kan plasseres utenfor slekten, uten at det er vurdert plassering innen familien eller det nære nettverk først. Dette er et pålegg som heller i samme retning, men er vesentlig mindre styrende for barnevernets virksomhet. For det første brukes det begrepet vurdert, noe som fortsatt gir barnevernets saksbehandler muligheten til å si at det er vurdert uten at det er forsøkt. For det andre knyttes dette ikke opp til empowerment og styrkeperspektivet, men til det biologiske prinsipp. Dette innebærer at en ser på det som ønskelig med minst mulig inngripen i den enkeltes liv, og at det å ha kontakt med sin biologiske familie ansees som et overordnet prinsipp i norsk barnevern (Barne og familiedepartementet St.melding 40:2001/2002). På denne måten ser vi at familieråd kan brukes utfra ulike faglige ståsteder. Det ene er utfra det biologiske prinsipp og mildeste inngreps prinsipp, det andre perspektivet er en empowerment basert ideologi.

2.2.7 Kan myndighet og makt overføres under barnevernets rammevilkår?

Innenfor rammene av barnevernet vil ungdom, foreldre og barnevernsarbeider ha ulike former for makt i forhold til hverandre. Først og fremst har barnevernsarbeideren en formell makt gjennom mulighet til bruk av tvangsmidler, både juridisk og fysisk. I tillegg har han/hun makt over økonomiske ytelser knyttet til goder ungdommen og foreldrene kan ønske å oppnå, for eksempel aktiviteter eller boforhold. Barnevernsarbeideren har makt i form av kunnskap og posisjon. Dette er en form for makt som er knyttet mer til status i samfunnet, og kommer på toppen av den formelle makt barnevernet har. Imidlertid har også barnevernsarbeideren en form for avmakt, der ungdommen og foreldrene vil ha sitt maktområde. Barnevernsarbeideren vil være avhengig av et visst samarbeid, og her har ungdommen og foreldrene makt til å ikke komme til samtaler, og ikke være villig til å samarbeide. I tillegg har de partsrettigheter, noe som innebærer at de også har pressmidler overfor barnevernsarbeideren. Ungdommen kan komplisere arbeidet for barnevernsarbeideren ved å alliere seg med foreldrene eller sabotere samarbeidet mellom barnevernsarbeider og foreldre.

Det er altså slik at når vi snakker om maktforhold mellom barnevernsarbeider, foreldre og ungdom er det ikke slik at all makt er hos den ene part, og ingen makt hos den andre. Allikevel er det nok riktig å si at barnevernsarbeideren sitter på de tyngste maktmulighetene gjennom mulighet for tvangsinngrep og styring av økonomi. I tillegg skal det påpekes at selve kontakten mellom barnevern og foreldre/ungdom i mange saker er ufrivillig. Ca 20% av

saker tilmeldt barnevernet skjer av foreldrene eller barnet selv, mens ca. 80% av meldinger til barnevernet kommer fra andre instanser. Imidlertid må det her påpekes at når det gjelder tiltak fra barnevernet er kun ca 20 % omsorgsovertagelse, mens 80 % er frivillige hjelpetiltak. Denne frivilligheten kan dog diskuteres fordi barnevernsarbeideren har mulighet for å reise sak om omsorgsovertagelse dersom ikke foreldrene samtykker til hjelpetiltak.

Barnevernet er gitt myndighet og ansvar for å iverksette hjelpetiltak overfor barn som av en eller annen grunn ikke har tilfredstillende omsorg. Er det da forenlig med barnets beste at barnevernet skal søke å gi denne myndighet og ansvar tilbake til de voksne som representerer den svake omsorgsbasen, og de barn og unge som er utsatt for dette? Er det mulig å arbeide for myndiggjøring av barn og unge i et slikt perspektiv, og er det mulig å delegere makt og gi dem tilbake konflikten som sin eiendom?

I denne problemstillingen er det at de ulike forkjempere for empowermentbasert sosialt arbeid skiller lag. Radikalt sosialt arbeid fokuserer på den grunnleggende undertrykking som er i samfunnet, og ser sosialt arbeid som en del av denne undertrykkelsen. I deres forståelse av empowerment vil individuelle modeller, som ikke endrer de grunnleggende maktforhold i samfunnet, bare være et illusorisk partnerskap. De vil hevde at partnerskapsmodeller styrker fokuset på at sosiale problemer er individuelle, og har mislykkes i å adressere grunnlaget for undertrykking. På den andre siden finner vi de som mener at empowermentbasert sosialt arbeid må erkjenne og arbeide innen ulike maktforhold mellom sosialarbeidere og klienter. Rollen til sosialarbeidere vil da være å maksimere klientens kontroll og selvbestemmelse innen rammene av disse uunngåelige maktforskjeller (Lupton og Nixon 1999).

Ved at barnevernsarbeideren har myndighet til å utøve sanksjoner, både i form av makt over penger og tvangsutøvelse, vil det ikke være mulig å gi borgerne i barnevernet full kontroll. Med andre ord vil det øverste nivå av brukerstyring i barnevernet være delegert makt. Dette kan sees på bakgrunn av at barnevernet ikke bare har ansvar for de voksne klientene, men at de er gitt et ansvar for barnet og dets omsorgssituasjon. I enkelte saker vil eneste mulige handlemåte være å ta i bruk disse maktmidlene for å sikre barnet forsvarlig omsorg. Barnevernsarbeiderne har altså pr. definisjon blitt pålagt en paternalistisk rolle som en del av sitt arbeid. De må foreta distingsjonen mellom når et barn kan forbli hjemme, og når det må reises rettssak om omsorgsovertagelse. Ved å erkjenne dette blir neste spørsmål om all

delegasjon av makt kun blir illusorisk, slik som enkelte forkjempere for radikalt sosialt arbeid vil hevde.

I sin "ladder of participation" plasserer Arnstein delegasjon av makt på nest øverste trinn, og hun sier at dette er reell makt. I familieråd blir makten over beslutningsprosessen overført familien, og således kan det begrunnes at familieråd er reell forskyvning av makt. Imidlertid vil barnevernsarbeideren komme inn i del 3 for å godkjenne planen, så full borgerkontroll er ikke tilstede. Familien har heller ikke full delegert makt over beslutningen på grunn av muligheten for at planen kan bli underkjent i del 3. Imidlertid har de styring med veien til beslutningen gjennom del 2 i familierådet. På den andre siden vil det være naivt å tro at familien i del 2 ikke forholder seg til at planen skal vurderes i del 3. Med andre ord er ikke del 2 fullstendig åpen for dem, selv med sitt fravær har barnevernsarbeideren makt over del 2 knyttet til at planen må godkjennes i del 3.

En annen fare ved familieråd er at barnevernsarbeideren legger så stram regi på forberedelsene, og styrer problemdefinisjonen så enerådig, at fleksibiliteten til familien i del 2 er svært begrenset. Dette kan gjøres ved å legge inn begrensninger i handlingsplanens tiltak, og ved å gi informasjon i del 1 som styrer familien mot en type beslutning. Ved en slik praksis vil familieråd kunne bli manipulering i stedet for delegasjon av makt.

Jeg har i denne teoretiske gjennomgangen plassert familieråd med følgende teoretiske fundament:

- Barnet som relativt kompetent og relativt resilient.
- Barnets behov for hjelp kan ikke vurderes universielt men må vurderes i sin kontekst.
- Mennesket er interdependent, ingen er fullstendig fri og uavhengig.
- Empowerment.
- Styrkeperspektivet.
- Konflikt som eiendom.
- Mestring som grunnleggende menneskelig behov.
- Diskursteori.
- Konfliktråd som rituale.

Med dette teorigrunnlag er det lagt inn en måte å se på klientene på som vil være et forsvar mot at familieråd ender opp som en manipulerende modell. Imidlertid er det betenkelig at

tilbudet om familieråd kun gis til et mindretall av familier, for dersom de ovennevnte teoretiske betraktningsmåter lå til grunn for barnevernsarbeiderens arbeid ville et stort antall familier få tilbudet om familieråd. Da ville barnevernsarbeideren sagt at familiene selv er i stand til å vurdere om dette var aktuelt for dem, i stedet for å ta denne vurderingen for dem. Således kan det hevdes at den paternalistiske tradisjon i barnevernet står sterkt. Dette vil være en utfordring knyttet til å bruke familieråd i form av reell delegering av makt. Dersom en i utgangspunktet sorterer veldig kritisk hvem som skal få tilbudet, er det ikke unaturlig at også når premissene for familierådet legges vil en være dominert av en paternalistisk tankegang.

Ved å se på familieråd som et rituale, med de diskursteoretiske prinsipper som grunnlag, er det mulig å være seg bevisst hvordan en best mulig ramme kan legges for familierådet. Således vil de prosessuelle rutiner rundt familieråd bygge opp under synet på viktigheten av de ulike aktørers bidrag og tilstedeværelse. Diskursteori bygger på viktigheten av at alle involverte blir hørt og at de beste argument vil komme frem. Forståelsen av familieråd som rituale innebærer en tillit til aktørene om at de vil behandle hverandre med respekt, og følge ritualets spilleregler for god samhandling, nemlig ønsket om å bevare ansikt både for seg selv og de andre aktørene. Perspektivet om rituale kan også være en viktig grunntanke for barnevernsarbeideren og andre offentlige informanter når de legger frem sin informasjon i del 1 av familierådet. Det er viktig at denne informasjonen legges frem på en måte som ikke truer foreldrene og barnas verdighet – de skal slippe å tape ansikt.

Når vi spør om barnevernet kan gi fra seg makt til foreldre og ungdom, må vi også stille oss spørsmålet om de ønsker denne makten. I de ulike undersøkelser knyttet til implementering av familieråd er det i varierende grad kartlagt om hvor mange som får tilbudet, og hvor mange familier som takker nei til å ha familieråd. I en svensk undersøkelse foretatt i ti kommuner i perioden 1996-1998 takket 80 % av familiene nei (Sundell og Hæggmann 1999). I et prosjekt i Bodø kommune i 1999/2000 var det 50 % av familiene som takket nei (Horverak 2001). Tre prosjekter i England viser en prosentandel som sa nei til tilbudet om familieråd på henholdsvis 13 %, 24 % og 40 % (Lupton og Nixon 1999).

Det er i hovedsak to grunner som oppgis for å takke nei til å ha familieråd. Den ene er at de sier de ikke har et nettverk, eller at de har nettverk som de tror ikke vil stille opp eller har tid til å hjelpe. Den andre grunnen er at de ikke ønsker at nettverket skal få informasjon om deres samarbeid med barnevernet.

I Goffmans beskrivelse av håndtering av trusselen om å tape ansikt peker han også på muligheten for avvisning av å samhandle med andre der denne trusselen er tilstede. Dette kan være en mulig forklaring på at en del sier nei til å ha familieråd. De ønsker ikke å tape ansikt i form av å oppleve at nettverket avviser dem eller får vite om deres nederlag.

En annen mulig forklaring kan være at dette er en problemløsningsmetode som ikke ansees relevant i deres klientrolle i den norske velferdsstat. Familieråd er utviklet på New Zealand for en gruppe som kan ha et annet syn på storfamilien enn norske barnevernsklienter har. Spørsmålet er om det er mulig å innføre en modell utviklet for Maoriene, med sin vektlegging på storfamiliens ansvar, til et norsk velferdssystem med vekt på statens ansvar for enkeltindivider, og en norsk kultur med vekt på individuell frihet og ansvar. Kanskje er det å bli bedt om å ta ansvar sammen med sitt nettverk ikke forenlig med klientens syn på ansvarsfordeling mellom barnevernsarbeider og klient. Kanskje ønsker klienten at den profesjonelle skal ta ansvar og finne løsninger.

I dette kan også ligge en frykt for å reaktivere gamle konflikter. Det kan virke trygt at barnevernet tar ansvaret for konflikten. Det kan virke skremmende å skulle møtes med personer som en ikke har sett på lang tid, og som kanskje det har vært konfliktfulle forhold til tidligere. Et eksempel kan være en mor og far som ikke bor sammen, og hvor du har to slekter som skal settes sammen i familierådet. Samtidig er det her at styrkeperspektivet, og troen på klientens evne til mestring, er sentral. Ved å formidle dette til klienten kan faktisk foreldrene og barnet oppleve økt grad av mestring gjennom bruk av familieråd. Imidlertid kan det se ut som dette er en ny måte å forholde seg til den profesjonelle på. Det er altså ikke bare den profesjonelle som blir utfordret på sin rolle, det samme gjør klienten.

Vi kan her se paralleller til innføringen av konfliktråd, som ble utviklet på 1980 tallet. Konfliktrådene skulle behandle saker fra politiet, med hjemmel i strafferetten, og konflikter i nærmiljøer. Både politiet og privatpersoner kunne henvende seg til konfliktrådene for å få hjelp med megling. I en oppsummering av forsøket med konfliktråd, basert på syv års forsøksvirksomhet, konkluderes det med at politiet henviser få saker til konfliktråd, og det er lite henvendelser fra privatpersoner som ønsker denne type hjelp til å løse konflikter (Nergård og Halvorsen 1990).

Det er mulig å trekke paralleller mellom innføringen av konfliktråd og familieråd på den måten at begge tilbakefører konflikten som eiendom til partene. Det må allikevel understrekes at konfliktråd i større grad overfører konflikten til partene, da en ikke har en godkjenningsordning fra offentlig part tilsvarende del 3 i et familieråd. Imidlertid bygger begge modellene på at prosessen med å finne en løsning i større grad overføres til de private parter. Konfliktråd hadde en treg start, som ovennevnte undersøkelse viser, men har fortsatt sin funksjon som både strafferettslig organ og nærmiljøorgan den dag i dag. Ordningen er i dag utvidet til å gjelde over hele landet. Familieråd er sannsynligvis på det stadiet i dag som konfliktrådene var for 25 år siden. Det er i perioden 1999-2005 gjennomført flere nasjonale og lokale forsøksprosjekter, og erfaringene er at både barnevernet og klientene i liten grad benytter seg av familieråd. Dette kan knyttes til at det er en utradisjonell måte å fordele ansvar på mellom private og offentlige i den norske velferdsstaten, og at det derfor må forventes at det tar lang tid for en slik arbeidsmåte å bli tatt i bruk. Erfaringene med konfliktråd kan tyde på at det er slik.

Denne drøftingen peker på begrensninger i overføring av makt fra de profesjonelle til klientene. Begrensningene kan både skyldes klientens ønske om at den profesjonelle tar ansvaret, og de begrensninger som ligger i barnevernsarbeiderens rammer for sitt arbeide. Når det gjelder spørsmålet om makt kan overføres vil jeg mene at svaret er tosidig. På den ene siden kan ikke den formelle makt og det formelle ansvar overføres fra barnevernet til foreldrene og barnet selv. På den andre siden er det mulig med en form for delegert makt over beslutningsprosessen. Dette krever imidlertid en bevissthet fra barnevernsarbeiderens side rundt hvilke grad av makt som kan overføres, og hva som er grunnleggende teoretisk forståelse av denne delegasjonen av makt. I dette henseende er begrepet konflikt som eiendom sentralt. Vil barnevernet la familien arbeide med å løse problemene på sine egne premisser, og vil barnevernet ha tillit til at familien kan håndtere egne konflikter i så henseende? Familieråd fordrer at barnevernsarbeideren svarer ja på disse spørsmålene.

2.2.8. Ulike perspektiver på statlig ansvar.

Det at staten har et ansvar for å sikre barna en god nok omsorgssituasjon er selve grunnlaget i barnevernslovgivningen. Imidlertid er det ulike måter å utøve dette ansvaret på. Det er i denne sammenheng familieråd kommer inn som en modell med andre perspektiver som utfordrer det tradisjonelle ekspertbyråkrati.

Lorraine Fox Harding, som har drøftet det offentliges rolle i forhold til familiens ansvar for barn, viser til at det har vært, og er, ulike syn på hvilken rolle det offentlige bør ha i forholdet mellom foreldre og barn (Harding 1991). Hennes analyse, som er basert på studier av litteratur og politiske retningslinjer, kan også brukes om utviklingen i Norge. Hun skiller mellom 4 ulike perspektiver.

Laissez-faire og patriarkat – det sentrale i dette perspektivet er at en ikke skal blande seg inn i familiens anliggender uten i helt ekstreme tilfeller. Det offentliges rolle skal være minimal. Det private forholdet mellom barn og foreldre skal respekteres, fordi det vil være ødeleggende for relasjonene i familien dersom foreldre ikke får oppdra barna på sin egen måte. Hvis det er nødvendig å intervenere i ekstreme tilfeller, er det det offentliges ansvar å sørge for at barnet får en tilhørighet i en annen familie, men deretter skal det offentlige trekke seg ut.

Statspaternalisme og barnevern er det andre perspektivet. Det innebærer at staten bør ha omfattende fullmakter til å intervenere i familien for å beskytte barna, og sørge for dem ved å prioritere annen omsorg. Det blir lagt liten vekt på biologiske bånd. Foreldrenes plikter og ansvar blir verdsatt, men ikke deres rettigheter.

Det tredje perspektivet innebærer forsvar for den biologiske familie og foreldrenes rettigheter. Dette perspektivet ble framtrædende ved utviklingen av velferdsstaten i tiden etter andre verdenskrig. Det skiller seg ut fra Laissez-faire-perspektivet ved at offentlig intervensjon er legalisert, men en skal primært gi støtte og hjelp til familien slik at den kan ta hånd om barna. Den biologiske familien er ansett som viktig for de fleste barns utvikling og vekst. Dersom foreldrene ikke makter å gi barna omsorg, skal en sørge for ekstrahjelp for å lette presset på foreldrene. Dette synet forutsetter at det offentlige har en omfattende rolle, som ikke består i å skaffe alternative hjem til barna, men i å sørge for tilstrekkelig støtte til familien, slik at barna ikke skal få behov for alternativ omsorg. Dersom barnet likevel kommer under omsorg, skal en sørge for at kontakten med familien opprettholdes slik at barnet kan komme tilbake dit.

Det fjerde perspektivet har fokus på barns rettigheter og frigjøring. Dette perspektivet er i sin ekstreme form marginalt i forhold til de andre, men har fått økt innflytelse i de senere årene. I stedet for å være et objekt blir barnet framhevet som et subjekt, og som et selvstendig individ med egne rettigheter uavhengig av foreldrene. Det skal bli hørt og tatt hensyn til. Dette synet

har også fått gjennomslag internasjonalt gjennom FN's barnekonvensjon. Barnets rett er også blitt styrket i norsk lovgivning, senest høsten 2003, da barns rett til å bli hørt er senket fra 12 år til 7 år i Lov om barneverntjenester og Lov om barn og foreldre.

Disse 4 perspektivene omhandler altså det offentliges forhold til barnefamiliene. De to første perspektivene var fremtredende i Norges første barnevernslov, "Lov om behandling av forsømte barn av 1896". Denne loven var først og fremst av kontrollerende og moraliserende art. Inngripen bestod i å flytte barnet, eller å refse barnet og foreldrene. Det var lite fokus på hjelp til familien. Ved innføringen av Lov om barnevern i 1953 ble dette vesentlig endret. Her var hovedvekten lagt på forebygging og hjelp til hele familien, et perspektiv som ble ytterligere forsterket i Lov om barneverntjenester av 1992. Denne loven innførte også sterkere partsrettigheter både for barn og foreldre. Her så vi kimen til sterkere fokusering på barnets rettigheter, altså det fjerde perspektivet. Dette er ytterligere forsterket i de årene som er gått etter 1992. Familieråd som beslutningsmodell kan også plasseres i dette perspektivet, samt at det har sterkt islett av det tredje perspektivet, hvor det blir sentralt at familien ytes støtte til at barnet kan beholde tilknytning til sitt nettverk.

De to neste delkapitlene omhandler barndommens historie, samt endringer i synet på barnevernets barn i norsk barnevernshistorie. Et gjennomgående tema i avhandlingen er synet på barnet, og forholdet mellom barnevernets ansvar for å handle kontra barn og foreldres rett til selv å definere hva som er rett handling. I denne sammenheng er det nødvendig å belyse synet på barnet i en historisk sammenheng generelt, og i norsk barnevernlovgivning spesielt.

2.3 Barndommens historie.

2.3.1. Innledning

Dette kapitlet tar for seg sentrale bidragsytere i forhold til hvordan barn er betraktet opp gjennom historien. Lovgivning direkte rettet mot barn er av relativ ny dato, den er først og fremst vokst frem fra slutten av 1800-tallet. Men den spesifikke barnelovgivning er kommet som et resultat av utviklingen i forkant. Barndomshistorikerne er uenige om hvordan barnet ble behandlet i tidligere tider. Men de fleste er enige om at utviklingen i synet på barnet endret seg fra 1600-tallet, da det fra dette tidspunktet ble gitt økt oppmerksomhet til barns særskilte behov. Spesielt ble det økt fokus på behovet for skolegang.

Etablering av nye rettigheter og institusjoner for barn kommer som et resultat av forutgående debatter. Således var etableringen av en egen barnevernslov i 1896 i Norge et resultat av det vitenskapssyn og det synet på barndom som hadde utviklet seg i Europa. Det sentrale vitenskapsparadigme var det naturvitenskapelige, med sterk tro på muligheten for å styre menneskets utvikling. Det å forstå menneskets handlingsmønster, og hva som påvirket dette i ulike retninger, var målet. Dersom en bare forstod dette godt nok kunne mennesket styres i ønsket retning. Legevitenskapen og psykoanalysen var sentrale vitenskapsteoretiske premissleverandører. Det viktige var å identifisere årsak til problemet, og deretter finne riktig behandling som kunne kurere det.

Dette vitenskapssynet, kombinert med synet på barn som subjekt med særskilte behov, la veien åpen for en utvikling der målet var å disiplinere barna til nyttige samfunnsborgere. Troen var sterk på at riktig behandling kunne gi forutsigbare resultater. Som det går frem i dette kapitlet var det ikke barnets syn på sine behov som skulle være med å legge premissene for handling. Allikevel er det en gjennomgående linje i utviklingen. Fokus på at barnet har særskilte behov blir stadig mer vektlagt.

Det er også mulig å se paralleller mellom dagens debatter og debattene om barndommen i et historisk perspektiv. Forskning kan i dag, som den gang, kritiseres for å være selektiv. Aries og DeMause utsettes for kildekritikk av Pollock, hun mener det var for utstrakt bruk av indirekte kilder. Men også Pollock kan utsettes for kildekritikk med sin bruk av dagbøker som grunnlag for sine konklusjoner. Den samme debatt har vi i dag i forhold til spørreskjema, intervjuer og observasjoner. Forskere er selektive når de søker og fortolker informasjon.

Når det gjelder barn er det skjedd en endring de siste 20-30 år ved at barn i større grad brukes som informanter i forskning. De trekkes også i større grad inn som viktige aktører i eget endringsarbeid. På denne måten er de i mindre grad utsatt for disiplinering i form av styring fra voksne. Allikevel har vi også i dag et syn på barn som er under debatt. Hvor mye skal de involveres, og hvor mye skal det legges vekt på deres mening, er sentrale spørsmål i denne debatten. I skolen pågår debatten om frihet under ansvar og utstrakt bruk av gruppearbeid og egenaktivitet. Dette settes gjerne opp mot den tradisjonelle klasseromsundervisningen med læreren som autoritet og formidler. Således ser vi at dagens syn på barndom bærer i seg elementer fra historien om barndom.

2.3.2 Aries og DeMause

Philippe Aries, fransk kulturhistoriker, ga i 1960 ut boka *Barndommens historie*. Dette er et første forsøk på å lage en historisk analyse av barndommens utvikling i Europa. På grunn av den debatten som fulgte etter hans arbeid, vil hans *resonnement* danne grunnlag for min gjennomgang av barndommens historie i Europa. Det legges her også vekt på at når andre historikere skriver om dette stoffet henvises det svært hyppig til Aries (Stone 1977, Shorter 1979, DeMause 1995, Pollock 1983, Fauske og Øia 2003 og Heywood 2001).

Aries beskriver 1600-tallet som et tidsskille i synet på barndommen. I tiden før dette peker han på at det er vanskelig å finne barnet som et eget subjekt i beskrivelser av familieliv og samfunnsnivå for øvrig. Før 1600-tallet var det vanlig å omtale livet i tre faser, barndom, ungdom og alderdom, ungdommen startet fra syvårs alderen og varte til alderdommen. Med andre ord så var ungdommen like mye et begrep for den voksne som for en åtteåring.

En sentral kilde for Aries er utviklingen innen billedkunsten. Aries sammenligner billedkunsten i perioden før 1800-tallet med vår tids familiealbum, det gjenspeiler synet på hva som er viktig i livet og hvordan dette fremstilles i bildeform. Han påpeker at før 1100-tallet kjente ikke middelalderkunsten barndommen. På malerier av barn fra slutten av 1000-tallet blir barn fremstilt som små voksne. Bortsett fra størrelsen har de samme trekk og utseende som voksne. Som eksempler kan trekkes frem et bilde av Jesus når han sier la de små barn komme til meg. Et miniatyrmaleri fra Ottoenes hoff på 1000-tallet viser en gruppe på 8 menn som omkranser Jesus knyttet til denne teksten (Aries 1980, s. 56). I et annet bilde, i Evangelieboken i Saint Chapelle fra 1200-tallet, der Jesus metter de 5000 i ørkenen, står han ved siden av en liten mann. Sannsynligvis er dette fremstillingen av barnet som kom med brødet og fiskene (Aries 1980 s. 57).

Aries peker på at gjennom fremstillingen av engelen som barn, Jesusbarnet, og det nakne barnet, utviklet det seg allerede på 1300-tallet en kunstnerisk beskrivelse av barndommen som mer lik vårt figurative bilde av barnet, mindre grad av voksne trekk. Utfra den religiøse fremstilling av barndom, spesielt representert ved Jesus, skjedde det en overføring også til fremstilling av andre barn som mindre lik voksne. Dette skjedde på 1400-1500-tallet. Det som fortsatt var sentralt i fremstillingen var at barn ikke ble fremstilt som hovedpersonene,

men som bipersoner i viktige hendelser innen familieliv, fest og lek. Aries trekker to hovedkonklusjoner utfra den billedlige fremstilling av barna i perioden frem mot 1600-tallet.

- Barna var blandet sammen med de voksne i dagliglivet, og enhver samling for å arbeide, rusle eller leke forenet både barn og voksne.
- Man gikk spesielt inn for å fremstille barndommen på grunn av det yndige og pittoreske.

I kunsten skjer det på 1600-tallet en nyvinning når det gjelder fremstilling av barnet, barnet avbildes alene. Dette hadde tidligere bare skjedd på gravbilder. Heretter ble barnet fremstilt alene, og for sin egen skyld, det er den store nyheten på 1600-tallet (Aries 1980).

Det er belegg for å si at Aries betrakter 1600-tallet som århundret der barnet gikk fra å være en leke, et skjønt og artig vesen, til å bli en person med sjel, og som burde oppdras og undervises. Barndommens svakhet og renhet ble sett på som viktig å bevare gjennom utdanning. Som bakgrunnsteppe for dette skiftet viser Aries hvordan barn før denne tid, gjennom kunst og hverdagsliv, fremstilles som leketøy frem til syv års alderen og som arbeidsfolk etter dette. Han viser også til eksempler på hvordan barns seksuelle liv ble sett på som underholdning og lek for voksne allerede fra de var et år, samt hvordan barns dødelighet lå på et høyt nivå uten at dette voldt særlig bekymring. Det var heller slik at dette var noe man måtte regne med. Han viser også her til forskning som tilsier at det foregikk barnedrap på grunn av at dødeligheten var mye høyere enn hygieniske og medisinske forhold skulle tilsi: *Barnemordet var en forbrytelse som ble straffet strengt. Det ble likevel praktisert i hemmelighet, kanskje var det nokså vanlig, man kamuflerte det som en ulykke, barna døde naturlig, kvalt i sengen til foreldrene, hvor de gjerne lå. Intet ble gjort, verken for å bevare dem eller redde dem.* (Aries 1980, s 25-26).

Aries peker på fremveksten av sterke religiøse retninger som en viktig faktor i endringen av synet på barnet. Dette knytter han både til en moralsk fordømmelse av barnedrap, en erkjennelse av at barna har sjel, et syn på seksualitet som førte barnet fra skamløshet til uskyldighet, og et syn på utdanning som viktig for å ta vare på barnets renhet og uskyldighet. Dette førte til opprettelse av skoler med kristent verdigrunnlag, noe som igjen førte til en sammenheng mellom pedagogiske og religiøse krefter i det europeiske samfunn. I tillegg til fremvekst av skoletilbud peker Aries på familiens tilbaketrekning fra det offentlige rom som viktig for at barnet ble sentralt i familielivet. Før 1600-tallet bodde familier mer åpent ut mot

gater og torg, noe som førte til mindre likhet med det vi i dag kaller kjernefamilien. Fra 1600-tallet ble byggeskikken mer slik at familien fikk egne boliger som var avstengt for innsyn, noe som førte til et tettere forhold mellom foreldre og barn.

Hos Aries fremstår barnet ikke spesielt ulykkelig i tiden før 1600-tallet. Barndommen var bare ikke noe eget fenomen, barnet hadde ikke en egenverdi, men var som en av de voksne. Vi kan si at Aries tidfester erkjennelsen i samfunnet av barn som personer med egne og særskilte behov til 1600-tallet. Middelalderssamfunnet var ikke preget av ulykkelige barn, tvert imot så beskriver Aries barn som finner glede i det vi vil kalle lek sammen med voksne, arbeid sammen med voksne, og sågar beskrivelser av seksuelle handlinger mellom voksne og barn.

Andre barndomshistorikere, som Lawrence Stone (1977), Edvard Shorter (1979) og Lloyd DeMause (1995), trekker andre konklusjoner enn Aries, og hevder at likegyldigheten overfor barn resulterte i forsømmelse og vanskjøtsel. Lloyd DeMause er den som sterkest har argumentert for at barn har blitt forsømt opp gjennom historien (Fauske og Øya 2003). I boken *The History of Childhood*, starter han med følgende uttalelse:

The history of childhood is a nightmare from which we have only recently begun to awaken. The further back in history one goes, the lower the level of child care, and the more likely children are to be killed, abandoned, beaten, terrorized, and sexually abused (DeMause (red)1995, s.1).

Boken er skrevet av 10 amerikanske historikere som forsøker å belyse utviklingen av barndom i den vestlige verden. Innledningsvis i boken påpekes at de har tatt utgangspunkt i psykologisk teori og datamateriale, da det fra historikere er lite å finne om barndommens utvikling. Det kommenteres at beskrivelser fra historikere i stor grad dreier seg om kriger og kamphandlinger, ikke om hvordan barn oppdras og hvordan forholdet mellom barn og foreldre er. De kritiserer historikere for denne manglende interessen for barndommen, og intenderer med denne boken å forsøke å beskrive hvordan barn har hatt det opp gjennom de siste 2000 år i det som vi i dag betegner som den vestlige verden (DeMause (red) 1995).

DeMause påpeker at psykologiens utvikling, og spesielt psykoanalysen, er en fruktbar analyseramme for å beskrive barndommens historie. Han bruker uttrykket paradigmeskifte

om at de nå tar i bruk psykologisk teori i denne sammenheng. Hans analyse bærer da også tydelig preg av dette ved at begrepene projeksjon, rollebytte med ombytting av roller mellom foreldre og barn, og empati, legges til grunn som de tre hovedreaksjoner foreldre kan ha i forhold til sine barn. DeMause har forsøkt å sette opp en kronologisk oversikt over utviklingen av barndommen i de ulike tidsepoker (DeMause (red)1995, s. 51-52).

Tiden før år 300 beskrives som en tid da det var utbredt at foreldrene løste sine problemer ved å drepe barna, noe som igjen påvirket forholdet til de barna som levde videre. For de som fikk vokse opp var de projektive reaksjoner følelsen av å bli forfulgt, noe som materialiserte seg i omfattende sodomisering av egne barn.

Tiden fra år 300 til år 1200 beskrives som tiden da barn ble forlatt. Når foreldrene begynte å innse at barna hadde en sjel, var eneste måten barnet kunne unnsnippe deres projeksjon på å bli satt bort. De ble satt bort til private pleiere, til kloster eller andre familier. Alternativet var å følelsesmessig forlate dem selv om de bodde hos foreldrene. Følelsesmessig avvisning vil være et korrekt psykoanalytisk begrep for denne tilstanden barna da kom inn i.

År 1300 til år 1600 beskriver DeMause som den ambivalente periode. Barna ble sett på som en trussel mot foreldrene, dette hadde nær sammenheng med erkjennelsen av at barna hadde en sjel. Det var foreldrenes oppgave å fysisk forme barnet inn i passende form. Dette ble gjort bokstavelig ved at de skulle slås til de hadde den rette form. Fysisk avstraffelse ble sett på som en akseptert oppdragelsesform for at barna skulle bli formet slik de voksne ønsket.

DeMause plasserer ikke 1600-tallet konkret inn i sine tidsepoker, men det synes rimelig å kunne betrakte dette som brytningstiden fra tiden da barnet ikke hadde en sjel, til mer bevissthet omkring barnets følelsesliv og behov. Dette stemmer i så fall med Aries sin definisjon av 1600-tallet som århundret da barna ble oppfattet som egne personer, og ikke bare som foreldrenes ting eller eiendom. DeMause påpeker riktignok i sin innledning at han tar avstand fra Aries sin definisjon av at det kom en brå endring på 1600-tallet. Han sier at det også før dette skjedde en gryende erkjennelse av at barna hadde sjel. Denne gryende erkjennelsen plasserer han inn i perioden fra 1300-1600. Det er naturlig å se dette i sammenheng med de veldige brytninger som omskapte Europa på 1400-1500-tallet. Med rennessansen oppstod tanken om mennesket som et helt uavhengig vesen som hviler i seg selv, og selv er utgangspunkt for alle virksomheter. Rett forstått er altså mennesket selv sin

egen herre (Lund m.fl. 1965). En slik omveltning i synet på mennesket påvirker også naturlig nok synet på barnet. Et eksempel på dette er at det allerede på 1500-1600-tallet kom katekismer for barn. Luther og andre rennessanse-humanister interresserte seg for pedagogiske prosjekter for barn.

1700-1800 beskrives av DeMause som en periode da det skjedde en dramatisk reduksjon av projisering, og han mener at rollebytteproblematikken forsvant helt. I denne perioden ble fysisk avstraffelse byttet ut med forsøk fra foreldrene på å nå inn i barnets sinn for å kontrollere dets tanker, dets behov, ja endog viljen deres. Barnet var nå ikke lenger truende, og dette ga grobunn for empati fra foreldrenes side. Oppdragelse var viktig, men ikke gjennom fysisk avstraffelse, heller gjennom annen form for straff og belønning. I denne perioden sank barnedødeligheten betraktelig, noe som både skyldtes en kraftig reduksjon av barnemord, og fremveksten av pediatrien innen medisinen.

1800-1950 beskrives av DeMause som sosialiseringsperioden. Han beskriver at ettersom projeksjon fra foreldrene forsvant mer og mer, ble forsøkene på å erobre og ta kontroll over barnets sinn byttet ut med trening og veiledning for at barnet skulle bli sosialisert på en god måte. Det å lære barnea å bli konforme, det vil si sosialisert inn i akseptabel adferd, ble sentralt. Denne måten å se på barneoppdragelse på blir fortsatt av mange sett på som eneste farbare vei, og både psykoanalysen, funksjonalismen og behaviorismen blir brukt som teoretiske modeller i denne sammenheng. En annen forandring i denne perioden var at faren til barnet begynte å ta del i omsorgen.

DeMause beskriver tiden fra 1950 og frem til i dag som hjelpeperioden. I dette ligger et syn på barnet som best egnet til å forstå sine behov, og foreldre som empatiske personer som forsøker å møte barns behov på de ulike alderstrinn. Her er ikke forsøk på å disiplinere barnet eller forme deres vaner. Dette synet på barn krever en enorm mengde tid, energi og diskusjoner for foreldrene med barnet, og de er i en konstant tjenerposisjon overfor dem.

DeMause og Aries synes å være enige om at oppfatningen av barnet som subjekt, som et individ med egen vilje og en sjel uavhengig av sine foreldre, oppstod på 1600-1700-tallet. DeMause peker imidlertid på at han mener dette skjedde gradvis allerede fra 1300-tallet, mens derimot Aries beskriver det nærmest som et paradigmeskifte knyttet til, og som en konsekvens av, ulike samfunnsmessige forhold.

Et annet område hvor deMause og Aries har forskjellig fortolkning, er knyttet til barns deltagelse i arbeid. Der DeMause trekker frem arbeid i hjemmet som en forløper til senere tiders barnarbeid, beskriver Aries dette som nok et bevis på det daglige fellesskap som barn og voksne hadde, så vel i arbeid som i lek. Ulikheten mellom DeMause og Aries går altså ikke så mye på de faktiske beskrivelser av utviklingen i barndommens historie, men på hvordan dette skal forstås i forhold til hva som er gode betingelser for barns oppvekst.

2.3.3. Kritikk mot Aries og DeMause.

Fra faghistorisk hold har det vokst fram en økende kritikk mot påstanden om at barndomsfølelsen ikke fantes i middelalderen, at barn ikke fikk tilstrekkelig omsorg, og at de i liten grad ble elsket. Historikerne Linda Pollock (1983) og Barbara Hanawalt (1993) har andre innfallsvinkler til å studere barndommen i middelalderen, og kommer til et langt mer positivt syn.

Pollock kritiserer mange av barndomshistorikerne for å legge for mye vekt på sekundære kilder. Hun peker på DeMause og Aries som eksempler på dette, og mener at de la alt for stor vekt på billedkunstens fremstilling. Dette er bare en indirekte kilde, samt at det kun er visse samfunnslag som hadde råd til å avbilde sine barn. Hun går gjennom disse kilder, og peker på hvor usikre de er som grunnlag for beskrivelse av barndommens historie.

En annen av deres kilder, bøker med råd til foreldre, sier ikke noe om hvordan rådene er fulgt, og i hvilken grad de er lest. Beskrivelser av barndommen er ifølge Pollock mer korrekt førstehåndsinformasjon, noe som i stor grad mangler i de historiske kilder. Hun peker på forskning som hevder at foreldre først og fremst lærer om foreldreskap gjennom å ta etter sine foreldre som rollemodeller, og ikke etter å lese råd i oppslagsbøker om barneoppdragelse (Pollock 1983 s. 46).

Pollock har studert 496 publiserte dagbøker skrevet i tiden fra 1600 til 1900, 98 skrevet av barn og resten av voksne. Hennes materiale inneholder både britiske og amerikanske dagbøker. Hun peker på tre problemer knyttet til dette materialet, nemlig spørsmålet om representasjon (hvilke type mennesker skrev dagbøker) sensurering, (ble viktige opplysninger utelatt) og generalisering (kan dagbøkernes innhold overføres på samfunnet generelt). Selv om

dette kan problematiseres hevder hun at dagbøkene gir et visst bilde av barnets posisjon i disse århundrene. Hun konkluderer analysen med at barn ble sett på som:

- organismer som går gjennom ulike utviklingsperioder.
- organismer som deltar i lek
- organismer som trenger omsorg og beskyttelse
- organismer som trenger veiledning, for eksempel ved utdanning og disiplin.
- Organismer som må bli økonomisk sørget for.

Disse elementene i synet på barnet finner hun igjen i dagbøker fra hele perioden 1600-1900. Llikevel peker hun på at fra 1700-tallet og utover ble det en økt vektlegging på trening og veiledning, og mindre vektlegging på avstraffelse i oppdragelsesøyemed (Pollock 1983).

Hanawalt er en annen historiker som stiller spørsmålstegn ved Aries beskrivelse av barndommens historie. Hun peker på at Aries sin forståelse av at storfamilien var den dominerende familieform ikke er korrekt. Kjernefamilien var ifølge henne den mest utbredte familieform i middelalderens Europa, akkurat som den er det i dag. Hun hevder også at barnearbeid var mindre utbredt enn det Aries beskriver (Hanawalt 1993).

Økonom og sosialhistoriker Colin Heywood hevder at det er først den senere tid at interessen for barndommen er oppstått. Han henviser til James A. Schultz som begrunner dette i at helt fra antikken til ut på 1800-tallet er barn sett på som uperfekte voksne. Dette igjen bygger på Aristoteles syn på barnet som ikke viktig i seg selv, men viktig fordi det hadde et potensiale som voksen (Heywood 2001). Voksenlivet blir målet med tilværelsen, og barndommen blir en forberedelse til dette, noe som har ført til at utvikling og sosialisering blir målet med barneoppdragelsen. Det som var viktig var å finne metoder for å forandre det umodne, irrasjonelle, inkompetente, asosiale og akulturelle barnet til en moden, rasjonell, kompetent og selvstendig voksen. Denne måten å se barndommen på kjenner vi igjen i DeMause sin beskrivelse av barndommen fra 1700 til 1950, dog med ulike virkemidler ettersom psykologiske modeller utover på 1800-tallet fikk økt innflytelse på bekostning av fysisk avstraffelse som oppdragelsesmetode.

Tiller stiller spørsmålstegn ved Aries og andre historikere når de påstår at barn ikke ble sett på som egen gruppe før 1600-tallet (Tiller 2000). Han peker på at det sentrale budskap i middelalderens religion: Tanken – ”uten at dere blir som barn” står sentralt i kirkens historie i Europa. Han peker i denne anledning på Paulus som sa: ”Da jeg var barn, talte jeg som et

barn, tenkte jeg som et barn”. Med andre ord ble barn utskilt som eget ord med egne egenskaper allerede for 2000 år siden. Et annet eksempel på dette er barna som spiller fløyte på torvet i Matteus evangeliet i det nye testamentet.

Tiller viser også hvordan barn ble nevnt i Njåls saga, nedtegnet på 1200-tallet. I norrøn litteratur finner en barn omtalt, men da i hovedsak knyttet til voksne aktiviteter som det å bli konge eller det å delta i krig (Tiller 2000). Imidlertid er det også beskrevet barn i lek fra 1000-tallet. Ellers hører vi om barn i forhold til institusjonsomsorgen allerede så tidlig som på 1100-tallet. Dette i forbindelse med Norges første sosiale institusjon, Hospitalet, som ble bygget i Trondheim før året 1180. Denne institusjonen omtales også på 1600-tallet i forbindelse med barneomsorg. Tiller peker på at tradisjonen med å legge vekt på verdier som utfoldelse, deltagelse og mestring ikke er noe som kun har vært tilstede i vår moderne velferdsstat:

Det er allerede mye som peker i retning av at barn i to tre hundreår før vår tid slett ikke ble oppfattet bare som voksne i miniatyr, bare som foreldres eiendom, eller bare som uvitende, rettsløse, skjønt slike trekk også fantes (Tiller 2000. s. 30).

Tiller peker her på at barndommen, som en egen periode med egne behov, var i vår bevissthet i Norge allerede for to til tre hundre år siden, altså på 1700-1800-tallet. Ifølge den vestlige kulturs barnehistorie er dette i alle fall 200 år etter at barndommen ifølge Aries ble oppdaget i Europa. I sitt forord til Aries bok peker den norske historikeren Ståle Dyrvik på noe av det samme. Han viser til kilder fra norske barnebeskrivelser på 1700-tallet, og påstår at det tok 300-400 år fra barndommen ble oppdaget i Europa til dette ble overført til Norge:

Den oppdaginga av barnet og barndommen som byrja i storborgarskapet i dei sentrale delene av Vest Europa på 1500-1600 talet brukte 3-400 år på å trengje ut til alle utkantane og ned til alle sosiale laga. Oppdaginga av barnet var ikkje ei handling, men ein langdryg prosess. Og slutten av denne prosessen flyt nesten heilt inn i vår eiga samtid (Aries 1980 s. 14).

Dyrvik sier at det er sannsynlige spor etter ganske omfattende barnedrap i ei norsk bondebygd på slutten av 1700-tallet, riktignok da forkledd som vanskjøtsel av nyfødte barn. Han peker på at både i Norge og en lang rekke europeiske land er det funnet et tydelig fall i spedbarnsdødeligheten rundt 1800, uten at det kan gis en medisinsk forklaring. Dyrvik stiller spørsmålet om dette er de siste overlevninger i Europa av en gammel skikk (Aries 1980 s. 16).

Historikere som har forsket omkring barndommen i Europa og Amerika er altså uenige om hvordan barn har blitt sett på opp gjennom århundrene. Når DeMause og Aries kritiseres for å påstå at barn ikke ble sett på som egne subjekter før på 1500-1600-tallet, pekes det på at deres kilder kun er av sekundær art. Imidlertid er det vanskelig å finne primærkilder, for eksempel dagbøker, fra tiden før 1600. Når dagbøker brukes som kilder for studier av barn fra 1600-tallet kommer det til syne verdier som tyder på en bevissthet om barns behov for beskyttelse, omsorg og oppdragelse. Samtidig kan det innvendes at også dagbøker kun ble skrevet av en gruppe av befolkningen. Det forutsetter skrivekyndighet og tid for å skrive dagbøker.

2.3.4 Synet på barnet som subjekt.

Barnet som et eget subjekt i menneskets bevissthet tidfestes av mange historikere til tiden rundt 1600-tallet. Denne erkjennelsen kan ha kommet til ulike land og regioner i ulikt tempo. Sannsynligvis kom den til Storbritannia og Frankrike før Norge, og til storbyer før landsbygda.

Imidlertid er dette ikke å regne som at barnet da ble oppfattet som et subjekt i betydningen som ofte legges i det i dagens barnevernsdebatt. Når begrepet subjekt brukes i dagens barnevernsdebatt er det i stor grad knyttet til medvirkning og medinnflytelse. I den historiske sammenheng er det knyttet til at barnet hadde egne behov som ikke var lik de voksnes. Eksempler på slike særskilte behov var å bli sørget for, og bli veiledet og lært opp, samt behovet for omsorg og beskyttelse. I forhold til behov vokste det også frem en bevissthet om at barnet går gjennom ulike utviklingsstadier.

Allikevel ble barn sett på som heteronome og ikke autonome. Fortsatt var det voksne autonome mennesket målet for barndommen, men barnet måtte formes til å bli det voksne autonome mennesket. I denne formingen var skolen et spesielt viktig instrument. Det må også påpekes at utvidelsen av religiøse grupperinger var med å forme synet på barnet. Den kristne moral kunne ikke tolerere barnedrap. Religiøse bevegelser var også medvirkende til at fysisk avstraffelse delvis ble erstattet av mildere former for korrekser, for eksempel veiledning (Pollock 1983). Det voksne mennesket definerte målet for barnets oppvekst og dannelsen, barnets egen vilje skulle temmes, og barnet skulle formes av de voksne.

2.4 Endringer i synet på barnevernets barn – fra pietisme til postmodernisme.

2.4.1 Innledning.

Opprettelsen av det offentlige barnevernet kommer som en naturlig følge av utviklingen i synet på barndom generelt. Ved et økende fokus på veiledning og opplæring av barna oppstår et behov for å lovfeste og regulere dette. Parallelt med dette skjedde også oppbyggingen av velferdsstaten i Norge. Fauske og Øia skriver følgende i sin bok *Oppvekst i Norge*:

De direkte inngrep i folks valg er nok mindre i dag enn i den fasen av moderniteten som strakte seg fra slutten av 1800 tallet og fram til 1960 tallet, som også faller sammen med velferdsstatens store epoke. Hovedtanken i denne epoken var at konsekvensene av risikoen ved individets frihet skulle kollektiviseres. Det var ikke tilfeldig at trygdesystemet som ble bygd opp, til å begynne med ble kalt folkeforsikring. Hvis risikoen skulle kollektiviseres, måtte også individet finne seg i begrensninger i sine valg enten ved påbud og forbud eller ved å bli bestemt over. Dette har paradoksalt nok vært så vellykket at det har bidratt til å undergrave legitimiteten til denne typen styring av samfunnet. Jaques Donzelot (1991) hevder at staten har satt seg i en situasjon der den kollektive tryggheten som velferdsstaten har realisert, har gitt den enkelte samfunnsborger større muligheter og frihet, noe som i sin tur bidrar til at stadig flere ønsker seg færre begrensninger og mindre inngrep fra statens side (Fauske og Øia 2003:s291).

De peker på et sentralt trekk ved samfunnet fra slutten av 1800 til midten av 1900-tallet. Økt vekt på regulering i form av velferdstjenester organisert av staten. Når dette faller sammen med perioden for økt bevissthet om barns særskilte behov, kan dette kanskje forklare at også barna i Norge fikk sin første barnevernslov, Lov om behandling av forsømte barn, i 1896.

Da ”Lov om behandling av forsømte barn” ble utarbeidet var det en drakamp mellom Justisdepartementet og Kirke og undervisningsdepartementet om hvem som skulle ha ansvar for loven. Kriminalpolitiske synspunkter sto mot pedagogiske. 50 år senere når, ny barnevernslov skulle tre i kraft, sto de pedagogiske synspunktene mot de sosialpolitiske. På mange måter beskriver dette barnevernets situasjon – å befinne seg i grenselandet mellom kriminalpolitikk, skolepolitikk og sosialpolitikk. I tillegg var det under barnevernets fremvekst på første halvdel av 1900-tallet en kamp mellom religiøse, pedagogiske, helsemessige og psykologiske ideologier og teorier om hva som skulle være målsettingen med barnevernet.

Hva er da barnevern, er det helsepolitikk, skolepolitikk, kriminalpolitikk, kulturpolitikk og til og med generell kommunal planpolitikk? På mange måter er alt dette barnevern i vid forstand. Hvordan kommunen legger til rette lekeplasser, og hvordan kulturtilbudet er, påvirker tilværelsen til det enkelte barn. Utforming av skolebygg, og innhold i undervisningsplaner, er med å forme utviklingen til barn og ungdom. Tilbud innen pedagogisk psykologisk tjeneste, helsesøstertjenesten og barne og ungdomspsykiatrien spiller en viktig rolle i livet til barn med særskilte behov. Dette innebærer at når barnevernet skal studeres og beskrives, både i fortid og nåtid, vil utviklingen innen resten av samfunnet og dets tjenestetilbud spille en viktig rolle. Imidlertid så ble det i 1896 innført en lov i Norge, Lov om behandling av forsømte barn (heretter omtalt som vergerådsloven), som plasserte ansvaret for barnevernet hos et eget kommunalt organ. I 1953 ble denne loven erstattet av Lov om barnevern og denne ble igjen erstattet i 1992 av Lov om barneverntjenester.

Disse lovene gir det offentlige rett og plikt til å gripe inn, om nødvendig ved tvang, for å sikre barn forsvarlig omsorg. Når jeg i dette kapitlet skal beskrive endringer i synet på barnevernets barn, velger jeg å ta utgangspunkt i disse tre lovene som dekker tidsperioden fra 1896 til dags dato. Mange barn bodde også i barnehjem før 1896, men da var det i privat regi. Det blir gitt en beskrivelse av utviklingen av barnehjemsomsorgen før 1896 for å forstå bakgrunnen for iverksettingen av det offentlige barnevernet fra 1896.

I begynnelsen av dette århundret ble det foretatt en utredning (Barne og familiedepartementet NOU 2000:12) og vedtatt en stortingsmelding (Barne og familiedepartementet Stortingsmelding 40:2001/2002) som vurderte endringer i loven av 1992, samt trakk opp perspektiver for barnevernet videre fremover. Disse to politiske dokumentene blir også en viktig del av nåtidens beskrivelse av barnevernet. Det sentrale i denne gjennomgangen av barnevernets historie er å få tak i hvordan utviklingen har endret seg i forhold til barnevernets rolle i samfunnet, og endringer i synet på barnet i denne sammenheng.

2.4.2 Tiden før første barnevernslov – barnevern som barneredning.

I forbindelse med industrialiseringens fremvekst skjedde det store omveltninger i familielivet på første halvdel av 1800-tallet. Demografiske endringer skjedde ved at familier flyttet fra land til by, noe som førte til økt urbanisering og nye utfordringer knyttet til omsorgen for barna. Barn som fikk mindre tilsyn, og søkte til løsgjengeri og kriminalitet, ble mer utbredt

og det oppstod et behov for å hjelpe disse. Jurist Tove Stang Dahl beskriver synet på barn i denne perioden slik: *Barn var også løfterike. De var uferdige. De kunne påvirkes og læres opp, reddes både for samfunnet og for Vår Herre. Samfunnspessimistene så en lysning som gikk gjennom barna. Like fullt som sedenes forfall og bylivets farer fikk skylden for mange barns fattigdom og dårlige vaner, mente de at barna kunne reddes ved å fjernes fra lastens reder og påvirkes i kjærlig omsorg under disiplin. Barneredning ble et sentralt program i liberalismens veldedighetsarbeid, og mer enn det; den ble et korstog mot moralsk forfall, og for et samfunn bygd på orden og sunnhet. Barna det gjaldt var industrialismens vagabonderende, kriminelle, forsømte og foreldreløse barn – problemer som ble sett i enhver by av en viss størrelse, hvor "ville" barn samlet seg i flokker og hvor den enkeltes fattigdom og nød ofte var påtrengende (Dahl 1978, s. 23).*

Barneredning kom til å bli forløperen til det vi i dag kjenner som det offentlige barnevernet. Synet på barn som her fremheves er det formbare og uskyldige barnet, som ved rette betingelser kan reddes fra sin ulykke og moralsk forfall. Barna var uskyldige i sin ulykke, og de aller mest verdige trengende. I dette ligger et syn på barn som objekt som skulle reddes, barn ble definert som uskyldige i sin ulykke.

Barneredderne var ikke staten og offentlig ansatte, men frivillige organisasjoner og enkeltpersoner som startet barnehjem rundt omkring i Europa. Det var forbindelseslinjer mellom sentrale personer i de ulike land, og de tok lærdom og ideer fra hverandre. Alle vestlige land fikk sine typiske redningsanstalter i kompromiss mellom internasjonale erfaringer og hjemlige forhold – et kompromiss som ble organisert rundt barneredningens tre bærende ideologiske elementer:

- kjærlighet/disiplin, disiplinen tok mange steder overhånd som overordnet målsetting, kjærligheten var mer et middel for å nå målet, så vel i asylene som i mye av datidens ideologi for barneoppdragelse i familien.
- Oppdragelse/religion, Lydigheten ble forsterket av den strengt religiøse oppdragelse anstaltene i alminnelighet bygget på. Datidens oppdragelsesideologi var overhodet sterkt religiøst preget, anstaltlitteraturen forteller om kirkens og religionens særlig fremskutte plass i barneredningsbevegelsen.
- Opplæring/arbeid, Eksersis, gymnastikk og kroppsarbeid var de fysiske midler i arbeidet for et bedre liv. Flere aktører og observatører i samtiden la særlig vekt på at kroppsøvingene og kroppsarbeidet skulle være anstrengende. Anstrengende arbeid

herdet ikke bare kroppen, men også sjelen, fordrev fordervelige tanker og renset
usedelige behov

(Dahl 1978).

Barneredningen bygget altså på synet om at barn burde bli fjernet fra et uheldig miljø, og bli gitt disiplin, oppdragelse gjennom religion, samt hardt arbeid. I sin bok om barnevernets historie påpeker Gerd Hagen (Hagen 2001) at opphavet til barneomsorgen er preget av den pietistiske tradisjon, spesielt gjennom teologen August Hermann Francke (1663-1772).

Francke var professor ved det pietistiske universitet i Halle, og en av pietismens største personligheter. Han la vekt på at den religiøse oppvåkningen følger et bestemt mønster, som kuliminerer i en sterk omvendelsesopplevelse. De fire stadier i dette mønsteret er; opplysning som skulle føre til omvendelse, som så førte til helliggjøring og til slutt saliggjøring. Francke hevdet at en sann omvendelse ville føre til et hellig liv. Den ene følgen av dette var avhold fra verdslig omgang, fornøyer og lignende. Dette førte til fokus på avholdelse fra de såkalte mellomting (adiafora) så som, dans, røyking, skuespill, kortspill og naturlig munterhet (Bergmann 1966). Den andre følgen var at troen ble fylt med et sterkt handlingsrettet innhold som særlig var knyttet til sosialt engasjement og/eller misjon (Meistad 2000). Som en konsekvens av dette drev pietistene en rekke stiftelser, for eksempel hjem og skole for foreldreløse barn, borgerskole, lærerhøgskole, boktrykkeri, bokhandel, og gratis bespisning av studenter.

Ved sitt praktiske forsorgs og oppdragelsesarbeid har Francke skrevet sitt navn inn i oppdragelsens historie gjennom opprettelsen av et barnehjem som senere fikk navnet Waisenhuset. Grunnprinsippet for all oppdragelse var at den skal skje til Guds ære. Hovedoppgaven var derfor å bibringe barna det rette kristelige sinnelag, som også skulle påvirke deres vilje. Det viktigste middelet var oppdragerens eget eksempel, men det var også nødvendig kontinuerlig å overvåke barnas oppførsel og gi formaninger. For at formaningene ikke skulle gå barna over hodet, måtte de være tydelige og forståelige, og ikke fremføres med voldsomhet eller sinne. Formaningene burde også begrunnes ut fra skriften. De viktigste dydene en skulle lære barna var sannhetskjærlighet, lydighet og flid, og det en skulle bekjempe var løgn, selvrådighet og lediggang.

En ser her klare paralleller mellom Franckes syn på barneoppdragelse og barneredningsanstaltene prinsipper om disiplin, religion og hardt arbeid. Det grunnleggende

motiv for arbeidet finner en i kristentroen, nærmere bestemt i pietismens vektlegging av at troen skulle gi seg utslag i handling. I dette lå også pietismens kritikk av den ortodokse kirke sin vektlegging av kunnskap og dogmer som grunnlag for kristentroen. Pietismen la større vekt på følelseslivet, opplevelses og handlingsaspektet. Utviklingen av Waisenhusbevegelsen spredte seg også ut over Tysklands grenser. I Norge ble første Waisenhus opprettet i Trondheim i 1632, dette ble nedlagt i 1790. I Christiania ble Christiania oppfostringshus og Det Ankerske Waisenhus opprettet i 1778, mens i 1877 kom Bethania Waisenhus i Stavanger. Wøien guttehem ble opprettet i Bærum og Sundnes barnehem på Inderøya i 1917. Waisenhusbevegelsens modell for barnehem ble slutt før krigen, men den filosofien som lå til grunn, kom nok til å prege også skolehjemmene og andre vanlige barne og ungdomshjem (Hagen 2001).

Et viktig motiv var kjærlighet i oppdragelsen. Dette kombineres med sterk disiplin og hardt arbeid, noe som vi kan si gjenspeiler at barnet i hovedsak skulle sosialiseres til å bli gode mennesker. Begrepet dannelse sto sentralt som faglig mål i datidens opplæring av omsorgsarbeidere (Martinsen og Wyller 2003). Begrepet innebærer en forståelse av at den viktigste opplæring og veiledning som kan gis til mennesket er å lære det selvdisciplin og dannelse. I denne forståelsen blir opposisjon og selvrådighet en uønsket egenskap hos barna. Dette er et eksempel på en grunnleggende forståelse når det gjelder synet på barnet som har endret seg, og som henspiller på selve hovedtemaet i avhandlingen, barnet som sosial aktør.

Barnehjemmene hadde sterke paternalistiske trekk, det vil si at hva som er barnets beste defineres av sentrale voksne personer blant barneredderne. Imidlertid blir dette for ensidig i vår betraktning av formålet til barneredderne. Som nevnt har omsorgen for barn til alle tider stått sentralt i sosialt arbeid i kirkelig regi. Dette førte i Norge til opprettelsen av et stort antall barnehem og barneasyl utover på 1800-tallet. Barneasylene var ikke barnehem, men dagåpne avlastningstilbud som hadde hovedformålet hjelp til selvhjelp. Målgruppen var barn i fattige familier, og de tre målene med barneasylene var å gi barna god oppdragelse, gi foreldrene (spesielt mødre) anledning til å arbeide, samt gi råd og veiledning til foreldrene når det gjaldt oppfostring av barna (Aukrust i Aukrust og Furre 1998).

2.4.3 Vergerådsloven, 1896-1953 – Barnevern som straff.

Mange av barneredderinstitusjonene strevde med dårlig økonomi, og ved at staten viste økt ansvar for barneforsorgen ble flere av disse omgjort til oppdragelsesanstalter. Imidlertid var

dette en ny type virksomhet da oppdragelsesanstaltene skulle huse unge lovbrøyttere. Dette skjedde i forbindelse med at domstolene fra 1874 fikk anledning til å idømme unge lovbrøyttere til oppdragelsesanstalt i stedet for fengsel (Dahl 1978).

Overgangen fra barnevernshjem til oppdragelsesanstalter signaliserer innledningen til etableringen av egen barnevernslovgivning. Samtidig sier begrepene noe om et skifte i synet på barna i institusjonene fra barn som skulle bli reddet til barn som skulle oppdras. Allikevel er det tvilsomt om innholdet i institusjonene ble vesentlig endret. Begrepene lydighet, religionsoppdragelse og hardt arbeid var sentrale i barnevernsarbeidet, og ble sentrale i oppdragelsesanstaltene. De barn som tidligere hadde bodd på anstaltene, uten at det var alternativ til straff, fikk også fortsette å bo der.

Allikevel er endringen av stor betydning i forhold til synet på barnet i samfunnet, fra å være institusjoner som skulle redde barn ble det institusjoner som skulle straffe barn, eller mer presist skulle være et alternativ til straff i ordinære fengsler. Det kan også diskuteres om dette er et skifte i synet på barn fra objekt til subjekt i den forstand at barn som straffes blir gjort ansvarlige for sine handlinger, mens barn som reddes er objekt for dårlige omgivelser. Imidlertid blir dette en for enkel fortolkning. Innholdet i institusjonene bygde fortsatt på de samme prinsipper, hardt arbeid som skulle skape nyttige samfunnsborgere. Det var også mange av de samme personer som arbeidet i institusjonene.

Jusprofessor Bernhard Getz, senere riksadvokat, var den sentrale aktør i forbindelse med opprettelsen av oppdragelsesanstalter. Han fikk i neste omgang en helt sentral plass i utarbeidelsen av den første barnevernsloven. Getz var formann i straffelovkommisjonen som ble nedsatt i 1885. I denne kommisjonens arbeid finner vi de diskusjoner, og grunnleggende syn på straff, som var grunnlaget for vergerådsloven. Det mest fremtredende trekk er at når kommisjonen argumenterer i forhold til straffenivå er det de praktiske konsekvenser av straffenivået, og ikke de filosofiske og etiske diskusjoner, som er det avgjørende argument. Dette kommer svært tydelig frem i diskusjonen om dødsstraff, der empiri fra Italia brukes som et sterkt argument mot dødsstraffen (Leer-Salvesen 1991). Kommisjonen viser til tall som indikerer at de deler av Italia som ikke har dødsstraff har de laveste drapstall. Dette kombineres med å vise til erfaringer i Norge der drapstallene ikke økte fra 1865 til 1875 på tross av at det ikke forekom henrettelser som straff i denne perioden (Leer-Salvesen 1991).

Argumentasjonen rundt dødsstraff viser også det pragmatiske og positivistiske tenkesett som kommisjonen var preget av. Erfaring skulle gi svaret på de vanskelige spørsmål i straffeloven, for eksempel spørsmålet om dødsstraff. Almennyttens i form av forhindring av nye straffbare handlinger var det sentrale mål. Dette var kombinert med en pedagogisk og terapeutisk optimisme angående muligheten for forbedring og omskolering av enkeltmennesket.

Det er kun når straffen for barnemord diskuteres at de etiske spørsmål overskygger nyttetenkningen. Her sier kommisjonen at barnemord skal straffes, men ikke forsøk på barnemord der kvinner forsøker å drepe sitt eget barn under et år og mislykkes. Det kommer tydelig frem i kommisjonens argumentasjon en tro på barnets behov for sine omsorgspersoner videre, spesielt moren, og kommisjonen legger også for dagen en type forståelse og sympati for den fortvilte mor (Leer-Salvesen 1991). Det er dog relevant å spørre, akkurat som det spørres om i dagens barnevern, om dette er et uttrykk for vern av moren på bekostning av barnet.

Oppdraget til Getz, utover å jobbe med straffeloven for de voksne kriminelle, var å lage en egen lov for kriminelle barn, slik at de ikke skulle sone i ordinære fengsler. Det er altså slik at barnevernsloven ikke kom til som et resultat av at barn skulle vernes, men som et alternativ til fengselsstraff som vern for samfunnet fra de kriminelle barna. Med andre ord var utgangspunktet at barnevernsloven skulle være en del av strafferettssystemet. På bakgrunn av den praktiske og konsekvensorienterte holdning som straffelovskommisjonen la til grunn i sitt arbeid ser en at de prinsipper som barneredderinstitusjonene bygget på, oppdragelse gjennom innføring i kristentro, streng disiplin og hardt arbeid, kunne bli byggestenene i de nye straffeanstaltene for ungdom. Slik ble det også, og kombinasjonen av avskrekking og oppdragelse ble ført videre gjennom at de tidligere barneredderinstitusjonene nå ble straffeanstalter for unge lovbytere.

Bernhard Getz hadde en utbredt kontakt med det kriminologiske fagmiljø i Europa, noe som gjorde at han ble påvirket av de faglige strømninger utenfra. Dahl beskriver tilblivelsen av vergerådsloven som en kombinasjon av faglige strømninger i Europa, og praktiske behov i den norske strafferettspleien (Dahl 1978). De faglige strømninger i Europa var preget av en økt tro på muligheten for å forme og forutse menneskers livssituasjon, altså et positivistisk vitenskapssyn. Utviklingen til enkeltmennesket kunne styres av hvordan storsamfunnet ble

organisert. Det var innen det kriminologiske miljø i Europa uenighet om det var biologiske eller sosiale faktorer som var mest avgjørende for en kriminell utvikling hos enkeltindivider, dog var det ikke uenighet om at miljøbetingelsene var en viktig faktor i hvordan mennesket utviklet seg. Ved at Getz kunne bringe troen på styrt og planlagt endring av de kriminelle barna til de norske politikerne, møtte han stor interesse og tillit i sitt arbeid med utforming av vergerådsloven.

I forbindelse med innføring av enhetsskolen i 1889 oppstod et problem ved at skolen også måtte håndtere barna med sosiale problemer. Dette førte til at skolens folk fattet interesse for det arbeid som pågikk med vergerådsloven. Denne loven ble utarbeidet gjennom et samvirke mellom strafferettsjurister og skolefolk, begge grupper med det motiv å skjerme samfunnet fra de problematiske barna. I tillegg hadde de et ønske om oppdragelse av disse barna. Dette samarbeidet førte til opprettelse av skolehjem, nybyggingen av Bastøy skolehjem startet, samtidig som mange av de tidligere oppdragelsesanstaltene ble omgjort til skolehjem.

Ved å se på statistikken over tiltak etter denne loven i perioden 1926-1949 gjenspeiles det syn at loven først og fremst skulle ha en oppdragende funksjon. I ca 60 % av vedtakene i vergerådene ble det gitt advarsel, refselse eller formaning til foreldre eller barn, og i de resterende, ca 40 %, ble det vedtatt bortsettelse (Hagen 2001). Forebygging i denne lovens forstand var ikke hjelp, men formaning, og dersom dette ikke ble ansett tilstrekkelig var alternativet bortsettelse.

Vergerådslovens syn på barn og medvirkning er ikke direkte omtalt i loven. Dette i seg selv sier noe om at barns syn på egne behov ikke stod sentralt i denne perioden. Også synet på foreldrene kan sies å ha vært objektiviserende i den forstand at det ikke var sentralt hva de mente i forhold til barna sine. De fikk refselse eller formaning, og hjalp ikke dette kunne barna bli tatt fra dem. Som et resultat av utviklingen i synet på barndommen var det sterkt fokus på oppdragelse og skolegang. Men det var de voksne profesjonelle som definerte hvilke tiltak som trengtes, og verken barna eller foreldrene var gitt sentrale posisjoner i å definere sitt eget hjelpebehov. På denne måten kan en si at barn som subjekt, i betydningen barn har særskilte behov, var fremtredende i vergerådsloven. Imidlertid var barn ikke sett på som subjekt i den forstand at det var viktig hva de mente om sin situasjon. De skulle først og fremst disiplineres og sosialiseres til nyttige samfunnsborgere

2.4.4 Den offentlige sektor og private organisasjoner under vergerådsloven.

Det er tidligere nevnt at barnevern før 1896 i stor grad var knyttet til religiøse, private organisasjoner. Parallelt med fremveksten av det offentlige barnevern har ulike private organisasjoner fortsatt å ha et engasjement for de vanskeligstilte barna. Den tredje sektor har gjennom hele 1900 tallet vært en aktiv aktør. Den tredje sektor omfatter de private, frivillige organisasjonene som drives på ikke-offentlig basis. En løser oppgaver for fellesskapet på eget initiativ med frivillig arbeidsinnsats, eller i samarbeid med det offentlige. Den hjelpen som utøves innenfor familien eller nærmiljøet, og som omfatter forsørgelse, omsorg og pleie, kommer ikke inn under den tredje sektor, men blir betegnet som den fjerde sektor, eller den uformelle velferden. Det er vanlig å omtale den offentlige sektoren, som administreres av politisk valgte organer og deres forvaltning, som den andre sektor. Den første sektor er det private markedet som domineres av private kommersielle interesser der profitt er hovedmålet (Furre 1991).

Det samlende organet for de frivillige organisasjonenes arbeid for barn og unge, både før og etter andre verdenskrig, var og er Norges barnevernsråd, eller Norsk barnevernssamband som det ble hetende etter 1945. Rådet ble etablert 6. april 1923, og generalsekretær i omstreifermisjonen, Ingvald B. Carlssen, ble valgt som leder. Prost Ingvald B. Carlsen, var en sentral person i ”Norsk misjon blant hjemløse” i perioden 1911 til 1936, først som styrer ved Svanviken arbeidskoloni, og senere som Generalsekretær i ”Norsk misjon blant hjemløse”. Han var leder for Norges barnevernsråd fra 1923-1953. Ingvald B Carlssen var pastor, og var altså den sentrale lederskikkelse i Barnevernsrådet helt frem til ny lov om barnevernet trådte i kraft i 1953. Hans bakgrunn som pastor var tydelig i hans foredrag, og vises gjennom hans avslutning på foredraget ”Andres barn”:

Vi trenger de åpne hender, som forteller at vi kommer som venner, som hjertelagets budbærere, som de der vil hjelpe og tjene.

Vi trenger de knyttede hender, som de der er kaldt til kamp for barnets vel og barnets rett, mot alle barnets fiender av materiell og åndelig art.

Endelig trenger vi de foldede hender, idet vi ser at vi ikke har nok i oss selv, men at vi selv trenger den store barmhjertighet og langmodighet. Vi trenger daglig hjelp fra det høye og ny innvielse i vårt vanskelige arbeid (Carlssen1925).

Allerede i 1924 etablerte rådet sitt eget tidsskrift, Norges barnevern, og dette tidsskriftet har siden den gang og frem til i dag vært et viktig forum med henblikk på debatt og fagutvikling innen barnevernet i Norge. I tillegg ble det arrangert jevnlige barnevernkongreser både i nasjonal og nordisk sammenheng. Da det ble holdt nordisk barnevernkongress i Oslo i 1924 var Carlssen kritisk til temavalgene. Han mente foredragene var for mange og ensidige. De la for mye vekt på juridiske og hygieniske emner, og for lite vekt på pedagogiske og kristelige emner, noe han mente var en viktig side ved barneforsorgen (Hagen 2001).

Mange av de private organisasjoner som hadde drevet barnehjemmene før 1896 fortsatte å drive dem etter 1896, men da i større grad med statsstøtte. Dette, i kombinasjon med den sterke posisjonen i Norges barnevernsråd, førte til at kristendom og pedagogikk fortsatt stod sterkt under hele perioden vergerådsloven virket. Det var et mål å hjelpe de vanskeligstilte barna gjennom arbeid, disiplin og kristen oppdragelse. En annen side ved dette er at det ble fokusert på hvordan en skulle hindre at antallet på problembelastede barn økte. Innen helsesektoren ble det drøftet et forslag om å innføre sterilisering blant de familiene som hadde problemer med barneoppdragelsen (Dahl 1978). Også barnevernet ble trukket inn i denne debatten.

Norge førte en aggressiv assimilasjonspolitikk, dette førte til et hardt press mot taterne om at de skulle bli bofaste. En av de private organisasjoner som var delaktig i denne statlige politikken var "Norsk misjon blant hjemløse". Forsker Per Haave har utarbeidet en rapport i regi av Norges forskningsråd: *Sterilisering av tater 1934-1977 – En historisk undersøkelse av lov og praksis*. Her er de mest sentrale konklusjoner i denne sammenheng:

- Misjonen mente i første halvdel av 1930 årene at sterilisering ville utgjøre et viktig ledd i det videre arbeid med å løse omstreiferproblemet.
- Rapporten dokumenterer at misjonen sentralt var delaktig på en eller annen måte i 32 steriliseringssaker med hjemmel i lov.
- I enkeltsaker satte misjonen som regel alt inn på å få utført steriliseringsinngrep, og sterkt nedvurderende beskrivelser ble gitt av personen som skulle steriliseres.
- I perioden da de fleste taterne ble sterilisert, mer eller mindre tvangsmessig, spilte misjonens generalsekretær en tung rolle som pådriver eller medvirkende instans.
- Man må frem til ca 1950 før man finner - ikke et bevisst – brudd med tidligere holdninger, men taushet fra misjonens side på feltet sterilisering.

-Haave peker på at ved Svanviken arbeidskoloni ble 37 % av kvinnene som bodde der i perioden 1939-1970 sterilisert.

(Haave 2000).

I arbeidet med tvangssterilisering av tatere var Ingvald B Carlsen en sentral aktør. Fra å være skeptisk til tvangssterilisering ble han en pådriver gjennom at han argumenterte utfra at det var en barmhjertighetshandling mot taterne å begrense deres barnetall. Dette igjen bygger han på en undersøkelse som ble utført ved barnehjemmene der taterbarnas intelligens ble testet. De kom vesentlig lavere ut i denne testen enn normalbefolkningen. Denne undersøkelsen var en medvirkende årsak til at Carlsson snudde i spørsmålet om tvangssterilisering. Professor Bjørn Hvinden peker på at mellom en fjerdedel og en tredjedel av barn av taterbakgrunn født mellom 1900 og 1960 som Norsk misjon blant hjemløse kjente til, ble satt bort, det vil si fjernet fra biologiske foreldre og plassert i institusjon eller fosterhjem. Det var åpenbart en langt større risiko for slik bortsetting enn for befolkningen for øvrig (Hvinden 2000).

Det er viktig å påpeke at legevitenskapen hadde en sterk innflytelse i spørsmål om hvordan arv og miljø påvirket barns utvikling. Fagkunnskap basert på ny forskning om arvelighet av biologiske egenskaper gjorde at legene fikk stor innflytelse. Det var en sterk tro på at denne nye kunnskapen kunne endre samfunnet. I vitenskapens navn ble det introdusert medisinske og psykologiske tester som kunne brukes til å styre utviklingen.

Totalt sett er det altså grunn til å stille spørsmål ved hva som var den sentrale faglige tenkning i perioden som vergerådsloven virket. Sentrale målsettinger kan se ut til å ha vært at samfunnet skal skjermes fra kriminelle barn. Mennesker med sosiale problemer, så som fattige, sinnssyke, psykisk utviklingshemmede og omstreifere, skulle steriliseres og/eller tvinges inn i samfunnets normer. Dette blir paradoksalt i forhold til den tidligere omtalte grunntanken i pietismen hvor den gode handling stod sentralt. Spørsmålet er om det som oppstod som en bevegelse, barneredderne, for å avhjelpe nøden og mangelen på omsorg på 1800-tallet, endte i overgrep gjennom straff og tvang på første halvdel av 1900 tallet.

Det vi ser her er hvordan barmhjertighet kombinert med en paternalistisk tankegang førte til en praksis som i dag erkjennes var feil. I august 2003 ble det fremmet forslag fra Kommunal og regionaldepartementet om å gi erstatning til tatere som ble utsatt for tvangssterilisering. Fortsatt pågår forhandlinger mellom det offentlige og privatpersoner om størrelsen på erstatningen

Eksempelet med tvangssterilisering, og bortsending av tatere og andre utsatte grupper, er et eksempel på den fare det innebærer når synet på klienten som objekt kombineres med handlinger der autoritetspersonen definerer hva som er en barmhjertig handling. Vitenskapen ble brukt selektivt for å begrunne egne standpunkt og handlinger. Det er her nevnt eksempelet med intelligenstagere. Et eksempel som fikk enda større og vidtrekkende konsekvenser er Hitlers argumentasjon knyttet til synet på andre folkegrupper enn det som ble omtalt som den ariske rase. Poenget er at vitenskapen kan brukes til å legitimere handlinger. Når dett gjøres ukritisk, uten etisk refleksjon, kan det få konsekvenser utover det forskerne kunne forestille seg.

I barnevernet frem til 1953 var det lite fokus på partsrettigheter, brukermedvirkning og barnas egne synspunkter. Det var heller ikke eksplisitt omtalt i loven at barnets beste skulle legges til grunn. Samfunnets problem for å skjermes var vel så fremtredene. Så selv om barna ble sett på som subjekt i betydningen at de hadde særskilte behov, ble de ikke sett på som subjekt i betydningen at det var viktig hva de mente. I den gode hensikt å skjerme barna fra problembelastede foreldre ble det plassert et uforholdsmessig stort antall barn i barnehjem. Det erkjennes i dag at flere av disse bortsendelsene var feil, og at noe av det som skjedde i denne sammenheng gir rett til erstatning. Det erkjennes også at den behandling og manglende oppfølging som ble gitt på flere barnehjem gir rett til erstatning.

2.4.5 Lov om barnevern, 1953-1992 – Barnevern som behandling.

I perioden 1900 til 1953 ble det nedsatt flere komiteer som skulle revidere barnevernslovgivningen, men på grunn av to kriger i Europa tok det over 50 år fra første barnevernslov til den neste. Fra midten av 1900-tallet kom det i sterkere grad alternative fagretninger på banen. De pietistiske, religiøse, pedagogiske og kriminologiske fagretninger måtte vike for nye faggrupper. Medisinsk personell sørget for økt fokus på hygieniske og ernæringsmessige behov hos barnet, mens psykoanalysens fremvekst fokuserte på oppvekstens psykologiske betydning. Kampen om barnas sjel kom i denne perioden til å stå mellom religionen og psykoanalysen. På tross av stor uenighet om hva målet for barneoppdragelsen skulle være, var det enighet om at den gamle autoritære oppdragelsen basert på tukt og straff måtte bort.

Dette synet på barn gjenspeiles i Lov om barnevern av 1953. Loven administreres av sosialdepartementet, og begrepene advarsel, refselse og formaning er byttet ut med begrepet forebyggende tiltak. Ved vurdering av tiltak skal en legge til grunn hva som er det beste for barnet, og ikke hvordan samfunnet skal skjermes. Dog åpnes det for å ta hensyn til om det kan skade andre barn at barnet blir i hjemmet.

Ved etableringen av vergerådsloven i 1896 og barnevernloven i 1953, er barnet betraktet som et offer for sine omgivelser. I 1896 var pietismen en sentral verdi som påvirket tiltakene i retning av formaning, disiplin og refselse i den hensikt å gi en god oppdragelse. Ved etablering av den nye loven i 1953 var psykoanalysen, og troen på behandling og hjelp for å endre utviklingen, mer fremtredende. Dog kan en si at felles for disse to lovene var at de ble til i en periode med dominansen av et positivistisk vitenskapssyn. I dette ligger at adferd kan årsaksforklares, og at den kan endres ved å bearbeide årsakene. Sammenhengen mellom årsak og virkning kan identifiseres bare forskningen og metodene er gode nok.

På denne måten kan en si at synet på barnet som objekt ikke ble forlatt med den nye loven, men der var bestemmelser som indikerte en utvikling. Det er allerede slått fast at både barneredderne og vergerådsloven betraktet barnet som subjekt i betydningen å ha særskilte behov. Loven av 1953 er en sped begynnelse på at også barnet betraktes som subjekt i betydningen av å være en viktig stemme i påvirkning av eget liv. Men fortsatt var det den andre, det vil si eksperten, som var sentral i å definere barnets behov og barnets problem. Det nye var at loven innførte begrepet barnets beste. Dette er en markering av det autonome barnet, barnet som skal ha rettigheter i seg selv. Det innføres også en bestemmelse om at barnet skal høres etter fylte 12 år, noe som er en erkjennelse av barnet som subjekt. Det er viktig å høre hva barnet mener om sin egen situasjon. Når grensen settes til 12 år, og ikke lavere, kan dette betraktes som en bekreftelse av at det ikke er barn generelt som skal høres. Det er naturlig å forstå dette i en utviklingspsykologisk sammenheng, og at en anser barnet for kvalifisert til å ha egne meninger fra 12 år.

Selv om barnets mening skulle høres var det allikevel en sterk tro på de profesjonelles vurderinger. I troen på behandling er det moderne barnevernet vokst frem. Det er etablert et byråkrati med avgrensede oppgaver mellom barnevernets saksbehandlere, skolens lærere, BUPs psykologer og andre eksperter på ulike områder. I boken *Sammen med familien* pekes det på at denne måten å organisere barnevernet på er i ferd med å miste sin funksjonalitet.

(Tveiten 1996). Et komplekst samfunn, der det i større og større grad stilles spørsmålstegn ved ekspertenes kunnskap, utfordrer det tradisjonelle byråkratiske barnevernet.

Postmodernismen, som fikk stadig sterkere fotfeste fra 1970-tallet, brakte med seg subjektivismen og relativismen som et ledende livssyn. Denne tilnærmingen fokuserer på språket, og den betydningen det har for oppfatningen av vår virkelighet. Ifølge postmodernismen er kunnskapen intersubjektiv, det vil si at kunnskapen utformes i relasjoner mellom mennesker. Kunnskapen oppfattes altså som kontekstbundet, det vil si at den er avhengig av den konteksten den utvikles i, og er ikke nødvendigvis overførbar til andre situasjoner (Thagaard 1998).

Professor i sosiologi, Zygmunt Baumann, påpeker at postmodernismen ikke har avløst moderniteten, men at dette er to grunnleggende trekk ved menneskets tilværelse som løper parallelt i dagens samfunn. Det er allikevel to forståelsesmåter som står i et visst motsetningsforhold. Mens moderniteten ser på identitetsdannelse som en streben mot det stabile, hvor målet er å unngå å være avviker, vil postmodernismen søke å unngå å være fastlåst i et mønster, frykten er å være utilstrekkelig i å lykkes med sitt liv (Baumann 1996). Mens moderniteten ser etikk i lys av at det kan skapes regler og forordninger som sikrer mennesket sine rettigheter og en viss livsstandard, vil postmodernismen i større grad se på mennesket som å være "sin egen lykkes smed".

Synet på virkeligheten som konstruert av den enkelte i møte med andre mennesker, postmodernismen, lever i dag side om side med et modernistisk syn på virkeligheten. Det vil si at kunnskapen som har sitt utspring i en positivistisk vitenskapsforståelse blir utfordret i dagens samfunn, noe som også utfordrer det profesjonelle byråkrati og behandlerapparat. Dette har igjen ført til en svekket tro på ekspertenes mulighet for å diagnostisere og behandle barnevernets familier. I en postmodernistisk tankegang vil også andre subjektive oppfatninger enn ekspertens være relevante.

2.4.6 Lov om barneverntjenester av 1992 – Barnet som sosial aktør.

Lov om barneverntjenester av 1992 er således kommet til i en tid med et mer komplisert og omdiskutert vitenskapssyn enn de to foregående barnevernslover. Dette har også ført til en radikal endring i synet på barnet, både i loven og senere offentlige dokumenter, spesielt NOU 2000/12, *Barnevernet i Norge* og Stortingsmelding 40 2001/2002, *Om barne og*

ungdomsvernet. Denne endringen innebærer å se barnet som en aktiv deltager i egen sak med meningsberettigelse og intensjonelt handlende. I dette ligger at barnet ikke kan styres etter et på forhånd oppsatt skjema, men at barnet utvikles gjennom egne aktive valg som er en respons på omgivelsene. I tillegg blir omgivelsene påvirket av barnets handlinger. I dette ligger et grunnleggende skifte i at barnet i større grad sees som et subjekt enn et objekt. Barnets egen oppfatning er viktig når barnets virkelighet skal defineres.

Når dette er sagt må det gjøres visse nyanseringer i å se på endringene i synet på barnevernets barn som klare og definitive perioder. Grovt sett kan vi si at vergerådsloven var preget av oppdragelse gjennom disiplinering, og en stor grad av tvang, mens Lov om barnevern var preget av troen på diagnostisering og behandling. Lov om barneverntjenester av 1992 er i større grad preget av rettigheter for barn. Imidlertid så er ikke troen på oppdragelse og behandling fraværende i den siste loven. Faktisk er det innført en paragraf, § 4-24, som hjemler tvangsbehandling i institusjon av ungdom som har alvorlige adferdsvansker. Med andre ord er oppdragelse gjennom tvang gjeninnført fra den gamle vergerådsloven, denne gang under navnet tvangsbehandling og ikke tvangsuppdragelse. Allikevel er denne paragrafen et eksempel på at både arven fra pietismen og behandlingsideologien er tilstede i dagens barnevernslov. Således er det også riktig å påpeke at postivismens tro på sikker kunnskap lever side om side med postmodernismens vektlegging av sosial kontekst og verdien av de ulike aktørers oppfatning.

Barnas stemme er blitt viktigere, både i forskning og praksis, innen barnevernet. Det er blitt nedfelt i lovverket at de skal høres, og det er sannsynlig at dette i større grad vil føre til økt medvirkning i egen sak. Dette ser vi allerede gjennom mer bruk av metoder hvor barnet selv er aktiv i beslutningsprosessen. Et eksempel er familieråd, hvor forskning innen både Storbritannia (Sinclair 1998) og norden (Heino mfl. 2003) viser at barna deltar i beslutningsprosessen i større grad enn ved tradisjonell tilnærming.

Forskningsdirektør Ruth Sinclair ved National Children`s Bureau, London, har foretatt en gjennomgang av forskningskunnskap innen britisk barnevernsarbeid. Utfra dette har hun satt opp følgende prinsipper for godt barnevernsarbeid:

- åpen og felles beslutningstaking.
- Klare, spesifiserte, skriftlige beslutninger.
- Involvere barn og ungdom.

- Arbeide i partnerskap med foreldre.
- Planlegge å møte hele skalaen av barns behov.
- Planlegge med samarbeidspartnere, spesielt helse og utdanning.

Det å involvere barn og ungdom kan konkretiseres i det å sørge for informasjon til barnet om planleggingsprosessen og dens betydning for dem, samt motta informasjon fra barnet underveis i prosessen. Dette bør skje både i form av samtaler med det enkelte barn, og ved at de deltar på møter. Imidlertid så er det ikke tilstrekkelig med tilstedeværelse for barnet. En gjennomgang av nyere forskning i England viser at barn i stor grad opplever at de er dårlig forberedt til møtene med barnevernet, det er vanskelig å snakke fritt, de føler seg ignorert, og møtene er kjedelige (Sinclair 1998).

Sinclair slår fast i sin artikkel at det uten tvil har vært en økning i barn og ungdoms deltagelse i planlegging av sin omsorgssituasjon. Imidlertid stiller hun spørsmål ved om vi bør revurdere vår måte å se på deltagelse på. Hun argumenterer for at deltagelse må sees på som en prosess der barnet involveres kontinuerlig, og ikke bare ved å delta på enkeltmøter. I dette ligger det mer fokus på samtaler og vurderinger fra barna underveis i planlegging og gjennomføring av tiltak.

Denne måten å arbeide på vil med stor sannsynlighet føre til en tettere relasjon mellom barnevernsarbeideren og det enkelte barn. Ifølge norske undersøkelser var dette noe som var av stor betydning i barns vurdering av sin kontakt med barnevernet (Walløe 1998, Eide 2001:1). Med andre ord er det grunnlag for å si at barn i større grad bør både informeres og trekkes med i vurderinger når beslutninger treffes i deres sak. Det er viktig at de samtidig ikke er gjort ansvarlige for egen situasjon, men er medansvarlige for å planlegge sin fremtid. Dette kan vanskelig sees på som en motsetning til det å bli gitt omsorg og respekt som barn. Det er mer snakk om å kombinere deltagelse for barnet med omsorg og ansvarstagen fra de voksnes side.

29. januar 1999 ble det oppnevnt et utvalg som skulle foreta en tilstandsvurdering av barnevernet i Norge, samt trekke videre perspektiver og fremme forslag til reformer. Utvalget viser til faglitteratur av Einarsson og Sandbæk (1997) og Christiansen (1996) når de beskriver de tre utviklingslinjer som løper parallelt i Norsk barnevern. Utvalget sier følgende om det faglige grunnlaget i barnevernsarbeidet:

Den første modellen retter søkelyset i første rekke på indre forhold i familier ut fra et psykologisk perspektiv. Indre vansker i familiene tolkes som årsaker til ulike former for barnemishandling og vanskjøtsel. Historisk har det skjedd en forskyvning fra ytre til indre vansker hos (en betydelig del av) familiene som kommer i kontakt med barnevernet i Norge. For å møte utfordringene kreves høyere og mer kunnskap, særlig om barns tidlige utvikling og samspillet mellom barn og foreldre.

Den andre modellen legger hovedvekt på samspillet mellom individer og omgivelser. Til forskjell fra den første modellen legges det her mer vekt på barnets nettverk utover familien og mindre vekt på opplevelser i tidlig barndom. I og med at de problemskapende forholdene i hovedsak ligger utenfor familiene, må også løsningene stort sett løses utenfor familiene. Ut fra en slik forståelse, blir det lagt vekt på løsninger som krever samarbeid på tvers av etater og på å møte barna i ulike roller og på forskjellige arenaer. Det er blitt argumentert for at det, for å bruke en slik modell i praksis, er nødvendig å arbeide mer utadrettet og allsidig enn det barnevernet tradisjonelt har gjort.

Den tredje modellen legger vekt på effektene av fordeling av makt og kontroll mellom barnevernet i vid forstand og de barna og familiene barnevernet kommer i kontakt med. I et slikt perspektiv legges det stor vekt på muligheter til innsynsrett, medvirkning og på de berørtes muligheter til utvikling, vekst og påvirkning av egen livssituasjon. Denne kategorien forståelsesmodeller innebærer skepsis mot bruk av fagekspertise i barnevernet, i det minste slik ekspertisen brukes nå. Alternativet som skisseres er å la barn og foreldre definere sine egne problemer og finne innsats og arbeidsformer som de selv opplever som meningsfylte. Partnerskapsmodeller er et av de uttrykkene som brukes om (mer) jevnbyrdige forhold mellom barnevern og familier.

Det er ikke grunnlag for å rangere de tre skisserte forklaringsmodeller etter hvor "dekkende" eller "misvisende" de er. Dette vil sannsynligvis variere betydelig i konkrete barnevernsaker. Modellene gir bare delvis gjensidig utelukkende forklaringer. Når det i de følgende avsnittene og andre steder i utredningen legges såpass stor vekt på forhold utenfor selve familien og maktaspektet i barnevernet, er det ut fra en oppfatning om at disse aspektene tidligere ikke har fått stor nok oppmerksomhet (Barne og familiedepartementet NOU 2000:12 s. 76).

Etter at denne NOUen forelå ble det utarbeidet en stortingsmelding fra Barne og familiedepartementet (St.melding 40, 2001/2002), der regjeringen trakk opp perspektivene for fremtidens barnevern. I kapittel 2 i meldingen, som har overskriften ”verdier og hovedfokus i meldinga”, trekkes det opp følgende grunnleggende prinsipper for barnevernet:

- Familien utgjør et fundament i samfunnet og er det naturlige miljøet for vekst og velvære for barna. Derfor er det en overordnet oppgave for barnevernet å gjøre sitt til at foreldrene får så gode vilkår som mulig for å ta vare på barna sine.
- Det biologiske prinsipp, det synes å ha vært en tendens på 90-tallet med en økt vektlegging av de biologiske relasjonene i psykologiske og juridiske vurderinger omkring omsorgssituasjonen for barn. Barne og familiedepartementet peker på at barnevernet tradisjonelt har vært skeptisk til plassering i fosterhjem hos slektninger. De mener det er behov for å revurdere en slik praksis.
- Barnets rett til medvirkning, Barne og familiedepartementet foreslår en lovendring der barnets rett til å bli hørt senkes fra 12 år i dagens lov til 7 år. Dette vil bringe norsk lov mer i takt med FNs barnekonvensjon.
- Fokus på forebyggende familiearbeid, regjeringa mener det er viktig at dreiningen i retning av at barnevernet skal være en forebyggende tjeneste blir ført videre og forsterket. Samtidig må barnevernet holde fast på sine andre oppgaver, blant annet tvangsutøvelse når dette er nødvendig for å sikre et barn forsvarlig omsorg.
- Legitimiteten til barnevernet, barnevernet må sikres økt kompetanse og få bedre forutsetninger for å kommunisere utad.
- Samarbeid på tvers, Barne og familiedepartementet vil fortsette arbeidet med å legge til rette for at barnevernet utvikler et godt samarbeid med skole, barnehage og andre samarbeidsinstanser. Det er ikke intensjonen at taushetsplikten skal være til hinder for samarbeid til barnets beste.
- Barnevernet på den politiske dagsorden, det er nødvendig å vurdere om der finnes tiltak som kan tas i bruk for å øke den politiske ansvarsfølelse for barnevernet.

Disse punktene viser først og fremst at slekt, nærmiljø og lokalt samarbeid er viktige temaer som er satt på den politiske dagsorden. I tillegg synliggjøres barnets medvirkning og vektlegges i enda større grad enn ved innføringen av Lov om barneverntjenester i 1992. Det henvises til FNs barnekonvensjon og temaet omtales flere steder i meldingen, det beskrives blant annet på følgende måte:

Hovudbodskapen er at ein skal sjå på barn som sjølvstendige individ med eigne sosiale, sivile og kulturelle rettar. Av dette følgjer ein aksept for at barn er kompetente og har ein sjølvstendig rett til deltaking og medverknad på ulike arenaer. Barn og ungdom bør få påverke og sjølve delta i prosessen som gjeld dei sjølve. Dette inneber til dømes den sjølvstendige retten barnet har til å medverke og påverke i ei barnevernsak (Barne og familiedepartementet St.meld. 40 2001/2002 s. 75).

2.4.7 Avslutning.

Jeg har i dette kapitlet vist hvordan barnevernet i Norge har hatt en utvikling fra 1896 til i dag. Det har skjedd en forskyvning fra et syn på barnet som objekt for de voksnes handlinger, til et syn på barnet som subjekt i eget liv. I tillegg har det vært en utvikling der viktigheten av barnets kontekst har fått mer fokus. I sin oppsummering av barnevernet sett i lys av de tre lovene fra 1896 og frem til i dag sier Befringutvalget følgende:

Den første barnevernlova (verjerådslova) var kriminalpolitisk og til dels skolepolitisk motivert. Barn og unge i drift skulle få oppseding i eigne anstalter i staden for fengsel når formaningar ikkje hjelpte. 1953 lova var prega av sosialpolitisk tenking og behandlingsideologi. Desse elementa er også til stades i dagens barnevernlovgeving, men det mest synlege perspektivet i dag kan kalles "barnet i kontekst", som også inkluderer familieperspektivet. For barnevernet inneber dette ei aktiv og sentral samarbeidsrolle i forhold til alle dei instansane som til saman utgjer konteksten til det enkelte barnet (Barne og familiedepartementet, St.meld. 40 2001/2002 s.78).

Den utvikling barnevernet i Norge har hatt er ikke løsrevet fra hva som skjer internasjonalt. Norges første barnevernslov var inspirert av europeisk kultur hvor kristendommen stod sterkt, og hvor måten å organisere barneomsorg på i Europa ble brukt som modell for barneinstitusjonene i Norge. Med fremveksten av psykoanalysen og positivismen innen samfunnsvitenskap i Europa fikk en overført dette til Norge i form av økt tro på behandling. Når barndomssosiologien internasjonalt øker fokuset på barn som aktive subjekter, som konstruerer sin virkelighet, påvirker dette barnevernets ideologi i Norge. Så også når internasjonal lov innfører nye prinsipper for barnets stilling.

I tillegg til internasjonal påvirkning er der også indre nasjonale prosesser som er med å styre utviklingen, prosesser som ikke nødvendigvis har med faglig argumentasjon å gjøre.

Innføringen av vergerådsloven kom på et tidspunkt da norsk strafferettspleie hadde behov for å finne løsninger for unge kriminelle, dette la veien åpen for det som ble den første barnevernsloven. Utviklingen av behandlingsapparatet fra midten av 1900 tallet kom i en tid med økende profesjonalisering og spesialisering innen velferdsyrkene, noe som i seg selv skapte sterke interessegrupper som var med å påvirke utformingen av hjelpetilbudet. Økt fokus på brukermedvirkning i barnevernet kommer i en tid da sosialpolitikken i Norge er preget av en omstrukturering hvor begreper som desentralisering, deinstitusjonalisering og deregulering står sentralt. I dette ligger en sterkere tro på markedet, familien og frivilligheten. I omsorgspolitikken er verdier som integrering, normalisering, næromsorg og styrking av lokale nettverk og fellesskap uttrykk for det samme politiske retningsskifte. Dette har påvirket barnevernets ideologi, men også andre felt i velferdsstaten er preget av dette, for eksempel nedbygging av institusjonsomsorgen for psykisk utviklingshemmede (Sandvin 1996).

Endringer i synet på barnevernets barn synes å ha fulgt tre hovedspor i de drøyt 100 år barnevernet har eksistert. Den første barnevernsloven var preget av en pietistisk tankegang hvor oppdragelse gjennom religion, disiplin og opplæring stod sentralt. Barnevernslov nr. to kom til i en tid med stor tro på vitenskapens mulighet til å forutse og behandle uønsket utvikling. Lov om barneverntjenester av 1992, den tredje i rekken, har brakt med seg tankegangen fra både pietismen og behandlingssideologien. Men den er dog i stor grad preget av en endring i synet på barnet, der barnet gis en større plass som deltager i beslutningsprosessen. Dette elementet er styrket gjennom senere utredninger og lovendring i 2003, der barnets alder for å skulle høres i egen sak ble senket til 7 år.

Dette innebærer en endring i synet på barnet, der barnet i større grad sees på som et subjekt i dagens barnevern enn for drøyt 100 år siden. Barnet sees på som en viktig aktør i å definere sin egen virkelighet i større grad enn når barnet skulle reddes (Før 1896), straffes (1896-1953) eller behandles (1953-1992). Imidlertid så er ikke dette en lineær utvikling som kan deles i klare perioder. Ei heller er tankegangen rundt å reddes eller straffes eller behandles forlatt i dagens barnevern. Viktige problemstillinger i dagens barnevern er fortsatt knyttet til barnets behov for å beskyttes, og behandling ved tvang eller frivillighet.

KAPITTEL 3 FAMILIERÅD.

3.1. *Familieråd.*

3.1.1 Modellens opprinnelse og utbredelse.

Som omtalt i avhandlingens innledning ble familieråd, «Family Group Conference», utviklet i New Zealand på begynnelsen av 1980 tallet. Her var barn av urbefolkningen, maoriene, sterkt overrepresentert i barnevernet, og det var vanskelig å komme frem til støttetiltak som ga en forbedring av barnets og familiens situasjon. Det utviklet seg stor mistillit til barnevernet og de diskriminerende verdiene en mente ble uttrykt gjennom de ulike støttetiltakene. Det ble hevdet at tiltakene bygde på hvites normer, og at måten beslutningene ble gjort på var fjern fra hvordan de var vant til å fatte beslutninger. Det ble ikke tatt hensyn til maorienenes utvidede familiestruktur i planleggings- og beslutningsprosessen (Ryburn 1996; Løfsnæs 1996).

Siden opprinnelsen på New Zealand har familieråd-modellen gått gjennom en utvikling som har ført til anvendelse i en rekke land, blant annet Australia, Sør-Afrika, USA, Canada, Storbritannia, Nederland og hele norden. I Norge ble modellen først utprøvd i 1995 av Berit Løfsnæs i barnevernsarbeid med etniske minoriteter. I England oppstod interessen for familieråd-modellen i 1989, kort tid etter at New Zealand lovfestet metoden. De som er involvert i utviklingen av modellen er opptatt av de potensialene den gir for barn og deres familier for å få frem partnerskapsrelasjoner med profesjonelle (Ryburn og Atherton 1996).

Familieråd har en fast modell for hvordan det forberedes og gjennomføres. Selve familierådets tre deler er omtalt innledningen. Her følger en kort beskrivelse av forberedelsen av dette møtet:

1. Barnevernarbeideren tilbyr barnets nærmeste familie, som oftest mor, far eller familie der barnet bor, å avholde familieråd. Avhengig av barnets alder og problematikk, er barnet selv til stede når dette tilbudet gis. Dette er spesielt aktuelt for ungdom. Familien tar selv stilling til om de ønsker familieråd.
2. Koordinatoren tar kontakt med familien og avklarer hvem som skal delta på familierådet. Det er familien selv som bestemmer hvem som skal delta fra det private nettverket.
3. Koordinatoren skal på forhånd ha en samtale med hver enkelt deltaker som skal delta. Formålet er å forberede deltakerne på hva familieråd er og understreke at barnet er i fokus.
4. Parallelt med at koordinator arbeider i nettverket skal barnevernsarbeideren innkalle fagfolk (for eksempel barnehage, skole, barne- og ungdomspsykiatri, pedagogisk-

psykologisk tjeneste) som skal legge frem sin faglige vurdering av den aktuelle situasjonen. I tillegg forbereder barnevernsarbeideren sin egen innledning med spørsmål til familierådet.

5. Familierådet avholdes. Koordinatoren er leder for hele møtet, men deltar ikke under del 2. Denne delen ledes av en møteleder fra nettverket, og de har selv en sekretær som skriver ned handlingsplanen. Der er en egen støtteperson for barnet, som også er fra nettverket.
6. Oppfølging etter familierådet skjer i henhold til handlingsplanen.

3.1.2 Kritikk mot familieråd.

Parallelt med en økende utvikling av familieråd i Norden har det også reist seg kritiske røster til en slik optimistisk tro på familiens egne ressurser. Dr. phil Benny Karpatschof og psykolog Lone Karpatschof har skrevet en dansk artikkel hvor de problematiserer om familieråd har påvist effekt når det gjelder bedring av barnets situasjon. De avslutter med følgende påstand: *I denne situation, hvor sagsbehandleren skiftevis skældes ud af forældre for at fjerne børn for et godt ord, og af den forargede offentlighed for ikke at fjerne børn, når overgreb har fundet sted. Hvor socialpolitisk engagerede kræver flere støtteforanstaltninger, mens nedskæringspolitikere krever færre. Hvor sagspresset for den proletariserede sagsbehandler vokser og skaber stress og utbrændthed. I denne arbejdssituation arriverer som "deus ex machina" en i eksotiske gevanter hyllet opskrift fra en sagnomspunnen stillehavskultur, og drømmen om at vende tilbage til om ikke naturen, så dog en mer oprindelig kultur, og til en tid før det familiemæssige netværk gik i opløsning, udfolder sig hektisk. Den udfolder sig som altid, når vi nullstiller vores gustne overvejelser og dårlige erfaringer, for at hengive os til det gode og smukke, som vi av hjertet ønsker også må være sandt.*

Denne storslåede socialpolitiske drøm overlever for os at se ikke riktig mødet med virkeligheten. Men det betyr ikke at FRS er en dårlig ide. Derimod er der en risiko for, at det vil fungere som et rent narkotikum, hvis vi tror at familjerådslagning, udover at være et beskedent bidrag til empowerment og bedre samarbejde, er den eliksir, som fjerner multiproblemfamiliers sociale arv, og management bølgens forringelse, dehumanisering og proletarisering af det sociale arbejde.

Verden bliver ikke forbedret uden en mobilisering af den gode vilje, men den gode vilje kommer ikke langt, når den nægter at forholde seg til den genstridige virkelighet.

(Karpatschov og Karpatschov 2004 s. 29-30).

Her ser vi en god beskrivelse av det sosialpolitiske og psykologfaglige minefelt familieråd befinner seg i. Barnevernet er utviklet innen en byråkratisk ekspertkultur, hvor sosial arv som grunnleggende for menneskers utvikling er en sentral faglig forståelse. I møtet med dette kan familieråd se ut som en naiv forestilling om utopia.

3.2 Barnet i familieråd.

3.2.1 Skal barnet alltid delta.

Familieråd gir en spesiell mulighet til å la barnet bli sett og hørt i beslutninger omkring dets egen hverdag. Som nevnt har tidligere forskning vist at barn ofte i liten grad blir sett og hørt i barnevernsarbeid (Backe-Hansen og Havik 1997 og Juul 2004). Erfaringer viser at familieråd gir bedre muligheter til å inkludere barnet, ha en dialog med barnet, og få frem dets erfaringer, opplevelser og synspunkter (Omre og Schjelderup 2000 og 2001). I tillegg er det et argument at når barnet er til stede, vil deltakerne i familierådet ikke glemme hvem de er samlet for å hjelpe. Således kan barnets tilstedeværelse i seg selv forhindre at diskusjonene får dreid fokus mot de voksne deltakerne, og deres situasjon, på bekostning av barnet.

Et stadig tilbakevendende spørsmål er knyttet til hvorvidt barn alltid skal delta på familierådet. Innvendinger mot deltakelse er ofte knyttet til barnets alder, modenhet og sårbarhet. På den ene siden har barnet selvbestemmelse i kraft av at en plan ikke kan bli godkjent uten at også barnet samtykker og skriver under. På den andre siden er denne selvbestemmelsen begrenset på den måten at alle skal være enige i planen, noe som innebærer at barnet ikke kan bestemme alene, men at alle må «gi og ta». Slik kan vi si at barnet, på samme måte som de øvrige deltakerne i familierådet, har en medbestemmelse- og uttalerett, men ikke selvbestemmelse på annen måte enn at det kan si nei til planen.

3.2.2 Barnets selvbestemmelse.

Prinsippene om selvbestemmelse og medvirkning er tydelig forankret i de yrkesetiske retningslinjene for sosionomer og barnevernspedagoger. Ansatte i barnevernet har altså et yrkesetisk prinsipp som vektlegger viktigheten av familiens autonomi. Begrepet autonomi, slik det forstås i sosialarbeideres yrkesetikk, består av ulike prinsipper. De tre mest sentrale av disse er (Eide 2001:2):

- Klientens medbestemmelse.
- Klientens selvbestemmelsesrett.
- Minimalisering av bruk av tvang.

I forarbeidene til yrkesetiske retningslinjer settes autonomibegrepet inn i en kantiansk tradisjon. Det sentrale elementet i dette begrepet er at det er individets egen vilje som skal ligge til grunn for en moralsk avgjørelse (Eide 2001:2). Mennesket fremstår som rasjonelt, slik at det i kraft av seg selv kan finne ut hva som er rett. Mennesket fremstår også som fritt.

Friheten består nettopp i å kunne definere hva som er rett. Hva som er rett, får ikke sin konkretisering i form av praksisnære handlingsregler, men i form av en formal handlingsregel – *det kategoriske imperativ*: «Du skal handle slik at du kan ville at maksimen av din handling skal være almen lov» (Eide 2001:2). Ved selv å reflektere, ved å følge plikten, fremstår mennesket som autonomt.

I forhold til foreldrenes posisjon i et familieråd, kan en si at familieråd styrker muligheten for autonomi. Det er foreldrenes vilje som legges til grunn i prosessen. Foreldrene har som tidligere nevnt rett til å si nei til familieråd, samt å bestemme hvem som skal delta der. I tillegg er de med på å lage en handlingsplan uten at barnevernsarbeideren er til stede. Den svakeste graden av autonomi ligger i det faktum at det er barnevernsarbeideren som avgjør hvorvidt familien skal få tilbud om familieråd eller ikke, samt at han/hun kan velge å involvere foreldrene i liten grad i forberedelsen av saksfremlegg.

På grunn av sin manglende modenhet kan ikke et barn oppnå full autonomi. På grunn av barnets manglende forutsetninger for fullstendig autonomi, kan det stilles spørsmål ved hvorvidt det kan delta i familieråd på likeverdige premisser. Svaret på denne problemstillingen er at barn kan være medbestemmende ut fra sitt modenhetsnivå, og at en voksen støtteperson kan være med og ivareta barnets interesser. Imidlertid kan det stilles spørsmål ved hvorvidt et barns umodenhet, og dermed begrensede rasjonalitet, er et hinder for reell medvirkning.

3.2.3 Barnets rett til beskyttelse.

Hva så med barnets rett til beskyttelse? Dette er et større etisk problem i familieråd enn ivaretagelsen av prinsippet om medbestemmelse. Barnet har samme rettigheter med henblikk

på menneskeverd og beskyttelse som voksne. Skal barna høre alt som blir sagt i innledningen fra de offentlige informantene og i diskusjonen i nettverket?

Nærhetsetikken ser på mennesket som sårbart og avhengig (Løgstrup 1956). Dette innebærer at fullstendig autonomi er umulig, da mennesket i sitt vesen er sårbart og avhengig av samspillet med sine omgivelser. I nærhetsetikken gjelder dette både voksne og barn. Denne tosidigheten mellom avhengighet av den andre, samtidig som en holder den annens liv i sin hånd, gjør at nærhetsetikk er relevant ved en analyse av familieråd. Hele familierådet bygger jo på å bringe mennesker sammen for å hjelpe barnet. Samtidig er rådets deltagere avhengig av samspill med barnet for å få konstruktive løsninger.

Relasjonene mellom mennesker er kjennetegnet av at det er relasjoner mellom subjekter, og ikke mellom subjekt og objekt. Sårbarheten kan konkretiseres til at vi stadig står i fare for å redusere hverandre fra et *du* til et *det*. Hva er det så som kjennetegner en relasjon mellom subjekter? Løgstrup sier at det handler om å la den andre beholde herredømme i sitt eget liv (Løgstrup 1972). Han sier videre at hjelp aldri kan bestå i å frata den andre herredømme i eget liv.

Det å beholde herredømme i eget liv kan sammenlignes med pliktetikkenes overordnede prinsipp om at målet for mennesket er autonomi. Men det er en vesentlig forskjell. I nærhetsetikken er det den andre som er sentral når vi forsøker å oppnå kontroll i eget liv. Vi er sårbare og avhengige av andre for å oppnå kontroll i eget liv. Dette er et problematisk ståsted sett i forhold til barnevernets lovverk og muligheter for tvang. Løsningen i denne lovgivningen har vært prosessuell rettssikkerhet og klare kriterier for tvangsutøvelse, for eksempel i forhold til hva som er tillatt av kontroll ved plassering på ungdomsinstitusjon.

Intensjonene ved familieråd som metode legger til rette for å få kontroll over eget liv, også for barnet. Handlingsplanen kan ikke godkjennes uten barnets samtykke. Dog er det ikke opp til barnet å bestemme om det skal avholdes familieråd eller ikke (Einarsson 2002, Rasmussen og Hansen 2002). Dette kan være en trussel mot barnets herredømme over eget liv, spesielt med tanke på at det inviteres personer til familierådet som skal få informasjon om barnets hjemmesituasjon. I dette ligger også faren for å såre barnet.

I den tidligere omtalte undersøkelsen av Eide gis det eksempler på hendelser som forfatteren definerer som krenkelser av urørlighetssonen (Eide 2001:1). Blant eksemplene som nevnes er at barnevernsarbeidere tar seg til rette i barnets private sfære, både i barnerommet i boligen, og i det tankemessige rom. Informantene forteller om hvordan barnevernsarbeidere har snakket med dem om ting de opplever som så vanskelige at de helst ikke ville snakke med noen om det. Mange av samtalene ble av barnet opplevd som svært personlige og følelsesladde.

Dette er ikke et argument for at barnevernet skal la være å ta opp vanskelige ting med barn, men det understreker et viktig poeng i Løgstrups postulat. Grensen for overskridelse av urørlighetssonen vil være situasjonsavhengig. Det vil kreve god evne til innlevelse og forståelse for barnet hvis man skal kunne kjenne denne grensen. Familieråd lar barnet og nettverket diskutere barnets situasjon alene, og bygger på en tillit til de tilstedeværende om at de innehar forståelse for at barnet ikke må krenkes.

Åpenhet er et sentralt element i familieråd, men må sees i forhold til hva som kan krenke barnets urørlighetssone. Familieråd kan motarbeide barnets mulighet til å få bedre herredømme over sitt liv fordi åpenheten i møtet kan krenke og såre barnet. Dette er en etisk utfordring som er forbundet med barnets deltakelse i familieråd. Hvordan ivareta prinsippene om barnets herredømme i eget liv, samtidig som urørlighetssonen repekteres? For å få bedre herredømme over eget liv, bør barnet delta i familierådet, noe som samtidig representerer en risiko for krenkelse av barnets urørlighetssone. Både koordinator og barnevernsarbeider bør i sin forberedelse ha barnets urørlighetssone på minnet. Det er ikke noe fasitsvar på hva som kan og ikke kan sies i hvert enkelt familieråd. Det vil være situasjonsavhengig hvilken grense som må trekkes for talens åpenhet.

3.2.4 Prinsippene om informert samtykke, kompetanse og frivillighet.

Det knytter seg etiske spørsmål til alt profesjonelt arbeid som direkte eller indirekte innebærer arbeid med mennesker. Her er det spørsmål om hvilke interesser som ivaretas og hvordan ansvar forvaltes. Videre er det spørsmål om kompetanse og forståelsesmåter, ivaretagelse av integritet, autonomi og selvbestemmelse. Barnevernsarbeidere har ikke mulighet for å velge vekk denne etiske dimensjonen, det er mer et spørsmål om hva slags etiske refleksjoner og vurderinger som er styrende. De siste årene har det skjedd en bevegelse fra en tro på at det er mulig å formulere generelle, profesjonsetiske prinsipper, til et syn på at etiske avveininger

foretas i konkrete situasjoner, inklusive synspunktene til de som er aktører i disse situasjonene (Barne og familiedepartementet NOU:2000:12). I litteraturen om forskningsetikk har det skjedd en lignende bevegelse fra det generelle til det konkrete. Likevel er det tre generelle prinsipper som alltid inngår, om enn med ulike løsningsforslag (Backe Hanssen og Øvreeide 1999).

Informert samtykke.

Det første av disse tre prinsippene er prinsippet om informert samtykke. Dette innebærer i familieråd at de som samtykker til å delta skal forstå hva de har sagt ja til. Dette stiller store krav til både barnevernarbeideren og koordinatoren. For barnets del er det altså viktig at de har en reell mulighet til å velge hvorvidt de ønsker å delta eller ikke. For å kunne gjøre dette, må de i størst mulig grad ha kjennskap til hva som skal foregå.

Kompetanse

Den andre forutsetningen er at den som skal samtykke har kompetanse til å gjøre en slik beslutning. Dette forutsetter evne til å forstå den informasjonen som gis, inklusive konsekvensene av å delta eller la være. Denne kompetansen vil være svært ulik hos barna i forhold til hvilken alder de har.

Barn fra 10–11 år og oppover vil sannsynligvis kunne forstå hovedtrekkene i hva det vil si å ha familieråd. De vil også kunne forstå forskjellen mellom å la være å møte, og dermed la andre bestemme, eller å møte selv for å påvirke hva som skal bli bestemt. Barn fra 0 til 4–5 års alder vil trolig skjønne lite. Barn mellom 5 og 10 år er sannsynligvis den vanskeligste gruppen når det gjelder spørsmålet om kompetanse. Disse barna vil forstå mye av det som blir sagt, men vil bare i begrenset grad orke å delta i timelange diskusjoner. Imidlertid har disse barna mulighet for å forstå hva det dreier seg om.

Frivillighet

Det tredje prinsippet dreier seg om frivillighet. Det er foreldrene som bestemmer om det skal avholdes familieråd. Imidlertid er det vanskelig å gjennomføre familieråd for en ungdom uten at ungdommen selv er til stede. Således kan ungdommen sabotere familierådet ved å la være å møte, samtidig vil da andre kanskje bestemme noe de ikke ønsker. Så lenge ungdommen selv ikke kan nedlegge veto mot å avholde familierådet kan det diskuteres om det er reell frivillighet tilstede.

3.2.5 Familieråd, dilemmaet mellom barnets rett til medvirkning og rett til beskyttelse.

Familieråd er en metode som i svært stor grad overlater beslutningsansvaret til de voksne i barnets nærmiljø. Et særdeles viktig spørsmål blir da om det kan være slik at de voksne har felles interesser som står i et motsetningsforhold til barnets. Det kan oppstå allianser mellom voksne, for eksempel i å bestemme hvilket klokkeslett en tenåring skal komme hjem om kvelden. Imidlertid er dette et av de temaene voksne har ansvaret for å bestemme i forhold til sine barn. Verre kan det være dersom de voksne presser barnet til å akseptere plassering utenfor foreldrehjemmet. Dette er en stor inngripen i barnets autonomi. I forhold til tradisjonelt barnevernarbeid har vi lovparagrafer som regulerer plassering i fosterhjem og institusjon. En privat plassering i slektsfosterhjem kommer ikke inn under samme lovregulering.

Gjennom allianser mellom de voksne kan familieråd også ha en tildekkende funksjon i forhold til barnets vanskeligheter. Dersom et privat nettverk i stor grad tar over alle tiltakene for barnet, vil barnevernets innsyn i saken kunne reduseres. Imidlertid er det ingen gitt sammenheng mellom redusert innsyn fra barnevernet og en dårligere situasjon for barnet. Barnevernet kan sikre seg innsyn gjennom å etterspørre dette i handlingsplanen. Erfaringer fra familieråd viser også at barnevernet gjerne får økt innsyn i saken gjennom informasjonen som gis i den aller første delen av møtet (Horverak 2001).

Litteratur om familieråd har et sterkt fokus på barneperspektivet. Dette innebærer en ny holdning til både utredning og beslutningstaking (Heino m.fl. 2003). I stedet for å bedømme barnets situasjon ut fra en påstått objektiv ekspertposisjon, søker en å sammenligne barnets perspektiv med ulike voksnes perspektiv for å forbedre barnets situasjon. En måte å forklare begrepet på er dele det opp i to beslektede komponenter:

- 1) Som voksen ha barnet i fokus i en viss situasjon.
- 2) Betrakte situasjonen med barnets øyne.

Det sentrale er å oppfatte barnet som et aktivt subjekt som påvirker sine sosiale omgivelser.

Det er mulig å gjennomføre familieråd uten at barnet er tilstede. Selv uten barnet kan de voksne bestrebe seg på å ha barnet i fokus. Verre er det å se situasjonen med barnets øyne uten at de er tilstede. Familieråd har ikke en absolutt regel om at det ikke kan gjennomføres uten barnet tilstede, men det har som et styrende prinsipp at barnet skal delta (Heino m.fl.

2003, Andersson og Bjerkmann 1999, Horverak m. fl 2002, Marsh & Crow 1998). Dette fører til diskusjonen om det enkelte ganger er riktig at barnet ikke deltar.

Ved å si at barnet prinsipielt skal delta i familierådet blir neste spørsmål hvordan det skal høres. I denne anledning har det i de ulike prosjekter i de nordiske land vært vanlig å la foreldrene ta den endelige beslutning om det skal holdes familieråd (Einarsson 2002, Rasmussen og Hansen 2002, Heino m.fl. 2003). Dette samsvarer med den praksis som har vært gjennomført i Europa og verden for øvrig (Marsh & Crow 1998).

Under et nasjonalt seminar i Finland høsten 2002 ble dette med barnets deltagelse presisert, blant annet i forhold til det å delta på beslutningen om det skulle være familieråd. Det ble utarbeidet anvisninger som skulle gjelde for barnets medvirkning i familieråd (Heino mfl. 2003). Sentralt i denne anvisningen er det at barnet allerede når familieråd introduseres gis informasjon, og at barnet deltar på selve underskrivingen av kontrakten. Dette innebærer at barnet er med å bestemme tema for familierådet, og er med å frita fra taushetsplikten. Her blir det også tatt opp om det er spesielle tema eller opplysninger barnet ønsker at ikke skal formidles i familierådet. På den andre siden er det altså ikke barnet som bestemmer om familierådet skal holdes. På denne måten kan en si at barnet er med å legge premisser for innholdet, men beslutningen om å holde familieråd er det foreldrene som tar. Når koordinator starter sitt arbeid er barnet med på å bestemme hvem som skal delta, og hvem de selv vil ha som støtteperson. Når selve møtet avholdes deltar barnet så sant det er villig til å delta, unntak kan finnes i forhold til barnets sårbarhet.

Familieråd har fokus på barnets rett til å delta og bestemme i sin egen sak etter alder og modenhet. Det skal tungtveiende grunner til at barnet ikke skal delta. Barnet blir sett på som et subjekt, som selv tar aktivt stilling til sitt liv og sine omgivelser. Barnet er ikke autonomt i den forstand at det er uavhengig av de voksne, men det har sine egne rettigheter til å bli hørt og tatt hensyn til. Barnet er avhengig av sitt samspill med sine omgivelser, akkurat som de voksne, og dette ivaretas ved at barnet er med å legge premissene for samspillet. Barnet er ikke et objekt som kan diagnostiseres og bestemmes over av voksne eksperter uavhengig av egne meninger. I dette ligger også et syn på at dersom barn er med på å legge premissene for tiltak, vil de i større grad være motivert for å følge opp beslutningene som fattes. Dette utelukker ikke at det tas beslutninger om negative konsekvenser for brudd på avtaler, men barnet selv er med å bestemme konsekvensene. Det skal dog understrekes at barnet ikke gis

myndighet til å bestemme alene over beslutningen. Dette skjer i en dialog med omsorgspersonene rundt barnet og familien, og barnevernet er faktisk de som til syvende og sist tar ansvar ved å underkjenne eller godkjenne planen til familierådet. Dette fritar barnet for å få lagt ansvaret på seg, samtidig som hele prosessen har involvert barnet i å ta medansvar for sitt liv sammen med sine foreldre og nettverk.

3.3 Forskning om familieråd.

3.3.1 Forskning i Europa om familieråd.

Det har vært gjennomført prøveprosjekter i stor utstrekning, både i norden og i andre europeiske land. Prosjektene har i stor grad vært fulgt opp av undersøkelser, der de ulike aktører beskriver sine erfaringer med metoden. Undersøkelsene har vært av både kvalitativ og kvantitativ art. Hvis en skal sammenfatte den forskning som er gjort er det påfallende hvor like erfaringer og oppfatninger som blir påvist (Einarsson 2002). Et annet trekk som er fremtredende er at det i veldig stor grad er barnevernet, foreldrene, koordinatorene, nettverket og samarbeidspartnerne som er intervjuet. Barna er i liten grad intervjuet om sin opplevelse av familieråd, og det etterlyses mer forskning rundt dette (Heino m.fl.2003).

I norden var Sverige først ute med prosjektutprøving av familieråd. I regi av det svenske kommuneforbundet og Socialstyrelsen ble det i perioden 1995-1997 gjennomført et prøveprosjekt i 10 kommuner. I denne forbindelse ble det skrevet to forskningsrapporter like etter prosjektets avslutning. Den ene har en kvalitativ vinkling, og her ble 28 barn og ungdommer intervjuet om det å delta i familieråd (Andersson og Bjerkman 1999). I tillegg ble foreldre, koordinatorene, saksbehandlere og medlemmer av den utvidete familien intervjuet. Parallellt med den kvalitative undersøkelsen ble det også gjennomført en kvantitativ studie hvor 74 familier, som til sammen omfattet 111 barn, deltok. Sosialarbeidere, koordinatorene, foreldre, barn og nettverk ble alle bedt om å fylle ut et skjema som så ble analysert (Sundell og Heggmann 1999). Denne undersøkelsen ble fulgt opp av en studie 3 år senere (Sundell 2002).

I Norge ble det i perioden 1998-2002 gjennomført nasjonale prosjekter i regi av NOVA (Einarsson 2002) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (Hyrve 2001). I tillegg ble det gjennomført lokale prosjekter i Bodø og Harstad (Horverak 2001). Alle prosjektene ble fulgt opp med forskningsstudier, i hovedsak av kvalitativ art. I Finland ble det gjennomført prøveprosjekt i 26 kommuner i perioden 1997-2001 i regi av Sosial og helse ministeriet og Stakes (Heino

m.fl. 2003). I Danmark ble det i regi av Sosialministeriet gjennomført prøveprosjekt i 8 kommuner i perioden 2000-2003. Undervegs i prosjektet kom det til nye 9 kommuner.

Følgende tabell kan settes opp over sentral kvantitativ forskning om familieråd i England, Sverige og Danmark (Rasmussen og Hansen 2002 s.19):

	Sverige	England	England	Danmark
	Sundell og	Marsh og	Lupton	Morthorst
	Hæggmann	Crow	og Stevens	og Hansen
	N=74	N=80	N=80	N=40
Forberedelsestid (dager)	35	14-28	24	34
Forberedelsestid – timer-samordner	23	22	23	29
Familierådets lengde	4:09	2:30	2:20	4:39
Familiens egen fase	2:41		1:15	2:35
Gjennomført i normal arbeidstid	27%	67%	86%	
Deltagende familiemedlemmer	9,5	5,8	6	8,7
Deltagende informanter	1,3	2	1,6	3,8
Deltagelse barn under 10 år	50%	40%		60%
Deltagelse barn 10-15 år	88%	90%		100%
Deltagelse barn over 15 år:	100%	66%		100%
Deltagelse av innbudte	78%	82%		86%
Rådslagning uten profesjonelle	100%	93%		100%
Formulert tiltaksplan	100%	93%	99%	100%
Godkjent tiltaksplan	97%	100%	100%	97%
Helt/delvis fullført handlingsplan	42%	75%	46%	
Barnet mottar støtte	61%	43%		
Barn anbragt hos slektninger	79%	31%		
Tilfredshet familiemedlemmer	85%		86%	84%
Tilfredshet foreldre	72%		74%	86%
Tilfredshet informanter	45%		54%	
Tilfredshet sosialarbeidere	76%	73%		74%

De syv første variablene skal ikke kommenteres ytterligere her, da dette i hovedsak er praktiske erfaringer knyttet til selve organiseringen av familierådet. Variabel nr åtte, ni og ti omhandler barnets deltagelse, og for barn fra 10 år og oppover er det i Sverige nesten 100 % deltagelse, og i Danmark er det 100 %. Dette bekrefter at i familieråd deltar barnet selv i beslutningsprosessen i større grad enn i ordinært barnevernsarbeid.

Bortimot 100 % av familierådene klarer å enes om en handlingsplan (93-100 %), og denne blir i nesten alle tilfeller godkjent av barneverntjenesten (97-100 %). Imidlertid er det noe større frafall når det skal vurderes om handlingsplanen er fulgt opp. Her varierer det fra 42 % til 75 %. Samme tendens har en på spørsmålet om barnet mottar støtte. Imidlertid så må det her legges vekt på at det er i stor grad saksbehandlerne som svarer på dette spørsmålet i undersøkelsene. I en norsk undersøkelse ble både private aktører og saksbehandlerne stilt spørsmålet om handlingsplanen var fulgt opp, og om barnet hadde fått bedret sin situasjon. Her svarer foreldre og barn i større grad at handlingsplanene er fulgt opp enn det saksbehandlerne gjør (Horverak 2001). Med andre ord har de forskjellig vurdering av dette. Hva dette kan skyldes er ikke mulig å fastslå med sikkerhet. Det er mulig at foreldre og barn har en egeninteresse i at det blir fulgt opp for å bekrefte at de klarer seg selv, men det kan også være at de har en annen definisjon enn saksbehandlerne av hva det er å følge opp en plan. Hvis de selv synes det går bedre nå, og at de får den hjelp de trenger, vil de kunne vurdere dette som en fullføring av handlingsplanen. Det kan også være at barnevernet ikke har full innsikt i om planen er fulgt opp, da familien nå i større grad styrer tiltakene. Men en skal heller ikke se bort fra at barnevernet vurderer familiens behov annerledes, og ikke er tilfreds med utviklingen.

Når det gjelder tilfredshet med gjennomføringen av familierådet ser en at dette varierer mellom de ulike aktører. Mest tilfreds er familiemedlemmene fra nettverket der 84-86 % svarer at de er tilfredse. Mellom 72 og 86 % av foreldrene er tilfredse, og mellom 73 og 76 % av saksbehandlerne er tilfredse. De som er minst tilfredse er de offentlige informanter, hvor 45-54 % er tilfredse. Det mangler data på barnas tilfredshet i dette materialet, men ved å gå inn i andre studier av mer kvalitativ art kan vi finne ut noe om dette.

I undersøkelsen i Bodø, der åtte barn i alderen 9-18 år ble intervjuet, var det seks barn som mente at situasjonen var blitt bedre etter familierådet. Det som går igjen i svarene til disse er at det er blitt bedre kontakt mellom barna og de voksne i familien, og flere av dem opplever å

få til bedre oppfølging av skolesituasjonen. I tillegg nevnes økt aktivitetstilbud på fritiden (Horverak 2001).

At barn og unge som deltar i familieråd kan oppleve uro ved det å delta på familieråd er kommet frem i en studie gjort i England. Der ble 22 barn spurt om hvordan de opplevde familieråd, og barna sa at de både var nervøse og spente på det å skulle delta. De synes dog at det var positivt at tiltaksplanene ble laget for dem. De hadde kjent seg delaktige og vært aktive under møtet (Hæggman og Sjøblom 2000). En annen studie gjort i New Zealand viser at ikke barna var så tilfreds med familierådet. De opplevde at familien bestemte uten at de selv egentlig kunne gi uttrykk for sin mening. En annen undersøkelse fra England viser at barna var fornøyd med familierådet, og at de opplevde å bli hørt på (Dominelli 1999). I en annen engelsk undersøkelse, hvor ni barn ble intervjuet, beskriver de at selv om de var nervøse og ukomfortable før møtet, så var det riktig at de deltok. Deres mening kan sammenfattes i at det å delta kan være smertelig, men riktig (Marsh & Crow 1998).

3.3.2 De omsluttende, innesluttende og ambivalente familieråd.

I en svensk studie, der 28 barn og ungdommer ble intervjuet, settes det opp tre ulike typer familieråd (Andersson og Bjerkman 1999). De benevnes som de omsluttende, de innesluttende og de ambivalente familieråd

De omsluttende familieråd var kjennetegnet ved at barnet opplevde seg sett og ivaretatt. Sentrale elementer i disse familierådene var:

- De fire hjørnестener var tilstede: Utvidet familie deltok, familien hadde rådslagning alene, handlingsplanene ble positivt mottatt og koordinator fremsto som nøytral og uavhengig.
- Barnets liv og virkelighet var i fokus. Barnet var tilstede fysisk i familierådet og ble hørt og sett. Familierådet hadde et barneperspektiv.
- Optimal sammensetning av den utvidete familie . Nye løsninger og ressurser ble tilført og strategiske personer og garanter, personer med løsere tilknytning til mor, far og barn, var til stede.
- Makt ble reelt overført fra myndigheter til familien og nettverket.

De innesluttende familieråd var preget av stillstand og at barn sitter fast i et system hvor det er vanskelig å finne gode fremtidsmuligheter. Disse familierådene var preget av:

- Grunnleggende forutsetninger manglet da de fire grunnstener ikke var tilstede fullt ut.
- Barneperspektiv manglet, de voksnes problemer var i sentrum.
- Viktige personer ble ekskludert fra familierådet på grunn av konflikter mellom de voksne.
- Barn deltok ikke alltid i disse familierådene, mange av dem var skuffet.
- Det var mangel på strategiske personer og garanter.
- Systemperspektivet dominerte, det ble ikke mulig å få overført makt fra barnevernet til nettverket og familien.
- Handlingsplanene ble i liten grad fulgt opp.

Ambivalente familieråd betyr de doble familieråd og beskrives som vanskelige å gjennomskue. Det forekom både positive og negative opplevelser av familierådet både fra barna og de voksne. De bestod i hovedsak av de samme elementer som de omsluttende familieråd dog med små unntak.

- I denne kategorien forekom både sterk nærhet i relasjoner, men også tendenser til avstandstagen. Her kunne observeres at det både kunne stilles krav, men at det også kunne forekomme avvisning. Ambivalensen fremstod både i relasjonene mellom foreldre og barn, så vel som i forholdet i nettverket og hos flere av de offentlige deltagerne. Også når det gjaldt barneperspektivet var her ambivalens.
- I de ambivalente familieråd var det færre representanter for barne og ungdomsgenerasjonen enn i de omsluttende familieråd. Det var heller ikke klare personer som fremstod som strategiske personer eller garanter. De fire grunnelementene var delvis til stede.
- Det kunne observeres en misstro fra de offentlige personer til familien og deres utvidete nettverk på om de var i stand til å se barnets behov og gjennomføre en tiltaksplan.
- Handlingsplanene ble delvis gjennomført.

3.3.3 Hvordan oppfattes familieråd av aktørene selv.

De studier av familieråd som har forskningsinnslag er av to slag. Det finnes en del artikler som kan betegnes som kritiske granskninger av familieråd som fenomen (Erkers 2001, Faureholm 2002, Saasen 2002, Westlund og Isaksson 2001, Lidgren og Persson 1997).

Denne granskningen preges av spørsmål som: Øker familieråd muligheten for at nettverket

kan ta ansvar for barnet? Sikrer familieråd et barneperspektiv i utredningsarbeidet? I hvilken grad får barnet bedret sin situasjon etter familierådet? Når er det fruktbart å bruke familieråd? Hvordan konkretiseres makt, rettigheter, demokrati og ansvar i familieråd? De fleste av artiklene er skrevet av personer som selv har vært aktive innen implementeringen av familieråd i de ulike land, og flere av dem har også skrevet lærebøker eller håndbøker om familieråd (Heino 2000, Horverak mfl. 2002).

Den andre typen forskningspublikasjoner består i empiriske studier gjennomført parallellt med implementering av metoden, eller etter at det er gått en viss tid etter familierådet. Dette er undersøkelser gjennomført delvis ved intervjuer og delvis ved spørreskjemaer (Edlund 2001, Heino 2002, Horverak 2001, Hyrve 2001, Rasmussen og Hansen 2002, Sjöblom 1999, Sundell og Hæggman 1999, Andersson & Bjerkman 1999, Einarsson 2002, Marsh & Crow 1998). Dersom en skal sammenfatte resultatene fra disse undersøkelsene kan det gjøres i følgende konklusjoner:

- Erfaringene til deltagerne i familierådet er gjennomgående positive. Dette gjelder nettverk, foreldre og barn så vel som barnevernsarbeiderne. De minst positive er de offentlige informanter, for eksempel skole.
- Slektsplasseringer er vanligere i familieråd enn ved andre vedtak i barnevernet.
- Barnevernet har sterk tro på familiens evne til problemløsning for barn og ungdom.
- Deltagerne så på familieråd som en god metode for problemløsning.
- Ofte blir de opprinnelige spørsmål til familierådet omformulert, og familierådet kan ende opp med helt andre problemstillinger og handlingsplaner enn forutsatt av barnevernet.
- I de aller fleste familieråd blir de enige om en handlingsplan.
- Barnevernet godkjenner de aller fleste handlingsplaner.
- Oppfølging av handlingsplanene varierer, det vanligste er at den delvis blir fulgt opp.
- Det initieres færre familieråd enn forventet fra barnevernet.

I den svenske undersøkelsen (Sundell & Hæggman 1999) oppsummeres positive og negative erfaringer fra de ulike aktører, og her følger en kort gjennomgang av de sentrale tilbakemeldinger fra barnevernsarbeidere, nettverk, foreldre, samarbeidspartnere og koordinatorene.

Barnevernsarbeiderne mente det var viktig at slekten kunne bistå familien i å løse problemet, og at dette kunne øke foreldrenes selvtillit. De ga uttrykk for at familieråd var en bra modell i sosialt arbeid. Imidlertid var det en tredjedel som mente at familieråd ikke kunne anvendes til alle problem, og at ikke handlingsplanen alltid kunne godkjennes. Barnevernsarbeiderne har følgende mulige forklaringer til at det ble gjennomført få familieråd: Vanskelig å motivere foreldrene, vanskelig å overlate kontroll til familie og koordinator, mistro til familien, saksbehandler hadde negativ erfaring med familieråd, dårlig arbeidsledelse og støtte ovenfra, mistro til koordinator, forandringer på arbeidsplassen, taper trivelige arbeidsoppgaver – koordinatoren fikk dem.

Den utvidete familien, altså nettverket til foreldrene, var gjennomgående svært fornøyd med familierådet. Dette gjaldt både forberedelse, gjennomføring og oppfølging. De følte sin deltagelse frivillig, og var godt informert på forhånd. De mente at relevante personer var innkalt, og anså familierådet som et bra tiltak for barnets skyld. Det var noen som hadde kritiske kommentarer på to områder, det ene var at modellen burde anvendes med forsiktighet, og det andre var at barnevernet ikke måtte overlate alt til familien etter familierådet.

De offentlige informanter var ikke så tilfreds med gjennomføringen av familieråd. Bare halvparten opplevde at deres deltagelse hadde betydning for barnet eller familien, og knapt halvparten vurderte familiens løsning som bra. Lavere andel enn for de andre grupper anså familieråd som en bra modell, selv om de synes det var bra at familien samlet seg for barnets skyld. De opplevde seg godt informert om familieråd på forhånd.

Koordinatorene opplevde i veldig stor grad erfaringen med familieråd som positiv. Det gikk greit å kartlegge nettverk og innkalle familien. De opplevde det ikke vanskelig å være nøytral i forholdet mellom barnevern og familie, men kunne ha problemer med å holde på nøytraliteten i forhold til konflikter innad i familien.

Foreldrene oppgir i stor grad å være fornøyd med familieråd, men har også noen kritiske innvendinger. Fra halvparten av de intervjuede ble det pekt på at ikke nettverket hadde oppfylt handlingsplanen. Mange av disse opplevde det også som vanskelig å be om hjelp fra den utvidete familien. Den andre halvparten oppga at de hadde fått hjelp i henhold til handlingsplanen. Foreldrene var mest fornøyd i familier der problemene handlet om vanskeligheter med en ungdoms oppførsel.

I 2003 ble det skrevet en oppsummering av erfaringer og forskning i norden på området familieråd. I denne oppsummeringen etterlyses det mer forskning på følgende tre områder (Heino mfl. 2003): Mer inngående prosessbeskrivelse av ulike mønster for hendelsesforløpet i de ulike faser i familierådet. Familierådets konsekvenser for det fortsatte samarbeidet mellom familie, barnevern og andre profesjonelle. Familierådets betydning for barnet som er hovedpersonen i familierådsprosessen.

KAPITTEL 4 METODE.

4.1 Innledning.

Metodekapitlet er bygget opp slik at det først foretas en gjennomgang av hvorfor det er valgt en kvalitativ tilnærming, og hvorfor intervju er valgt som datainnsamlingsmetode.

Intervjuskjema, utvalg, rekruttering, analyse og forskerens posisjon i forhold til tema og informanter drøftes i en kombinasjon mellom beskrivelse av fremgangsmåte, og kritiske vurderinger rundt dette. Hoveddrøftingen i dette kapitlet foretas allikevel i delkapitlene:

”Etiske dilemma ved bruk av barnevernsbarn som informanter i forskning” og

”Bruk av ulike paradigmer som forståelsesgrunnlag for forskning”.

I disse kapitlene drøftes temaer som utvalg, rekruttering, analyse og fortolkning opp mot teoretisk forståelse og sentrale prinsipper i forskning. Mens de første kapitlene i hovedsak er en beskrivelse og begrunnelse av min fremgangsmåte, tar disse to kapitlene utgangspunkt i teoretisk forståelse av etikk og forskning og drøfter min undersøkelse i forhold til dette.

4.2 Bruk av kvalitativ metode og intervju – mål med undersøkelsen.

4.2.1 Kvalitativ eller kvantitativ metode.

Målet med denne undersøkelsen er å få forståelse for hvordan ungdom opplever det å delta i familieråd. På denne måten kan vi si at målet er å gå i dybden, det er å få tak i en opplevelse hos informantene. Til dette formål egner det seg best med en kvalitativ tilnærming (Repstad 1998 og Thagaard 1998). Hovedforskjellen mellom kvantitative og kvalitative tilnærminger er at mens kvantitativ metode ønsker å få en bredde i datamaterialet, er hensikten med kvalitativ metode å få en dybdeforståelse for et fenomen.

Kvantitative data behandles som tallstørrelser i analysen, mens i kvalitativ tilnærming er teksten det sentrale. Allikevel vil det nesten alltid forekomme en form for telling også i kvalitative undersøkelser (Repstad 1998). Også i denne undersøkelsen vil det å se på antall og gjennomsnitt være med i datainnsamling og analyse. Allikevel vil denne tellingen mest ha som funksjon å se om det er sammenhenger mellom de ulike faktorer i analysen. Den mest sentrale sammenligning i denne analysen knytter seg til om opplevelsen av familieråd påvirkes av graden av deltagelse fra ungdommen. På dette temaet er det to måter å analysere på som begge er interessante. Det ene er å se hvordan en ungdom eventuelt beskriver en slik sammenheng. Det andre er å se om flere beskriver det på samme måte. Samtidig er det

interessant å se om der er ungdommer som bryter med dette mønsteret, eller om der er sammenheng også andre veien, mindre deltagelse gir mindre tilfredshet.

Intervjuguiden inneholder åpne og fleksible spørsmål som gir rom for informantens fortellinger. Disse kan endres undervegs, så skjedde ikke i denne sammenheng, men måten å intervju på kan allikevel variere etter hvert som en får temaer opp fra informantene undervegs i undersøkelsen. Dette er det typiske for kvalitative studier (Thagaard 1998). Men intervjuguiden inneholder også et spørreskjema med faste svaralternativ som ikke kan endres undervegs. Dette er viktig i kvantitative undersøkelser, der det viktigste er å telle opp og sammenligne, eventuelt regne ut gjennomsnitt (Thagaard 1998).

4.2.2 Gjennomføring av intervju.

Intervjuene fant sted i informantenes hjem, for 17 av informantene var dette hos en av foreldrene. For en var det på institusjonen han bodde i, og for en var det i et besøkshjem. En ble intervjuet på arbeidsstedet til fostermoren. I to intervjuer var der en annen person til stede under intervjuet, i de resterende 18 intervjuet jeg ungdommen alene, etter at jeg først hadde hatt en kort presentasjon av meg selv og forskningsopplegget for en av foreldrene og ungdommen sammen. Jeg ser ikke faglige problemer knyttet til måten intervjuene ble gjennomført på. Det som kan diskuteres er effekten i de to samtalene der det var en annen person tilstede. I den ene av disse var det faren til en 13 år gammel gutt, men denne gutten husket lite av familierådet siden det var tre år siden det ble avholdt, allikevel kan jeg ikke se bort fra at farens tilstedeværelse har vært en begrensende faktor selv om faren satt et annet sted i rommet og arbeidet. I det andre var det en tilsynsperson for en 18 år gammel gutt som var til stede. Informanten ønsket denne personen der, da de hadde et nært forhold og dette var en viktig person i guttens liv. Dette var et av de mest dyptgående og personlige intervjuene, så jeg kan vanskelig se at denne personens tilstedeværelse hadde noen dempende effekt på åpenhet i intervjuet. At det kan ha hatt en betryggende effekt, og således vært medvirkende til et mer åpent intervju, kan jeg ikke se bort fra.

Det er valgt en kvalitativ tilnærming i dette prosjektet, dette for å få tak i informantenes opplevelse slik de beskriver den. I dette ligger å få tak i både konkrete hendelser og følelser knyttet til familierådet. Dette gjenspeiles i intervjuguide og i analysen av intervjuene. Likevel er det satt opp oversikter som også inneholder gjennomsnittsberegninger og hyppighetsangivelser. Dette fungerer til å styrke eller svekke hypoteser om sammenhenger

som kan se ut til å forekomme gjennom tekstene fra hvert enkelt intervju. Dette er en måte å bruke de to tilnærmingene på som også finner støtte i forskningslitteraturen:

Kvantitative studier kan dessuten supplere og korrigere studier av enkelttilfeller med hensyn til hvor representative de undersøkte tilfellene (personer eller miljøer) er (Repstad 1998 s.25).

Jeg hevder ikke at mine kvantitative data er et fullstendig kvantitativt studie, men det er nok informasjon i dataene til å se på hyppighet av fenomener, og se sammenhenger mellom de ulike informantenes uttalelser. I analysens delkapittel; ”typologisering av informantenes utsagn” er det gitt en presentasjon både av tekst og tallberegninger, her vil leseren kunne se hvordan slike sammenhenger fremkommer. Allikevel er analysen i hovedsak en kvalitativ analyse.

4.3 Forforståelse, forskerrolle og forskereffekt.

4.3.1 Min forforståelse.

I begrepet forforståelse ligger den kunnskap og de verdier forskeren har med seg om det felt som utforskes. Begrepet forskerrolle er en kombinasjon av forforståelse og den posisjon forskeren har i forhold til informantene. Forskereffekten er den effekt det kan ha på de data som samles inn at informanten har en oppfatning av forskeren som påvirker møtet mellom dem. Denne effekten kan både skyldes den posisjon forskeren har i samfunnet, og det kan skyldes enkle ting i møtet mellom forsker og informant som eksempelvis kjønn, alder eller klær (Thagaard 1998). En viktig faktor er hvordan selve kommunikasjonen foregår, er det anstrengt og oppstykket, eller går intervjuet som en åpen og reflekterende samtale.

Det er helt klart at jeg gjennom 6-7 års barnevernsarbeid, samt 5-6 års undervisning og forskning innen temaet barnevern, har en forforståelse av barnevernet. De siste 4-5 år har min forskning, som også innebærer å skrive en fagbok om familieråd, i større og større grad dreid seg om foreldrenes og barnas deltagelse i beslutningsprosessen generelt, og familieråd spesielt. Jeg har i denne sammenheng markert meg som en relativt sterk tilhenger av at barn og ungdom i større grad må høres i beslutningsprosessen, og at familieråd er en måte å jobbe på som ivaretar dette.

Med andre ord har jeg en forforståelse som gjør at jeg hele tiden må være kritisk til hvordan jeg intervjuer, hva som trekkes ut av intervjuene, og hvordan data fortolkes. Alle intervjuer er

tatt opp på bånd, alle intervjuer er skrevet ut, og intervjuguiden er vedlagt oppgaven. Dette er et minimum av krav som kan stilles til at mitt datamateriale kan etterprøves. Selv om en båndopptager kan legge en demper på selve samtalen er det viktig for å få informantens eksakte ord, og intervjuet som helhet, samt at forskeren kan kontrolleres i ettertid. Det var ingen av ungdommene som var i tvil om de skulle akseptere båndopptager, og de var heller ikke spesielt opptatt av den undervegs i intervjuet.

I min typologisering av samtlige informanters utsagn tvinges jeg til å se på hvert enkelt intervju og vurdere det. Dette forebygger at jeg bare plukker ut intervjuene som best passer min forforståelse. I tekstanalysen som foretas kan forskeren plukke ut sitater som passer sin forforståelse, og utelate uttalelser som svekker denne. Dette er ikke nødvendigvis en bevisst handling, mennesket vil se etter bekreftelse på sine antagelser, med andre ord vil en forsøke å få sin forforståelse bekreftet. Leseren vil se at typologiseringen inneholder både negative og positive evalueringer av familierådet. Det som imidlertid er mer entydig i analysen er sammenhengen mellom medvirkning for ungdommen og dennes tilfredshet. Hvis en skal vurdere mine funn i forhold til min forforståelse vil det være at familieråd som sådan ikke sikrer ungdommens deltagelse, dette er i strid med min forforståelse. Imidlertid støtter konklusjonen min forforståelse om at større grad av medvirkning gir større tilfredshet med familierådet.

4.3.2 Forskerrollen.

Forskerrollen er ikke noe stort problem i min undersøkelse, jeg har ikke et personlig eller profesjonelt forhold til noen av informantene. Jeg er en totalt ukjent person for informantene. Allikevel skal det påpekes at i min rekruttering har jeg gått gjennom prosjektarbeidere knyttet til familieråd i Norge og Danmark. Dette er personer som jeg møter i ulike faglige sammenhenger. Dette er kolleger av meg, noe som gjør at jeg allikevel kan være i den posisjon at jeg ønsker å tilfredstille mine kolleger og hjelpere når rapporten skrives: *Når man kjenner noen av aktørene, driver man også gjerne mer med selvsensur for ikke å legge seg ut med venner man skal treffe igjen etterpå* (Repstad 1998 s. 30).

Imidlertid vil jeg hevde at min kjennskap til feltet også kan være et fortrinn. Det har gått greit å få informanter, og jeg har en kjennskap til feltet som gir trygghet i intervjusituasjonen og engasjement i temaet:

Man skal ikke undervurdere den kilde til motivasjon og utholdenhet det kan være at forskeren er menneskelig berørt i forhold til det miljøet han eller hun forsker i (Repstad 1998 s. 30).

Hovedproblemet med forskerrollen, slik jeg ser det i min oppgave, er ikke min nærhet til de som skaffet informantene eller informantene selv. Det er ikke kollegaer i mitt nærmiljø som jeg står i noe slags avhengighetsforhold til. For informantene er jeg en helt ukjent person som ikke har hatt noe med deres sak i forkant, og ikke kommer til å ha noen rolle i deres sak i ettertid. Det som allikevel kan være en utfordring ved forskerrollen er det som er mer sentralt i neste tema, forskereffekten.

4.3.3 Forskereffekt.

Selve intervjusituasjonen kan ha en effekt på data som kommer frem. Min posisjon som forsker kan oppleves som en autoritet og noe fremmed og utrygt for informantene. Dette kan føre til at de er tilbakeholdne med å være åpne, og at de er redd for å gi opplysninger som kan sette dem i et dårlig lys. I tillegg kommer språkutfordringen ved det at jeg også intervjuer danske ungdommer. I min drøfting av ulike paradigmer i kvalitativ forskning tar jeg opp dette i form av at jeg erkjenner at de data du får er påvirket av hvordan forsker og informant kommuniserer. I min typologisering av intervjuene vil det komme frem at danskene i stor grad var mer åpne og verbale i intervjuene, noe som tilsier at språket i seg selv ikke har vært et hinder for god kommunikasjon.

4.4 Utvalg og rekruttering

4.4. 1 Utvalg.

Når jeg skulle få informanter til undersøkelsen valgte jeg å sette to kriterier. De som skulle intervjues var ungdom over 12 år, og de skulle være del av en familie som hadde hatt familieråd i løpet av de siste tre år. Grensen på 12 år ble satt fordi jeg ønsket ungdom som til en viss grad var i stand til å reflektere over familierådet og sin kontakt med barnevernet, samtidig var det viktig at de husket familierådet. Av praktiske grunner måtte jeg gå inntil tre år tilbake i tid for at det skulle være nok avholdte familieråd å hente informanter fra. Dette innebærer at det var en risiko for at mange skulle ha glemt deler av familierådet, det viste seg dog at 75 % av informantene hadde hatt familieråd i løpet av siste året. Av de fem som hadde hatt lengre tid fra familierådet ble avholdt var det kun en av informantene som hadde problemer med å huske hendelser fra familierådet. Det at en går tre år tilbake i tid gjør også at en ikke bare får opplysninger om familierådet, men også om hva som er skjedd i ettertid.

Dette anser jeg mer som en styrke enn et problem, da også ettervirkningene av familierådet er en del av ungdommens opplevelse av det å ha familieråd.

Det ble ikke satt som et kriterie at ungdommen hadde deltatt på selve familierådet, dette fordi også forberedelse og etterarbeid kan være en viktig del av familierådet. Jeg satte ingen kriterier for aldersfordeling, kjønnsfordeling eller geografisk fordeling. Dette er et viktig poeng, da dette ikke er et komparativt studie der det skal drøftes forskjeller innen disse kategoriene, ei heller et kvantitativt studie der det skal settes opp tabeller over sammenhenger mellom alder, kjønn, nasjonalitet og de ulike temaer. Allikevel fikk jeg en spredning på alle disse faktorene, men dette var tilfeldig.

Ungdommene som intervjues er altså del av en familie som gjennom barnevernet har deltatt i familieråd i løpet av de siste tre år. Dette er en beslutningsform som på intervjutidspunktet (2003) var på utprøvingsstadiet i norden. Av denne grunn var det ikke nok tilgang på informanter ved bare å rekruttere i Norge. Dette er grunnen til at også danske ungdommer er med i undersøkelsen. Dette er altså ikke ut fra et ønske om et komparativt studie, men skyldes behovet for å få tilgang på nok informanter.

4.4.2 Rekruttering.

Jeg tok kontakt med barnevernet i fire kommuner i Norge og to kommuner i Danmark. Disse ble bedt om å spørre ungdom om å delta. Vedlegg to og tre inneholder brev til foreldre og ungdom som de ble bedt om å underskrive og returnere til meg, enten direkte eller via barnevernet. Grunnen til at de aktuelle kommuner ble valgt, var at dette var kommuner hvor metoden familieråd var prøvd.

Til sammen var det 41 ungdommer som ble spurt og 20 svarte ja. I den aktuelle målgruppe i de seks kommunene var det til sammen ca 10 som ikke ble spurt, en av helsemessige årsaker, og fire andre fordi barnevernet ikke fikk tak i dem innen den tid som var satt opp for intervjuene. I tillegg var det en kommune som kom med så sent inn i rekrutteringen at kun en ungdom ble spurt i denne kommunen. Da jeg hadde 20 informanter på dette tidspunktet, og intervjuene skulle foretas ganske raskt, bestemte jeg at denne kommunen ikke spurte de andre ungdommene som kunne vært aktuelle.

Det var ikke mulig for kommunene å velge ut kun en eller to av sine ungdommer. Dette er et poeng i seg selv, da faren ville vært at de ønsket å velge ut de ”vellykkede” for å komme i et positivt lys (Repstad 1998). I realiteten var det slik at av totalt 8 barnevernsarbeidere som rekrutterte, var det bare tre som ikke spurte alle ungdommer som hadde hatt familieråd i deres område.

De 20 informantene var 9 fra Danmark og 11 fra Norge, det var 4 fra landsbygda og 16 fra byer, og det var 11 gutter og 9 jenter. Alderen var jevnt fordelt, den yngste var 13 år, og den eldste 21 år, da intervjuet ble foretatt. Av de 20 informantene var det 15 som hadde hatt familieråd i løpet av det siste året. De resterende fem hadde altså hatt familieråd mellom et og tre år før intervjutidspunktet. Av de 20 informantene hadde 18 deltatt på selve familierådet, en var syk under familierådet, og en valgte å ikke møte.

4.5 Analyse, tolkning og avgrensning mot det komparative studie.

4.5.1 Analyse.

Analysen av data er en prosess der man prøver å ordne data slik at de får struktur og dermed blir lettere tilgjengelig for tolkning. Tolkning av data er en begrunnet vurdering av data i forhold til de problemstillinger som tas opp i oppgaven (Repstad 1998 s. 93).

Første skritt i min bearbeiding av data er altså å forsøke å systematisere de data som er kommet gjennom intervjuene. Dette er en måte å få en oversikt over materialet på. Samtidig kan eventuelle tendenser utkrystalliseres. Jeg valgte å gjøre dette ved å først foreta en typologisering i fire grupper. I min typologisering var det mest fremtredende trekket at det var stor ulikhet mellom de danske og norske ungdommer i hvordan de opplevde familierådet. Dette har ført til at det var nødvendig med en egen kommentar til nettopp dette i analysekapitlet. I tillegg kom det frem en veldig klar sammenheng mellom graden av deltagelse og hvordan ungdommen opplevde familierådet, noe som er gitt et eget delkapittel i analysen.

To hovedretninger innen kvalitativ dataanalyse er personsentrerte analyser, som har fokus på en og en enhet i materialet, og temasentrerte analyser, som sammenligner informantene og forsøker å identifisere fellestema mellom informantene (Thagaard 1998). Det er den andre formen for analyse, temaanalyse, som vil bli brukt i denne studien. En svakhet ved denne analyseformen er at intervjuene blir stykket opp, og sitater fra informanten blir brukt uten at

de fremstår i sammenheng med den kontekst de kom i. På den andre siden gir denne formen for analyse en mulighet for å identifisere temaer som er sentrale på tvers av de enkelte informanter.

Mens den tidligere kodingen førte til en dekontekstualisering av teksten, fordi den opprinnelige teksten ble inndelt i kategorier, innebærer tolkning av materialet en rekontekstualisering fordi kategoriene settes inn i en teoretisk sammenheng. (Thagaard 1998 s. 159).

Analyse og fortolkning er en prosess som hele tiden løper parallelt, det er ikke mulig å si at nå driver jeg med ren kategoriinndeling og nå driver jeg med fortolkning av kategoriene (Repstad 1998). Selve systematiseringen av data innebærer også fortolkende aktivitet.

Analysen i dette materialet er delt opp i to deler. Innledningsvis er der en presentasjon av data, hvor jeg har forsøkt å samle opplevelsen av familierådet ved bruk av begreper som kan illustrere informantenes følelse knyttet til familierådet. Her har jeg delt inn i typologiene såret, skuffet, fornøyd og kjempefornøyd. Dette er ikke teoretiske begreper som er kommet av min forforståelse, men et forsøk på å identifisere den mest fremtredende følelsen som informantene ga uttrykk for. I denne inndelingen er det hentet ut sitater fra samtlige informanter som skal illustrere bakgrunnen for kategoriseringen.

Denne inndelingen har flere formål. For det første ble den brukt som grunnlag for tilbakemelding til informantene på hvordan deres uttalelser var gjengitt og fortolket. Dette kunne de så gi tilbakemelding på dersom de var uenig eller mente seg feiltolket, noe ingen av dem gjorde. I tillegg fungerer det som en første sortering av data, og de sammenfallende og ulike opplevelser ungdommene ga uttrykk for. For det tredje er dette en måte å systematisere data på som gir en oversikt over om det er egenskaper knyttet til informantene som synes å danne mønster av noe slag.

Denne første analysen ga noen avklaringer knyttet til datamaterialet. Det viste seg at det ikke var mulig å finne noen sammenhenger knyttet til om de intervjuede var gutt eller jente, kom fra by eller land, eller hvilke alder de hadde. Samtidig kom det frem en veldig klar forskjell mellom de danske og de norske ungdommene. Denne forskjellen gikk ut på at de danske var mer verbale i selve intervjuet. De oppga en mye større grad av selvbestemmelse knyttet til

gjennomføringen av familierådet, og de oppga i stor grad mer tilfredshet med både gjennomføringen av, og de endringer som var kommet som et resultat av, familierådet. Dette kunne ført til en komparativ analyse mellom norske og danske ungdommer, men materialet er ikke omfattende nok til at dette kan gjennomføres. Dette ville blant annet krevd en gjennomgang av dansk og norsk lovgivning, dansk og norsk skolevesen og oppvekstpedagogikk, samt dansk og norsk implementering av metoden familieråd. I tillegg ville det krevd større datamateriale dersom det skulle være mulig å sammenligne danske og norske ungdommers forhold til medvirkning. Allikevel er dette et så tydelig funn at det vil bli kommentert i analysen.

4.5.2 Analysens sentrale temaer.

Den første analysen førte til at noen temaer fremsto som sentrale knyttet til de ulike kategoriene. Det fremkom en relativ klar sammenheng mellom graden av medvirkning og følelsen av tilfredshet med familieråd. Dette har ført til at temaet om makt og avmakt er blitt et eget kapittel i analysen. I ungdommenes beskrivelser av familierådene kom det frem følelser, både i form av å bli såret, og i form av å få styrket sin selvtillit. Dette aktualiserer spørsmålet om familieråd som beslutningsmodell i forhold til de terapeutiske effekter som også kan bli et resultat av familierådet. Dette har ført til at et eget tema i analysen er å drøfte familieråd som beslutningsmodell kontra behandling. De to andre temaer i analysen er kapitlet om konflikt som de privates eiendom eller det offentliges ansvar, samt faren for krenkelse av ungdommens integritet gjennom bruk av familieråd. Begge disse temaene ble identifisert gjennom den første gjennomgang og kategorisering av datamaterialet.

Dette innebærer at analysen altså er delt inn i to, den første delen som har en mer kvantitativ form, der informantene deles inn i typologier, og hvor det foretas sammenligninger mellom enkeltindivider og grupper blant informantene. Dette har så ført til en videre fortolkning av dataene, der sentrale temaer er identifisert og ses i sammenheng med teori. Her skjer altså en rekontekstualisering ved at temaer identifiseres og settes inn i en teoretisk sammenheng. Imidlertid skal det ikke påstås at identifiseringen av temaer er en ren induktiv prosess. Det er ikke slik at temaene kun har sitt utspring i informantenes utsagn. Spesielt temaet ”makt og avmakt” har vært en sentral del av diskusjonen rundt familieråd som metode siden dette startet opp på midten av 1980-tallet.

Temaet om behandling vs beslutning har i liten grad vært problematisert, så dette temaet er i stor grad kommet opp som et resultat av intervjuene. I noen grad kan dette også sies om temaet ”krenkelse”, men det har dog vært en sentral diskusjon i bruk av familieråd om det er riktig at barnet/ungdommen har en så sentral plass i beslutningsprosessen. Denne diskusjonen har spesielt vært knyttet til barnets sårbarhet. Temaet ”konflikt som eiendom” har vært nevnt i litteratur om familieråd, men ikke vært utdypet slik det gjøres i denne avhandlingen..

4.6 Etiske dilemma ved bruk av barnevernsbarn som informanter i forskning.

4.6.1 Innledning.

I min avhandling har jeg valgt å forske på hvordan ungdom opplever det å delta i familieråd. Denne problemstillingen gjør det ønskelig å intervju ungdom om deres deltagelse i sin egen sak. Dette igjen gjør det nødvendig å foreta en grundig etisk refleksjon om det å bruke barn og ungdom som informanter. I denne sammenheng må det også pekes på at det med stor sannsynlighet vil være sårbare barn det er snakk om. På grunn av problemstillingens refleksive karakter, det å få barn til å snakke om opplevelsen ved egen deltagelse, kreves det en viss modenhet hos barna. Jeg har derfor valgt utvalg fra aldersgruppen 12-21 år. Dette vil også gjenspeiles i min etiske drøfting ved det å intervju barna. Barna vil bli bedt om å delta i kvalitative intervjuer, dette innebærer å sitte sammen med meg å fortelle om sin situasjon, sin barnevernssak, og de beslutninger som er fattet i saken.

Jeg har tidligere påpekt mitt ontologiske utgangspunkt. der jeg sidestiller barn og voksne i den forstand at alle er sosiale aktører som aktivt fortolker verden, og responderer på signaler fra omverdenen. Allikevel er det slik at barn, og spesielt barnevernsbarn, kan ha opplevelser knyttet til sitt liv og sitt selv bilde som gjør dem sårbare i en intervjusituasjon. Jeg finner det derfor nødvendig å foreta en egen etisk refleksjon rundt akkurat det å bruke barnevernsbarn som informanter i forskning.

Jeg vil her peke på at selve bruken av begrepet barnevernsbarn kan være uheldig da det kan oppleves stigmatiserende (NESH 1999, punkt 22). Imidlertid vil andre begreper knyttet til barn i barnevernet også kunne virke stigmatiserende, da selve forskningsområdet er beheftet med myter og mye hemmelighetsskremmeri. Barnevernet er preget av en lukket beslutningsprosess, noe som gir lite innsikt for befolkningen i hvordan barnevernet jobber og hvem som er barnevernets klienter (Eriksen 2001).

4.6.2 Fem etiske forskningsregler.

Professor Kristin Shrader-Frechette har skrevet boka *Ethics of scientific research*. Hun peker på fem generelle etiske forskningsregler. I min drøfting vil det bli lagt hovedfokus på punkt 1 og 2. De fem reglene er:

1. *Forskere må ikke drive forskning som fører til uforsvarlig risiko for folk.*
2. *Forskere må ikke drive forskning som øver vold mot prinsippet om fritt informert samtykke.*
3. *Forskere må ikke drive forskning som urettmessig omgjør offentlige ressurser til privat profitt.*
4. *Forskere må ikke drive forskning som alvorlig ødelegger miljø og velferd.*
5. *Forskere må ikke utøve forskning for å bekrefte en forutinntatt holdning.*

(Shrader-Frechette 1994, s. 26, min oversettelse).

Forskere må ikke drive med forskning som fører til uforsvarlig risiko for folk.

Det å intervju barn om deres befatning med barnevernet er i seg selv å sette dem i en sårbar og risikofylt situasjon. Dette fordi det vil innebære å snakke om det som for mange er en vanskelig livssituasjon. US National Research Council (NRC) har tidligere pekt på at det er typisk at forskningen har lite fokus på risiko for barn og ungdom ved utøvelse av forskning (Shrader-Frechette 1994). Barn er i mange sammenhenger ekstra sårbare, og således er det viktig å reflektere over eventuell risiko for dem når de brukes som informanter.

Punkt 11 i de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, juss og humaniora omhandler barn direkte:

Når barn og unge deltar i forskning har de særlige krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov. Forskning om barn og deres levekår er verdifull og viktig, og barn og unge er sentrale bidragsyttere i denne forskningen. Samtidig må barn og unges behov og interesser ivaretas på andre måter enn ved forskning på voksne deltakere. Barn er individer i utvikling og har ulike behov og evner i forskjellige faser. Forskeren må ha tilstrekkelig kunnskap om barn til å kunne tilpasse både metode og innhold av forskningen til den aldersgruppen som skal delta (NESH -99 s. 17, punkt 11 - 1. avsnitt).

I min sammenheng er det altså ungdom mellom 12 og 21 år som intervjues. De er klienter i barnevernet, og vil således stå oppe i en vanskelig situasjon på minst 2 måter. Det ene er at det tradisjonelt kan oppfattes som stigmatiserende å være klient i barnevernet. For

utenforstående kan dette være knyttet til fordommer om at det enten er noe galt med barnet selv eller dets foreldre. For barna er det ikke nødvendigvis noe lettere at de opplever at det er noe galt med foreldrene. De kan ha brukt både energi og følelser for å skjule for omgivelsene at de er i kontakt med barnevernet. Når en forsker ønsker å få intervju dem kan det være en lei påminnelse om at de er barnevernsbarn, og det kan føles som en utrygghet i forhold til hvor mange som vet om dem.

Det andre er at ungdommene på intervjutidspunktet fortsatt er klienter, noe som innebærer en usikkerhet knyttet til fremtidig opplegg fra barnevernet. De vet enda ikke utgangen på sin sak, og kan leve med en frykt for hva som skal skje videre. Dette kan for eksempel være knyttet til frykt for å komme i fosterhjem eller på institusjon. Det at barna fortsatt er klienter kan altså gjøre at de vil være redd for å utlevere seg til en forsker, eller at bare det å spørre dem om å delta er å sette dem i en vanskelig situasjon. Kanskje vil de være redd for at hvis de sier nei så kan dette være negativt for videre utvikling av saken hos barnevernet. Denne problemstillingen kommer jeg tilbake til under neste punkt om fritt informert samtykke.

Begge de to nevnte problemstillinger er viktig å være seg bevisst når du som forsker skal rekruttere og intervju barn og ungdom som er klienter i barnevernet. En nøkkel i dette arbeidet er hvordan de rekrutteres til undersøkelsen. Som forsker har jeg ikke tilgang til klientmapper, og således blir barnevernet selv en viktig døråpner og kontaktskaper. I hovedsak finnes det to alternativer for å rekruttere informanter til intervju.

Den ene er at forskeren sender ut et brev gjennom barnevernet og ber om å få en tilbakemelding om de er villige til å delta. Dette kan de gjøre direkte til forsker over telefon eller i vedlagt frankert svarkonvolutt. Styrken ved denne måten å gjøre det på er at klienten står fritt på den måten at barnevernet ikke vet hvem som svarer ja til å delta på undersøkelsen. Dette vil gjøre at barnet kan velge å ikke forholde seg til forskeren. Det må også understrekes at foreldrene må skrive under hvis barnet er under 16 år, noe jeg kommer tilbake til under avsnittet om fritt informert samtykke. Svakheten ved denne måten å rekruttere på er at sannsynligheten er stor for at du får få tilbakemeldinger. Det krever interesse, initiativ og motivasjon fra en ungdom, og dens foreldre, å ta kontakt for å bli intervjuet. I tillegg kan det være usikkerhet knyttet til hva dette er, noe som ikke er lett å få oppklart uten å ta kontakt med forskeren eller barnevernet.

Den andre måten å rekruttere på er at barnevernet snakker med ungdommen og foreldrene om å bli intervjuet. Dette vil innebære at de aktuelle informanter får anledning til å spørre om hva dette dreier seg om, og hva resultatene skal brukes til. Dette vil gi dem et bedre grunnlag for å ta stilling til forespørselen, og større trygghet på hva de sier ja til. I tillegg er dette en måte å gjøre det på som sannsynligvis vil gjøre det lettere å få informanter. Det mest negative med denne måten å gjøre det på er at du kan sette barnet og foreldrene under press, de kan være redd for å si nei til barnevernet som de tross alt er avhengige av i forhold til hjelp, og som de kan oppleve at kontrollerer deler av deres liv. Noe som igjen kan medføre at barnet og foreldrene ikke våger å si nei.

Til syvende og sist kan det etiske spørsmål om hva som er best måte å rekruttere på avgjøres av avveiningen av hvor viktig denne forskningen eventuelt er. Dette fordi forskeren kan komme i den situasjon at en vurderer at det ikke vil være mulig å få nok informanter ved å sende ut brev, da en må forvente relativt lav tilbakemeldingsprosent. Da vil en kanskje måtte satse på at barnevernet spør direkte, selv om dette kan innebære å sette barn og foreldre i en presset situasjon. Dersom en velger dette må en kunne begrunne godt at dette er så viktig for samfunnet, og for fremtidige barnevernsbarn, å få satt søkelyset på, at det forsvarer å utsette barn og foreldre for det press det er å bli spurt direkte (Shrader-Frechette 1994).

Når rekrutteringen er skjedd kommer selve intervjuet. Her må forskeren først og fremst forsøke å gi barnet best mulig informasjon om hva som er bakgrunn og målsetting for intervjuet. Det er også viktig å forklare i hvilken form resultatene vil bli presentert. I tillegg bør informanten takkes for sin velvillighet ved å stille opp, og betydningen av dette bør understrekes. På denne måten kan det som av og til oppleves som en stigmatiserende klientrolle i denne sammenheng oppleves som at en er en ressurs med erfaringer det er interessant å formidle til andre. I tillegg kan informasjon og klarhet på premisser fra forsker være med å berolige klienten i forhold til følelsen av å utlevere seg.

Når det gjelder det å utlevere seg kommer vi inn på et annet dilemma ved det å forske på mennesker i en sårbar livssituasjon. Det å være barn og klient i barnevernet kan innebære å ha opplevd vanskelige ting i oppveksten. Ved å bli intervjuet om dette kan en vekke til live vonde minner om dramatiske hendelser eller følelser av å ha blitt sviktet av foreldre eller mennesker i hjelpeapparatet. Forskeren kan ikke gardere seg mot dette, da det å skulle intervju barna om dere erfaringer med barnevernet vil måtte innebære å komme inn på de

ulike hendelser og avgjørelser knyttet til barnevernssaken. Det viktige for forskeren er her å være rolig og vise forståelse, og kanskje enda viktigere: Tåle selv den smerte og de følelser barnet formidler. Det vil være vanskelig for barnet dersom det for eksempel er aggressiv og bitter når det snakker om noe barnevernet gjorde og forskeren ikke klarer å håndtere dette. For eksempel ved å bagatellisere hendelsen for å unngå barnets sinneutbrudd. Dette vil kunne oppleves av barnet som at det fratas sin rettmessige opplevelse av urettferdighet. Et annet eksempel er dersom barnet snakker om noe vanskelig og begynner å gråte, og forskeren da skifter tema for å unngå ubehagelige scener. Med andre ord må forskeren selv være klar til å takle barnets følelser, samt ikke frata barnet dets rett til å ha sin opplevelse og sine følelser knyttet til sin erfaring med barnevernet.

Faren med at forskeren må innta en slik rolle er at barnet får en opplevelse av forståelse fra forskerens side som gjør at barnet knytter seg til forskeren, eller får forventning til handling fra forskerens side. Den beste måten å forebygge dette på er at forskeren innledningsvis er tydelig på begrensningen i kontaktens varighet, og sin egen begrensede rolle i forhold til den informasjon som kommer frem. Det helt sentrale her er å forklare tydelig at ikke en er i posisjon til å gjøre annet med informasjonen enn å formidle den gjennom forskningsrapport eller lignende. Dette er et svært viktig punkt for å ikke skape forventninger ut over det forskeren kan innfri. Det kan være til stor skade for et barn dersom barnet tror at forskeren har en mulighet for påvirkning av saken, barnet kan da oppleve et svik fra en voksen, det er ikke usannsynlig at dette da legges til en erfaring med svik fra andre voksne i tidligere situasjoner. En positiv effekt av å være tydelig på sin begrensede rolle som forsker er også at det kan trygge barnet i forhold til at ikke barnevernet eller foreldre eller andre får vite hva som sies i intervjuet. Dette er særdeles viktig med tanke på at barnet fortsatt er i kontakt med barnevernet, og således kan være redd for at informasjon fra intervjuet skal tilflyte dem.

Jeg har tidligere nevnt at min informantgruppe er ungdom i alderen 12-21 år. Dette får implikasjoner for de etiske avveininger som må foretas. Den allmenne forestilling om at de små barna er mest utsatte og sårbare overfor psykisk negative effekter av forskningsdeltagelse stemmer bare delvis. Små barn, i alle fall fra 8-9 år og nedover, vil kanskje være sårbar for uforutsette hendelser og oppførsel fra voksne de ikke forstår. Derimot vil de ofte kunne oppleve en samtale om sitt liv som mindre farlig. De kan ha en lojalitet til foreldrene som gjør at de er redde for å si gale ting, men i hovedsak vil et forskningsintervju sannsynligvis fremstå som ganske ufarlig fordi det er ganske forutsigbart og strukturert.

Psykologen Ross A. Thompson (Thompson 1992) peker på noe vesentlig når han fremhever at større barn og ungdom i mange henseende er mer sensitive overfor opplevelser i forskning som truer deres selvoppfatning. At de opplever dette som en større belastning enn de yngre, grunner i at de har fått en mer forfinet og realistisk oppfatning av egne styrker og svakheter, blitt mer selvkritiske, og har utviklet evnen til selvrefleksjon. Denne utviklingen innebærer dessuten økt innsikt i andres vurderinger, oppfatninger og reaksjoner overfor dem selv.

Med økende alder vil barn bli mer sensitive overfor kulturelle og sosioøkonomiske fordommer i forskning som kan reflektere noe negativt om barnets bakgrunn, familie eller tidligere opplevelser. Ved utvikling av selvbildet vil barn i økende grad med stigende alder identifisere seg selv som medlemmer av større sosiale grupper, for eksempel etniske grupper, ungdomsgjenggrupper eller grupper med sosioøkonomiske kjennetegn.

Dette kan innebære at et forskningsintervju kan minne dem på at de tilhører en gruppe de ikke ønsker å identifisere seg med, eller det kan innebære at de opplever negative fordommer om en gruppe de identifiserer seg med. Svaret på dette blir igjen at forskeren opptrer med respekt og forståelse for informantens situasjon, og at ikke forskeren formidler fordommer om sider ved informantens tilhørighet.

Denne drøftingen har vist at barnevernets barn kan utsettes for risiko ved å delta som informanter i forskning. Risikoen kan imidlertid reduseres ved respektfull opptreden fra forskeren, samtidig som han/hun må tåle å forholde seg til barnets virkelighet

Forskeren må ikke drive forskning som øver vold mot prinsippet om fritt informert samtykke.

Dette prinsippet innebærer at informantene selv må velge fritt om de ønsker å delta, og at de må bli informert om konsekvensene ved dette. Det finnes dog enkelte forskningsprosjekt der dette er vanskelig i forhold til selve hensikten med undersøkelsen. Dette vil da igjen bli en avveining av den nytte forskningen tilfører, kontra den risiko det innebærer å ikke gi forskningsobjektene full informasjon i forkant (Shrader-Frechette 1994). Denne debatten skal jeg imidlertid ikke føre videre her, da det å intervjuer barnevernsbarn ikke innebærer noe behov for ikke å informere dem fullt ut om undersøkelsen, og mulige konsekvenser ved å

delta. Utfordringen her blir i større grad hvordan en skal sikre at informantene reelt gir et fritt informert samtykke.

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora sier følgende om temaet barn og samtykke:

Samtykke fra foresatte er vanligvis nødvendig når barn opp til 16 år skal delta aktivt i forskning. Fra de er 12 år har barn en særlig rett til å bli hørt i spørsmålet om de vil delta i forskningen, men i tillegg er aksept fra barna nødvendig fra de er gamle nok til å uttrykke denne. Forutsetningene for slik aksept er at barna har fått aldersriktig informasjon om prosjektet og dets konsekvenser, forstår at deltakelse er frivillig og at de når som helst kan trekke seg fra undersøkelsen. Men bruk av informert, frivillig samtykke er mer problematisk ved forskning om barn enn ved forskning med voksne deltakere. Barn er ofte mer villig til å adlyde autoriteter enn voksne er, og tror ofte at de ikke kan protestere. De har heller ikke alltid oversikt over konsekvensene av å gi forskerne informasjon, og kan for eksempel tolke publisering av anonymiserte data som løftebrudd.

Det kan også være interessekonflikt mellom barn og deres foresatte. I så fall er det viktig å avklare barnets mulighet til selvstendig vurdering av deltakelse i forskning. I noen slike tilfeller kan det være riktig å vurdere å la barn under 16 år delta i forskningen uten foreldrenes samtykke.

(NESH 1999 s. 17 punkt 11, 1. og 2. avsnitt, samt 4. avsnitt).

Det er kun her NESH omtaler barn spesielt når det gjelder fritt informert samtykke. Generelt omtales dette temaet i punktene åtte og ni, der det går frem at som hovedregel skal forskningsprosjekter som forutsetter aktiv deltagelse settes i gang bare etter deltagernes informerte og frie samtykke, samt at de skal få en forståelse av følgene ved å delta i forskningsprosjektet (NESH 1999). De to sentrale begrep er at deltagelsen skal skje frivillig, og at informanten skal ha størst mulig oversikt over mulige konsekvenser av å delta. Disse to elementene danner så grunnlaget for å samtykke til å delta.

Når det gjelder prinsippet om frihet til å velge, har jeg pekt på problemet ved at ungdommen og foreldrene spørres direkte av barnevernet. Faren for at dette kan oppleves som utilbørlig press er tilstede, da klienten vil være i et avhengighetsforhold til saksbehandler som gjør at en kan frykte konsekvensene ved å si nei. Utfordringen vil i denne sammenheng ligge hos den

profesjonelle, da det blir viktig å formidle at denne forespørselen ikke har noe med deres generelle samarbeid å gjøre. Samtidig vil en saksbehandler som forut for forespørselen har fremstått tillitvekkende og troverdig i samarbeidet, virke dempende på en slik frykt fra klientens side. Ved å sende ut brev fra forskeren gjennom barnevernet, der det gjøres uttrykkelig klart at barnevernet ikke vet hvem som svarer på å delta, vil friheten til å velge vekk deltagelse være stor. Denne måten å gjøre det på er den sikreste med tanke på å unngå å sette barnet og foreldrene under press. Dette gjelder spesielt i forhold til barnet, som ofte vil oppleve barnevernet som en sterk autoritet. Dette både fordi barnevernet er representert ved voksne, og at disse har makt til å utøve tvang overfor barnet. I tillegg sitter barnevernet på makt over penger som kan være ønskelige til fritidsaktiviteter, ferier eller andre hjelpetiltak. Det kan være vanskelig for barnet å forstå at det ikke er noen kobling mellom forespørselen om å delta på forskning, og det generelle samarbeid med barnevernet. Dette bør dog være lettere å formidle til barnet dess eldre det er.

Også det å forstå konsekvensene av å delta vil være lettere for barnet dess eldre det er. Allikevel kan dette være vanskelig å forstå, selv for voksne. For det første er det ikke mulig å forutse hvilke følelser som kan komme når en skal snakke om sin kontakt med barnevernet. Dette innebærer at det å fullt ut forstå i forkant hvordan intervjuet vil oppleves er umulig. Imidlertid påhviler det her forskeren også et ansvar for ivaretagelse i selve intervjusituasjonen. Når det gjelder eventuelle konsekvenser av publisering skal disse forsøkes minimalisert ved at intervjuene anonymiseres. Likevel kan fortolkninger som forsker har gjort oppleves som feil eller krenkende fra barnets side. En måte å redusere faren for dette på er å gå gjennom med informanten hvordan intervjuet er gjengitt og fortolket før noe blir publisert.

I denne studien har jeg ikke gått gjennom intervjuene med ungdommene i ettertid. Men et halvt år etter at intervjuene ble foretatt laget jeg en oppsummering av intervjuene i form av en typologisering. Der ble sitater fra hver enkelt ungdom brukt for å illustrere de ulike typologier. Denne ble sendt til hver enkelt ungdom med beskjed om at de kunne gi tilbakemelding hvis de opplevde seg missforstått, feilsitert eller feiltolket. Allerede i intervjuene gjorde jeg oppmerksom på at de ville få denne oppsummeringen, og at dette var deres mulighet for kontroll og korrigerende dersom jeg hadde oppfattet noe uriktig.

Jeg har tidligere vært inne på problemene med at ungdommen gjennom et intervju om sin barnevernshistorie kunne komme i kontakt med vanskelige opplevelser og følelser.

Konsekvensene av dette er ikke mulig å forutsi, har barnet styrke til å håndtere dette, eller vil barnet få problemer i etterkant av intervjuet på grunn av aktivering av tidligere opplevelser?

Det hviler her et stort ansvar på forskeren i forhold til å ikke presse barnet unødig i intervjusituasjonen, samt ivareta barnet i selve intervjuet. Det er også en mulighet å formidle hjelp til barnet dersom intervjusituasjonen skulle avdekke behov for det.

Det å formidle hjelp aktualiserer dog et dilemma i forhold til taushetsplikten som forskeren har. Hvis barnet selv ønsker at en hjelpeinstans informeres er det uproblematisk, men i utgangspunktet skal ikke forskeren involvere seg i barnets situasjon, kun få informasjon.

Dette er imidlertid en vanskelig balansegang, da det kan komme opp forhold i et intervju som forskeren mener barnet bør få hjelp til. Dersom dette er av en slik karakter at barnevernet bør informeres er det en svært vanskelig vurdering. Skal forskeren melde for eksempel bruk av narkotika til barnevernet, og dermed svikte den tillit og fortrolighet som barn og foreldre i utgangspunktet ble lovet av forskeren. Det er ikke mulig å gi et generelt svar på denne problemstillingen. For det første er det mindre problematisk å informere andre offentlige instanser om et behov for bearbeiding av vanskelige opplevelser, enn å melde en sak som handler om utøvelse av kontroll med barnet og foreldrene. For det andre er det enklere å formidle behov for hjelp dersom barnet samtykker. Og for det tredje vil innholdet og alvoret i de problemer barnet måtte ha være en faktor i denne vurderingen.

I intervjuene jeg foretok snakket ungdommene både om følelser knyttet til sine foreldre og familie for øvrig. De snakket også om forholdet til skole og venner. Enkelte snakket også om eget rusmisbruk. Det kom allikevel ikke frem opplysninger som aktualiserte problemstillingen om jeg måtte melde dem videre til andre hjelpeinstanser.

Forskere må ikke drive forskning som urettmessig omgjør offentlige ressurser til privat profitt.

Forskere må ikke drive forskning som alvorlig ødelegger miljø og velferd.

Forskere må ikke utøve forskning for å bekrefte en forutinntatt holdning.

Disse tre siste punktene til Shrader-Frechette behandles under ett da de delvis er overlappende. I tillegg er de to første punktene mer sentrale i forhold til min problemstilling enn disse tre siste. Både i faglitteratur og forskningslitteratur (Sandbæk 2002 og Tiller 2000)

pekes det på behovet for at barn og ungdom i større grad trekkes inn som aktører og informanter i egen sak. I tillegg har politiske utredninger de siste årene fått et økt fokus på barns medvirkning (Barne og familiedepartementet NOU 2000:12). Dette tilsier at det også er behov for forskning som har fokus på hvordan de opplever å delta. Dermed vil det være i det offentliges interesse å få kartlagt dette. Slik sett vil det være forsvarlig å bruke offentlige ressurser gjennom forskning på temaet. Dette understrekes ytterligere av punkt 22 i NESH sine forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora:

Forskere har et spesielt ansvar for svakstilte gruppers interesser i løpet av hele forskningsprosessen. Forskere har et spesielt ansvar for å belyse situasjonen til svakstilte grupper i samfunnet. Dette kan bidra til å bedre deres kår (NESH 199 s. 26, 1. avsnitt).

Det som blir min utfordring blir å sikre at de deltar på grunnlag av fritt informert samtykke, og at forskningen ikke påfører dem skade. Forutsatt at dette ivaretas er barnevernsbarn en gruppe som det er ønskelig at blir gitt en stemme gjennom forskning. Faren for å bruke dette til privat profitt er begrenset da det ikke er store pengebeløp innbefattet i denne forskningen. Allikevel så er det viktig at jeg som forsker ikke bruker informantenes utsagn på en slik måte at de skades. De kan komme med opplysninger som jeg kan ønske å bruke på en slik måte at jeg oppnår å få status innen feltet barnevern. Det er viktig at mitt ønske om anerkjennelse ikke gjør at jeg bruker informasjonen på en måte som kan skade dem.

Når det gjelder skade på miljø og velferd ser jeg det som lite risikabelt i min sammenheng. Skade på velferd kan oppstå dersom jeg bruker mine funn til å argumentere for et spesielt syn på medvirkning, dersom dette har sitt utspring i min forutinntatthet mer enn i barnas reelle behov. Selv er jeg involvert i nasjonale prosjekter knyttet til utvikling av mer brukermedvirkning i barnevernet, og jeg har også skrevet en fagbok om dette. Mine faglige interesser kan i denne sammenheng påvirke meg til å få bekreftet mitt syn på at økt medvirkning fra barna er riktig i barnevernssaker. Dersom jeg overser uttalelser som svekker barnas tilsynelatende ønske om medvirkning, kan dette være å la seg styre av sin forforståelse, og i neste omgang presentere forskning som ikke gir et riktig bilde av virkeligheten. Da kan jeg også stå i fare for å gjøre skade på velferd for barn i barnevernet, ved at jeg påvirker til mer grad av medvirkning fra barna enn det som er best for dem selv.

Som forsker må en ha et selvkritisk blikk på utvelgelse, bruk og fortolkning av data (Shrader-Frechette 1994). Gjennom konstruksjon av problemstilling og intervjuguide, samt utvelgelse

av informanter og gjennomføring av datainnsamling, er en med å påvirke hvilke data en vil få. Gjennom systematisering og fortolkning av data vil en være påvirket av sine allerede eksisterende holdninger. Det er på bakgrunn av dette at en må synliggjøre mest mulig av disse prosessene og ha et selvkritisk blikk på innsamling og fortolkning av data.

4.6.3 Oppsummering.

Den forskning som er gjort på barns deltagelse, tilsier at det er et behov i samfunnet for å få kunnskap om hvordan barn opplever sin kontakt med barnevernet. Det er et etisk prinsipp for forskere at det skal utøves samfunnsnyttig forskning som kan komme svake grupper i samfunnet til gode, og således gir dette legitimitet til å forske på utsatte barn og ungdom.

Imidlertid så er barnevernsbarn ofte utsatte og sårbare, noe som gir et ekstra ansvar for forskeren. Jeg har pekt på områder hvor disse barna kan være sårbare, og hvilke implikasjoner dette har for forskeren. Sentrale egenskaper hos forskeren vil være evne til interesse for barnet, ikke presse barnet unødige, samt gi barnet en opplevelse av at deres informasjon er viktig. I tillegg må forskeren være seg bevisst sin egen evne til å takle barnets aggresjon eller tristhet, som kan oppstå når barnet skal snakke om vanskelige ting. Forskeren må være klar over at det kan komme opplysninger som aktualiserer å søke hjelp til barnet. Forskeren må på den ene siden være en nøytral forsker med taushetsplikt, og på den andre siden ha bevissthet om at det kan komme opplysninger som gjør det vanskelig å ikke gå videre med dem. Eksempler på slike opplysninger kan være overgrep fra foreldre mot barn, narkotikabruk hos barn/ungdom, selvmordsplaner/tanker hos barn/ungdom.

Fritt informert samtykke er sentralt i all forskning. Dette blir ekstra krevende i forhold til barn, da de kan føle seg tvunget til å delta fordi voksne ønsker det, og de kan ha vanskeligheter med å forstå konsekvensene som kan oppstå ved å delta. Her er det viktig at forskeren ikke utsetter barna for unødige press om å delta, og det er viktig at grundig informasjon om undersøkelsen, og hva dette kan innebære, gis ut fra barnets modenhetsnivå.

Med dette sier jeg at selv om barn betraktes som sosiale aktører, må vi vurdere deres modenhetsnivå i forhold til deltagelse i en undersøkelse. Hva så med synet på den kunnskap barn formidler? Hvordan en skal forholde seg til de data som samles inn er et generelt tema innen forskning, men det kan sies å få ekstra aktualitet når barn er informanter. Imidlertid er det her et poeng at det er deres opplevelse av sin egen situasjon som jeg ønsker å belyse.

4.7 Bruk av ulike paradigmer som forståelsesgrunnlag for forskning.

4.7.1 Innledning.

Her vil jeg belyse hvordan mitt forskningsprosjekt er forankret i forhold til vitenskapsteori. På den ene siden finner vi en oppfatning av vitenskap som observasjoner av fysisk materie som gir grunnlag for en objektiv beskrivelse av virkeligheten. På den andre siden finner vi oppfatningen om virkeligheten som sosialt konstruert, der ingenting er objektiv kunnskap. Selv argumenterer jeg for hvordan det er mulig å kombinere ulike paradigmer når en gjennom forskning skal forsøke å produsere ny kunnskap.

Paradigme er et grunnleggende syn på ontologi og epistemologi som kommer forut for valg av metode. Paradigme kan defineres som:

”the basic belief system or worldview that guides the investigator, not only in choices of method but in ontologically and epistemologically ways” (Guba og Lincoln 1994, s105).

Forskning kan illustreres som det å gjøre noe med sine inntrykk for at de skal bli begripelige og meningsfulle (Alvesson og Skoldberg 1994). I dette ligger implisitt en forståelse av at forskning inneholder fortolkning. I tillegg til dette, som er en grunnleggende kritikk mot at virkeligheten kan objektivt beskrives, har ulike metoder fått forskjellige former for kritikk innen den vitenskapelige diskurs. Innen samfunnsvitenskapen er der en overlappende grenselinje mellom empiristene og de forskere som står for et grunnsyn om at forskning er fortolkning av virkeligheten (Alvesson og Skoldberg 1994). Innen den grunnleggende diskurs mellom empirisk og fortolkende virkelighetsforståelse finnes ulike former for vektlegging av faktorer i datainnsamlingen, eksempelvis vektlegging av informantens følelser kontra uttalelser, eller vektlegging av forskerens forforståelse kontra informantens uttalelser.

Når jeg skal drøfte hvilke paradigmer som er aktuelle for min forståelse av virkeligheten velger jeg å bruke inndelingen til Anne Ryen, Førsteamanuensis i sosiologi ved Høgskolen i Agder. Hun har i sin bok *Det kvalitative intervjuet* (Ryen 2002) foretatt en inndeling som er relevant for mitt kvalitative forskningsprosjekt. Hennes inndeling er ikke hennes konstruksjon, men hun bygger på ulike teoretikere når hun setter opp fire ulike paradigmer for forståelse av kvalitative data. De fire paradigmene er naturalisme, etnometodologi, emosjonalisme og postmodernisme. Disse fire paradigmene blir drøftet i forhold til min konkrete undersøkelse, og det blir argumentert for hvordan de ulike paradigmer alle er relevante for dette arbeidet.

4.7.2 Ontologi, epistemologi og metodologi.

Forskning består i å forsøke å finne frem til viten om virkeligheten. Hvordan vi finner frem til denne viten bygger på både antagelser om virkeligheten (ontologi), antagelser om hvordan vi finner frem til viten om virkeligheten (epistemologi) og hvordan vi konkret skal gå frem for å få mest mulig korrekt kunnskap om virkeligheten (metodologi).

Tradisjonelt har det vært vanlig å dele inn forskning i kvalitativ og kvantitativ metode. Noe forenklet har det vært vanlig å fremstille kvantitativ metode med fokus på tall, mens kvalitativ metode har hatt fokus på tekst. Imidlertid så er det en økende erkjennelse av at ingen av disse to hovedretningene er rendyrket. Det er også viktig å understreke at det innen kvalitativ metode kan være like store forskjeller på tilnærming som mellom kvantitativ og kvalitativ metode (Ryen 2002).

For å vurdere valg av metode må vi se på hva vi legger til grunn for vår viten om virkeligheten(ontologi). Et sentralt spørsmål er spørsmålet om skille mellom kropp og sjel (dualismen), dette gjelder vår oppfatning av om vår sansning påvirkes av våre tanker, eller om våre tanker påvirkes av sansning. Både rasjonalismen (Rene Descarte, 1596-1650) og empirismen (Locke 1632-1704 og Hume 1711-1776) bygger på en slik dualisme. For Descarte var det sentrale at det var bevisstheten – menneskets intellekt – som anses som kilden til kunnskap, kroppen var ren natur – kun materiell substans. Det var tanken som kunne føre en frem til kunnskap om virkeligheten. Empiristene hadde motsatt ståsted, det var kun det sanselige som kunne gi sikker viten, det observerbare som kunne telles, veies og måles var grunnlag for viten. Empirismen var grunnleggende for fremveksten av det positivistiske vitenskapssyn (Comte 1798-1857). Her anvendes også empiristisk tenkesett og tilnærmingstype på samfunnet – på sosiale og menneskelige problemer.

Det er viktig å være bevisst denne dualismen når vi i dag diskuterer hvordan vi skal forstå de fenomener vi studerer. I positivismen utviklet det seg et syn på vitenskap – enhetsvitenskapen – som tilsa at alt skal underlegges en form for vitenskapelig metode, og alle vitenskapelige utsagn skal uttrykkes i ett og samme språk, matematikkens språk (Thornquist 2003). I denne forskningstradisjon vil enhver undersøkelse ha som mål at forsker ikke påvirker de svar som blir gitt. Forskeren som objektiv og nøytral står helt sentralt.

Fenomenologien og hermeneutikken oppstod som motpoler til den dualistiske ontologi (Heidegger 1889-1976). Her ble det fokusert på at vår viten om virkeligheten konstrueres i et samspill mellom sanselige erfaringar og bevissthet. Oppmerksomheten rettes mot verden slik den erfares for subjektet, og subjektet konstruerer verden gjennom sin bevissthet (Fenomenologien). Imidlertid er det ikke bare enkeltpersoner isolert fra hverandre som foretar denne konstruksjonen. Konstruksjonen skjer i samspill med andre mennesker og fortolkning av deres adferd (Hermeneutikken).

Når jeg i mitt forskningsprosjekt skal intervju 20 ungdommer som er klienter i barnevernet er det viktig å reflektere over hvilken kunnskap om virkeligheten jeg egentlig vil få. Er målet å få mest mulig rene data utfra et positivistisk ståsted eller er det slik at alle data blir konstruert i møtet mellom meg og klient og derved ikke sier noe objektivt om virkeligheten? Mitt ståsted heller mer i retning av en eklektisk metodologi der jeg henter inspirasjon fra ulike epistemologiske retninger. Flere sentrale forfattere innen forskningsfeltet argumenterer for en slik form for metodologisk toleranse (Repstad 1998 og Gilje og Grimen 1993). Ved å åpne for at min forskning vil forholde seg til flere ulike forståelser av hvordan kunnskap produseres står jeg ikke for en ontologisk dualisme, men for en oppfatning om at virkeligheten består av fysiske og psykologiske faktorer som spiller sammen når virkeligheten skal beskrives og forstås.

4.7.3 Drøfting av fire paradigmer i forhold til avhandlingen.

Det naturalistiske paradigmet har en grunntenkning som ligger tett opp til et positivistisk vitenskapssyn. I dette ligger en tro på at det er mulig å beskrive virkeligheten objektivt, og at den beskrivelse som foreligger er virkeligheten. Mitt utgangspunkt har vært å få en beskrivelse av ungdommene på hva som har skjedd i deres kontakt med barnevernet, og spesielt rundt familieråd. På denne måten kan en si at jeg har vært inspirert av et naturalistisk paradigme. Ved å se på intervjuguiden kommer denne tenkningen klart frem i form av mange "hva spørsmål", noe som kan tolkes som en iver etter å få informantene til å beskrive hva som skjedde. Eksempler på dette er spørsmål som: "Hva ble dere enige om?", "hva var temaet for rådslaget?", "hva har skjedd etter familierådet?".

Imidlertid så er det en utopi å tro at selv beskrivende spørsmål vil gi svar som av alle oppfattes som korrekte. Et eksempel på dette er min pilotundersøkelse som ble foretatt før arbeidet med avhandlingen begynte. Her intervjuet jeg barn, foreldre og barnevern om

erfaringen med familieråd. På spørsmål om i hvilken grad planen var fulgt opp etter rådslaget svarte i et av tilfellene barnevernet at ingenting var fulgt opp, mens barnet svarte at alt var fulgt opp (Horverak 2001). På samme måte ville en sannsynligvis fått ulike svar dersom foreldre, barn og barnevern skulle svare på hva som var temaet for familierådet.

Det naturalistiske perspektiv lider under mangelen av misstankens hermeneutikk (Ricour, 1974). Dette betyr at en overser de underliggende verdier som styrer vår fortolkning. I en barnevernssak kan barnevernet tenke at familierådet skal føre til mer kontroll av foreldre og barn gjennom at nettverket engasjerer seg. For barnet kan det viktigste være at det får hjelp til lekser og en weekendtur med tante og onkel av og til. En underliggende verdi kan i dette tilfellet for barnevernets del være rusfrihet hos foreldrene, mens det for barnets del er ønske om opplevelser og skolemestring. Dette kan for barnets del føre til økt status på skolen. Dersom forskeren utelukkende sverger til et naturalistisk perspektiv vil denne typen betraktninger ikke ha noen plass. Svaret på dette vil være å lage spørsmål som er så klare og tydelige at det ikke er mulig å forstå svarene på mer enn en måte. Dette vil være et umulig prosjekt i et åpent intervju.

En del av min undersøkelse har et mer presist og målbart oppsett, side to av intervjuguiden, der jeg ber dem svare på helt konkrete fakta rundt familierådet. Eksempler på disse er: "Hvor mange deltok i møtet?", "Hvor mange møter har dere hatt?". I tillegg blir de her bedt om å vurdere sin egen deltagelse på en skala fra 1 til 10, og sin tilfredshet med resultatet på en skala fra 1 til 10. Svakheten med skalaen vil være at en ikke vet hvilke innhold som ligger innen hvert poengnivå. Dette kunne vært bedret ved å sette opp konkrete kriterier for hva som skal gi poeng, for eksempel at dersom ungdommen bestemte om det skulle holdes familieråd gis et poeng, dersom de bestemte hvem som skulle delta gis et poeng osv. Ved en slik måte å beregne poeng på ville en kommet nærmere en objektiv verdisetting av deltagelsesgraden. Dog ville dette overse ungdommens egen opplevelse av grad av deltagelse. Side 2 av intervjuguiden vil gi mulighet for kvantitative sammenligninger mellom informantenes svar. Dette kan for eksempel være at der oppstår sammenhenger mellom kjønn og opplevelse av deltagelse, eller alder og opplevelse av deltagelse. Dette kan gi nyttig informasjon, men vil måtte sees i forhold til de forbehold knyttet til fortolkning av virkeligheten som tidligere er nevnt.

Jeg vil altså få en del informasjon som umiddelbart kan se ut som objektive fakta, dette gjelder beskrivelser av antall i familierådet, forløp i møtet, og hvilke resultater som ble oppnådd. Imidlertid så vil disse fakta måtte vurderes kritisk i forhold til at informantenes fortolkning av spørsmålene, og deres opplevelse av virkeligheten, vil farge deres svar. I min rolle som intervjuer vil jeg likevel bestrebe meg på å stille spørsmål på en slik måte at informantenes stimuli ikke blir for ulike. Imidlertid har også dette sine begrensninger, da også jeg påvirkes av informantens alder, kjønn, kroppsspråk, åpenhet osv. Dette kommer jeg mer tilbake til under avsnittet om postmodernisme.

Det etnometodologiske paradigme er opptatt av å få tak i informantens opplevelse av virkeligheten. Her erkjennes at virkeligheten kan se ulik ut fra ulike ståsted, men intervjuerens fokus er hvordan informanten opplever det. Målet er her å få naturlige data om informantens opplevelser ved å stille "hvordan-spørsmål" (Ryen 2002, Kvale 1997). Problemet med det naturalistiske paradigme blir således imøtegått ved at en sier det er informantens opplevelse av virkeligheten som er det interessante. Virkeligheten er ikke objektiv, men definert av personen selv. Problemet med dette vil da være at en kun får historiene, og ikke kunnskap som kan sammenlignes med andre funn, eller overføres til andre sammenhenger.

Selve hovedproblemstillingen i mitt prosjekt har en etnometodologisk karakter: "Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?". Også i min intervjuguide er det flere spørsmål som starter med hvordan, eksempelvis "Hvordan foregikk diskusjonen i familierådslaget?" og "Hvordan var din innflytelse på beslutningene?".

Det etnometodologiske paradigme har en svært sentral problemstilling knyttet til å få tak i "stammens språk". Hvilke begreper bruker informanten om barnevernet og dets vesen. Bruker informantene barnevernets språk, eller har de andre begreper for ulike fenomener. I mine intervjuer er det viktig å få tak i informantens bruk av begreper, og hvordan de bruker disse i beskrivelsen av sin virkelighet. Jeg vil også stille utdypende spørsmål som gir informanten mulighet til å forklare sitt syn på virkeligheten med sine ord. På denne måten vil jeg forhåpentligvis få et innblikk i hvordan informanten begrunner sine beskrivelser og vurderinger av sin kontakt med barnevernet. Således har det etnometodologiske paradigme helt klart sin berettigelse innenfor mitt prosjekt. På den andre side vil jeg ikke bare være

opptatt av beskrivelsen til informanten, det vil også være interessant å se disse beskrivelsene i forhold til min egen fortolkning av informantens utsagn.

Med dette beveger jeg meg over i de to neste paradigmer, som gir større rom for forskerens fortolkninger av informantenes beskrivelser. Det naturalistiske paradigme fokuserer på at virkeligheten er slik den beskrives av informanten, mens det etnometodologiske perspektiv har sitt fokus på at virkeligheten for informanten er slik denne beskriver den. Imidlertid kan begge disse paradigmene kritiseres for å legge overdreven vekt på språket som det sentrale i formidling av virkelighet. Både forsker og informant har et følelsesliv som både involverer temaet som diskuteres, og selve intervjusituasjonen.

Det emosjonalistiske paradigme ser på virkeligheten som skjult for direkte innsyn. Språket representerer ikke virkeligheten, det er følelsene som gjør det. Forskning blir således å få tak i følelsene. Fortrolighet i intervjusituasjonen blir et mål i denne sammenheng. Her møter jeg på umiddelbare utfordringer i mitt prosjekt.

For det første skal jeg kun intervju informantene en gang, noe som i seg selv er et problem i forhold til å oppnå fortrolighet. Men selv med denne begrensning vil det være et mål å få en mest mulig åpen og avslappet atmosfære. For å gjøre det mest mulig trygt og kjent for informantene foretas intervjuene i deres hjem. I tillegg må jeg bestrebe meg på et språk som er forståelig, og en holdning som er imøtekommende. Dette med språket kan bli ekstra vanskelig, da halvparten av mine informanter er danske. På den annen side kan det bli mer avslappet i forhold til disse, da det i utgangspunktet vil kunne være åpning for at en ikke forstår alt den andre sier. Dette kan skape situasjoner som også inneholder humor. I tillegg mister jeg noe av fortrinnet med å være fortrolig med språket. En kan si at dette er en form for utjevning av maktforskjeller.

Fenomenet makt er en faktor som ikke skal undervurderes i kommunikasjon (Skau 1992). I forskerrollen har en ikke direkte innflytelse på informantens materielle betingelser, ei heller makt til å endre rammene rundt informantens liv som enkeltindivid. Dette vil være en fordel i en intervjusituasjon fordi de opplysninger som fremkommer ikke kan bli brukt mot deg som enkeltindivid. Imidlertid så skal jeg i min undersøkelse være bevisst at informantene er rekruttert av en offentlig tjeneste som innehar denne maktposisjonen, nemlig barnevernet. De som spør dem om å delta er representanter for et system med stor innflytelse på ungdommens

liv. Jeg kan oppfattes som å ha en nær relasjon til dette systemet på grunn av at jeg gjennom dem har fått kontakt med ungdommen. Dette kan jeg selv forsøke å unngå ved å forklare dem om min uavhengighet, og at det de sier kun skal brukes i avhandlingen. Dette vil være et naturlig tema å ta opp i en innledende samtale hvor også foreldre er tilstede.

Det vil likevel være naivt å tro at et slikt forsøk på klargjøring av rolle vil utjevne enhver form for maktulikhet. For det første vil ungdommen sannsynligvis allerede ha en ganske befestet holdning om at jeg har en relasjon til barnevernet, noe som også egentlig er riktig selv om ikke intervjuet vil bli referert for dem. For det andre er det andre former for maktulikhet som ikke kan rettes opp ved en slik forklaring av rolle. Kunnskap gir makt (Skau 1992), og for informanten vil det kunne være noe skremmende og fremmed ved å møte en forsker. I tillegg er jeg en voksen, altså en autoritetsperson i seg selv. Selv om jeg faktisk er mer avhengig av informanten enn denne er av meg, vil dette neppe gjenspeiles i intervjusituasjonen. Et eksempel på dette er en av de danske informanter som sa ja til å bli intervjuet, men som var engstelig for at han ikke skulle forstå norsk. Dette kan vise en form for utilstrekkelighet som like mye vil gjelde for mitt vedkommende. For meg blir dette en utfordring som må søkes løst ved tydelighet, og som kan føre til en positiv form for humor, for informanten kan dette være angstpreget og skremmende. Dette illustrerer på en enkel måte hvordan maktulikhet kan påvirke vurdering av intervjusituasjonen.

Det som kanskje er det åpne spørsmålet i forhold til hvordan fortrolighet skal oppnås kan være hvordan vi klarer å kommunisere om informantens liv. Det å være i barnevernet kan bety å ha opplevd følelsesmessige tøffe situasjoner både i forhold til foreldre, andre barn og barnevernsansatte. Dersom disse følelsene blir et tema kan jeg få tilgang på data som vil være veldig verdifull i et emosjonalistisk perspektiv. Det kan være frykt knyttet til familierådet og barnevernet, det kan være glede over at så mange stilte opp for å hjelpe, det kan være aggresjon over at barnevernet ikke legger vekk saken, det kan være fortvilelse over foreldrenes manglende takling av eget liv. Det er også et aktuelt tema om de i sin kontakt med barnevernet føler seg nedverdige eller oppvurdert. Dette er noen eksempler, men det kan være mange ulike følelser knyttet til deres situasjon og kontakt med barnevernet.

Når det gjelder det emosjonalistiske paradigme, så kan det sies at jeg velger en strategi som ikke har hovudfokus her. Jeg velger kun et intervju med hver informant, jeg spør om å ta opp intervjuet på bånd, noe som sikrer at data blir pålitelige, men kan svekke åpenheten, og jeg

har en intervjuguide som i sin form er strukturert, selv om det delvis er åpne spørsmål. Dette innebærer at min evne til å kommunisere med informanten blir svært sentral i forhold til å få tak i følelser knyttet til kontakten med barnevernet.

Det postmodernistiske paradigme har fokus på hva som skjer i fortolkningen av data. Gjennom at forskeren fortolker data farges dette av forskerens synspunkter og virkelighetsforståelse. Men det er ikke bare fortolkningen i etterkant av datainnsamlinga som preges av dette. Også forberedelse av intervju, gjennom rekruttering og utarbeidelse av intervjuguide, er med å forme hvilke opplysninger som vil komme frem. I tillegg vil selve intervjuet være farget av forskerens oppfatninger og verdier. Postmodernismen vil hevde at dette også gjelder utarbeidelse av spørreskjema og valg av spørsmål og svarkategorier. Det er her at postmodernismen har sin hovedkritikk mot positivismen. I sin mest ytterliggående form vil postmodernister hevde at ingen kunnskap er sann, alt er relativt fordi all kunnskap er farget av den som forbereder, samler inn, og analyserer informasjonen. Dette vil da føre til postulatet om at det finnes ingen virkelighet, kun informantens og forskerens felles konstruksjon av virkeligheten.

For mitt eget forskningsprosjekt er dette relevante tema. Det kan ikke benektes at min intervjuguide er farget av at jeg har kunnskap om barnevernet generelt, og familieråd spesielt. Den kunnskapen er en del av min forforståelse, og farger min utarbeidelse av intervjuguide. Denne forforståelsen vil også påvirke mitt intervju. Den positive siden av dette er at jeg kjenner deler av den virkeligheten informanten befinner seg i. Jeg vet noe om det å være barn i barnevernet, og om det å være med på familieråd. Ikke fordi jeg selv har erfart det, men fordi jeg selv har hatt kontakt gjennom praksis og forskning med barn og ungdom i lignende situasjoner. Dette vil kunne hjelpe meg å stille spørsmål som har relevans i informantens virkelighet, og som kan åpne for følelsesmessig informasjon. På den andre siden kan dette føre til at jeg lukker ører og øyne for ny informasjon, og at jeg fortolker svarene inn i mine gamle forståelsesrammer.

En hermeneutisk tilnærming gir grunnlag for fortolkning på flere plan. Fortolkning i første og andre grad innebærer fortolkning av hva som hender, samt fortolkning av handlingens symbolske betydning (Fangen 1997). Tredje grads fortolkning søker å avdekke handlingens skjulte eller underliggende betydning. Min fortolkning av informantens utsagn vil altså påvirkes av mine grunnleggende antagelser om sentrale verdispørsmål og teorier. En aktuell

problemstilling i barnevernet er spørsmålet om verdien av biologiske bånd kontra verdien av tilknytning og trygge oppvekstforhold. De siste årene har det vært ført en debatt i barnevernfaglige fora i Norge på dette temaet (Bunkholdt 2002 og 2003, Haugli 2002 og Barne og familiedepartementet St.melding 40/2001-2002). Hvordan jeg plasserer meg i denne debatten kan påvirke min fortolkning av informantenes utsagn. Dette fører meg over i mistankens hermeneutikk (Ricour 1974). Det er viktig å vurdere kritisk de samfunnsmessige rammer jeg som forsker er en del av, og hvordan dette kan påvirke min forståelse av virkeligheten.

På samme måte er informanten en fortolkende person. Mine spørsmål, mitt kroppspråk, min måte å formulere meg på, alt dette vil informanten forstå på sin måte. Informantene kan altså ha ulik oppfatning av hva jeg er ute etter avhengig av deres fortolkningsramme. Dette vil igjen være med å farge deres svar til meg. Jeg som intervjuer vil få andre data enn en kollega som foretar intervju med samme person etter samme intervjuguide. På denne måten er det at postmodernismen i sin mest ytterliggående form kan hevde at ingen viten er objektiv sann viten, alt er konstruert i et samspill mellom forsker og informant. Jeg vil likevel hevde at det er mulig å få kunnskap som er overførbart og anvendelig i barnevernet generelt. Ved å være bevisst hvordan selve datainnsamlingen og fortolkningsprosessen foregår, og tydeliggjøre dette gjennom beskrivelse av fremgangsmåte og opptak på lydbånd, vil min undersøkelse gi data som kan kritisk vurderes i forhold til hvor gyldige og troverdige de er (Thagaard 1998).

4.7.4 Oppsummering.

Jeg har her drøftet hvordan min undersøkelse er kjennetegnet av en metodologisk eklektisme ved å kombinere ulike vitenskapsteoretiske retninger for å få kunnskap om virkeligheten. Min intervjuguide, og min måte å gjennomføre intervjuene på, viser innslag av en naturalistisk tankegang. Ved å drøfte dette videre viser jeg hvordan informantens oppfatning av virkeligheten, informantens og forskerens følelsesliv, og forskerens virkelighetsoppfatning, er med å styre hvilke data som kommer frem og som blir brukt i videre analyse.

På denne måten blir min konklusjon at jeg ønsker å få tak i informantens opplevelse av sin kontakt med barnevernet, denne oppfattes som virkelig for informanten (etnometodologismen). Det er et mål for meg at denne informasjonen også vil gi kunnskap som kan generaliseres i forhold til barnevernets generelle arbeid med ungdom (naturalismen). På den andre side ønsker jeg å bruke informantens og forskerens følelsesliv for å få en dypere

forståelse av hvordan dette oppleves for ungdommen (emosjonalismen). I dette arbeidet er det viktig å være bevisst at min egen og informantens forståelse av virkeligheten påvirker datainnsamlingen og min analyse av informantenes uttalelser (postmodernismen).

I min vektlegging av metodologisk tilnærming legges det stor vekt på informantens muntlige beskrivelse av sin opplevelse med barnevernet. Jeg har valgt å ikke observere samspill mellom barnevern og informant. Ved å observere dette samspillet ville muligheten til å få tak i det emosjonelle i dette forholdet kunne blitt tydeligere. Jeg ser det likevel som mulig å få tak i noe av dette følelsesaspektet gjennom intervjusituasjonen. Likevel vil dette innebære at jeg legger stor vekt på språket og informantens muntlige fremstilling. Noe som igjen stiller store krav til min evne til å skape en fortrolig intervjusituasjon sammen med informanten.

KAPITTEL 5 PRESENTASJON AV DATA OG ANALYSE.

5.1 Innledning.

Jeg velger å foreta datapresentasjon og analyse parallelt. Først deles de 20 informantene i fire typologier, de sårede, de skuffede, de fornøyde og de kjempefornøyde. Typologiseringen er min fortolkning av det sentrale i informantenes beskrivelse av familierådet. De brukte ikke selv disse ordene, men ved sitater fra dem forsøker jeg å beskrive noe av grunnlaget for hvorfor de er under den valgte kategori. Det må allikevel presiseres at intervjuene inneholder nyanser. Det å plassere dem i en typologi svekker dette i fremstillingen. Det som er fordelene er at materialet ryddes, og eventuelle sammenhenger kommer frem.

Hoveddelen av analysen er en temaanalyse der følgende fire hovedtemaer drøftes:

- Makt eller avmakt for ungdommen i familierådet.
- Familierådet som behandling eller beslutning.
- Familierådet som en form for å gjøre konflikten til klientens eiendom.
- Mulighet for krenkelse av ungdommen i familierådet.

Grunnen til at disse fire hovedtemaer er valgt i analysen er at de opplysninger som informantene ga aktualiserte dem. I tillegg berører de sentrale prinsipper i familierådet. Spesielt dette med maktaspektet, og barnets sårbarhet i familierådet, har vært gjenstand for debatt i de faglige drøftinger om familieråd.

5.2 Typologisering av informantenes utsagn.

5.2.1 Innledning

For å få et overblikk over intervjuene velger jeg først å typologisere informantene, samt bruke direkte sitater for å vise trekk ved hver enkelt typologi. Deretter setter jeg opp tabeller som illustrerer sammenhenger mellom de ulike svar fra informantene. I den videre analyse brukes begrepene kategori og typologi synonymt.

Informantene kan i hovedsak deles inn i to hovedkategorier, de som opplevde å bestemme mye, og de som opplevde å ikke bli hørt i vesentlig grad. Hver hovedkategori består av to underkategorier, således er det totalt fire typologier som jeg har gitt titlene; de sårede, de skuffede, de fornøyde og de kjempefornøyde. Jeg velger å gi en kort beskrivelse av hver typologi, og i tillegg siteres hver enkelt informant innen typologien, slik at det er mulig å se hva som er grunnlaget for plasseringen.

Det er ikke noen tendens når det gjelder kjønn i de fire kategoriene, og ikke heller når det gjelder alder. Det er en tendens når det gjelder nasjonalitet, de fleste danske er i kategori 3 og 4 (fornøyde og kjempefornøyde), mens de fleste norske er i kategori 1 og 2 (sårede og skuffede). Som nevnt i metodekapitlet har jeg ikke datagrunnlag for å foreta en komparativ studie mellom Norge og Danmark. Allikevel vil jeg helt avslutningsvis i dette delkapitlet drøfte noen mulige hypoteser rundt denne ulikheten.

5.2.2 Kategori 1, de sårede – fem informanter.

Det sentrale i intervjuene er at selve familierådet opplevdes sårende. De ble i liten grad hørt, og opplevde sårende beskrivelser av seg selv fra private og offentlige deltagere. Det som var negativt var familierådet i seg selv, ikke resultatet. Det kan være grunnlag for å hevde at disse ungdommene følte seg overkjørt eller oversett av familierådet. På denne måten kan det stilles spørsmålstegn ved om familierådet hadde et barneperspektiv. Dette utløser spørsmålet om familieråd kan oppleves ekstra vanskelig for ungdommen dersom barneperspektivet mangler. Ungdommen opplever kritikk fra to autoritetssystemer, både de voksne i nettverket, og det offentliges representanter. Dette kan føre til en opplevelse for ungdommen av forsterket avmakt i stedet for økt makt. Dette temaet drøftes videre i temaanalysen. Her følger sitater fra de fem ungdommene i denne kategorien:

Gutt 15 år.

”Alt de kritiserte var ikke riktig – de kritiserte oss uten grunn. Jeg blir sint når jeg tenker på det etterpå. Jeg var inne og hørte på mesteparten, når det bare var kritikk gikk jeg ut”

”Det er ikke lett å utdype ja/nei spørsmål. Når barnevernet fortalte om familierådslag sa de at vi skulle ha mye makt men i rådet var det lite fokus på hva vi mente. Når barn snakket var det som om tre snakket, når voksne snakket var det som om fem snakket. Hvis jeg hadde noe å si prøvde jeg å si fra men det ble ikke vektlagt. Jeg var enig i tiltaksplanen, de hadde nok forandret den hvis jeg hadde vært uenig, hvis det var noe ubetydelig”.

”Familierådslag er helt unyttig som jeg mente på forhånd. Jeg har det sånn i dag som før familierådslaget og synes det er bra. Når det ikke skjer noe er det ikke vits i å ha det- jeg synes ikke det skulle vært”.

Gutt 13 år.

”Det var mer trist” (Han husker ellers lite da det er tre år siden familierådet ble gjennomført).

Gutt 16 år.

”Minus med familierådslag er at det er litt sårende å høre på de greiene. Jeg sa ikke dette til noen men jeg tror de visste det. Det er ikke sårende å snakke med barnevernet alene”.

”Det de sa stemte noe med hva jeg mener, men ikke alt stemte. Spørsmålene var ok, men ikke alt de sa om meg og familien.”

Jente 17 år.

”Familierådslag var annerledes, jeg fikk lov til å si noe. Før var det nå skal du bare gjøre sann og sann”.

”Jeg ble trist når jeg fortalte det for jeg kjente at de ble skuffet over meg. Jeg synes det var godt, vi snakker bedre sammen nå. Jeg behøver ikke hele tiden tenke på hva jeg kan si. Mine foreldre hadde holdt det skjult før. Min mor ønsket ikke å fortelle det som hadde skjedd, men det ville jeg.”

”Jeg ble skuffet over at de ikke holdt avtalen. De sa at det skulle de gjøre og at det var ingen problemer overhodet. Det føles som det var hevn fordi jeg ikke hadde fortalt dem tidligere, men jeg tror ikke det var det”.

”Alle parter må vite hva det er. De har misforstått – ikke helt skjønt hva det handler om. De snakket mye om seg selv og ikke om meg. Man burde ha møte innen rådslagningen der de blir forklart grundig hva det er. Det ville gjort det mye bedre for oss alle sammen. De fikk det kun forklart på telefon. Når det ble sagt at familierådslag handlet om meg og ikke om dem sa de at det hadde de ikke forstått”.

”Det ble besluttet at jeg skulle flytte hjem til mor, og hvis ikke det fungerte måtte jeg flytte igjen. Jeg sa jeg ikke ville ha noen til å stå bak meg, jeg ville prøve selv. Jeg har aldri måttet ta konsekvensene for andre personer har tatt konsekvensene for meg, saksbehandler og kostskolen. Det lærer jeg ikke noe av. Nå ville jeg ta konsekvensene selv. Nå har jeg ikke noe opplegg, jeg kan spørre om hjelp hvis jeg trenger det. Jeg klarer meg fint selv. Jeg

snakker med saksbehandler men det er bare sånn hvordan har du det, jeg har det bare fint. Jeg tror det siste møtet gjorde meg sta, jeg skulle vise dem”.

Jente 14 år.

”Skolen sa det bare for å irritere meg. De rakka ned på meg, sa ingenting positivt. De hadde skrevet det ned på forhånd men ikke spurt om jeg ville se det. De sa at jeg røyker, det hadde jeg sagt de ikke måtte si fordi bestefar ikke skulle få høre det. De sa at jeg ikke burde være her, men flytte. Det var jeg uenig i. Jeg hadde lyst å slå de, men gjorde det ikke. Jeg sa litt i møtet men husker ikke helt. Barnevernet var ikke på lærernes side. De skjønnte ikke hvorfor skolen ville ha meg vekk herfra. Jeg visste ikke på forhånd hva de ville si. Jeg hater 3 lærere på skolen, rektor og de to klassestyrerne.”

5.2.3 Kategori 2, de skuffede – fem informanter.

Disse informantene opplevde selve familierådet som greit nok i den grad de var med på det. To av informantene deltok ikke. Disse fem informantene uttrykker først og fremst skuffelse, og delvis sinne/irritasjon, over at ikke noe er skjedd etter rådslaget. Spesielt er de skuffet over at det offentlige ikke gjør det de skulle. Flere av disse informantene beskriver sin situasjon som endret til det bedre, men det er på grunn av sin egen innsats, ikke på grunn av barnevernet eller privat nettverk. De ønsket hjelp til endring, og skuffelsen har i stor grad sammenheng med at dette ønsket ikke ble oppfylt. Skuffelsen går altså ut på at forventet hjelp ikke ble realisert gjennom familierådet. Dette er gjerne kombinert med en opplevelse av å ikke bli hørt under beslutningsprosessen, både i planlegging og gjennomføring av familierådet. De er altså ikke såret over ting som ble sagt eller hvordan de ble beskrevet, men de savner først og fremst handling. Et relevant spørsmål er da hvordan familierådet kan ende opp med en slik tilsynelatende likegyldighet. Tross alt har medlemmene i nettverket møtt sammen med offentlige instanser, men ingen av partene viser vilje eller evne til å følge opp med handling. Poenget her er at som enkeltmennesker har de vist vilje til å stille opp, men institusjonen familieråd utløser ikke handling. Dette gjelder både offentlige og private deltagere for disse informantene. I temaanalysen er dette et tema som blant annet belyses knyttet til konflikt som eiendom og familieråd som rituale. Her følger sitater fra de fem ungdommene i denne typologien:

Jente 14 år.

”Jeg var fornøyd med det som skulle skje, men ingenting er skjedd for mitt vedkommende i alle fall. Det er det samme som før. Jeg føler at det ikke har skjedd noe uansett hvem jeg har pratet med, jeg vet ikke hvorfor”.

”De hører mest på pappa. De burde høre mer på alle oss barna. Både når vi har møter hele familien og de burde snakke med oss alene. De hører lite hva barn har å si, det hører jeg også mange andre som sier at de gjør. Det er vanskelig at vi skal snakke gjennom foreldrene våre. Tør ikke si så mye av det en mener når foreldrene er der”.

”Barnevernet burde selv ta initiativet til å gjøre noe og snakke med oss etter familierådslaget. Jeg synes ikke jeg skal måtte behøve å komme til dem. De må ta et initiativ, jeg kan ikke gå til dem og si at nå må de ha et møte. De arrangerte familieråd, da burde de ta kontakt etterpå og snakke med barna. De må ta initiativ til å snakke med barna selv”.

Gutt 15 år.

”Kommunen har behandlet oss skit gjennom tiden, så nå ville de behandle oss skikkelig med å starte noe nytt. De gjør ikke noe for å hjelpe hvis de kan unngå det. Vi skal unngå å involvere kommunen, da skjer det ingenting, det vi avtaler innbyrdes i familien blir det noe av.”

”Første delen er ok – lærerne sier som regel bare gode ting. Vi lytter etter. Men det er ikke det beste i møtet. Det vi får mest ut av er når vi sitter sammen og diskuterer. Da får vi noe ut av det. Da skjer det noe. Man får følelsen av at nå skjer det noe, nå skjer det noe godt. Sier man noe dumt blir man ikke belært, man diskuterer, det er en god måte, alle kan si hva de mener”.

Jente 14 år.

”Mamma sa at vi skulle ha familierådslag og at jeg måtte være med. Jeg måtte ikke, jeg hadde ikke så veldig lyst men jeg ble nå med. Det var greit nok, det var bare litt kjedelig.”
”Familierådslaget har på en måte gjort så jeg har mer kontakt med familien på farssiden.”

Gutt 16 år.

”Jeg sa bare ja at det var greit til de som skulle være med for jeg tenkte at jeg gadd ikke møte. Der var et par jeg sa jeg ikke ville ha der men de kom allikevel. Mamma og søsteren min

ville ha dem der. Det var kanskje derfor, en av grunnene til at jeg ikke kom. Det var noen der jeg ikke ville møte”.

”Jeg tenkte på hvordan livet ville bli fremover hvis jeg skulka skolen, jeg ville ikke få karakterer til å komme inn på andre skoler. Hjemme er jeg nå inne tidlig på kveldene. De sa at jeg måtte inn tidligere på kveldene og skjerpe meg når det gjalt hjemme for jeg var jo mye ute på nettene. Og så har jeg gjort det og de har ikke sagt noe mer.”

”Jeg har bare glemt at jeg har slekt, har ingen andre enn bestemor. Far min er helt skrudd allikevel, jeg later som jeg ikke har far, klarer meg fint uten. De snakket i familierådslaget om at far skulle ta mer kontakt. Det har ikke skjedd. Jeg har fått et par meldinger, men det er bare negative meldinger.”

”Familieråd er helt på trynet, det hjelper jo ingenting. Jeg skal i hvert fall ikke ha flere møter. Det forrige hjalp i alle fall ikke. Utfra det de sa skulle skje har det ikke hjulpet mye. Jeg gidder ikke bli med på familieråd hvis det blir et nytt møte.”

Gutt 17 år.

”Føler at det var jo dem som bestemte hvordan det skulle være. Hvis jeg var uenig om noe ville ikke det bli noen diskusjon for der var bare folk som hørte på hva mor mi hadde sagt og var på hennes side. Hvis alle bortsett fra 1-2 mener at det skal gå greit nytter det jo ikke å være uenig. De la frem et forslag og spurte om jeg kunne klare dette. Så hadde jeg noe imot det for det var litt vanskelig, men til slutt, det jeg sier har ingen innvirkning for de har bestemt det skal være sånn. Når det er så mange som mener det er det vanskelig å si noe”.

5.2.4 Kategori 3, de fornøyde – tre informanter.

Det sentrale er at de fikk det resultatet de ønsket. Disse informantene er ikke spesielt opptatt av hva som skjedde i familierådet utover det at resultatet ble bra, og at de var sentrale i å bestemme hvordan det skulle være. Følgende uttalelser viser hva de la til grunn for sin tilfredshet.

Jente 14 år.

”Jeg foreslår hva jeg har lyst til, de kan undersøke for meg, de har ikke sagt nei til noe.

Det var meget godt men det skal ikke være for mange mennesker. Åtte er ok, ti er for mange, man kan ikke konsentrere seg med så mange mennesker.”

Gutt 15 år.

”Jeg synes det lød godt, det var rett at vi skulle få bestemme og jeg sa ja at det vil jeg gjerne. Jeg skulle være med å bestemme hva som var best for meg selv. Det er fett å skulle få være med å bestemme. Jeg har ikke vært med å bestemme noe som helst, jeg sa ja til å bli flyttet hjemmefra og så har jeg bare blitt flyttet og flyttet og flyttet.”

”Det var jeg som tok beslutningen. Hvis alle andre sa dette og dette er godt for deg, det syns jeg ikke noe om. Det var 100 % det jeg ville som ble skrevet ned.”

Jente 14 år.

”Det var jeg som egentlig bestemte at vi skulle ha familierådslag. Vi fant ut at det var best så vi kunne prate om hvor jeg skulle bo. Jeg sa ja, det ville ikke blitt hvis ikke jeg ville”.

”Det ble jo litt diskusjoner, de måtte snakke om hvordan jeg hadde hatt det i fosterhjemmet. Ble jo mye bråk da. Så prata vi om hvor jeg skulle bo alle var enige om tante og onkel. De krangla om det forrige fosterhjemmet. De var uenige om hvordan de hadde behandlet meg. De andre synes at mamma overdriver litt. Ingen mente jeg skulle fortsette å bo der. Jeg satt der hele tiden, men jeg sa ikke mye. Mamma og tante skulle snakke min sak. Men tante hadde litt dårlig forhold til mamma i den tiden. De var uenige i begynnelsen, det gikk bedre etter hvert. Ble roligere. Jeg synes ikke det var noe gøy. Jeg ble så sliten. De hørte liksom på det jeg sa og så begynte de å diskutere og sånn. Det var ikke noe gøy. Jeg ble ikke lei meg, men vi skulle liksom snakke dr og ikke krangle.”

”De hørte litt mer på meg etter jeg hadde sagt noe i familierådslaget. Både barnevernet og familien. Hvis jeg sa at jeg ikke hadde det bra før, sa de bare at det trodde de ikke noe på. Nå hører de mer på meg. Det var et skille med familierådslaget. Jeg tror familierådslag passer best for ungdom, de kan si fra. De mindre skjønner ikke alt hva de prater om. Sier jo mye rart.”

5.2.5 Kategori 4, de kjempefornøyde – syv informanter.

Disse informantene er fornøyd med resultatet, men ikke bare det. De beskriver prosessen som god, og de beskriver hvordan de har fått et bedre forhold til sine omgivelser og til seg selv.

To av dem (de to siste i denne presentasjonen) er også opptatt av viktigheten av det gode forholdet til sin saksbehandler. Her følger sitat fra disse syv informantene:

Jente 13 år.

”Det var litt vanskelig med mormor og morfar, men hvis de ikke kommer med så blir de fornærmet. Ellers kom de til å snakke om det i årevis. Meg og mor ble enige om dette. De ville bli meget skuffet hvis de ikke kom med. De kunne ikke bidra med så mye.”

Om selve rådslaget forteller informanten at det var pinlig første gang. Hele familie og venner satt der. Informanten tegnet en del og var ikke så veldig mye med i diskusjonen. ”andre gang sa jeg mer og tredje gang sa jeg nesten for meget. Da vet jeg ikke hva de andre synes. Jeg diskuterte mye. Det var noen irriterende spørsmål.”

”Jeg er tilstede hele tiden. Jeg får mer og mer selvtillit for hver gang for jeg blir vant til å snakke om ting. Det er egentlig meg som er festens midtpunkt. Jeg er blitt mer vant til det nå.”

Gutt 16 år.

”Tjue var for mye, jeg kjente dem godt, men det kom opp private ting og det virket underlig at tjue mennesker skulle sitte å diskutere meg. Jeg visste på forhånd hva som skulle skje og trodde det ville være fint nok, men jeg synes det var for mange. Det var bedre å være fem, det virket ikke så stort. Syv-åtte kunne kanskje vært enda bedre. Det er flere input, flere som kan komme med bidrag. Alle hadde lov å komme med bidrag i møtet, men det er jo jeg som er hovedpersonen.”

”Jeg kan ikke komme på at jeg ikke har fått det jeg har spurt om. Det er utrolig positivt. Det har vært følelsesmessig vanskelig, det setter mange ting i gang. Man sitter og snakker om ens fremtidige liv. Det setter mange flere ting i gang når man sitter flere mennesker. Det får man bare ta med når det kommer noe godt ut av det. Det er ikke uforsvarlig. Det er en god ting. Man blir jo ikke lenket fast til en stol, man kan jo ta en pause.”

Gutt 15 år.

”De trodde ikke på meg i starten. Jeg trodde bare det var en ny situasjon der jeg skulle bli fortalt alt jeg gjorde galt. Men det ble helt annerledes, også omkring den støttepersonen. Men

der var selvfølgelig også noe kjefting. Det var min mor og far som kjeftet. Men vi diskuterte mye stille og rolig – det var fint. Jeg har ikke respekt for mor og hennes kjæreste, men de andre i familien har man mer respekt for, man vil ikke skuffe sin mormor.”

”Jeg tror ikke det går noen grense med familierådslag. Jeg var meget negativ – jeg gadd egentlig ikke. Men når du ser du får støtte fra familien – de kommer for deg og for din skyld. Da tenker man over det før man gjør noe igjen. Jeg tror ikke det er noen grense så lenge man har respekt for de som er med. Det passer for alle aldre. Nesten til man er 30 år. Du har meget respekt for din mormor. Du kan miste respekten for dine foreldre men har ikke lyst å krangle med din familie.”

”Familierådslag er meget bedre enn psykolog. Familierådslag har slått alt. Å snakke med skolen eller psykolog duger ikke. De har ikke samme respekt, jeg får ikke sagt min mening. Ingen har sviktet, overhodet ikke. Kommunen har vært veldig fleksibel, vært villig til mye og støttet meg. Det viktigste var at jeg fikk bestemme støtteperson og at jeg fikk si min mening og bestemme over meg selv.”

Gutt 19 år.

”Vi ble fort enige om hva som var beste løsning, det har fungert kjempegodt for meg. De ba meg invitere relevante personer, jeg ville ha med far min for ikke å såre ham, det bare passet ikke å bo hos ham. Jeg ville også ha med onkelen fordi jeg allerede hadde luftet for ham muligheten å bo i leiligheten hans.”

”Jeg ble kjempepositivt overrasket, alt gikk fort og det ble kanonbra. Det var en veldig god ide, det hjalp til å løse opp i det som kunne blitt en konflikt mellom meg og far min. Det ble lagt frem på en skikkelig og saklig måte. Greit at det ble gjort i sånne former.”

”Forholdet til min far er blitt bedre etter at jeg flyttet ut, jeg kan nå treffe ham på mine egne premisser uten de andre. Før fikk jeg aldri snakket skikkelig med ham, de andre var alltid der. Nå kommer han ofte hit og besøker meg. Forholdet til stemor og stesøsknene er også blitt bedre, jeg kan besøke dem når jeg selv vil. Jeg liker dem ikke, men jeg kan være høflig mot dem. Jeg er kjempefornøyd, det kunne ikke vært løst på en bedre måte.”

Jente 21 år.

”Etterpå, jeg syns det var bra at familien min fikk vite om det så de kunne mer takle det og jeg lurte på hva familien synes om det, men det var litt rart og på sett og vis. Når vi skulle gå ut var det litt rart, jeg tenkte hvordan opplever tantene og onklene mine dette her. Jeg følte at jeg hadde gjort noe stort, noe som hadde skjedd, noe annerledes som familien min ikke hadde vært med på før. De taklet det veldig bra, egentlig var jeg der mest for å prate.”

”Det er bra at det har vært familieråd, men det står egentlig på meg. Det er meg som har problemet og må ta meg selv i nakken. Det er bra at familien fikk vite om det og være med på det. Alltid når noe skjer i familien tar bestefar kontakt og forteller det, også når noe bra skjer.”

Gutt 18 år.

”Min eldste storebror og min onkel laget en skisse og tegnet opp planer for mitt liv. Det var jeg ikke klar til. De ville gjerne godt med meg og se at jeg kunne lykkes. Men jeg var ikke klar, hadde problemer i mitt liv som jeg ikke kunne komme videre med på det tidspunkt.”

Informanten sier så at mange andre ting ble løst i rådslaget. Det var mye følelser, han og faren kranget, men ble venner igjen. Han beskriver også at tvillingbroren ga han en god klem og at dette var godt. ”Det var jeg glad for, jeg følte at der var en skjult kjærlighet.”

”Jeg vil gjerne finne ut hva jeg vil, computer et eller annet. Men de spurte meg ikke i familierådslaget. Hvis jeg sa ja ville alle bli glad og se det gå i vasken etter et år. For jeg må gjøre det for min skyld ikke for deres skyld. Helt siden mor døde har jeg levd i nuet og ikke i fremtiden.”

Om sin saksbehandler.

”Jeg klikket på henne som jeg klikket på alle de andre. Jeg truet med å ta mitt liv, jeg var hissig, aggressiv. Hun sa sett deg ned, hva kan jeg hjelpe med. Og hun har hjulpet meg. Da jeg ikke hadde sted å bo fant hun det, hele tiden. Det er ikke kommunen som har hjulpet meg, det er min saksbehandler.”

”Jeg måtte ha pengene, men hadde også bruk for hjelpen, snakke med et fornuftig menneske som kunne hjelpe meg. Jeg hadde mange problemer inni meg. Hun vet hva som er best og

ikke best, av og til får jeg min vilje, av og til bestemmer hun. En voksen kan skille mellom hva som er rimelig og ikke rimelig. Jeg kan ikke stå opp om morgenen men har aldri mistet en avtale med henne.”

”Man skal være på likefot, saksbehandler skal ikke være en dommer. Ikke like gammel, men en skal ha like mye en skal ha sagt. Det er det beste en saksbehandler skal være, på likefot med sine klienter. Jeg kjenner henne nesten like godt som hun kjenner meg, men ikke hennes privatliv. Jeg har lært henne å kjenne som en venn og rådgiver. En saksbehandler skal ha krefter nok til å bli satt under de mest pressede situasjoner. Nå er jeg god til å hjelpe meg selv, min økonomi er god, jeg er klar til å springe ut i den store verden.”

Jente 16 år.

”Selvfølgelig såret det meg litt for det var problemer fra min fortid. Men min familie kjenner meg og de visste det på forhånd. Det var ikke forferdelig men jeg merket det, litt sårende. 1. møte var følelsesladet, andre ikke.”

”Jeg kan godt like at man får bestemme når det gjelder en selv, det kan jeg godt like.”

”Jeg sa – nå skal dere høre for det er meg det handler om. En stund var jeg litt lei meg og begynte å gråte litt når noe av min fortid og min far kom frem. Det var så mye informasjon som bare ble proppet inn i hodet i to timer, alle tingene på en gang.”

”Det var meget godt å komme ut med ting. Det bør frem, det hadde vært like hardt med en person som med 50. Uansett hvor mye du setter en annen person inn i ditt liv kan aldri få samme kjennskap som min familie. Familien kjenner meg, de har sett meg sur og glad og når kjæresten har gjort det slutt. De kjenner meg fra jeg var liten baby. Etterpå er man så lettet. Den kjemperyggsekk med problemer som man har gått med er lettet.”

Om sin saksbehandler.

”Jeg synes jeg har et godt forhold til min saksbehandler. Jeg føler hun hjelper meg. Jeg føler hun gir sin energi til de barna hun arbeider med. Hun sa hun skulle gjøre alt for at jeg skulle komme inn på kostskolen, og det gjorde hun og jeg kom inn. Tidligere saksbehandlere hadde jeg ikke noe forhold til, de bare var der, ikke gode, ikke dårlige. En saksbehandler skal lytte til hva den unge sier før de begynner å si noe som helst, de skal ikke avbryte. Du skal ha lyst

å arbeide med dem og respektere dem. Det er mennesker du arbeider med, skubb ikke for mye på. Enten det er et barn eller det er en eldre mann, det viktigste er respekten og det å lytte.”

5.2.6 Systematisering rundt kategoriene.

Ungdommene er bedt om å gi poeng fra 0 til 10 (der 10 er det høyeste) når det gjelder sin egen grad av deltagelse i beslutningsprosessen, og sin grad av tilfredshet med familierådet. Ved å regne ut gjennomsnitt for de ulike kategorier får vi følgende resultat:

Kategori 1(såret): Gjennomsnitt på deltagelse i beslutningsprosessen: 4,5.

Kategori 2(skuffet): Gjennomsnitt på deltagelse i beslutningsprosessen: 4,8.

Kategori 3(fornøyd): Gjennomsnitt på deltagelse i beslutningsprosessen: 8,7.

Kategori 4(kjempefornøyd): Gjennomsnitt på deltagelse i beslutningsprosessen: 8,1.

Dette gir et ganske entydig bilde av at de som opplever seg delaktig i beslutningsprosessen har bedre evaluering av familierådet.

Når det gjelder grad av tilfredshet med resultatet, er det ikke helt den samme tendensen.

Kategori 1: Gjennomsnitt på tilfredshet med resultatet av familierådslaget: 7.

Kategori 2: Gjennomsnitt på tilfredshet med resultatet av familierådslaget: 5,2.

Kategori 3: Gjennomsnitt på tilfredshet med resultatet av familierådslaget: 10

Kategori 4: Gjennomsnitt på tilfredshet med resultatet av familierådslaget: 7,8.

De som er mest entydig fornøyd med resultatet er de som ikke snakket særlig mye om prosessen i intervjuene, men som var mer opptatt av at de hadde fått tiltak de ønsket og var fornøyd med. De som er fornøyd med resultat og prosess (kategori 4) har noe lavere score på resultatet isolert sett. Dette kan tyde på at deres veldig gode evaluering av familierådet i større grad er knyttet til opplevelsen av egen deltagelse, og samspillet med familien, enn selve resultatet.

De som opplevde familierådet som sårende er allikevel ganske tilfreds med resultatet, nesten like tilfreds som de som var mest fornøyd med rådslaget. Her fant vi også informanter som var ganske tilfreds med at det ikke ble endringer, og derfor ga resultatet høy poengscore.

De som er minst fornøyd med resultatet er de skuffede, de som opplevde at det offentlige spesielt, og delvis de private, ikke stilte opp på det de ble enige om eller ønsket å få til. Det er ikke så overraskende at disse scorer lavt på tilfredshet med resultatet.

Det mest iøynefallende er kanskje at de som evaluerer familierådet aller best, de kjempefornøye og de som opplevde det aller verst, de sårede, er ganske like i sin vurdering av resultatet.

5.2.7 Ulikheter mellom norske og danske – en systematisering.

I kategori 1 og 2, de sårede og skuffede, finner vi 8 norske og 2 danske.

I kategori 3 og 4, de fornøye og kjempefornøye, finner vi 7 danske og 3 norske.

I kategori 1 og 2 finner vi 8 som ikke bestemte om det skulle være rådslag, 1 ja, 1 delvis.

I kategori 3 og 4 finner vi 8 som bestemte at det skulle være rådslag, 1 nei og 1 delvis.

Totalt var det 8 danske og 1 norsk på ja, 1 dansk og 1 norsk på delvis og 9 norske på nei.

Dette viser svært ulik opplevelse mellom de danske og norske informantene når det gjelder å bestemme om det skal være familieråd. På grunn av denne forskjellen på totalvurdering av familierådet mellom de norske og de danske, velger jeg i den følgende oversikten å dele inn i nasjonalitet, i tillegg til kategorier, når jeg setter opp tabellene. På denne måten vil forskjellen mellom de norske og de danske ungdommenes opplevelse av familierådet komme frem.

Bestemte du om dere skulle ha familierådslag?	ja	delvis	nei
Totalt	9	2	9
Danmark	8	1	0
Norge	1	1	9
Kategori 1	1	0	4
Kategori 2	0	1	4
Kategori 3	3	0	0
Kategori 4	5	1	1

Bestemte du hvem som skulle delta?	ja	delvis	nei
Totalt	13	2	5
Danmark	8	1	0
Norge	5	1	5
Kategori 1	3	0	2
Kategori 2	2	1	2
Kategori 3	2	1	0
Kategori 4	6	0	1

Var du med å bestemme spørsmål til innledning?	ja	delvis	nei
Totalt	5	5	10
Danmark	5	3	1
Norge	0	2	9
Kategori 1	1	1	3
Kategori 2	1	1	3
Kategori 3	1	0	2
Kategori 4	3	3	1

Bestemte du din støtteperson?	ja	delvis	nei
Totalt	12	5	3
Danmark	6	2	1
Norge	6	3	2
Kategori 1	2	2	1
Kategori 2	2	2	1
Kategori 3	2	0	1
Kategori 4	6	1	0

Var du med i planleggingen?	ja	delvis	nei
Totalt	8	4	8
Danmark	6	1	2
Norge	2	3	6
Kategori 1	1	2	2
Kategori 2	0	1	4
Kategori 3	2	0	1
Kategori 4	5	1	1

Deltagelse under del 1, 2 og 3 i familierådslaget.

I Danmark deltok alle 9 på både del 1, 2 og 3.

I Norge var det 3 som deltok på del 1, 2 og 3.

I Norge var det 2 som ikke deltok på rådslaget, 1 ville ikke og 1 var syk.

I Norge var det 6 som deltok på deler av rådslaget.

Kategori 1: 3 deltok på alt, 1 deltok delvis på del 1 og 2 men ikke på 3.

1 deltok ikke på del 1 og 3, men delvis på del 2.

Kategori 2: 2 deltok ikke på noe (en av dem litt pr telefon på del 2)

1 deltok på alt, 1 deltok på del 1 og 3 og delvis på 2.

1 deltok på del 1 og 2, men ikke på del 3.

Kategori 3: 2 deltok på alle 3 deler, 1 deltok på del 1 og 3, men ikke del 2.

Kategori 4: 6 deltok på alle 3 deler, 1 deltok på del 1 og 2 men ikke 3.

Bestemte du om dere skulle ha nytt rådslag?	ja	delvis	nei
Totalt	8	3	9
Danmark	8	1	0
Norge	0	2	9
Kategori 1	1	0	4
Kategori 2	1	1	3
Kategori 3	2	0	1
Kategori 4	4	2	1

Bestemte du hva som skulle stå i planen?	ja	delvis	nei
Totalt	9	5	6
Danmark	8	1	0
Norge	1	4	6
Kategori 1	1	2	2
Kategori 2	1	2	2
Kategori 3	2	0	1
Kategori 4	5	1	1

Det er en danske i kategori 1, og det er denne dansken som stort sett svarer ja på deltagelsesspørsmålene, det samme gjelder kategori 2. Med andre ord er der en informant som skiller seg ut i disse to kategoriene, det er dansken i begge to.

Det er en norsk i kategori 3 og denne har flest nei på deltagelsesspørsmålene, men i denne kategorien finner vi alt fra ja på alle ti spørsmål til litt av både ja og nei.

I kategori 4 er der fem danske som stort sett svarer ja på deltagelsesspørsmålene, og der er en norsk som svarer ja på alle disse. Der er en norsk som svarer nei på stort sett alle men allikevel er kjempefornøyd med familierådet.

5.2.8 Drøfting av ulikheter mellom de norske og danske informanter.

Denne avhandlingen har ikke hatt som intensjon å være et komparativt studie mellom Norge og Danmark. Som det kommer frem i metodekapitlet er grunnen til at både danske og norske ungdommer er informanter rett og slett for å få nok personer å intervju. Det er allikevel nødvendig å kommentere den klare tendens der er i å oppleve familierådet ulikt for de danske og de norske ungdommer.

Jeg har ikke datagrunnlag for å gå inn i en analyse av hvorfor det er så ulikt mellom Norge og Danmark. Det ville krevd ytterligere innsikt i de ulike lands lovverk og forskrifter, samt de ulike lands familierådsprosjekter og implementeringen av disse. Det ville også innebære intervjuer med saksbehandlere og prosjektarbeidere i de ulike kommuner som informantene er hentet fra. Det ville også krevd studier av oppdragelsesideologi, skoleverk og kulturelt syn på barn og medvirkning i de to landene. Imidlertid er forskjellene på informantene i denne avhandlingen så slående at det må kommenteres og drøftes mulige hypoteser rundt dette.

Den første hypotesen som kan fremsettes er at barnevernet i Norge og Danmark har ulik praksis knyttet til det å involvere barn i beslutningsprosessen. Undersøkelser av barnevernets praksis i de nordiske land dokumenterer ikke slike tendenser (Juul 2004).

Egelund og Sundell er kommet frem til samme konklusjon i sin gjennomgang av nordisk barnevernspraksis og sier følgende:

Forskningen viser, at barn og fædre ikke i tilstrækkeligt omfang involveres i børneforsorgsundersøkelsen. I denne henseende adskiller de nordiske lande sig ikke fra

andre lande. Fraværet af et børneperspektiv er bemærkelsesværdigt, fordi det ikke er overladt til den enkelte socialarbejder at definere sitt eget børneperspektiv – det er defineret i loven. Forskningen viser også, at mange børn og unge ikke forstår, hvorfor de undersøges eller anbringes (Egelund og Sundell 2001 s 225-226).

Forfatterne peker på at dette er i strid med FNs barnekonvensjon:

Det er et grundlæggende princip i FNs børnekonvention og dansk lovgivning, at barn og forældre skal deltage i og have indflydelse på børneforsorgsundersøgelser av dem.

Princippet om barns og forældres deltagelse er ikke blot juridisk og ideologisk forankret, det er også en forudsetning for, at børneforsorgsundersøgelsen kan resultere i et nuanceret og alsidigt beslutningsgrundlag (Egelund og Sundell 2001 s. 225).

Vi finner her samme argumentasjon i forhold til dansk barnevernspraksis som vi finner i nyere norske politiske dokumenter vedrørende barn og deltagelse og medbestemmelse (Barne og familiedepartementet NOU 2000:12 og Stmelding 40: 2001/2002). I begge disse dokumentene argumenteres for en senking av alderen for når barn skal bli hørt i egen sak. Således må det være rimelig å konkludere med at både norsk og dansk lovgivning bygger på FNs barnekonvensjon, noe som innebærer en rett for barn til å bli hørt. Samtidig viser forskning om barnevernet i Norge og Danmark at barnas mening i liten grad er synliggjort i dokumentene om egen sak, og at praksis i begge land synes å være at det i et mindretall av sakene snakkes med barna.

Dette gir derfor ikke et grunnlag for å si at informantene i denne avhandlingen har så ulik opplevelse av familierådet på grunn av ulik barnevernspraksis i de to land. Et spørsmål er om det har vært ulik praksis når det gjelder implementering av selve metoden familieråd. Alle informantene fra både Danmark og Norge er rekruttert gjennom nasjonale prosjekter, et i Danmark og to i Norge, med en sentral prosjektledelse. Det danske prosjektet varte over to og et halvt år og ble gjennomført fra juli 1999 til desember 2001. Et norsk prosjekt varte over to år, og ble gjennomført fra januar 2000 til desember 2001. Det andre norske prosjektet ble gjennomført i perioden 1999-2001. Således er prosjektene gjennomført i samme tidsperiode, noe som tilsier at de samme faglige strømninger er til stede i de to land under prosjektets gang.

I den grad prosjektrapportene drøfter barnets deltagelse er dette i hovedsak knyttet til barnets deltagelse i selve familierådet, og hvordan dette ble opplevd. Rapportene problematiserer ikke hvilken grad av deltagelse og medbestemmelse barnet skal ha under introduksjon, planlegging, gjennomføring og oppfølging av familierådet. Rapportene fra alle tre prosjektene berører temaet barnets deltagelse, men det går ut på å diskutere om barnet er for sårbart til å delta i selve familierådet (Einarsson 2002, Rasmussen og Hansen 2002, Løfsnes 2001 og Hyrve 2001). Rapportene fra alle tre prosjekter forutsetter at det er foreldrene som bestemmer om det skal være familieråd.

De to hypotesene som her er belyst tar utgangspunkt i spørsmål knyttet til barnevernets praksis. De forsøker å forstå ulikhetene som et resultat av ulikhet mellom egenskaper hos barnevernsarbeiderne. En annen innfallsvinkel er å forstå ulikhetene som uttrykk for egenskaper ved informantene. I denne sammenheng er det mulig å tenke seg at ungdom generelt i Danmark deltar mer i beslutninger innen skole og samfunnsliv enn det de gjør i Norge. Altså, rett og slett at danske barn oppdras i større grad til selvstendighet og medvirkning. Dette er et så omfattende tema at det ikke er mulig å analysere det i denne avhandlingen, men jeg velger å la det stå som en mulig forklaring. Hypotesen er altså at det i Danmark i større grad enn i Norge legges vekt på at barn skal delta i beslutninger knyttet til deres eget liv. De tidligere refererte undersøkelser om barnevernet i de nordiske land motsier en slik hypotese, men samtidig er forskjellene så klare i materialet i denne avhandlingen at det er belegg for en slik hypotese.

Den foregående hypotesen er på makronivå, har Danmark et annet syn på barn og medvirkning enn Norge? På mikronivå kan en spørre seg om det er slik at det er ulike egenskaper ved de danske og norske familier og ungdommer som er tilbudt familieråd som utgjør forskjellen? Igjen finner vi ikke her store forskjeller i prosjektrapportene fra de to land. Familiens problemer varierer noe i alvorlighetsgrad, men i hovedsak er det saker med en viss tyngde av problemer (Rasmussen og Hansen 2002 s. 30-31 og Einarsson 2002 s. 50). Det ene norske prosjektet går litt lenger enn det danske når det gjelder å spesifisere at det skal være saker som er så alvorlige at de grenser opp mot omsorgsovertagelse (Einarsson 2002). Dette er ikke på samme måte spesifisert i det danske prosjektet. Imidlertid er det faktisk slik at det andre norske prosjektet presiserer at familieråd skal brukes både i saker av stor og mindre alvorlighetsgrad. Her presiseres det at det også ble brukt en del forebyggende, blant annet ved at hovedfokus var avlastning for foreldre (Hyrve 2001). Totalt er familieråd tilbudt fra

forebyggende nivå til omsorgsovertagelsessaker, og det er ikke slik at det ene landet kun har en type saker og det andre enn annen type.

5.2.9 Antall deltagere.

Når det gjelder antallet deltagere er det flere av informantene som uoppfordret tar opp dette temaet. En informant mente at syv-åtte personer ville vært passe mange. Han sa dette på bakgrunn av sin erfaring med at de hadde tjue deltagere i første familieråd og fem i det andre. En annen informant, en jente på 14 år sier:

Intervjuer: Hvordan er det, hvordan synes du det var å møtes på den måten?

Informant: Jeg synes det var meget godt, men det skal ikke for mange mennesker med for så blir man helt tullet oppi hodet fordi så er det en fra en skole som sier det går ikke så godt på skolen så får man det dårlig så tenker man, ai , jeg er ikke så godt til å lese, ikke. Så er det en annen som sier det går ikke så godt og det går ikke så godt. Så det skal ikke være for mange mennesker med.

Intervjuer: Er det fordi der er for mange som sier---

Informant: Ja, det er best at det ikke er for mange fra familien med, nå kommer der en fra skolen, ikke, det var min saksbehandler som sa til meg – vil du ikke ha en fra din skole med, så sa jeg , vi kan godt prøve, en av mine lærere kan godt komme med, så ringte, la oss si sånn som nå var der åtte til sammen, ikke, hvis det hadde vært ti hadde det ikke gått så godt tror jeg. Man kan ikke konsentrere seg hvis der er for mange mennesker.

På spørsmål om hvor mange som deltok har informantene i disse intervjuene oppgitt fra fire til tjue. Imidlertid er det ti informanter som oppgir at ti til elleve personer deltok. Det er fem som sier at mellom tolv og tjue deltok og fem som sier at fire til ni deltok. Det er mulighet for en viss feilmargin her da noen nok har regnet inn de offentlige i tallet, mens andre har kun regnet de private. De antall på deltagere som informantene oppgir stemmer med andre undersøkelser som viser at gjennomsnittlig antallet deltagere i familieråd i England, Danmark og Sverige ligger mellom seks og ti fra det private nettverk (Rasmussen og Hansen 2002).

Dette med antall er et tema som ikke har vært vurdert spesifikt i faglitteraturen om familieråd. I hovedsak berøres dette bare indirekte ved at en av de fire grunnleggende hjørnesteiner er at det skal være det utvidete nettverk som samles (Andersson og Bjerkman 1999). I dette begrepet ligger at både familiemedlemmer og andre fra nettverket er aktuelle, samt at det er et

mål å få personer som ikke er aller nærmest til konflikter og problemer som skal diskuteres. Dette kan gi en forståelse av at det bør være flest mulig, men dette er ikke det som er det sentrale. Det viktige er å få inn nye perspektiver og løsningsforslag ved at nye personer kan se problemene med nye øyne og introdusere andre løsningsforslag (Andersson og Bjerkman 1999).

Informantene her mener i hovedsak at fem til til familiemedlemmer er det beste. Dette må allikevel ikke brukes til å begrense familiens ønske om å ha med flest mulig, men det kan være viktig for koordinator i sitt arbeid å ikke ha som mål å ha med flest mulig. Når informantene her berører temaet er det i den sammenheng at det kan bli for mye å konsentrere seg om for mange deltagere, og de er også inne på at det er følsomme temaer som berøres. Det kom frem i sitatet fra den 16 år gamle gutten. Med andre ord så kan det være viktig med tanke på overtredelse av urørlighetssonen at koordinator ikke presser antallet deltagere oppover, i alle fall kan det se ut som for at en del ligger en smertegrense på 7-8 deltagere fra privat nettverk. Imidlertid må det dog understrekes at det ikke er koordinators jobb å begrense antallet deltagere, familien bør invitere de som de ønsker med.

5.3 Temaanalyse.

5.3.1 ”Jeg kan meget godt like at man bestemmer når det handler om en selv” – om ungdommens opplevelse av makt eller avmakt i familierådet.

5.3.1.1 Innledning.

Et flertall av informantene er inne på temaet om at de kunne bestemme mye selv i forhold til planlegging og gjennomføring av familieråd. De er også inne på at de hadde stor grad av bestemmelse over hvilke tiltak som skulle iverksettes, og hvordan disse skulle utformes. På bakgrunn av dette er det relevant å drøfte i hvilken grad familieråd kan føre til makt eller avmakt for ungdommen, og familien de er en del av.

Som forståelse av begrepet makt legges til grunn Webers klassiske definisjon av makt som *sjansen til å få gjennomført sin vilje i en sosial relasjon, også ved motstand, uavhengig av hva denne sjansen er basert på* (Weber 1960, s.42).

En lignende definisjon finner vi i boken *Hva er makt?*, skrevet av professor Fredrik Engelstad:

Som minimum oppfatter vi "makt" som evnen til å få noe til å skje i samfunnet, altså frembringe sosial endring i liten eller stor målestokk (Engelstad 2005 s.13).

Dette er nøytrale beskrivelser av makt i den forstand at de ikke definerer makt som noe positivt eller negativt. Felleselementet ved disse definisjonene er at de viser til muligheten til å påvirke omgivelsene. I dette ligger også å påvirke eget liv og rammene for dette. Dette er et relevant utgangspunkt for å drøfte følgende: Ga familierådet mulighet for påvirkning og endring i eget liv for ungdommene?

Samfunnsliv uten makt er utenkelig. Makt finnes i alle slags sosiale relasjoner og former livet til hver enkelt samfunnsborger (Engelstad 2005 s. 7). Vi er alle avhengige av hverandre, og denne avhengigheten gir oss makt over hverandre. Spørsmålet er ikke hvordan vi unngår makten, men hvordan vi bruker den. Dette gjelder også for forholdet mellom barnevernsarbeideren og ungdommen. Som tidligere beskrevet kan ungdommen gjennom sine handlinger utfordre og problematisere barnevernsarbeiderens forsøk på å gjøre jobben sin. På den andre siden kan barnevernsarbeideren gjennom økonomiske og juridiske maktmidler påvirke ungdommens liv.

Dette innebærer også at ethvert menneske har en viss sjanse til å få gjennomført sin vilje i en sosial relasjon, graden av mulighet for dette vil imidlertid variere avhengig av posisjon, autoritet, verbalitet, viljestyrke og en rekke andre faktorer. Formelt sett er barn under myndighetsalder underlagt andres bestemmelse, først og fremst foreldrene. Dette gjør at det kan problematiseres om barn i det hele tatt har noen sjanse rent formelt til å få sin vilje gjennom. Der finnes alltid voksne som kan si at dette får du ikke lov til. I det daglige kan dette være foreldre, i en barnevernssak kan det være barnevernet, og i en tvangssak om plassering kan det være fylkesnemda. Barn er gitt partsrettigheter og uttalelsesrett avhengig av alder, men selvbestemmelse har de ikke før de er fylt 18 år (dette gjelder både i Norge og Danmark). Dog må det presiseres at selv for myndige personer finnes det lovverk og sanksjonsmuligheter i samfunnet som gjør at ingen har total selvbestemmelse. Imidlertid er det et klart skille ved fylte 18 år når det gjelder formell myndighet til å ta avgjørelser i forhold til sitt eget dagligliv.

Dette innebærer at når det skal vurderes om ungdom har makt, må denne eventuelle makt være bevilget dem fra voksne. Premissene for muligheten til å få gjennomført sin vilje rår

ikke barna over selv. Det er de voksne som legger premissene. Lovverket og statlige føringer legger rammene for hvordan barnevernet skal utøve sin virksomhet. I den tidligere gjennomgang av barnevernets historie er det pekt på at siste offentlige utredning om barnevernet la vekt på en økt fokus på maktaspektet i barnevernet i den forstand at det i fremtiden skulle være et mål å utøve en såkalt myndiggjørende praksis (Barne og familiedepartementet NOU 2000:12). Dette innebærer økt mulighet for klienten selv til å ha innflytelse over egen sak.

5.3.1.2 Ungdommens opplevelse av makt i familierådet.

I Norge er innføring av familieråd en del av denne fokusforskyvningen. Undersøkelser både i Norge og utlandet slår fast at familieråd i større grad enn tradisjonelt barnevernsarbeid sikrer barna en fysisk tilstedeværelse når beslutninger fattes (Einarsson 2002, Andersson og Bjerkman 1999 og Sinclair 1998). Imidlertid er det ikke noen automatisk sammenheng mellom tilstedeværelse og reell innflytelse, for om innflytelse skal finne sted må barnet få mulighet for deltagelse og påvirkning i beslutningsprosessen. Fysisk tilstedeværelse gir mulighet for dette, men ingen garanti. På samme måte er det ikke slik at fysisk fravær automatisk utelukker en fra påvirkning. Oppfatninger kan også formidles via skriftlig innlegg eller en form for talsperson.

Hvordan opplevde så de tjue informantene i denne undersøkelsen sjansen til å få gjennomført sin vilje overfor barnevernsarbeider, foreldre, og nettverk for øvrig? Det må her understrekes at det er ungdommens opplevelse av makt som her drøftes, det er ikke foretatt intervjuer av saksbehandlere eller foreldre som eventuelt kunne ha gitt et annet inntrykk. I mine intervjuer og analyse er makt i beslutningsprosessen knyttet til innflytelse i forberedelsen av familierådet, samt gjennomføringen av de tre deler i familierådet.

I intervjuguiden hadde jeg et spørsmål om hvorvidt ungdommene var med å bestemme at det skulle være familieråd, og et spørsmål om de var med å bestemme hvem som skulle være med. Blant de tjue var det fire som krysset av på nei for det første spørsmålet og ja eller delvis på det andre. Den andre gruppa var de som mente at de både var med å bestemme at det skulle være familieråd og hvem som skulle delta. Det var elleve som krysset av for ja/delvis på begge spørsmålene. Det var fem som krysset av for nei på begge spørsmålene, de var ikke med på å bestemme at det skulle være familieråd, ei heller med på å bestemme hvem som

skulle delta. Det var ingen som var med å bestemme at det skulle være familieråd uten å være med å bestemme hvem som skulle være med.

En hovedkonklusjon her er altså at hvis ungdommen selv er med på å bestemme at det skal være familieråd, er de også med på å legge premissene for selve familierådet i form av å være med å bestemme hvem som skal med. Det kan også se ut som at dersom de ikke er med på å ta stilling til om det skal være familieråd er det en stor mulighet for at de heller ikke trekkes inn i, eller involverer seg i, det å bestemme hvem som skal med.

5.3.1.3 Familieråd – makten til å definere barnets beste utjevnes.

Det er saksbehandler i barnevernet som spør om familien vil ha familieråd, med andre ord er det barnevernet som har styringen med om barnet er med å ta stilling til om det skal være familieråd. Den andre part i dette er foreldrene. En mulig fremgangsmåte er å først spørre foreldrene, og diskutere med dem om barnet skal være med å avgjøre om det skal avholdes familieråd. Da er vi tilbake til poenget om at makt til å bestemme vil for barnet være innvilget dem av voksne. De informantene som ikke opplever å ha vært med å bestemme om det skal være familieråd oppgir enten at dette var noe barnevernet bestemte, eller at dette var noe foreldrene og barnevernet bestemte. Her er vi ved noe av hoveddilemmaet med bruk av familieråd sett i et maktperspektiv. Det er fortsatt barnevernet som definerer hvem som skal få tilbud om familieråd, og det er ikke gitt at ungdommen i det hele tatt involveres i denne beslutningen. Dette ble drøftet tidligere i avhandlingen, men nevnes her fordi det direkte berører muligheten for maktforskyvning og begrensninger knyttet til dette.

Det er en betydelig utfordring for barnevernsarbeiderne at det å gå inn i en myndiggjørende metodikk forutsetter at å gi slipp på noe av sin faglige autonomi. I barnevernsarbeidet har barnevernsarbeideren hatt stor grad av definisjonsmakten når det gjelder å definere hva som er barnets beste. Begrepet barnets beste er imidlertid ikke utelukkende et deskriptivt og objektivt fenomen. Dion Sommer peker på dette når han nettopp tar opp problemet med at den vestlige verden har forsøkt å utvikle en allmenn barnepsykologi gjennom utviklingspsykologien. Han peker på at det er våre verdier som er styrende for hva vi legger i barnets beste, og ikke objektive vitenskapelige kriterier (Sommer 2003). På bakgrunn av dette blir spørsmålet om barnevernsarbeiderens valg er å styre handlingene etter egne verdier for god barneoppdragelse, eller velger å se det som en sentral verdi at også foreldrenes, barnets og omgivelsenes definisjon av god barndom er viktig. Spørsmålet blir: Hva er den

moralsk riktige handling når barnets beste skal defineres – å definere det ut fra egne verdier eller familiens verdier, eller en kombinasjon av dette?

En slik måte å se klientens og saksbehandlers posisjon på kan stå i motsetning til selve grunnlaget barnevernet bygger på. Barnevernet er bygd opp innen velferdsstaten som del av et byråkratisk system, der ulike eksperter er gitt ulike oppgaver. (Tveiten 1996). Barnevernet er en slik ekspertgruppe som gjennom lovverk er gitt ansvar for å sikre barns oppvekstsituasjon, og verne mot overgrep og omsorgssvikt. Barnevernssarbeideren er også gitt konkret makt til å utøve dette, blant annet gjennom mulighet for tvangsbruk både i gjennomføring av undersøkelse og iverksetting av tiltak. Dette innebærer formell makt til å definere både barns og foreldres situasjon. Familieråd handler om å arbeide med virkelighetsforståelse gjennom forhandlinger, for å definere situasjonen sammen. Dette betyr at klienten må inkluderes i definisjonsprosessene. Da kan en ikke argumentere med at «klienten ikke har innsikt i egne problemer,» både barnets og foreldrenes definisjon av virkeligheten blir en del av sannheten. Modellen forutsetter en ny rolle for barnevernssarbeidere, fra å være ekspert til å stille sine kunnskaper til disposisjon.

Som nevnt tidligere påpeker Løgstrup det umulige i at mennesket er fullstendig autonomt (Løgstrup 1956). Fullstendig frihet og uavhengighet er en umulighet i et samfunn bestående av mennesker og teknologi. Mennesket er ikke dependent eller independent, men lever i interdependency – gjensidig avhengighet - med hverandre. Påvirkningen går ikke bare den ene veien, begge parter i et forhold danner grunnlaget for den andres selvoppfatning og muligheter. En slik forståelse rokker ved de tradisjonelle rollene som ekspert og klient, eller for den saks skyld subjekt og objekt.

I midlertid vil et slikt forhold til klienten utfordre kunnskapssynet i barnevernet. Universielle teorier vil svekkes, og konteksten til barnet og foreldrene vil bli styrket som premissleverandør for beslutninger. Det er dette som også kommer frem i gjennomgangen av barnevernets historie i Norge og internasjonalt. Vektlegging på foreldrenes perspektiv, nettverkets perspektiv, og barnas perspektiv, har fått økende oppslutning gjennom økt bruk av nettverksmodeller og økte rettigheter for barn og foreldre når det gjelder medvirkning.

5.3.1.4 Familieråd og Arnsteins "ladder of participation".

Ved innføring av "Lov om barneverntjenester" i 1992 ble det tatt et første skritt mot å gi barnet og dets foreldre mer myndighet i saksbehandlingen. Innføring av større grad av

partsrettigheter for foreldre og barn, samt innføring av fylkesnemd, svekket barnevernets prosessuelle fortrinn knyttet til å legge premissene for avgjørelser i tvangssaker. Også innføring av familieråd er knyttet til et ønske om omfordeling av makt mellom barnevernet og klientene. På denne måten kan det sies at den nyeste barnevernloven, og utviklingen av barnevernet i perioden 1992-2005, i seg selv har ført til større grad av medvirkning fra foreldre og barn. Barnets stilling er blitt ytterligere styrket gjennom senking av alder for at barna skal høres i sin egen sak.

I teorikapitlet ble Arnsteins "ladder of participation" beskrevet. Dette er et anvendelig analyseredskap for å se på muligheten for medvirkning og maktforskyvning gjennom bruk av familieråd. En vurdering av de tjue informantene kan få frem hvilke nivå av makt ungdommene opplever å ha. I forhold til beslutningen om å holde familieråd er det altså elleve ungdommer som opplever at dersom de hadde sagt nei til familieråd, så hadde dette ikke blitt. De opplever medbestemmelse om beslutningsprosessen i egen sak, imidlertid er det tvilsomt at det kan sies at dette er full kontroll, da de ikke nødvendigvis har makt over hva som er alternative beslutningsformer. Likevel opplever disse ungdommene å være på det som kan sammenlignes med det høyeste eller nest høyeste trinn i deltagingsstigen. Imidlertid må dette også vurderes i lys av den rammen som samarbeidet allerede er styrt av. Blant annet opplever mange ungdommer kontakten med barnevernet som påtvunget i utgangspunktet. Dette til tross er det belegg for å hevde at informantene opplever høy grad av medvirkning i henhold til familierådet. Ni ungdommer opplever ikke å være med å bestemme om det skal avholdes familieråd.

Et gjennomgående trekk er at selv om elleve av ungdommene oppfatter at de kunne sagt nei til familieråd, og da hadde det ikke blitt, så opplever de at beslutningen om å si ja til familieråd er tatt i samråd med foreldrene, spesielt moren. Dette skyldes gjerne at mange bor hos moren, mens faren bor et annet sted. Denne opplevelsen av vetorett, samtidig som avgjørelsen er tatt sammen med en voksenperson, kan illustreres av dette utsagnet fra ei 16 år gammel jente:

Intervjuer: Hvem var det som bestemte at dere skulle ha familierådslagning?

Informant: Det var min saksbehandler der kom opp med ideen, og så sa meg og min mor etter å ha snakket litt frem og tilbake om det hjemme, og så ble vi enige om, ja hvorfor ikke fordi det kunne være like godt, vi synes det var en god ide at det var familiemedlemmene selv som

bestemte, i hvert fall størstedelen av det, i stedet for at en fra kommunen skulle si at jammen du skal på børnehjem eller, og det ville jeg jo ikke – hva -.

Intervjuer: Så du kunne sagt nei til å ha familierådslagning?

Informant: Ja det kunne jeg.

Intervjuer: Og da hadde det ikke blitt?

Informant: Nei.

Intervjuer: Hvem bestemte hvem som skulle være med?

Informant: Det gjorde vi selv, det gjorde meg og min mor selv.

Denne ungdommen opplever altså å bestemme over beslutningen om det skal være familieråd. Likevel bærer beslutningsprosessen mer preg av partnerskap mellom foreldre, spesielt mor, og ungdom. Dette er et sentralt poeng. Om ungdommen hadde svart ja eller nei helt uavhengig av sine foreldre, kunne dette vært en måte å sette ungdommen over sine foreldre i grad av kontroll. Dette ville ha ført en annen tematikk inn i familierådet, nemlig om familieråd fratar foreldres mulighet for å være autoritet. Det er ikke en slik type kontroll som ungdommene formidler om det å bestemme over om de skal ha familieråd.

Imidlertid så er det også ni i materialet som ikke opplever å ha hatt innflytelse på beslutningen. Det typiske for dem er at det er foreldrene og barnevernet som har bestemt. Dette sitatet fra en 17 år gammel gutt kan illustrere denne gruppen:

Intervjuer: Så din mor var den som sa ja til det?

Informant: Jeg vet egentlig ikke, for jeg vet bare at jeg var på et sånt møte. Jeg fikk bare beskjed om at vi skulle ha et sånt møte, ikke noe annet. Jeg visste ikke hva det var heller, jeg visste bare at vi skulle være der for å ordne ting. Jeg fikk vel vite det en dag eller to i forveien, jeg vet ikke jeg.

Intervjuer: Men det ble i alle fall ikke sånn som du ønska deg, resultatet?

Informant: Nei det var jo egentlig ikke, føler jo at det var de som bestemte hvordan det skulle være. Uansett hva vi diskuterte så hørte alle der på hva mor mi sa for det meste. Og hvis det er flere folk som mener noe, og det er kanskje bare en eller to som ikke mener det, så er det jo størsteparten som bestemmer.

Dette aktualiserer temaet barneperspektiv. Så lenge det styrende begrep i barnevernet er barnets beste, er de voksne som skal ta avgjørelser tvunget til å se barnets situasjon i et barneperspektiv. Det er kommentarer i intervjuene blant ungdommene om at de hører bare på pappa eller hørte bare på mamma. Sitatet fra 17 åringen over peker jo også på et annet element i familierådet, nemlig forskjellen i antall voksne deltagere og antallet barn/ungdommer. Det henvises både til barnevernet generelt, og til familierådet, når ungdommene hevder at det var de voksne som ble hørt på. Dette gir grunnlag for en antagelse om at både barnevern, foreldre og familierådsmedlemmer kan ha et barneperspektiv hvor det legges mest vekt på de voksnes fortolkning av barnas situasjon. Er dette så et gjenkjennelig fenomen fra barnevernsarbeid generelt i de nordiske land?

5.3.1.5 Barnevernsbarn i norden – blir de hørt i egen sak?

Jeg har påpekt at av de tjue informantene i denne avhandlingen var det elleve som opplevde at de i stor grad ble hørt, mens ni opplevde at de i liten grad ble lyttet til i planlegging og gjennomføring av familieråd. I forskning i norden om barn og ungdoms deltagelse i egen barnevernssak kommer det også frem informasjon som tilsier at det er høyst varierende om barna blir hørt i egen sak. Her presenteres et knippe undersøkelser som bekrefter dette:

- Havnen, Christiansen og Havik fant i sin undersøkelse i fire bydeler i Bergen at barnet var involvert i 30 av 90 undersøkelsessaker. I kun to saker hadde barnevernet snakket med barnet alene. (Havnen m.fl. 1998).
- Ved gjennomgang av 245 midlertidige tvangsvedtak i 1997 bekreftes denne mangelen på registrering av barnas mening. For barn i alderen 0-6 år var det i 92,4 % av tilfellene ingen opplysninger som antyder at barnet har fått si sin mening i saken. I aldersgruppen 7-11 år er ingenting opplyst om barnets mening i 65,4 % av tilfellene. I aldersgruppen 12-14 år har 50,9 % fått sin mening registrert. I aldersgruppen 15-18 år har 53 % fått registrert sin mening (Oppedal 1997).
- Egelund (1997) fant i sin studie av 35 familier i to danske kommuner at saksbehandleren ikke kjente 2/3 av barna, eller hun kjendte dem på en overfladisk måte.
- Hestbæk (1997) fant at sosialarbeideren eller en annen profesjonell hadde snakket med barnet minst en gang i 62 % av sakene før barnet ble flyttet. I 38 % av sakene var det ingen som hadde snakket med barnet.

- Ebsen (2001) fant i sin undersøkelse av barnevernsarbeidet i fire danske kommuner at saksbehandlerne i det siste året før studiet fant sted, kun hadde snakket med 25 % av barna.
- Egelund og Sundell (2001) har foretatt en gjennomgang av nordiske, britiske og amerikanske forskningsrapporter om barnevernsarbeideres praksis i barnevernsundersøkelser. De konkluderer med at svenske undersøkelser viser samme tendens, og at barn og foreldre sjelden gis mulighet til å påvirke prosessen i en barnevernsundersøkelse eller fremsette forslag om beslutning.
- Sundell og Humlesjø (1997) gjennomførte en undersøkelse i 2 distrikter i Stockholm. De fant en økning i barnets deltagelse da 23 % av barna var involvert i undersøkelsen i sin egen barnevernssak i 1990, mens 53 % var involvert i 1996.

Undersøkelsene gir et bilde av at det i nordisk barnevernsarbeid fortsatt er en stor andel av barna som ikke blir spurt om sin mening i egen sak. Om de blir hørt, så synliggjøres dette ikke i dokumentene. I hovedsak ser det ut som om andelen barn som er registrert som informant i dokumentene ligger på rundt 50 %. Det er allikevel viktig å skille mellom det at de ikke er blitt hørt og det at det ikke er blitt tatt hensyn til hva de sa. Alle 20 informantene i min undersøkelse er blitt hørt i den forstand at 18 deltok i familierådet, og de to som ikke deltok i selve familierådet tok del i forberedelsen. Imidlertid er ikke fysisk tilstedeværelse synonymt med å ha stor innflytelse. Det er dette to av informantene viser til når de sier at ”de hører bare på pappa”, eller ”de hører bare på mamma”. Eller som informanten som sier at ”når en ungdom snakket var det som om tre snakket, når en voksen snakket var det som om fem snakket”.

Norsk faglitteratur omtaler i hovedsak barnas deltagelse i barnevernssaker på to områder. Det er om barna involveres, og hvordan barn opplever sin kontakt med barnevernet.

Befringutvalget oppsummerer sine kartlegginger om dette på følgende måte:

Samlet sett gir faglitteraturen noe motstridende bilder av i hvilken grad barnevernet "snakker med barn"(Barne og familiedepartementet NOU 2000:12 s. 117).

Denne konklusjonen bygger på flere undersøkelser, der fire undersøkelser konkluderer med at barn i liten grad blir involvert,(Clausen og Tiller 1997, Christiansen m.fl1998, Oppedal 1997 og Lichtwarck og Clifford, 1996), og en undersøkelse konkluderer med at barn i 77 % av sakene ble snakket med (Næss m.fl1998). Forskning fra England gir også samme usikre

konklusjon. I en undersøkelse ble det snakket med barna i 27 % av sakene (Bell 1999), i en annen undersøkelse ble 60 % av barna involvert (Thoburn m.fl. 1995).

Når det gjelder hvordan barna opplever sin deltagelse i beslutningsprosessen i barnevernssaker har jeg tidligere vist til undersøkelser utført av Koch og Koch (1995), Walløe (1998), Sandbæk (1999) og Eide (2001:1). Her følger en mer utfyllende beskrivelse av hovedfunnene i disse undersøkelsene.

Koch og Koch har gjennomført samtaler med 28 barn som over kortere eller lengre tid har vært under omsorg av barnevernet. Barna var over 16 år på det tidspunkt de ble intervjuet. Forfatterne ønsket at de skulle fortelle sin livshistorie, og de ville ikke belaste yngre barn med å gå gjennom dette. Denne undersøkelsen har ikke et spesifikt fokus på barnets deltagelse, men omhandler barnas liv i et mye større perspektiv. Imidlertid så kommer flere av barna inn på mangel på informasjon. Her følger noen utdrag fra noen av informantene til Koch og Koch, som indikerer at det kan være vanskelig for barn å ikke bli tilstrekkelig snakket med: *Nei ..... det var ingen som sa hvor lenge jeg skulle være der. Først trodde jeg det bare skulle være ei uke, så tenkte jeg kanskje litt mer, et år eller noe sånt. Så ble det tre. Skulle ønske noen hadde fortalt meg hva jeg skulle til - og for hvor lenge* (Koch og Koch 1995, s.162). (Sagt av 17 år gammel jente om da hun ble fosterhjemsplassert som niåring).

Det var helt tilfeldig. Jeg tror jeg var sånn omtrent 11 da jeg fant ut at dem fikk betalt for meg. Da hadde jeg bodd der i to år, og trudde dem var glad i meg. Ingen hadde sagt noe om at dem fikk penger for å ha meg. Det var noe som gikk i stykker da (Koch og Koch 1995, s.158). (Sagt av 18 år gammel jente om det å være i fosterhjem).

Jeg hadde ikke noen oppfatning om at jeg var barnevernbarn før i voksen alder. Da forsto jeg at det var det jeg hadde vært. Jeg ble aldri tatt med på råd. De voksne brukte aldri ordet barnevern eller fosterhjem så jeg hørte det. I grunnen er det ikke så rart at jeg ikke kunne innrømme det sjøl heller siden de voksne ikke gjorde det. Men det gjorde noe med meg å fortrenge min status som barnevernsbarn. Jeg tok på meg skylda for det som hadde hendt. Både skilsmisse og sjukdom i familien ble mitt ansvar (Koch og Koch 1995, s. 143). (Sagt av Per om det å vite om at en er barnevernbarn).

Det er ikke mulig å trekke noen entydig konklusjon på hvordan barna i denne undersøkelsen opplevde sine samtaler med barnevernet, men sitatene indikerer en undervurdering fra barnevernets side når det gjelder barnets behov for å få et realistisk bilde av sin situasjon.

I forskningsprosjektet "Barn som klienter" ble både foreldre og barn mellom 11 og 14 år intervjuet om sin kontakt med barneverntjenesten, pedagogisk psykologisk tjeneste og barne og ungdomspsykiatrisk poliklinikk i Asker kommune (Sandbæk 1999). Et sentralt poeng for barna var at ikke avtalene med hjelpeapparatet skulle kollidere med andre viktige avtaler. Det skulle heller ikke skille dem ut fra andre barn. Valget av tidspunkt var derfor et vanskelig spørsmål. Dette ble særlig vanskeliggjort fordi det sjelden ble spurt etter deres mening på disse områdene.

Intervjuene viste ellers at mange av barna hadde fått lite informasjon om hvorfor de var i kontakt med hjelpeapparatet, og at de derfor hadde problemer med å vurdere virkningene av tiltakene. Hvordan barna vurderte tiltakene, varierte i stor grad med deres personlige forhold til egne kontaktpersoner i hjelpeapparatet.

Inger Walløe har intervjuet 25 barn over 18 år om deres erfaring med barnevernet. Barna ble intervjuet på et tidspunkt da det var minimum tre år siden de hadde avsluttet sin kontakt med barnevernet. Hennes utgangspunkt var å få mer kunnskap om hvordan barnevernet virker. Hun valgte å forstå barnas rolle både i et brukerperspektiv der barnas medvirkning var sentralt og et klientperspektiv der beskyttelse og vern stod i fokus (Walløe 1998).

Informantene legger vekt på det positive i å motta økonomisk støtte til aktiviteter og ting de hadde behov for. En kritikk som reises er mangel på informasjon om materielle goder de kunne ha søkt om. Lang saksbehandlingstid er også noe som kritiseres. Når det gjelder kontakten mellom hjelper og barnet understrekes betydningen av å bli hørt på og bli forstått. Det blir også understreket som viktig at dette fører til handling og formidling til andre hjelpere som støttekontakter, besøkshjem, fosterhjem og lignende. I forhold til disse hjelperne har den personlige relasjonen vært av stor viktighet. Å bli tatt med, å føle seg velkommen og ivaretatt, og å oppleve noe hyggelig sammen, er positive kjennetegn ved kontakten. Det må være belegg for å si at Walløes undersøkelse understreker betydningen av en relasjon mellom barnevernsarbeider og barn, da spesielt med sikte på å kartlegge behov og

yte treffende tiltak. Det kan se ut som informantene ønsker medvirkning i forhold til valg av tiltak og oppfølging av tiltak.

Solveig Botnen Eide har intervjuet ni jenter og to gutter mellom 16 og 21 år om deres kontakt med barnevernet. Hennes fokus har vært den relasjonelle delen av kontakten, og det er formulert i følgende problemstilling: *Hvordan opplever barnevernets barn at barnevernet ser på dem?* Hun mener det fremstår fire sentrale temaer gjennom sitt materiale (Eide 2001:1). De fire temaene er sak eller person, troverdig eller ikke troverdig, uten urørlighetssone, selvbestemmelse-medbestemmer-bestemt over.

Hun var ei papirrotte, jeg en sak og et nummer (Eide 2001:1 s. 205).

Dette utsagnet fra en informant reflekterer den negative siden av dette forholdet der barnet opplever seg som en sak, andre informanter brukte uttrykket ting og pakkepost. Informantene satte dette i motsetning til å være engasjert. Eide konkluderer ikke med at saklighet ikke er mulig, men at det er viktig for barnet at dette er kombinert med engasjement og interesse for barnet.

Når det gjelder troverdighet peker Eide på at hennes intervjuer tilsier at forholdet blir dårlig når barnet oppfatter at saksbehandler ikke ser på henne som troverdig. Den andre fallgruben er å gjøre barnet ansvarlig for sin situasjon og de beslutninger som fattes. Dette handler også om temaet selvbestemmelse, der Eides materiale indikerer at barnet ikke ønsker å bestemme selv over de beslutninger som fattes, men ønsker å være med å drøfte seg frem til beslutninger som barnevernet så tar ansvaret for. Konklusjonen til Eide er at vi skal vise barnet tillit, men ikke stole på barnets vurderinger slik at det blir en blind tro på barnets oppfatning av situasjonen.

Barna i dette materialet peker på overtredelse av urørlighetssonen, som i enkelte tilfeller kan forstås som en krenkelse av barnets privatliv. Det kan dreie seg om å måtte utlevere seg til stadig nye kuratorer. Det å åpne seg og få forventninger om hjelp, for så å oppleve at kuratoren forsvinner og en ny dukker opp. Det var også vanskelig at barnevernet hadde en slik total kontroll og tilgang til barnets private sfære, eksempelvis at ansatte ved en institusjon kunne brase inn på rommet uten å banke på.

Både Eides og Walløes undersøkelse gir argumenter for at barn setter pris på å bli hørt og være med å fatte beslutninger. Også Sandbæk sin undersøkelse indikerer at barna legger vekt på den personlige kontakten med hjelperen. Koch og Koch sin undersøkelse gir indikasjoner på viktigheten av å bli informert underveis i saksbehandlingen. Totalt sett kan det se ut som barn ønsker en personlig relasjon til saksbehandler der både det å få informasjon og det å medvirke til beslutninger er viktige sider ved kontakten.

Imidlertid så problematiseres (spesielt i undersøkelsen til Eide) hvorvidt medvirkning kan gå på bekostning av barnets behov for beskyttelse. Dette er også et tema som finnes i Befringutvalgets rapport (Barne og familiedepartementet, NOU 2000:12). Hvor skal grensene for barnets medvirkning settes og hvem skal sette dem? Når kan det være skadelig for et barn og delta i beslutningsprosessen? Et motspørsmål som her kan stilles er: Hva er det fare for at barn skal få vite ved å delta som de ikke allerede vet? De undersøkelser som her er referert viser et ønske fra barna om å bli informert, samt delta som premissleverandører i egen sak.

5.3.1.6 Hvordan blir ungdommen involvert i familierådet.

18 av de 20 informantene deltok i familierådet, og var således til stede når beslutningen ble fattet. Imidlertid er det ni av informantene som ikke opplevde å bli hørt. De gir en beskrivelse av mangel på informasjon og mangel på å bli tatt hensyn til når beslutningen fattes. Dette kan tolkes dit hen at selv om familieråd har barnets deltagelse som en sentral faktor, er praksis fortsatt preget av et barnevern som tradisjonelt ikke har hatt fokus på å ta barnets perspektiv med i vurderingen om beslutninger. Dette bekrefter igjen det informantene i de refererte norske undersøkelsene peker på, nemlig at forholdet til barnevernet er personavhengig.

Sammenhengen mellom en god opplevelse av familierådet og tilfredshet med saksbehandler finner vi også igjen i mitt materiale. Her er det eksemplifisert ved to informanter, som opplevde familierådet svært positivt, der de beskriver sin kontakt med barneverntjenesten generelt på følgende måte:

Gutt 18 år.

Intervjuer: Hva gjør en god saksbehandler da?

Informant: Kom her, sett deg ned, la oss snakke om det, for jeg kom sånn her og sa fuck alt er gått galt igjen og så gråt jeg og, det var det NN gjorde, hun sa sett deg her og så tar vi en kopp kaffe og la oss snakke om det her, jeg står i gjeld til henne for evig og alltid. For hun har hjulpet meg meget, riktig meget. En saksbehandler, hvis man ikke har noen familie så er

en saksbehandler det beste man kan ha. Ikke en psykolog, ikke en psykiater, men en saksbehandler. Fordi hun har arbeidet for å forstå, lytte, og så sette tingene sammen. Det er det beste hun kan. Men hvis du skal ha et bilde med hjem til Norge av en god saksbehandler så skal du intervjuer NN hvis hun har tid, hun er en meget travel kvinne og har riktig mange saker lissom meg, men hun har nok alltid en time eller to.

Jente 16 år.

Intervjuer: Da har du opplevd både samtaler med saksbehandler uten familierådslagning og med familierådslagning. Kan du si noe om hva som var best for deg?

Informant: Jeg synes ikke riktig jeg kan si at noe var best i den forstand. Men jeg tror også det er fordi jeg har et godt forhold til min saksbehandler. Jeg er glad for henne. Jeg føler at hun hjelper meg. Jeg føler ikke at hun har det arbeidet som, jeg føler hun har lyst, ikke bare at hun skal. Jeg føler lissom at hun gir energi til de barnene hun arbeider med. Jeg har hatt noen saksbehandlere før, men jeg har aldri sett dem, ikke.

Det ser altså ut til at ungdommene som er fornøyd med sin deltagelse i familierådet allerede har et positivt forhold til sin saksbehandler å bygge på. Dette bygger dog på ungdommenes uttalelser så vi vet ikke hvordan saksbehandlere eller foreldre vurderer dette. Det er saksbehandler som spør om familiene vil ha familieråd, så det er de som bestemmer når ungdommen blir involvert. Alternativet er at koordinator involverer ungdommen når nettverkskart skal tegnes. Blant de ungdommene som ikke er så tilfreds med sin deltagelse i familierådet er det et gjennomgående trekk at de ikke kom inn i prosessen før koordinatoren startet sitt arbeid. Før dette var det foreldrene og barnevernet som avtalte. Det kan altså se ut som at det er slik at der saksbehandler og ungdom har en god relasjon før familierådet forsterkes denne av familierådet, mens der relasjonen ikke er tilstede vil et familieråd sjelden sørge for at denne bedres.

Dette fører videre til det som kan se ut til å være et grunnleggende trekk ved informantenes opplevelse av familierådet: De som opplevde å være med å bestemme om det skulle være familieråd, erfarte også hele familierådet annerledes enn de som ikke var med å ta stilling til dette fra begynnelsen av. Det samme gjelder hvilke synlige endringer familierådet medførte. De tilskrev ikke denne endring familierådet alene, men så familierådet som en del av det som hadde skapt endring. Den samme tilfredshet og endringseffekt ser ikke ut til å være tilstede bare ved at de bestemte hvem som skulle delta i familierådet. Det er samtidig viktig å

understreke at ikke alle elleve som opplevde å bestemme at det skulle være familieråd er fornøyd med alt, samtidig er det ikke slik at de ni som ikke fikk bestemme dette er misfornøyd med alt. To representanter fra de som var med å bestemme at det skulle være familieråd gir følgende beskrivelse av familierådet og tiden etterpå:

Gutt 15 år.

Intervjuer: Diskuterte dere det med hasj i selve familierådslagningen?

Informant: Altså jeg diskuterte ikke med ham, da sa jeg det fra min synsvinkel. Jeg sa selvfølgelig skal det bli færre ganger, det skal bare ikke være på samme nivå som det er nå. Familierådslagningen sa jeg skulle stoppe helt, men det ville ikke jeg ennu. Men så klart skal der være en konsekvens. Jeg mente at det var mine venner og det var ikke så lett å ut å finne ny vennekrets.

Intervjuer: Betyr det at møte ble enige om at du skulle redusere men ikke stoppe?

Informant: Ja redusere og så stoppe til sist.

Intervjuer: Er det det du er midt inne i nå da?

Informant: Jeg har ikke røyket på litt over en måned nå.

Intervjuer: Så du har egentlig stoppa?

Informant: Faktisk ja, men det var fordi det skjedde så mange andre positive ting og så tenkte jeg nå skal jeg også faen meg vise at jeg kan.

Jente 16 år.

Intervjuer: Hva er det som er skjedd siden du er den du er i dag?

Informant: Jeg vet ikke, jeg vet ikke riktig konkret hva det er. Jeg tror det er lissom noe med den utvikling som ble satt i gang. Jeg tror at det der satte det hele i gang det var et lite skubb fra familie og venner. Jeg satt fast i et eller annet, jeg kom kjørende sånn her, altså mitt liv er som en kjøretur ikke sant, så satt jeg fast i en sten eller et eller annet, ikke, så skulle jeg bare ha et lite skubb så kom jeg automatisk videre, ikke, det var bare som om det var det lille skubb som skulle til og så kjører jeg selv igjen.

Intervjuer: Var det selve familierådslagningen som var det skubbet, eller var det andre ting også?

Informant: Familierådslagningen har nok vært en del av det ja, men jeg er utrolig glad for det som min mor har gjort. Når jeg kikker tilbake på de ting, kan jeg jo godt si, jammen hun gjorde det i sin beste mening, hva skulle hun gjøre annerledes. Jeg kan riktig se, uh hva har jeg vel vert dum, jeg kan selv se at jeg har gjort noen feil, det synes jeg er viktig at man selv kan se sine feil. Det kunne jeg ikke på det tidspunkt. Alt var de andres feil, ikke meg.

Det kan se ut som at opplevelse av medbestemmelse gir en annen aktivitet fra ungdommene i gjennomføring av familierådet enn det å bli informert om at det skal være familieråd. Ikke bare tar de mer del i gjennomføringen, men uttalelsene tyder også på at de tar ansvar for selv å gjennomføre endringer i eget liv.

5.3.1.7 Familieråd – barnet som sosial aktør.

Jeg har i introduksjonskapitlet vist til Dion Sommer. Han beskriver utviklingen i synet på barnet fra å betrakte det som et objekt til å betrakte det som et subjekt. Dette kan defineres på følgende måte: Et subjekt er en person som definerer seg selv, mens et objekt er en person som er definert av andre (Leer-Salvesen m.fl. 2001). Barnevernsarbeideren har tradisjonelt hatt en sterk posisjon til å definere barnets omsorgssituasjon, noe som også har gitt stor innflytelse på valg av tiltak. I familieråd beholder barnevernsarbeideren en god del av definisjonsmakten gjennom sin formulering av spørsmål. Men hva som skal gjøres, det å definere tiltak, overlates i stor grad til familien, barnet og foreldrene.

I hvilken grad gir de 20 intervjuene grunnlag for å vurdere ungdommens situasjon som objekt eller subjekt, og i hvilken grad fremtrer det ”relativt kompetente barn” som Sommer omtaler? Det mønsteret som fremkommer gjennom intervjuene er at dersom ungdommen gis en subjektstatus når beslutningsform skal velges, så tar de også en mer aktiv posisjon under den videre beslutningsprosessen. I forhold til disse familierådene ser det også ut som ungdommen tar en mer aktiv rolle i endringsprosessen også etter at beslutningen er fattet. Ut fra disse intervjuene får vi en beskrivelse av ”det kompetente barnet” som selv tar del i å forme sin endring.

På den andre siden finner vi de ni som ble bragt inn i familierådet på et senere tidspunkt, enten ved å være med å bestemme hvem som skulle delta, eller ved å være tilstede i selve familierådet. Disse har kun vært på informasjonsnivået i Arnsteins deltagingsstige når det gjelder at de skulle ha familieråd, men trekkes inn på partnerskapsnivå og forhandlingsnivå i

selve familierådet. Imidlertid ser vi at de ikke heller her opplever å bli gitt subjektstatus på samme måte som den andre hovedgruppen som opplevde at de hadde full kontroll helt fra initiativet om familieråd ble tatt. Disse ungdommene opplever seg slik sett i større grad som definert av andre ved at de ikke opplever at deres oppfatning blir tilstrekkelig vektlagt. Det kan se ut som disse ungdommene i større grad opplever seg forsøkt sosialisert enn selv å være en viktig aktør. Eksempelet som følger kan illustrere dette:

Gutt 17 år.

Intervjuer: Du forklarte noe om at dere skulle møtes i en bakke, har du hatt samvær med med far din på vanlig måte for eksempel annenhver helg?

Informant: Det var vel maks en gang i uka noen timer, jeg husker ikke helt, det holdt i alle fall ikke ut lenge. Det tok ikke lang tid, en måned eller noe sånt så var det ikke mer av det. Men skulle jeg bestemme selv så ville jeg jo egentlig ha vært der mer. Det er feil at de skal bestemme, for de har bestemt om jeg har lyst til å være mer hos han eller ikke. Så sier de at jeg ikke har lyst å være hos ham, men jeg har lyst.

Når denne informanten snakket om familierådet la han vekt på at uansett hva han sa så hørte de mer på moren. Han sa at de voksne bestemte fordi de hørte på henne og de var flere enn ham, som var den eneste ungdommen i familierådet. Flere ungdommer opplevde familierådet på lignende måte. Deres virkelighet defineres av andre enn dem selv, og handlingsplan lages på bakgrunn av de voksnes definisjon av virkeligheten. Det er en tendens i materialet som viser at de ungdommene som på denne måten opplever seg som objekt i familierådet, i mindre grad tar del i endring av egen situasjon i etterkant. På den andre siden finner vi ungdommer som opplever stor grad av subjektstatus i familierådet. De beskriver endring etter familierådet hvor de selv tar aktivt ansvar.

Dette gir grunnlag for en hypotese om at ungdom som gis objektstatus tilpasser seg denne, og dermed i større grad kritiserer andre for manglende endring, i stedet for å se seg selv som en viktig del av endringsprosessen.. Dette kan bekrefte at deltagelse i familierådet ikke i seg selv sikrer høy grad av medvirkning. Det er tidligere vist til forskning som sier at barnet og ungdommen i høyere grad deltar i beslutningsprosessen i familierådssaker enn i en tradisjonell barnevernutredning. Imidlertid må det understrekes at deltagelse ikke er det samme som stor grad av aktivitet og ansvarstagen. Forstått innen Arnsteins teori vil fysisk tilstedeværelse i seg selv ikke sikre en høy posisjon på deltagerstigen. Flere av

ungdommene i denne gruppen beskriver seg heller på nivået informasjon, og i beste fall forhandling.

Ungdom som gis subjektstatus ser altså ut til å gå inn i den tildelte rollen som aktør i eget liv. Dette er da ungdom som tildeles makt på enkelte områder i sitt liv, altså på nivået delegert makt. Dette kan også innebære ansvarstagen ut over seg selv, for eksempel for deler av sine foreldres liv slik som denne 13 år gamle jenta beskriver:

Jente 13 år

Intervjuer: Visste du om de emnene på forhånd?

Informant: Altså på en måte ja, for jeg vet godt hvorfor de skulle være med på det der møtet. Jeg visste det var om skolen at de automatisk ble med som et av emnene. Og min mor har en kjæreste på X (langt fra hjemstedet) og hun ville gjerne dit hen og hvor skal jeg være så. Hun vil gjerne dit en gang imellom og så er spørsmålet hvor så jeg skal være for jeg kan ikke være vekk fra skolen. Men de fikk vi i hvert fall orden på.

Intervjuer: Det fikk dere orden på?

Innformant: Ja, jeg bor hos min mor 14 dager og hos min far 14 dager. De 14 dagene jeg er hos min far er min mor hos kjæresten. Og så tar jeg av sted til min nye skole, jeg har begynt på ny skole.

Viktigere enn fysisk tilstedeværelse synes den rolle ungdommen tildeles ved sin deltagelse. Dette er i tråd med de forslag som Sinclair fremlegger, der hun presiserer en måte å tenke på om barnets deltagelse som går ut over det å sikre fysisk tilstedeværelse eller at barnet formelt sett har uttalt seg (Sinclair 1998). Hun argumenterer for å bringe barna mer aktivt med i beslutningsprosessen ved å forberede dem bedre for deltagelse, samt i større grad konsultere dem undervegs i beslutningsprosessen. Hun viser til prinsippene i familieråd som faktorer som kan være med å oppnå en slik deltagelse.

Imidlertid må det også pekes på at ungdommen er under barnevernets ansvar og kontroll gjennom del 3 i familierådet, og vil være klar over at beslutningsmyndigheten er begrenset av dette. Således vil ungdommen uansett ikke ha mulighet for å velge feil, i den forstand at barnevernet vil kunne sette foten ned for familierådets beslutning. Det er dette Eide peker på i sin undersøkelse av barnevernsbarn, de ønsker å bli hørt uten dermed å måtte ta ansvar for den endelige beslutningen. Med andre ord kan det sies at de ikke ønsker å bli gitt ubegrenset

myndighet.

Uttalelsene fra mine informanter viser at det å gjennomføre familieråd i seg selv ikke sikrer medvirkning fra ungdommene. Imidlertid viser intervjuene at i hvilken grad en opplever å bli involvert påvirker graden av deltagelse gjennom hele prosessen, således gir det støtte til Sinclairs påstand om at det å bli involvert i planlegging gir større deltagelse og større påvirkning på beslutningen. I tillegg indikerer intervjuene klart at dette også gir en bedre opplevelse av selve familierådet, samt en større ansvarstagen hos ungdommen for å iverksette endring.

På den andre side viser også intervjuene at ungdom som ikke klart delegeres makt og mulighet for deltagelse i prosessen, ikke tar denne plassen i familierådet selv om de er tilstede i selve familierådet og delvis deltar under planlegging. Dette antyder at selv ungdom i alderen 12-21 år ikke er kompetente og aktive aktører under enhver omstendighet, selv ikke i en beslutningsmodell som i seg selv øker deres tilstedeværelse i besluttende fora. Det ser ut som alder ikke har vesentlig betydning slik mine informanter beskriver det. Rammene som legges fra barnevernet og nettverket ser ut til å være den viktigste faktoren når det gjelder mulighet for medvirkning. Ungdommen har begrensninger i det å definere seg selv, altså ta del som subjekt i sitt eget liv, avhengig av hvordan det tilrettelegges for medvirkning. Dette vil ikke gjelde bare ungdommer i familieråd, men er en del av debatten om hvilke muligheter mennesket har for å ta frie valg. Alle vil være begrenset av de rammer samfunnet rundt dem gir.

Familieråd har som mål å føre til større grad av medvirkning for både barn og voksne. Således er det relevant å peke på at hvordan ungdommen inkluderes undervegs er en viktig faktor for å oppnå dette. Internasjonal forskning om familieråd har vist at det er en utfordring å inkludere barna. Dalrymple (2002) peker på forskning fra ulike land som viser til problemer med at barn og ungdom ikke kommer tilstrekkelig til orde under familierådet. Grunner som oppgis for dette er frykt for å snakke med hele familien samlet, dominans av voksne i familierådet, og manglende fokus på barnet fra de voksne som er tilstede:

We can see from the literature that, while the modell in theory should allow children to participate in FGCs, the dilemmas of empowerment focus on the status of the child in relation to both parental and proffesional power. While children asfamily members may be engaged in a partnership approach with professional decision makers, within an adult decision making

process they may still feel marginalized. This is exacerbated by the power dynamic within the familial network, where empowerment of the family may still be experienced as exclusion by the child (Dalrymple 2002 s. 289).

Dalrymple peker på at direkte kunnskap om barn og ungdoms opplevelse av familieråd fortsatt er mangelfull, men ser det som en utfordring å sikre stor grad av deltagelse. I denne sammenheng viser hun til Wiltshire prosjektet, der de prøvde ut en egen ordning med profesjonelle støttepersoner for barnet i familierådet. Selv om dette har sine begrensninger, blant annet kan da ikke støttepersonen delta i familiens diskusjon under del 2, var hovedkonklusjonen at dette i større grad satte barnet i stand til å få sin mening frem for familierådet. Dette gjaldt både mindre barn og ungdom (Dalrymple 2002). På den ene siden utfordrer dette synet på barnet som subjekt og kompetent, på den andre side bekrefter det barnets posisjon som subjekt under forutsetning av gitte betingelser. Imidlertid innebærer dette en innføring av nok en profesjonell ekspert i tillegg til koordinator. På denne måte kan det også ses på som en begrensning av de private aktørers autonomi. Barnevernet faller tilbake til forståelsen av at det er de profesjonelle som best ivaretar barnet. Et spørsmål her vil være om det ikke er en mulighet for koordinator til å jobbe mer med støttepersonens rolle.

I de 20 informantenes utsagn er ikke dette med støttepersonen noe gjennomgående trekk, men det kan se ut som opplevelsen av allianse med en voksenperson i familierådet kan være viktig. Imidlertid er det mer vanlig blant dem som opplevde familierådet positivt at denne alliansen er med foreldrene, spesielt moren, enn med en voksen fra det øvrige nettverket. Opplevelsen av enighet og støtte fra en eller flere voksne betydde mye for ungdommens egen aktivitet i familierådet, uavhengig av hvem denne voksenpersonen var.

Skal ungdommen oppleve seg kompetent, så må der være voksne støttepersoner som er i stand til å oppleves som alliansepartnere for ungdommen. Det beskrives ikke så mye som en person som skal tale på ungdommens vegne, men mer som en person som ungdommen opplever støttende. Det synes ikke å være av betydning om hvorvidt dette er en av foreldrene eller en annen fra familien. Imidlertid synes det også som om der dette mangler, vil ungdommens opplevelse av makt være mindre. Med andre ord er det ikke slik at makten er en sum som skal fordeles mellom partene, og at mer makt til ungdommen gir mindre makt til de voksne. Det ser heller ut til å være en sammenheng mellom graden av makt til ungdommen og muligheten for at familierådet skal få til en positiv endring i ungdommens liv. Således kan en

si at makten også kan oppleves større for de voksne.

De voksne er ikke intervjuet i min undersøkelse, så jeg har ikke grunnlag for å si hvordan de selv opplever det. Utfra tidligere undersøkelser om familieråd er det grunnlag for å si at nettverket som deltar opplever stor tilfredshet med å bli invitert til familieråd. Internasjonale undersøkelser viser at mellom 80 og 90 % av nettverkets medlemmer oppgir tilfredshet med sin deltagelse i familierådet (Rasmussen og Hansen 2002, Sundell og Hægmann 1999, Heino m.fl. 2003). Internasjonal forskning viser samtidig at de tiltaksplaner som lages blir fulgt opp i varierende grad, undersøkelser antyder at ca 50 % av handlingsplanene blir gjennomført (Rasmussen og Hansen 2002). Det er heller ikke belegg for å si at omfanget av kontakt mellom nettverk og barneverntjeneste blir større ved at det avholdes familieråd (Sundell 2002). Når tilfredsheten med deltagelse er så stor fra nettverkets side er det grunnlag for å spørre seg om dette i større grad skyldes opplevelsen av å ha familieråd enn innholdet og oppfølgingen i handlingsplanene.

Beskrivelser fra informantene indikerer at familierådet også betyr noe for deltagernes forhold til ungdommen. Eksempler er den eldre broren som fikk et brudd med ungdommen som varte i to år etter familierådet. I samme familien var det en bror og en far som fikk et bedre forhold til ungdommen, og som nærmest reetablerte en brutt kontakt. Vi får også beskrevet støttepersonen som hadde egne møter med ungdommen, og ble bedre kjent med denne. På den andre side beskrives en onkel og tante som ungdommen mener sviktet henne fordi de ikke fulgte opp avtalen. Denne informanten sier selv at familierådet gjorde noe med kontakten ved at de ble bedre kjent med hverandre, men det gjorde også kontakten vanskeligere når ikke onkelen og tanta fulgte opp avtalen. På samme måte er det en annen informant som beskriver familierådet først og fremst som en arena for å fortelle om sin angstproblematikk, og gir uttrykk for at det var godt å få fortalt det til onklene og tantene. Det er belegg for å si at informantenes uttalelser tilsier at familieråd har en effekt på familieforholdene utover det å beslutte en plan. Dette vil bli utdypet i kapittel 5.3.2, der det analyseres i hvilken grad familieråd er beslutningsmodell eller en behandlingsmodell, eller om det først og fremst er en symbolsk handling med egenverdi for ungdommen og familien.

5.3.1.8 Oppsummering – ungdommens opplevelse av makt eller avmakt i familierådet.

De 20 intervjuer i denne undersøkelsen gir ikke et entydig bilde av ungdommens opplevelse av den makt de hadde i sin egen sak ved å delta i familierådet. Ni av 20 informanter bekrefter

at det er problematisk for barnet å nå frem med sine meninger i familierådet. Elleve av 20 bekrefter like tydelig at de ble hørt, og hadde stor grad av påvirkning på beslutningene og på arbeidet etter familierådet. Dette bekrefter at det er mulig gjennom familieråd å øke ungdommens makt over beslutninger om eget liv, men familieråd i seg selv sikrer ikke dette.

Det kan se ut som at det å inkludere ungdommene fra første skritt i prosessen er en viktig forutsetning for å være et subjekt i beslutningsprosessen videre. Rammene gir muligheter eller begrensninger. De er avhengige av at voksne delegerer makt til dem. For at ungdommen skal kunne fremstå som ”kompetansebarnet” er det avhengig av at voksne gir rom for deres kompetanse til å komme frem. I en situasjon hvor ikke dette gis dem fra voksne, vil også ungdom i større grad fremstå som offer, som skrøpelige ungdommer avhengig av andres hjelp. Derimot ser det ut som de i stor grad er i stand til å hjelpe seg selv, være subjekt i eget liv, dersom de befinner seg i en ramme der det gis rom for dette. Konklusjonen er at ungdommen ikke i seg selv er verken skrøpelig eller kompetent, men at konteksten er avgjørende for om barnet vil fremstå som subjekt eller objekt. En avgjørende faktor i familieråd ser derfor ut til å være at ungdommen bør involveres tidligst mulig i beslutningsprosessen.

Dette leder over i en konklusjon nr to, foreldrene ser ikke ut til å få mindre makt i sin omsorgsposisjon overfor ungdommen. Der ungdommen opplever stor grad av medvirkning og medbestemmelse opplever også foreldrene et bedre forhold til ungdommen. Dette er fortolket utfra ungdommens beskrivelser. Ungdommene beskriver en positiv endring som innebærer elementer som å gå mer på skolen, slutte med rusmidler og få et bedre forhold til foreldre og steforeldre. På den andre siden opplevde ungdom som beskriver liten innflytelse over beslutningsprosessen fravær av endring i positiv eller negativ retning, samt mangel på handling fra de voksne rundt seg.

Følgende konklusjoner synes å kunne foreligge utfra intervjuet med de 20 ungdommene:

- Jo mer makt som gis ungdommen tidlig i beslutningsprosessen, jo mer ansvar tar ungdommen for egen endring.
- Mer medbestemmelse til ungdommen ser ut til å føre til mer handlingsdyktighet for de voksne rundt ungdommen, da spesielt foreldrene.
- For at ungdommen skal kunne fungere som subjekt, som definerer sin situasjon og tar ansvar for endring, er ungdommen avhengig av en voksenperson som fungerer som

støtte mer enn som talsperson.

I innledningen av dette kapitlet, kapittel 5.3.1.1, viste jeg til Webers og Engelstads definisjoner av makt. I forhold til disse definisjonene er det grunnlag for følgende konklusjon: Familieråd gir muligheten for at ungdommen får mer makt over egen livssituasjon. Dette gjennom at det åpner en mulighet for å få sin vilje gjennom, og å påvirke til endring i eget liv og sine omgivelser.

Imidlertid er det en like klar konklusjon at familieråd i seg selv ikke garanterer dette. Selv om familieråd bygger på at barnevernet gir fra seg autonomi og makt til familien og ungdommen, er det ikke grunnlag for å si at dette nødvendigvis gir forbedring eller forverring. Det er i større grad et spørsmål om hvordan dette gjøres, noe som også påvirker hvorvidt ungdommen får fremstå som subjekt eller objekt i egen sak. Med andre ord er ikke ungdommen autonom i den forstand at de er frie og uavhengige av voksnes støtte og tilrettelegging. Imidlertid fremstår de i større grad som subjekt i eget liv dersom de har voksne støttepersoner i gjennomføring av familieråd.

Når det kommer frem så klare ulikheter blant ungdommene når det gjelder opplevelse av familieråd, kan en spørre seg om måten det er gjennomført på er den samme. Utfra intervjuene kan en anta at familierådets fire grunnleggende prinsipper er gjennomført i alle 20 familieråd:

- Det har vært en uavhengig koordinator
- Det har vært samlet utvidet familie.
- Det har vært gjennomført forhandling uten profesjonelle i del 2.
- Barnevernet har vært positiv til handlingsplanen.

Det femte prinsippet om barnets deltagelse er gjennomført i 18 av 20 familieråd. Av de to som ikke var med var den ene syk på tidspunktet da familierådet ble gjennomført, den andre valgte å ikke være tilstede. På enkelte områder kommer det allikevel frem en ulik praksis som er med å bestemme hvilken plass ungdommen tar. Det fremkommer ulik praksis når det gjelder hvordan familieråd tilbys ungdommen, og i hvilken grad ungdommen deltar i forberedelsen.

To temaer som også opptrer ulikt sett fra ungdommenes ståsted er i hvilken grad de er

informert, eller tatt med på råd, omkring den informasjon som legges frem i del 1 av familierådet, og i hvilken grad de private og offentlige tar ansvar for å gjennomføre familierådets beslutninger. Temaet om informasjonsfremlegging vil bli drøftet under delkapitlet om krenkelse eller økt selvtillit (5.3.4.3 og 5.3.4.4), og etterarbeidet vil bli behandlet innen temaet ansvarstagen eller ansvarsfraskrivelse i kapittel 5.3.3.12.

5.3.2 ”Jeg fikk mer og mer selvtillit for hver gang, det var jo meg som var festens midtpunkt” – om familieråd som beslutning eller behandling.

5.3.2.1 Innledning.

Familieråd presenteres i faglitteraturen som en beslutningsmodell, og ikke en behandlingsmodell (Horverak m.fl. 2002, Marsh og Crow 1998). Familieråd hevdes å være en modell som har som mål forskyvning av makt fra den profesjonelle til klienten, noe som betyr at den intenderer å være opp mot øverste stige-trinn i Arnstein's ”ladder of participation”. Det er rimelig å ha som målsetting at familieråd skal realisere nest øverste trinn i stigen, delegert makt.

Behandling inneholder ikke den samme målsettingen om forskyvning av makt som en finner i litteraturen om familieråd. Når det i denne sammenheng brukes begrepet behandling er det ikke i somatisk og medisinsk, men i terapeutisk forstand. Derfor brukes heretter begrepet terapi. Nyere teori innen familieterapi legger i økende grad vekt på pasientens opplevelse av situasjonen og egne fortellinger (Haram 2004, Hårtveit og Jensen 2004). Slik vil en i familieterapien bruke mange av de samme begrepene som familieråd, eksempelvis begrep som dialog, virkeligheten som sosial konstruksjon, og enkeltmennesket som subjekt. Imidlertid vil en terapisisuasjon ha en helt klar rollefordeling der eksperten i større grad styrer terapiprosessen.

Det er derfor viktig å skille mellom det å fatte beslutning og det å delta i terapi. Familierådet overlater ansvaret for beslutningen til familien og nettverket, mens terapien ikke overlater ansvaret for prosessen til pasienten. Imidlertid kan det også diskuteres om familieråd overlater ansvaret for prosessen til klienten fordi det er planlagt med klare rammer og oppfølging fra koordinator. Dette i form av at koordinator møter alle deltagerne før familierådet avholdes, samt er i tett dialog med foreldrene og barnet i planlegging av dette. Allikevel er det belegg for å si at del 2 av familierådet skiller det vesentlig fra terapi når det gjelder å overlate styringen og ansvaret for prosessen til familien.

Når denne dikotomien mellom behandling og beslutning blir tatt opp som eget tema, er det fordi mange av ungdommenes uttalelser viser til endring av selvoppfatning, forholdet til personer i familien sin, og egen adferd, gjennom sin deltagelse i familierådet. Dette er også ofte sentrale målsettinger i terapi, det være seg individuell eller familierapi (Hårtveit og Jensen 2004). Dette vil jo også være en del av målsettingen til familierådet, da selve grunnen til at ungdommen er i kontakt med barnevernet er knyttet til problemer i omsorgssituasjonen og/eller adferden.

Terapeuten kan ha en passiv rolle også i terapi, for eksempel i psykoanalytisk terapi der pasienten reflekterer over egen historie mens terapeuten har en svært passiv og lyttende rolle. Allikevel er terapeuten til stede med pasienten, og klar til å respondere på pasientens uttalelser. På den andre siden finner vi familierapien hvor terapeuten anses som en del av interaksjonen i terapien, og der for eksempel reflekterende team observerer terapiprosessen. I familierådet er der ikke profesjonelle som observerer eller styrer selve beslutningsmøtet.

5.3.2.2 Presentasjon av noen informanter og deres beskrivelse av endring.

Selv om familierådet har som formål å fatte en beslutning, er det mange av informantenes uttalelser som beskriver at familierådet også førte til en endring av forholdene innen familien. Det er en tendens blant informantene til å legge større vekt på sin beskrivelse av selve familierådet enn beskrivelse av handlingsplanen. Viktige elementer i deres beskrivelse er hvordan de selv tok initiativ til endring i sitt eget liv, og hvordan familierådet ble brukt til å ta opp følelsesmessig vanskelige temaer i familien. Følgende sitat fra en 19 år gammel gutt er en illustrasjon på dette:

Intervjuer: Så den måten å løse det på med å ha familieråd, det høres ut som du synes det var en god måte?

Informant: Ja, det var en veldig god ide for det hjalp også med å løse opp i det som kunne blitt en konflikt mellom meg og far min, altså jeg fikk forklart ham på en veldig fin og saklig måte at det hadde ikke noe med han og gjøre at jeg ikke ville bo ute hos han.

Intervjuer: Det gjorde du i familierådet?

Informant: Det gjorde jeg i familierådet og det var veldig greit at vi snakket litt når der også var andre folk til stede. Det ble lagt frem på en skikkelig saklig og fin måte for det kan være

ganske emosjonelt og skulle gi en sånn beskjed til far sin så da var det greit at det var gjort i sånne former.

Her peker informanten på endring, eller forebygging av en konflikt, i forhold til sin far som en gevinst ved familierådet. Denne personen hører til blant gruppen av informanter som opplevde stor grad av makt i prosessen. Han er således en typisk representant for den delen av informantene som opplevde seg selv i en sterk posisjon i beslutninger og planlegging rundt familierådet. I den tidligere typologiseringen tilhører han gruppa kjempefornøyd.

Goffman omtaler det å ikke tape ansikt som en grunnleggende aktivitet i mellommenneskelig kommunikasjon. Når prosessen synes så viktig for informantene, kan dette være en forklaringsmodell. 19-åringen hadde et svært vanskelig tema å drøfte i familierådet, nemlig ønsket om å bo på hybel hos sin onkel fremfor å bo hos far og hans nye samboer. Gutten beskriver hvordan han gjennom familierådet fikk forklart far at dette ikke var på grunn av ham, men at det skyldtes mer praktiske forhold. Gutten sier selv at familierådet med sine rammer passet godt for denne typen samtale. Dette kan forstås i det perspektiv at familierådet ga en ramme for det å ta opp vanskelige temaer. Gjennom familierådet opplevde gutten at han ikke påførte faren et nederlag, samtidig som han opplevde å få en løsning som han selv ønsket. Dette er et eksempel på at gutten ikke bare ønsker å bevare sin egen verdighet, men også ønsker at faren ikke skal tape ansikt (Goffman 1967).

De ungdommene som beskriver familierådet som en god erfaring knytter dette ofte til endringer i sin situasjon som et resultat av egen aktivitet, i større grad enn tiltak fra nettverket. Endringene dreide seg i hovedsak om endringer i forholdet til sin familie, i forhold til skoleskulk og bruk av rusmidler, og i forhold til synet på seg selv. Dette er svært viktige tema i forhold til familieråd som behandling eller beslutning. Her peker ungdommene på at beslutningene i seg selv var mindre betydningsfulle enn selve opplevelsen av å ha familieråd. De resultatene ungdommene viser til kan forstås som opprettelse av verdighet, eller i Goffmans terminologi, bevaring av ansikt. Det gjengis nedenfor sitat fra tre informanter hvor dette temaet berøres. Disse intervjuene er foretatt en viss periode etter familierådet, og det gjengis i parentes hvor lenge siden familierådet var. Dette fordi disse ungdommene også sier noe om tiden etter familierådet.

Gutt 18 år (2,5 år fra familieråd til intervju).

Intervjuer: Forstod jeg det slik at du i familierådslagningen også gjorde avtale om at du skulle slutte med stoff? Var det noe du sa at skulle inn i avtalen?

Informant: Jeg ville jo gjerne stoppe, men det var fordi at, altså jeg begynte å ta stoffer fordi at der var ikke annet der gjorde meg glad, altså jeg tok det fordi noe kunne få meg gladere og få meg til å smile. Og det gjorde det. Stofferne fikk meg til å smile og ha det godt med meg selv og , ja hygge meg i hverdagen også og sånn noe, ikke, og det jeg fant ut av var at det var jo bare et skjold til virkeligheten som og det gikk ikke over hvem jeg virkelig var og hva jeg virkelig ville. Og etter familierådslagningen, da var det, da gikk det opp for meg hva jeg virkelig trengte. Nå er jeg blitt gode venner med min tvillingbror og jeg er blitt gode venner med min far og familien vil gjerne hjelpe meg. Og det hadde jeg ikke regnet med på det tidspunktet jeg begynte med stoffer. Så sa jeg til meg selv at det vil jeg så gjerne stoppe med. Og jeg begynte så og stoppe, men så skjedde det det at der kom en nedtur, jeg husker ikke helt hvilken nedtur, men jeg husker det at fra familierådslagningen stoppet til for syv måneder siden, da har der hele tiden vært nedturer, gang på gang på gang som har fått meg til å begynne igjen og igjen og igjen og igjen. Og noen ganger i lange perioder og noen ganger korte, så stoppet det igjen. Men nå har jeg vært fullstendig fri for stoffer i syv måneder. Og det er jeg stolt av.

Jente 13 år (1 år siden første møte, en måned siden siste møte, har hatt fire familierådsmøter).

Intervjuer: Skal vi se, du sa noe om at på første møte tegna du mye for det var pinlig, og på andre møte snakka du litt mer og på tredje møte snakka du veldig mye, betyr det at du er tilstede hele tiden?

Informant: Ja, jeg er tilstede hele tiden, jeg får mer og mer selvtillit for hver gang for så blir jeg mer vant til at jeg faktisk kan snakke om ting, det er egentlig meg der er festens midtpunkt.

Intervjuer: Ja og det trives du med?

Informant: Ja, men ikke hele tiden, noen ganger liker jeg ikke all den oppmerksomhet, men det er jeg mer vant til nå. Så det er faktisk meget bra for min selvtillit og få de møter. Jeg får si hva jeg mener.

Gutt 15 år (9 måneder siden første møte, en måned siden siste møte, har hatt to møter).

Intervjuer: Det høres ut som du er enig?

Informant: Ja, men vi har laget mange avtaler før det der møtet som jeg bare ikke har holdt for det innrømmer jeg gjerne, jeg har ikke noe respekt for mors kjæreste eller min mor. Jeg

fikk stuearrest men der var ingen respekt, de kunne si hva de vil til meg og jeg var likeglad. Men det der at din familie er med, dem har man mer respekt for, man vil nødig skuffe dem.

Intervjuer: Så du sier at de har respekt for deg og du har respekt for dem?

Informant: Ja, det hjelper også meget. Også er det med meg og min mormor for hun har hatt fire barn, man vil ikke skuffe sine besteforeldre.

Disse tre intervjuene viser flere resultater som handler om forholdet til sin familie. Det er relevant i denne sammenheng å bruke metaforen rituale på familierådet. Det er akkurat det disse ungdommene beskriver gjennom begreper som å få mer selvtillit, være festens midtpunkt, få et bedre forhold til far og bror, samt å unngå å skuffe sine besteforeldre. Dette er eksempler på ungdommens ansiktsarbeide, ungdommens arbeid med å bevare både sin og familiens verdighet. Familiemedlemmene bevarer også ansikt. De støtter opp under ungdommens arbeid med å oppnå verdighet. Sett i et slikt perspektiv kan familieråd sees på som en seremoni for å arbeide med sitt forhold til seg selv og andre.

Intervjuene viser også ungdommer som selv tok aktivt del i sin egen endring. Begge guttene snakker om veien til å stoppe med hasj, noe familierådet bidro til. De snakker om hva hasjen gjør med dem, og prosessen med å slutte. Dette knyttes til en viss grad til familierådet. Det som ellers er felles for disse tre er at de selv er sentrale i endringen, familien har noen oppgaver rundt det, men den viktigste delen av arbeidet kan det se ut som ungdommen selv står for. Samtidig beskriver alle sine foreldre som sentrale i dette, både som støttende og deltagende i familierådet, samt at også de blir utfordret til endring. Spesielt kommer dette tydelig frem for de to guttene.

Jenta snakker om hvordan hun får mer og mer selvtillit for hvert møte i familierådet, hun beskriver seg selv som ”festens midtpunkt”. Et annet sted i intervjuet beskriver hun hvordan hun synes det er riktig å gi faren en sjanse til, og velger å si ja til å bo to uker hos far og to uker hos mor. Hun er tretten år og beskriver at dette ikke bare er lett for henne, men hun gjør det både for å gi moren tid med kjæresten, og for å bli kjent med sin far, gi ham en ny sjanse som hun selv sier. Igjen kan vi se dette i lys av ansiktsarbeide. Jenta bevarer ansikt, og får økt sin posisjon i familien gjennom å få mer selvtillit og ved å hjelpe både moren og faren. På den andre siden får faren økt sin anerkjennelse ved å ta mer del i datterens liv. Hun gir ham

en sjanse til sier hun, noe som kan forstås som at hun hjelper ham med å bevare ansikt som far og omsorgsperson.

Barnevernet har gjennom sitt lovverk et mandat og et ansvar for å sikre omsorgssituasjonen til barn og ungdom. Loven pålegger barnevernet å vise resultater, at omsorgen er tilfredstillende. Spørsmålet er om denne resultatorienteringen kan føre til et for sterkt fokus på beslutningen, og for svakt fokus på prosessen? Kan ungdommenes uttalelser tolkes dithen at familieråd er viktig først og fremst som en seremoni for familien? Hvis så er tilfelle blir handlingsplanen i større grad å betrakte som et viktig middel i seremonien, enn som et viktig resultat. Ved avslutningen av del 3 i familierådet er det vanlig at handlingsplanen går rundt bordet til underskriving av samtlige deltagere. Dette er ingen juridisk forpliktende underskrift fra familiemedlemmene, men kanskje er det en viktig moralsk og symbolsk handling. Vi har stått sammen om dette, og står sammen om å gjennomføre det. Med dette er det også sagt at handlingsplanen har en viktig funksjon i familierådet, spørsmålet er om den først og fremst er viktig som en del av seremonien.

På ulike måter beskriver ungdommene hvordan familierådet ble en arena for å arbeide med sitt eget selvbilde og sitt forhold til familien. Dette gjør at det blir naturlig å spørre seg om familieråd er et behandlingstilbud eller et beslutningsmøte, eller kanskje begge deler. Det er også mulig å spørre om det er noe helt annet. Sett i lys av Goffmans bilde kan det være en seremoni som bidrar til ansiktsarbeide i form av opplevelse av økt anerkjennelse mellom ungdommen og familiemedlemmene.

5.3.2.3 Familierådet – en terapeutisk prosess.

Ungdommene beskriver altså endringer som det er naturlig å sammenligne med det en terapeut ville kalt gode behandlingsresultat. Kan vi så forstå disse endringene som en del av en behandling, slik at familieråd er en behandling og ikke kun en beslutningsmodell?

Forståelsen av at menneskets situasjon er sterkt preget av samspillet innad i familien, er en grunnleggende faktor i familieterapiens historie. De ulike retninger innen familieterapien kan ha hatt ulikt fokus, så som endring av strukturer, endring av kommunikasjonsformer eller endring av løsningsstrategier (Hårtveit og Jensen 2004).

Gjennom en internasjonal utvikling av systemisk familieterapi ble det ved universitetet i Tromsø etablert en gruppe under ledelse av professor i psykiatri, Tom Andersen. Denne gruppen videreutviklet og utvidet ideen om systemisk familieterapi bort fra familieterapi og i retning av det de kaller systemisk arbeid. De foreslo åpnere samarbeidsformer hvor dialogen og samtalen står i sentrum, og hvor det terapeutiske team trekkes direkte inn i terapirommet (reflekterende team) for å presentere sine refleksjoner. Dette førte blant annet til at fokuset ble flyttet fra familien til forholdet mellom terapeuten og familien. Terapeutens væremåte, språk og gester ble diskutert som en integrert og viktig del av den terapeutiske prosess.

Selv om synet på årsakssammenhenger og bruken av metoder har forandret seg gjennom de siste tiårene, har fortsatt terapeuten en sentral plass i endringsarbeidet. Familieterapeutene Hårtveit og Jensen har beskrevet forskjellen på terapi og handlinger med terapeutisk resultat på følgende måte:

En joggetur i marka eller en øl med en venn kan utmerket godt ha en vel så terapeutisk effekt som en samtale med en utdannet terapeut, men det kan likevel ikke kalles terapi. Terapi er navnet på en prosess hvor en har som oppgave å hjelpe den andre med kognitive eller emosjonelle vanskeligheter og direkte eller indirekte er betalt for dette (Hårtveit og Jensen 2004, s. 32).

Familieråd kan således forstås som en nettverksmodell uten terapeutisk siktemål men med terapeutiske resultater. Familieråd kan se ut til å ha mange fellestrekk med nettverksterapi. Følgende definisjon av nettverksterapi kan være med å markere forskjellen mellom nettverksterapi og familieterapi, og samtidig vise at nettverksterapi kan ha paralleller til familieråd:

I nettverksterapi er det utvidelsen av familiesystemet som har rollen som endringsagent, til forskjell fra å være målet for endringen. Dette innebærer at dette større system tilfører en bred strøm av informasjon som gjør det mulig å påvirke klientfamiliens tendens til å holde fast ved homeostasen. Av denne grunn vil nettverksterapeutenes rolle også være annerledes ved at de har rollen som katalysator, hvor målsettingen er å mobilisere det større nettverk til å mobilisere i det mindre. Gjennom den terapeutiske intervensjon vil disse to gruppene utvikle kontakt og bindes sammen; effekten på familien, og derfor på klienten, vil vedvare, fordi endringen stadig vil bli forsterket av nettverksmedlemmer som er blitt varig involvert (Hemley-Van der Velde m. fl. 1984, s. 522).

De tidligere siterte intervjuer gir belegg for å si at familieråd kan ha terapeutiske effekter. Det skjedde endring for både ungdom og foreldre, hvor familierådet var en arena for endringsagenter fra nettverket til å påvirke utviklingen. Felleselementer mellom familieråd og nettverksterapi er både utvidelsen av familiesystemet og nettverkets påvirkning av familien og ungdommen. Det kan også sies at saksbehandler i familieråd, på samme måte som terapeuten i nettverksterapi, er en "katalysator" ved at de er med å mobilisere dette større nettverket. Er det da noe som skiller familieråd fra nettverksterapi? For å få en klarhet i dette må en se på rollen til terapeuten kontra rollen til saksbehandleren i selve gjennomføringen av møtet.

Live Fyrand gir en utfyllende beskrivelse av prinsippene i gjennomføringen av et nettverksterapimøte. Hun skiller ikke mellom nettverksterapimøte og nettverksmøte, men sier at begge type møter vil være avhengig av problemets art når det gjelder terapeutiske effekter (Fyrand 2005). Dette kan parallellføres til skillet i familieråd mellom beslutning og behandling. Et familieråd vil kunne ha en terapeutisk effekt, avhengig av problemet som skal løses og hvordan prosessen tilrettelegges.

I forberedelsen av nettverksmøtet legger Fyrand vekt på at terapeuten skal gi en beskrivelse av hva dette innebærer for klienten. Dette er parallelt til viktigheten i familieråd av å informere klienten om hva en går til. Dette er et nødvendig og selvfølgelig element både i familieråd og nettverksterapimøtet.

Det klareste skillet mellom nettverksterapimøtet og familierådet er koordinatorens rolle i familieråd. Mens nettverksterapimøtet har en profesjonell terapeut til å forberede møtet og mobilisere nettverket, er dette i familieråd overlatt koordinatoren og familien selv. Dette innebærer allerede på dette stadiet at saksbehandler har mindre styring og oversikt i forberedelsen av familierådet enn terapeuten har i forberedelse av nettverksterapimøtet.

Det er imidlertid når selve møtet avholdes at forskjellene kommer enda tydeligere frem. Live Fyrand skriver følgende om møteledelse på nettverksterapimøter:

Antallet møteledere er avhengige av møtets størrelse og graden av krise/akutthet og problemets kompleksitet. Dersom det er et akutt psykiatrisk problem som involverer pasientens nærmeste familie, vil gruppeprosessen på møtet bli av mer terapeutisk art fordi emosjonelle, psykiske og relasjonelle problemstillinger vil være i sentrum for møtet. Da kan

det være riktig å være flere møteledere, noe som gjør det mulig å være tilstrekkelig oppmerksom overfor og ta vare på de prosessene som blir satt i gang i løpet av møt. (Fyrand 2005 s. 231).

I nettverksterapi skal det være profesjonelle som leder møtet, mens i familieråd er dette kun i innledningen. Det meste i familieråd foregår med en møteleder fra nettverket, da er det ikke profesjonelle som observerer eller deltar i møtet. De profesjonelle i familieråd har ikke ansvar for å verken styre eller påvirke samtalen mellom nettverksmedlemmene og klienten. Det eneste saksbehandler og koordinator vil ha tilsyn med, er hvordan de fremmøtte fremstår ved møtets start. Dersom noen virker ute av stand til å delta i møtet er det koordinatoren som skal håndtere dette.

Når Fyrand videre beskriver de seks fasene i et nettverksterapimøte, blir forskjellen på nettverksterapeutrollen og saksbehandlerrollen i familieråd enda tydeligere. Forberedelsen og første fase, der teraputen holder nettverkstalen, er allerede kommentert. De tre neste fasene i nettverksterapimøtet er polariseringsfasen, mobiliseringsfasen og depresjonsfasen. Dette beskriver hun som faser hvor terapeuten har en aktiv rolle gjennom terapeutiske intervensjoner, som for eksempel avdekke uuttalte og ubearbeidede følelser, ta ansvar for at alle kommer til orde, at ulike oppfatninger og følelser kommer frem, samt ha ansvar for at ulike løsningsforslag fremmes. Den tydeligste forskjellen på nettverksterapi og familieråd kommer her frem ved at i nettverksterapi er det profesjonelle som overvåker og kan intervenere i møtet, mens dette ikke skjer i familieråd. De to siste fasene beskriver Fyrand som ”flytting av ansvarsfokus til nettverket”. Hun beskriver dem som henholdsvis gjennombruddsfasen og utmattelses/gledesfasen. Her er fortsatt terapeuten tilstede, men gradvis overtar nettverket ansvaret for gruppeprosessen.

Med dette kan det altså konkluderes at familierådet ikke har som mål å drive terapi. Imidlertid kan det allikevel settes i gang en terapeutisk prosess, uten at noen profesjonell person tar ansvar for denne prosessen. Med andre ord er de terapeutiske effekter av familierådet ikke tilsiktet og styrt fra profesjonelle, men kan komme som et resultat av at nettverket samles for å diskutere vanskelige spørsmål.

I de 20 intervjuene er det seks ungdommer som beskriver liten endring etter familierådet. De beskriver at det ble laget handlingsplan, uten at dette førte til noen endring av deres situasjon

(konkretisering og utdyping av disse, se kapittel 5.3.3.6 og 5.3.3.9). I forhold til denne gruppen informanter kan en spørre seg om møtet ville hatt et annet forløp dersom dette var lagt opp som et terapimøte. Sannsynligvis ville det hatt det fordi terapeutene da ville ha sørget for å gjøre noe med den mangel på endringsarbeid som var i disse møtene. De ville arbeidet med å få frem følelser og ambivalens, og ”tvinge” frem de vanskelige temaer som igjen kunne ha utfordret nettverket til endring.

14 av ungdommene opplevde endring i en eller annen form som de var fornøyd med (konkretisering og utdyping av disse 14, se kapittel 5.3.3.6). Fire av disse er fyldig sitert i kapittel 5.3.2.2, og det som kommer frem gjennom disse intervjuene viser at familierådet for deres del var med å starte endringsprosesser. Familierådet fikk en terapeutisk effekt, selv om det ikke var lagt opp som terapi. Det er flere spørsmål ved hvert av disse familierådene som kan være interessant å stille seg dersom dette hadde vært et terapimøte.

Ungdommen på 19 år ber saksbehandler legge frem at grunnen til at han ikke ville bo hos faren var at det var for langt unna vennene hans. Han sier selv at dette bare var en del av grunnen, den viktigste grunnen var at han ikke klarte å være sammen med fars nye samboer og hennes barn. Ville en nettverksterapeut godkjent å legge frem bare deler av sannheten om hvorfor han ikke ville bo hos faren når en del av strategien for nettverksterapeuten nettopp er å avdekke uuttalte hemmeligheter og følelser?

Ungdommen på 18 år beskriver hvordan familierådet førte til avvisning fra hans eldre bror, og hvordan disse siden ikke hadde kontakt på to år. Ville en nettverksterapeut akseptert denne fremdriften i møtet når en av oppgavene er å hindre utfrysing av klienten fra nettverket?

Ungdommen på 13 år beskriver hvordan hun tok på seg ansvaret for at moren skulle få være hos kjæresten ved at hun sa ja til å bo hos faren i to uker, og så hos moren i to uker, hver måned. I dette lå at hun også så det som viktig å gi faren en ny sjanse. Ville en nettverksterapeut akseptert et nettverksmøte som tillot at så mye ansvar ble overtatt av en jente som på det tidspunktet var 12 år?

Ungdommen på 15 år beskriver hvordan de begynte med at han skulle redusere hasjbruken og skjerpe seg på skolen. Den manglende tillit mellom ham og moren, og det dårlige forholdet til morens samboer, ble utsatt til møte nummer to. Ville en nettverksterapeut ha akseptert

ungdommens problematiske adferd som utgangspunkt, eller ville en vurdert hovedproblemet som familiens indre forhold og startet med dette?

Dette er spørsmål som kan stilles her, men som er umulig å besvare. Spørsmålene illustrerer den praktiske vinkling familierådet har. Hovedfokus er å finne praktiske løsninger, ikke å drive terapi. Så blir jo da neste spørsmål om dette er riktig overfor familiene. Er det riktig å sette i gang prosesser der den profesjonelle ikke tar styring med hva som skjer? Delvis er det nok ikke riktig at de profesjonelle ikke har noe styring. I forberedelsen av møtet, og ved innledningen av selve familierådet, ser en at forskjellen på nettverksterapi og familieråd er liten. Det samme gjelder avslutningen av familierådet. Således har de profesjonelle en viss kontroll med hva som skjer. Men i selve hoveddiskusjonen overlates familien til seg selv.

Det er tidligere vist til tre utviklingslinjer i norsk barnevern, den diagnostiske, den nettverksorienterte og forskyvning av makt. Nettverksterapi inneholder i hovedsak elementer av den diagnostiske og den nettverksorienterte retningen, mens familieråd plasserer seg i kategorien forskyvning av makt. Samtidig er mye av metodikk og tankegang hentet fra den nettverksorienterte utviklingslinje. Felleselementet i nettverksterapi og familieråd er altså troen på nettverkets ressurser og nettverkets evne til å bidra til problemløsning. Imidlertid skilles de ved at terapeuten styrer veien mot beslutningen i nettverksterapimøtet, mens nettverksmedlemmene selv styrer veien mot beslutningen i familierådet.

5.3.2.4 Familieråd som rituale.

Familierådet som fenomen beskrives av flere informanter som en sterk opplevelse, og som noe annet enn tradisjonell kontakt med barnevernet. Det beskrives også som noe helt annet enn samtaler med psykolog. Behandling eller beslutning er ikke i ungdommenes vokabular når de beskriver familierådet. Men ikke er det bare fraværende i deres vokabular, betydningen av familierådet gis en egen posisjon som starten på noe nytt. En 16 år gammel jente beskriver det som om hun var en bil som hadde kjørt seg fast i ei myr, familierådet var et puff som fikk henne opp av myra og videre.

Finnes det i informantenes uttalelser noe som da kan forklare at familierådet for mange av dem blir en slik start på en endring i livssituasjonen? Hvilke begreper og forklaringer gir de på hvordan familierådet opplevdes? Ungdommene bruker selv ikke begrepet rituale, men

utfra deres uttalelser mener jeg det kan fremsettes en hypotese om at mange av ungdommene opplever familierådet som et overgangsrituale i familiens og ungdommens liv.

Jenta på 13 år kaller familierådet en fest der hun var midtpunkt. Den samme jenta sier på et annet sted i intervjuet at hun valgte å ta med mormor og morfar fordi de ville blitt fornærmet, og ”snakket om det i to år”, hvis de ikke ble invitert. Sier hun da egentlig at familierådet er et høydepunkt eller en hendelse av viktig betydning i familiens liv, en fest som ikke noen kan utelates fra, rett og slett fordi de blir fornærmet over ikke å bli invitert. Assosiasjonene da går til andre festlige anledninger som bryllup, dåp, konfirmasjon og viktige fødselsdager. Det er kanskje drøyt å sammenligne et beslutningsmøte i barnevernet med en familiefest, men denne jenta bruker faktisk begrepet ”fest”, og har invitert til ”festen” med tanke på at medlemmer av familien ikke skal bli fornærmet ved å ikke bli invitert. I en reportasje i Aftenposten 7/3 -05 ble en ungdom intervjuet om å ha familieråd. Hun sa at familierådet var nesten som å ha konfirmasjon.

Dette bringer inn et annet perspektiv på familierådet. Det er ikke bare en beslutningsmodell, men det er heller ikke en behandlingsmodell. Er det først og fremst et overgangsrituale for familien som symboliserer et viktig punkt for endring i familiens liv? Også de tre andre sitatene som er gjengitt i kapittel 5.3.2.2 beskriver hvordan familierådet fikk avgjørende betydning for det videre forhold innad i familien. 19-åringen beskriver hvordan forholdet til faren ble ”reddet” for fremtiden ved at de avholdt familieråd. 18-åringen beskriver hvordan forholdet til tvillingbroren og faren ble reparert gjennom familierådet. 15-åringen beskriver hvordan han sluttet med hasj fordi det skjedde så mye annet positivt gjennom familierådet. Han er også inne på sine besteforeldre i den forstand at han sier at han ikke har respekt for sine foreldre, men vil ikke skuffe sine besteforeldre.

Leer-Salvesen beskriver i sin bok, *Menneske og straff* (1991), hvordan rettssalen i en straffesak er mer enn en domstol. Dette har klare paralleller til at familieråd er mer enn et beslutningsforum. Han peker på rettssaken som en seremoni med seremonimester, ritualer og en særegen språkføring. Er det dette flere av ungdommene beskriver når de fremstiller sin opplevelse av familieråd? Koordinatoren som seremonimester, en del av ritualene er innlegg fra barnevern, skole og andre offentlige informanter. Diskusjonen i familiens egen tid er en diskusjon på familiens premisser, men tilrettelagt av det offentlige ved at møteleder, sekretær og barnets støtteperson er utvalgt på forhånd. I del 3 av familierådet får vi så en runde etter at

planen er godkjent av barnevernet der alle setter sin signatur på planen. Er ikke dette akkurat det vi mener med ritualer og symbolske handlinger?

En 14 år gammel jente illustrerer dette også ved å trekke frem lokalene, hun sier hun fikk velge mellom tre festlokaler, og fikk velge mat fra en meny. Maten ble så bragt til lokalet av et cateringselskap:

Intervjuer: Hva synes du om den måten og ha møter på, hva synes du om familierådslagning i forhold til vanlige møter?

Informant: Det er annerledes fordi jeg bestemmer hvor det skal holdes hen, jeg sa det skulle være her i bydelen, på et gammelt slott. Det var fem steder, det var på en kafe, og så var det på en restaurant og så var det der oppe på det slott også var det noen andre steder også, jeg sa jeg vil gjerne på det der slottet, ikke? Det var riktig flott sted, der kunne man være mange mennesker, det var stort og så var det langbord og så skulle vi ha noe å spise der opp. Så bestilte vi mat, etter vi hadde holdt familierådslagning hadde vi en pause, så gikk min saksbehandler ned for å kjøpe mat og så spiste vi, så etter vi hadde fått mat så fortsatte vi familierådslagningen igjen.

Festlokale og mat er vel også symboler på at en deltar i et rituale, en overgang fra en fase i livet til en annen. Alle de 20 informantene beskriver at familierådet ble holdt på et nøytralt sted, ikke i barnevernets lokaler. Utover dette varierer graden av festpreg på både lokale og servering, men alle hadde matservering i en eller annen form. Det er allikevel ikke lokalets beskaffenhet eller serveringens innhold som legges mest vekt på når ungdommene skal beskrive sin opplevelse av familierådet. Disse to faktorer er med på å understreke forskjellen mellom tradisjonelle møter med barnevernet og familierådet.

Dersom familierådet er et rituale, hvilke rituelle elementer er det så som fremtrer? Et familieråd vil ofte bestå av et stort antall nære og mindre nære personer som samles for å hjelpe den ene ungdommen. På denne måten kan vi si at familierådet markerer at du ikke er alene, men en del av en større sammenheng. Flere av informantene påpeker betydningen av at besteforeldrene er til stede, og at det å møtes var en positiv opplevelse. Dette kan fortolkes som en opplevelse av å være en del av et fellesskap. Dette er et grunnleggende element i mange ritualer, både i familiesammenheng og andre former for mer eller mindre faste gruppedannelser. Familieråd kan således fungere som en stadfestelse av at du har en tilhørighet i et fellesskap.

Dette bringer oss tilbake til Goffmans teori om ansiktsarbeid. Flere av ungdommenes uttalelser bekrefter viktigheten av å bli sett og akseptert av familien. Hvordan de opplevde dette kan se ut til å ha hatt en innvirkning på den totale opplevelsen av familierådet. En 15 år gammel gutt som evaluerte hele familierådet som dårlig sa følgende: *Jeg synes alt de kritiserte ikke var riktig. Jeg blir sint når jeg tenker på det etterpå. Jeg ville ikke vise at jeg var sint der.* Vi får her beskrevet følelsen av å oppleve seg urettferdig ydmyket, og samtidig ser vi kampen for å bevare ansikt ved ikke å vise seg sint i familierådet. På den andre siden finner vi den 16 år gamle jenta som beskriver familierådet som å bli dyttet videre i livet.

Flere av informantene beskriver familierådet som en del av det å sette i gang en ny utvikling i livet, altså et overgangsrituale. Familierådet som overgangsrituale kan ytterligere forsterkes ved at det ikke bare er du som enkeltperson som starter noe nytt, men det er fellesskapet du er en del av som starter noe nytt. Dette kan være med å forklare at flere av informantene beskrev at det ble holdt flere familieråd. Jenta på 13 år, som sa at familierådet var en fest, fortalte at de hadde hatt fire familieråd på et år. Dette kan tolkes dit hen at familieråd ble starten på en ny situasjon i familien, og at de dermed valgte å fortsette denne formen for fellesskapsløsninger.

Et rituale er noe som overleveres deg fra kollektivet. Du har ikke selv lagt rammene for ritualet, men du er med å legge innholdet. Gjennom familieråd gir barnevernet en seremoni til familien for å hjelpe dem til å kommunisere. Det viktige er at de rammer som legges fra barnevernet gir grunnlag for å bevare verdigheten, og det er dette vi ser av ungdommenes uttalelser. De som opplevde familierådet positivt trekker frem opplevelsen av å bli sett, bli hørt, og det å oppleve seg forstått. De opplevde seg ikke forstått i den forstand at de fikk gjennom alt de ønsket. De opplevde heller ikke at det ble akseptert at de kunne fortsette med alt de nå holdt på med. Men mange av dem opplevde å bevare, eller rettere sagt gjenopprette, sin verdighet. Følgende korte sitater fra noen av ungdommene sier noe om dette:

”Så det er faktisk meget bra for min selvtilitt og få de møter. Jeg får si hva jeg mener.”

”Jeg synes det er en god måte å holde møte på og jeg synes det er en god måte og finne løsninger på. Det der med at en selv bestemmer, at familien bestemmer. Men det er jo klart, det er ikke noe jeg synes er morsomt.”

”Jeg har ikke røyket på litt over en måned nå (hasj) men det var fordi det skjedde så mange andre positive ting og så tenkte jeg nå skal jeg også faen meg vise at jeg kan.”

”Nei, det er ikke så mye diskusjon, det er mer det at en får den følelse at noe skjer. Nå skjer det noe, nå kommer det til å skje endelig, nå skjer der noe godt. Man synes det er godt når diskusjonen går, det er nu.”

”Men nå har jeg vært fullstendig fri for stoffer i syv måneder. Og det er jeg stolt av. Nå klarer jeg meg bra, jeg har god økonomi og en leilighet og lever et anstendig liv. Nå er det bare arbeids som mangler. Nå er jeg klar til å springe ut i den store verden.”

”Man kjenner lissom at den kjemperygge sekk med problemer man har gått rundt med, den er lissom lettet litt, eh, , jeg føler at den ryggsekken ligger igjen bak meg, og det synes jeg er rett.”

”Jeg har ikke alltid vært sånn, da jeg var liten kunne jeg snakke om ting og sånn, men hvis du hadde kommet og spurt om intervju for et år siden, da hadde jeg bare sagt ”det vil jeg ikke”, ”det vil jeg ikke”. Jeg ville i alle fall ikke åpne meg. Og jeg vet ikke hva jeg har gjort, det er utrolig den støtte jeg har fått fra min familie og min mor, især min mor. Vi kan være sammen en hel uke innen det går galt, før gikk det bare 5 minutter og så ville jeg si, nei nå går jeg ut.”

Vi ser at disse informantene peker på mellommenneskelige relasjoner som en viktig del av både veien til resultatet og selve resultatet. Igjen kan dette sees på som det Goffman kaller ansiktsarbeid. Familierådet blir brukt som en seremoni for gjenopprettelse av verdighet. Dette kan sammenlignes med andre former for ritualer og seremonier overlevert fra det offentlige til privatpersoner. Det er staten som gir rammene for konfirmasjon, bryllup, begravelser og barnedåp, men innholdet legger du selv. Hvilke sanger som brukes, og hvilke taler som holdes, avgjøres av familiens medlemmer, men rammene er gitt av de profesjonelle. Det er jo dette som betyr noe, resultatet er at du er begravet, du er gift eller du er konfirmert, men det er hvordan det skjer som betyr noe for de involverte. Således kan du si om familieråd at rammene knyttet til forberedelse, koordinators rolle og fasene i selve møtet er lagt fra barnevernet. Men innholdet bestemmes av deltagerne. Rammene legges også ved at det legges til nøytralt lokale og at koordinator står for organisering av servering.

Det er grunnlag for å hevde at familieråd kan oppleves som en form for høytid, dog med et stort alvor. Nettverket kommer, vel vitende om at det er barnevernet som har laget rammene for ritualet. Dette gir selve møtet et preg av alvor og noe viktig. Dette er med på å gi familierådet en posisjon som et viktig rituale for den ungdommen det gjelder. Igjen er dette med på å understreke den tillit som er gitt deltagerne ved å være invitert. Således er det et

rituale som kan inneholde preg av både fest og alvor, og som kan føre til en start på noe nytt. Familierådet blir et overgangsrituale i ungdommens og familiens liv.

Sett i et rituelt perspektiv kan det se ut som familierådet som en familiesammenkomst for å markere endring fra en fase til en annen er sentralt. Det kan faktisk se ut som at de som har hatt et familietreff med familiefesters vanlige elementer beskriver familierådet mest positivt. Med dette mener jeg at elementer som oppgjør, konflikt, forsoning (18-åringen med bror, tvillingbror og far) er viktige stikkord i de familieråd hvor ungdommen beskriver en positiv endring i sin situasjon. Dette er familieråd som beskrives som bredt sammensatt, og uten helt dominerende enkeltpersoner eller fraksjoner. På den andre siden finner vi familierådene der ungdommene beskriver at mye av familierådet var preget av kritikk fra nettverksmedlemmer eller offentlige informanter mot ungdommen og foreldrene, slik at det ikke kom i gang en god dynamikk mellom deltagerne. Hvorfor har ikke de rituelle rammer satt i gang samme prosess her? Skyldes det seremonimesteren, innholdet i barnevernets fremlegg, eller familiens sammensetning av medlemmer til møtet?

En måte å analysere dette på er å se det som en kamp om definisjon av situasjonen (Goffman 1992). Ungdommen forsøker å spille en rolle der de ønsker å fremstå som mest mulig i samsvar med samfunnets normer. Uttalelsene til flere av ungdommene som ikke var tilfreds med familierådet kan forstås som at de tapte kampen om definisjon av situasjonen.

”Alt de kritiserte var ikke riktig – de kritiserte oss uten grunn. Jeg blir sint når jeg tenker på det etterpå. Jeg var inne og hørte på mesteparten, når det bare var kritikk gikk jeg ut”

”Det de sa stemte noe med hva jeg mener, men ikke alt stemte. Spørsmålene var ok, men ikke alt de sa om meg og familien.”

”Skolen sa det bare for å irritere meg. De rakka ned på meg, sa ingenting positivt.

Dette kan forstås på den måten at ungdommene opplevdes å misslykkes med sitt rollespill (Goffman 1992). De ønsket at representasjonen av seg selv og sine foreldre skulle vært bedre. De ønsket en annen definisjon av situasjonen. Flere av ungdommene kommenterte hvor viktig det var at de hadde et godt forhold til slektningene sine, spesielt besteforeldrene. Det kan synes som om den beskrivelsen som ble gitt av dem i del 1 ikke stemmer med det bildet

de ønsket å formidle. Dette kan også se ut til å ha forplantet seg til del 2, da flere av ungdommene som opplevde seg og foreldrene urettmessig kritisert i del 1, også opplevde dette i del 2. De tre ungdommene som er sitert ovenfor uttrykte alle en manglende endring av sin livssituasjon etter familierådet. Dette kan forstås som at dersom ungdommen skal få et positivt forhold til familieråd, må de oppleve å lykkes i sin definisjon av situasjonen. På den andre siden finner vi ungdommene som omtaler familierådet som en fest, og som et sted de fikk hjelp til å komme videre i livet. Flere av informantene sier også at det viktigste ved familierådet var at slektningene fikk vite hvordan de hadde det.

Hvis vi kobler dette til Goffmans beskrivelse av lag og publikum er en mulig fortolkning at laget ikke fungerte i forhold til omtanken som kreves. Ungdommene opplevde ikke å bli lyttet til, det ble ikke lagt vekt på deres definisjon av situasjonen. Laget klarte å komme frem til en handlingsplan som ble godkjent av barnevernet, men ungdommene opplevde ikke at dette var til hjelp for dem. På denne måten kan vi si at laget fungerte i sin rolle overfor publikum. De fremstod som lojale og enige utad. Det som i større grad kan se ut til å ha vært et problem er baksiden, det vil si den interne definisjon av situasjonen i laget. Mindretallet av ungdommene kan fortolkes som om de opplevde at de ikke klarte å spille sin rolle for å holde på sin fasade. Laget, derimot, klarte å holde sin fasade overfor publikum, barnevernet.

Dersom en skal finne forskjeller mellom de som opplevde familierådet som en positiv endringskatalysator, og de som ikke gjorde det, kommer vi ikke utenom hovedpersonen, ungdommen selv. Der ungdommene er involvert tidlig i planleggingen ser det ut som deres opplevelse av familierådet har vært bedre. Det å trekke dem tidlig inn i forberedelsene kan fortolkes som å gi dem innflytelse på definisjonen av situasjonen. Disse familierådene beskrives også som svært prosessuelle i den forstand at forholdet mellom familiemedlemmene har vært mer i fokus enn jobbing med resultatene. Flere av disse informantene kan i stor grad beskrive hvordan familierådet foregikk, men de husker ikke hvilke tiltak de ble enige om. Dette leder til en hypotese om at for ungdommen er det viktigere at familiemedlemmene møtes og diskuterer deres situasjon, enn at de bidrar med konkrete tiltak, det er viktigere å bli sett enn å bli hjulpet.

Dette kan forklare noe av den første typologiseringen som ble foretatt av informantene i denne undersøkelsen. Et spørsmål her var hvorfor de som var kjempefornøyd med familierådet ikke var mer fornøyd med selve handlingsplanen enn de som ble såret. Kanskje

er det slik at de som er kategorisert som kjempefornøyd, som altså var 7 av de 20 informantene, først og fremst er fornøyd med familierådet som rituale, familierådet som en fest som markerer overgangen til en ny fase i livet. De som er såret, dette var 5 blant de 20 ungdommene, opplevde ikke denne forskjellen. Familierådet var ikke annet enn den vanlige kontakten med barnevernet, de voksne er i fokus, de voksne bestemmer. Når ungdommen sa noe ble det overdøvet og nedstemt av de voksne. Sentralt for mange av de sårede var også den kritikk som de opplevde fra de offentlige og private aktørene mot seg og sine foreldre. Spørsmålet er om seremonimesteren, det vil si koordinatoren, gjennom sin forberedelse av familierådet kunne ha forebygget noe av dette. Ungdommenes uttalelser tyder på at det har en verdi i seg selv å bli sett, å bli hørt, og å oppleve seg som festens midtpunkt.

5.3.2.5 Oppsummering.

Familieråd defineres som en beslutningsmodell, men ungdommenes uttalelser i intervjuene peker også på effekter som kan sies å være terapeutiske. Er da familieråd også en behandlingsmodell? Ved å se på behandlerrollen i familie og nettverksterapi ser vi at denne terapeutrollen ikke er til stede i familieråd. Familieråd må kanskje anses ut fra en tredje innfallsvinkel, nemlig som et overgangsrituale som skaper grunnlag for endring i familien. Saksbehandling i barnevernet er plassert innenfor et byråkratisk system der det å fatte beslutninger er det sentrale. Dersom behovet for behandling er tilstede fatter en beslutning om henvisning til behandling, for eksempel Barne og ungdomspsykiatrisk poliklinikk. Rituale som fenomen sprenger således rammen for behandling eller beslutning, og innfører en tredje funksjon for det offentlige hjelpeapparat; Som seremonimester med den hensikt å bidra til gjenopprettelse av verdighet, det å bevare ansikt overfor sine omgivelser.

5.3.3 ”Din familie har kjent deg siden du var liten, en bitte liten baby, det er det jeg tror er bra med familien” – om konflikt som eiendom.

5.3.3.1 Innledning.

Familieråd blir i faglitteraturen beskrevet som en modell med siktemål å overføre makt fra de profesjonelle til klientene. Imidlertid er det tidligere i avhandlingen problematisert om dette er mulig. Det er pekt på at det i alle tilfelle ikke vil være snakk om annet enn en form for delegert makt. Mange av ungdommenes kommentarer i intervjuet peker i retning av at de mener det viktigste var at de som kjenner dem best vet hva som er gode løsninger på problemet. Et eksempel på dette er den 16 år gamle jenta som pekte på viktigheten av at de som deltok i familierådet hadde kjent henne siden hun var en liten baby. Hun utdypet dette

med å si at de hadde sett henne i livets ulike faser, og de hadde sett henne både glad og bedrøvet. Det hun beskriver er viktigheten av at de som skal løse problemet er de som kjenner historien. På bakgrunn av dette er det relevant å drøfte familieråd i forhold til begrepet "konflikt som eiendom". Jeg vil i denne sammenheng peke på at konflikt kan ha to betydninger, både de konkrete konflikter som kan være innad i familien, men også det som er problemet for barnet. Når begrepet brukes i den videre drøfting rommer det begge disse betydninger av begrepet.

5.3.3.2 Konflikt som potensiale.

Tidligere i avhandlingen (kapittel 2.2.5) er artikkelen til Christie, *konflikt som eiendom*, drøftet. I ettertid har denne artikkelen av Christie vært inspirasjonkilde for utvikling av konfliktråd i stedet for rettssak i enkelte straffesaker (Mørland 1995, Dullum 1996). Dette innebærer en ordning hvor den som har utført en forbrytelse møter den som var offer for forbrytelsen i en megling hvor de forsøker å bli enige om på hvilken måte offeret skal få kompensert sitt tap. Dette er altså en overføring av konflikten fra retten til de berørte parter. Partene får tilbake konflikten som sin eiendom.

Selv om Christie sin artikkel tar til orde for at konflikter skal brukes til nytte for dem det gjelder, ser han heller ikke bort fra at konflikter også kan skade. Han mener imidlertid at vårt gjennomregulerte samfunn er et samfunn med for få indre konflikter heller enn for mange. Rettssystemet har først og fremst som sin oppgave å sørge for reaksjoner når loven ikke følges, konfliktråd blir således en annen måte å regulere lovovertrædelse på. Når temaet konflikt som eiendom overføres til velferdsstaten som maktutøver og tjenesteyter, får det en dimensjon utover det å skille mellom rett og galt, nemlig å bestemme hva som er det gode liv. Konfliktrådet har et lovverk å forholde seg til når rett og galt skal defineres. Velferdsstaten har sine lover, regler og regulativer, men deres styringsverktøy er først og fremst fagkunnskap innen fag som psykologi, sosiologi, sosialt arbeid og medisin. Dette fører til at beslutninger fattes på et normativt grunnlag, noe som innebærer at den enkelte profesjonsutøver i velferdsstaten utfører handlinger overfor andre personer der profesjonsutøverens syn på det gode liv er grunnlaget for de tjenester klienten vil motta.

5.3.3.3 Behovet for en åpnere beslutningsprosess i barnevernet.

Dette leder over til et annet tema som er nært beslektet med det å eie konflikten, nemlig makten til å definere situasjonen, noe som igjen legger grunnlag for beslutningene. Erik Oddvar Eriksen beskriver det han betegner som velferdspaternalisme på følgende måte:

Begrepet sosialteknokrati brukes som betegnelse på det forholdet at velferdsstatens profesjonsutøvere fatter beslutninger med normativt innhold uten å være underlagt demokratisk kontroll. Problemet med sosialteknokratiet er ikke bare at eksperter bestemmer uten berørte parter medvirkning, hvem som får hva, når og hvordan, men at det også favoriserer noen levesett fremfor andre. Vi omtaler dette som velferdspaternalisme og mener med det at velferdsstaten og dens måte å løse konflikter og problemer på innebærer at noen livsprosjekter favoriseres på bekostning av andre. Et aspekt ved teknokratiproblemet er således paternalisme, dvs. at velferdsstaten og dens programmer og profesjoner prioriterer visse oppfatninger av det gode liv (Eriksen 2001 s. 18).

Innen barnevernet vil dette helt konkret føre til at det blir barnevernsarbeiderens syn på hva som er god barneoppdragelse, og hva som er barns behov, som styrer vurderingen av tiltak. Selv om det ligger til grunn psykologisk kunnskap om barn og barns behov, er dette ikke verdifri og nøytral kunnskap. Eriksen (2001) mener at barnevernets problem med lav legitimitet i samfunnet er knyttet til at barnevernet har lukkede beslutningsprosesser. Med andre ord har barnevernet en beslutningsprosess som både er lukket, og som bygger på et normativt grunnlag. Eriksen mener at for å sikre barnevernet større legitimitet må en i større grad sørge for at berørte parter blir hørt, opprette deliberative organer, og sørge for utjevning av maktforskjeller. Deliberative organer beskriver han som møteplasser hvor offentlige myndigheter og private parter kan treffes og tvinges til et rolleskifte, delta i en argumentasjonsutveksling der partene er nødt til å forholde seg til hverandres argumenter.

Som et teoretisk grunnlag for den gode beslutningsprosessen trekker Eriksen frem diskursteori. Diskurs betyr dialogbasert drøfting, og en diskurs forutsetter at alle berørte parter er med (Habermas 1999). Sentrale elementer er normprøving, prosedyrekrav, det maktfrie rom og konsensus. I en barnevernssammenheng vil dette innebære at det er det gode argument som skal vinne frem når en skal finne den beste løsning for barnet. Tidligere i avhandlingen er det pekt på at der finnes begrensninger både i forhold til utjevning av makt, og i forhold til muligheten for å få med alle parter og all informasjon. Allikevel kan diskursteoriens prinsipper gi relevante ledetråder for familieråd.

5.3.3.4 Familieråd – tilbakeføring av konflikten og åpning av beslutningsprosessen.

Familieråd inneholder både perspektivet konflikt som eiendom, samt oppretting av en møteplass hvor maktforskjeller utjevnes og berørte parter høres. Sannsynligvis er det på dette feltet familieråd i størst grad utfordrer det rådende profesjonelle byråkrati, som har en paternalistisk tradisjon i den forstand at de profesjonelle definerer hva som er det gode liv, og de har makt til å handle overfor enkeltpersoner ut fra dette. Ved å bringe inn familiens nettverk sørger en for at barnets problem blir gjort til familiens og nettverkets eiendom, ikke bare barnevernets. En sørger for å utjevne maktforskjeller ved at møtet holdes på nøytralt sted, de offentlige er i mindretall i forhold til de private, og nettverket jobber frem beslutningene i sitt eget rom uten offentlige personer til stede.

Det må allikevel problematiseres om barnevernet har de rammer som muliggjør en slik overføring av konflikten som eiendom, samt om overføring av makt kan finne sted.

Barnevernet er gitt et ansvar gjennom loven for å gi barn ”nødvendig hjelp og omsorg til rett tid”, noe som gir dem et handlingsansvar. Dog er det fortsatt slik at det å definere ”nødvendig hjelp og omsorg til rett tid” er et skjønnsspørsmål. Da er vi tilbake til definisjonsmakten som ligger i den byråkratiske struktur, og den myndighet til tvangsutøvelse barnevernet er gitt gjennom lovverket for å sikre denne nødvendige hjelpen og omsorgen. Betyr dette at barnets problem alltid vil være staten og barnevernets eiendom uten mulighet for å overføre problemet til for eksempel et familieråd? Familieråd har prøvd å løse dette dilemmaet ved at familien og nettverket lager en handlingsplan uten deltagelse fra det offentlige, og at barnevernet så må godkjenne denne ved avslutningen av familierådet. Her har dog barnevernet en vetorett dersom en vurderer det slik at barnet utsettes for en risikosituasjon.

Byråkratens dilemma kan illustreres gjennom denne tenkte dialogen mellom en barnevernsarbeider og en filosof:

Filosof: Mener du at barnevernet ikke skal ha noen form for paternalisme?

Bvarbeider: Det er ikke mulighet for dette da loven gir barnevernet et ansvar.

Filosof: Glem loven, mener du at det ville vært riktig å kutte ut del 3 i familierådet, og bare la familien bestemme alt i del 2, og så iverksette planen uten barnevernets kjennskap til den?

Bvarbeider: Nei, jeg tror nok ikke det.

Filosof: Altså er du for en form for mild paternalist.

Denne dialogen avslører dilemmaet med overføring av makt, og overføring av konflikten som eiendom til nettverket. Imidlertid er det kanskje akkurat her at begrepet ”konflikt som eiendom” passer bedre i forhold til familieråd enn begrepet ”overføring av makt”. Den makten barnevernet har kan faktisk ikke overføres til familien, loven setter grenser. Strengt tatt vil sannsynligvis også de fleste profesjonsutøvere sette grensen ved at ikke muligheten for veto må fjernes. Poenget med dette er at del 3 i familierådet nok ikke bare har en funksjon som skal ivareta lovens krav, men også er en mild form for paternalisme som kan være på sin plass. Derimot er det mulig å overføre selve konflikten, barnets problem til nettverket. Da er vi over på temaet i forrige kapittel, familieråd som et rituale der konflikten gjøres til familiens eiendom. De får arbeide med konflikten i del 2 alene og løst den på sine premisser, men makten har barnevernet ved at de kan si ja eller nei til planen i del 3. På denne bakgrunn kan det være riktigere å omtale familieråd som overføring av ansvar for problemet enn for overføring av makt.

Her er vi ved et kjernespørsmål i familieråd; Er det overføring av ansvar fra det offentlige til det private, er det bare en skjult form for ansvarsfraskrivelse? Vi er da tilbake til begrepet ”konflikt som eiendom”. Barnevernet kan overføre konflikten som eiendom til familien, men den formelle makten vil ligge hos barnevernet i kraft av styring over økonomiske midler og mulighet for tvangsutøvelse. Derfor kan heller ikke overføring av konflikten ende opp i ansvarsfraskrivelse, da barnevernet pr. definisjon har ansvaret for å gi barnet ”nødvendig hjelp og omsorg til rett tid”. Ved å overføre beslutningen i større grad til nettverket er det altså ikke snakk om en ansvarsfraskrivelse for barnets omsorgssituasjon, men om å gi mulighet for realisering av sosial interaksjon og refleksjon i familien for å ta tilbake problemet som sin eiendom. Familien bestemmer om de vil ta denne muligheten eller om de vil benytte sin frihet til å si nei takk, vi ønsker at barnevernet tar seg av dette. Med andre ord innføres en valgfrihet for klienten til å bestemme hvem som skal eie problemet, barnevernet eller familien med sitt nettverk. Begrensningen i denne valgfriheten er at selve kontakten med barnevernet ikke nødvendigvis er frivillig, samtidig som barnevernet sitter på juridiske og økonomiske sanksjonsmidler som gjør at både foreldre og barn kan oppleve valgfriheten som begrenset.

Det var blant informantene mulig å identifisere en konkret argumentasjon for at dette faktisk var noe de ønsket, dette kan belyses ved følgende sitat fra en 16 år gamle jente:

Intervjuer: Av og til går jo ungdom til psykolog når det gjelder sånne ting som mor og far og fortid. Synes du det var bedre eller verre å være i familierådslagning enn for eksempel å snakke med en psykolog – har du noen tanker om det?

Informant: Ikke riktig, jeg har aldri snakket med en psykolog faktisk, men jeg tenker sånn – en psykolog skal settes inn i ens liv fra bunnen av, og det er lissom likegyldig hva, uansett hvor mye du setter den personen inn i ditt liv, så vil de aldri kunne vite like mye som din familie. Fordi din familie har kjent deg siden du var så liten, eh, en bitte lille baby. Og det tror jeg er noe helt annet fordi de kjenner meg når jeg er sur, de kjenner meg når jeg er hissig, de kjenner meg på alle punkter. Så hvis det er slik at min kjæreste har slått opp og jeg blir så sur – ikke – det kommer en psykolog aldri til å vite på samme måte. Det er det jeg tror er bra med familien, fordi de kjenner en så godt dersom en har et godt forhold til familien.

Hun beskriver familiens forhold til henne kontra det offentlige hjelpeapparat, her representert ved en psykolog. Dette illustrerer problemet med det offentlige hjelpeapparat; man tar fra familien konflikten uten å kunne erstatte den nærhet og det kjennskap til barnet som allerede ligger i familien. Derfor blir det relevant å spørre; hvordan tror det offentlige at de kan løse en konflikt uten å bringe inn den kunnskap som er hos dem som eier konflikten i utgangspunktet? Det hører med til historien at denne jenta og hennes nettverk ønsket en plass ved kostskole, og dette kom som forespørsel fra familierådet til barnevernet. Barnevernet skaffet denne plassen på kostskole, således var de ikke passive og fraskrev seg ansvaret for handling, men aksepterte at familien selv eide problemet og kunne finne løsningen på dette. Dette er nok en utfordring ved denne måten å jobbe på. Barnevernet gir fra seg eieforholdet til problemet og løsningsforslagene, men må ta stilling til om de vil yte sin del av den løsning familien kommer frem til. Dette bekrefter viktigheten av prinsippet i familieråd om at planen skal godkjennes så sant den ikke setter barnet i en risikosituasjon. Når du gir noen tilbake problemet og anerkjenner deres kunnskap, kan du ikke i neste øyeblikk si at du tar problemet tilbake fra dem ved å underkjenne deres løsning.

Beskrivelsen til den 16 år gamle jenta beskriver viktigheten av dette. Familierådet er et samspill mellom de som eier problemet, og har kjent jenta hele hennes liv, og de som har myndighet og penger til å realisere planen. Gjennom å opprette et deliberativt organ, hvor alle parter deltok i en åpen dialog, ble løsningen valgt av de som eide konflikten, men barnevernet var del av løsningen.

5.3.3.5 Ønsker klienten å overta konflikten som sin eiendom?

Det er mulig å tenke seg at familieråd er en form for pådytting av ansvar og nettverkskontakt som klienten ikke ønsker. Det er i alle fall mulig å se for seg tre argumenter klienten vil ha mot at konflikten overføres til dem og deres nettverk. Det ene kan være at de, som Christie er inne på i sin artikkel, er redd for de konflikter, og den eventuelle skade, som kan oppstå innen familienettverket. Det andre er at de ikke ønsker at nettverket skal få kjennskap til deres kontakt med barnevernet. Det tredje er at de ikke tror nettverket vil stille opp for dem. I kapittel 2.2.7 er det referert undersøkelser som viser at mellom 13% og 80% av klientene takker nei til familieråd.

Når klienten sier nei takk til å gjennomføre familieråd, kan det tolkes dit hen at klienten ikke ønsker å eie problemet. De ønsker at barnevernsarbeideren har rollen som ekspert, og at de får lene seg på denne ekspertkunnskapen som barnevernet har. Det har også vært drøftet om barnevernsarbeiderens problem med å forklare hva familieråd er kan gjøre at flere familier takker nei. Imidlertid skal en heller ikke undervurdere den følelse klienten kan ha av det skremmende ved å involvere nettverket i sine problemer. Det kan være belagt med skyld og skamfølelse å la nettverket få ta del i kontakten med barnevernet.

De som er informanter i denne avhandlingen har dog passert det første hinder, nemlig å si ja til å ha familieråd. De har således sagt ja til å ”ta tilbake konflikten som sin eiendom”. De har også fått ja fra nettverket på å delta i familierådet, og alle gjennomførte det. Således blir det andre problemstillinger enn om de ønsket dette som blir sentrale. Gjennom mine data får jeg aktualisert i alle fall følgende to problemstillinger:

- Tar de tilbake konflikten eller fører de den tilbake til barnevernet?
- Kan det at nettverket får tilbake konflikten være skadelig for dem?

Blant de 20 informantene finner vi helt ulike svar representert på disse spørsmål, og jeg skal i det følgende drøfte disse nærmere.

5.3.3.6 Tar de tilbake konflikten, eller fører de den tilbake til barnevernet?

Fokus i intervjuene har vært hvordan ungdommene opplever familierådet. Ungdommene er ikke spurt spesielt om nettverkets rolle, og nettverkspersonene er ikke selv intervjuet.

Hvordan nettverket har opplevd og reagert på å få konflikten tilbake som sin eiendom er således ikke eksplisitt omtalt i intervjuene. Allikevel finner vi noe informasjon om dette, for eksempel oppgir ungdommene ingen problemer med å samle nettverket. Med andre ord, de

som ble invitert til å delta i å jobbe med problemene sa ja til å delta. Dette er i tråd med andre undersøkelser om familieråd, nettverket stiller på familieråd når de blir invitert (Rasmussen og Hansen 2002).

Dette er første skritt for å si ”ja” til å eie problemet selv. Alle ungdommene, bortsett fra en, oppgir at de klarte å lage en handlingsplan, og alle fikk denne godkjent av barnevernet. Dette er i tråd med andre undersøkelser om familieråd (Rasmussen og Hansen 2002). Et tredje element i det å ta tilbake problemet som sin eiendom, vil være i hvilken grad personene i nettverket følger opp det de har tatt på seg. Det er ikke mulig å sette noen prosent på dette, men informantene har noe varierende svar på om handlingsplanen er fulgt opp.

Det er imidlertid vanskelig å måle om nettverket har tatt til seg konflikten som sin eiendom gjennom å måle graden av oppfylte handlingsplaner. Svært mange av ungdommene peker på andre elementer enn handlingsplanen når de skal beskrive hva som var til hjelp med familierådet. På den andre side er det flere som først og fremst var lettet over at familierådet ikke førte til endring i livssituasjonen, for eksempel lettelse over at de fikk bli boende hjemme fortsatt. Med andre ord var handlingsplanen ikke et sentralt element for ungdommene. Et godt eksempel på dette er jenta på 17 år som sa hun selv ville ta konsekvensene av sine handlinger. Hun opplevde skuffelse ved at ikke onkelen og tanta holdt det de lovte når det gjaldt å hente henne på besøk. På den andre siden var hun svært fornøyd med familierådet fordi hun hadde brukt det til å flytte tilbake til morens bolig, og selv ta ansvar for å følge opp arbeid og holde seg rusfri.

Det var ingen som tok konflikten så fullstendig tilbake til nettverket at barnevernet gikk ut av saken. Dette er et fenomen som kan synes å stå i motsetning til selve ideen med familieråd, nemlig at nettverket skal finne løsninger selv. Imidlertid så er det ikke en uttalt målsetting i familieråd at barnevernet skal gå ut av saken. Det kan mer forstås som en implisitt del av ideen om at familien selv skal få anledning til å løse problemene sine. Det overordnede målet er dog barnets beste, og dersom familien mener at dette innebærer at barnevernet fortsatt skal være inne i saken kan en si det slik at barnevernets legitimitet i saken er styrket. Informantene trekker i alle fall frem barnevernet som en viktig aktør videre, både som støttespiller og som tilrettelegger av tiltak og betaler av enkelte utgifter.

Opplysningene som informantene gir på dette området er ikke annerledes enn det annen forskning om familieråd har funnet. I en svensk undersøkelse, der familier som hadde hatt familieråd ble sammenlignet med familier som hadde hatt tradisjonell form for beslutningsformer i barnevernet, fant en at familier som hadde hatt familieråd hadde mer tiltak fra barnevernet enn de andre familiene tre år etter at familierådet var avholdt (Sundell 2002). Undersøkelsen gir ikke svar på hvorfor det er slik. Det kan tenkes ulike forklaringer. Barnevernsarbeideren kan ha problemer med å overlate ansvaret til familiens nettverk, og således selv kreve å få tett oppfølging. En annen forklaring kan være at familien ikke klarer å lage en plan som sikrer barnet forsvarlig omsorg, eller at de ikke klarer å følge opp planen. En annen mulig forståelse er at nettverket, foreldrene, og barnevernsarbeideren får styrket sitt samarbeid gjennom familieråd, og således får en tettere kontakt som et resultat av dette.

Informantene i denne avhandlingen bekrefter altså at nettverket er villig til å stille opp, at de klarer å lage handlingsplan, men at løsningen ikke utdefinerer barnevernet som en sentral del av løsningen på problemet. Dette innebærer at det ikke er mulig å svare et klart ja eller nei på om familien tar tilbake konflikten som sin eiendom. Det er mer riktig å se på hvilke ulike måter de håndterer det på når nettverket har sagt ja til å ta tilbake konflikten. Materialet kan i den sammenheng deles opp i fire kategorier:

- De som arbeider frem en løsning hvor barnevern og ungdom, foreldre og nettverk samarbeider om tiltakene (ni av informantene i undersøkelsen).
- De som arbeider frem en løsning hvor ungdommen i hovedsak løser problemet selv med støtte fra nettverket (fire av informantene i undersøkelsen).
- De som finner løsning uten at de får til et samarbeid med barnevernet om dette (en av informantene i undersøkelsen).
- De som ikke får iverksatt noen løsning (seks av informantene i undersøkelsen).

5.3.3.7 De som arbeider frem en løsning hvor barnevern og ungdom, foreldre og nettverk samarbeider om tiltakene.

Dette er den største kategorien med ni av tjue informanter. Dette var familieråd hvor ungdommen selv kom med forslag, og hvor nettverk og barnevern støttet opp om dette og var med å iverksette tiltak. Av disse ni var det seks ungdommer hvor temaet var omsorgstiltak i form av institusjonsplass, fosterhjem eller hybel. Den ene var den 16 år gamle jenta som allerede er beskrevet, i tillegg var det en gutt som også hadde noe av samme tematikk. Han trengte en institusjonsplass for å få et avbrekk i sin situasjon hos moren. De tre som trengte

fosterhjem hadde alle i utgangspunktet et ønske om fosterhjem utenfor slekten, og det var mer snakk om hvor det skulle ligge og hvilke egenskaper det burde ha. Den ene som hadde hybel som ønske var 17 år da familierådet ble holdt, og han hadde et konkret ønske om hybel hos en onkel. Spørsmålet var hvilken rolle barnevernet skulle ha i forhold til økonomi og tilsyn. Alle disse tiltakene utgjør store utgifter, og således vil familien være avhengig av penger fra barnevernet. I tillegg trenger de barnevernets hjelp til å skaffe plass i fosterhjem eller på institusjon.

De tre i denne gruppa hvor plassering ikke var et tema hadde behov for aktiviteter som kostet penger. To av dem ønsket støtte til konkrete aktiviteter som treningsstudio, svømmehall og dansekurs. For den tredje var behovet mer omfattende, og inneholdt både støttetiltak på skolen og støtte til å bygge en skillevegg i leilighet. I tillegg avtalte familierådet diverse aktiviteter, men her var det nettverkets medlemmer som skulle dekke utgiftene.

Disse ni informantene illustrerer sannsynligvis den mest utbredte formen for hvordan eiendomsforholdet til problemet fordeles gjennom familieråd. Det er ungdommen selv som sammen med sitt nettverk jobber frem løsningen og legger dette frem for barnevernet. Når barnevernet vurderer om de skal si ja til planen vil dette også innebære økonomiske kostnader. Når det gjelder omsorgstiltakene her var det også slik i fem av de seks sakene at barnevernet måtte skaffe omsorgssted.

Kan vi så si at familien da har overtatt konflikten som sin eiendom? Ja, i den forstand at det var familierådet som kom med forslag om omsorgstiltak og form for plasseringssted. Med andre ord var det familierådet som kom med løsningen, det var ikke barnevernet som hadde sagt at ungdommen skulle plasseres. Det at familierådet trenger økonomisk og praktisk hjelp til å gjennomføre løsningen, er ikke det samme som at de tilbakefører konflikten til barnevernet. Alle de ni informantene i denne kategorien, både de som iverksatte omsorgstiltak, og de som ønsket hjelpetiltak, kom selv med forslagene til tiltak. Ingen av de ni informantene i denne kategorien hadde noe kritikk mot verken barnevern eller nettverksmedlemmer på manglende oppfølging. Således kan dette bekrefte at nettverket overtok det som var mulig av ansvar for ungdommens problem.

Barnevernet aksepterte forslagene til tiltak, og tok sin del av ansvaret, således var her heller ikke en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet i denne sammenheng. Med andre ord er disse ni et

eksempel på et samvirke mellom barnevern og ungdom, foreldre og nettverk, der vi kan se en overføring av konflikten som eiendom til de private, uten at barnevernet fraskriver seg ansvar. Tidligere har jeg omtalt at det er viktig å skape en vann-vann situasjon i arbeid med konflikter (Deutsch og Coleman 2000). Disse ni informantene gir et bilde av at dette er oppfylt.

Ungdommene er fornøyd med de tiltak som ble iverksatt, og de beskriver at dette ikke har gått på bekostning av forholdet til foreldrene, tvert imot, beskriver flere av dem et bedret forhold til foreldrene. Dette var ikke konfliktfrie familieråd, men det kan se ut som det ikke var konkurranse mellom de voksne om å vinne saken på bekostning av andre. En ser også her hvordan barnevernet ved å dekke sentrale kostnader bidrar til en vann-vann situasjon.

5.3.3.8 De som finner løsning uten at de får til et samarbeid med barnevernet om dette.

Det var kun en av de tjue informantene som det er dekkende å plassere i denne kategorien. Det sentrale her var at familierådet laget handlingsplan som barnevernet aksepterte, men de fulgte ikke opp sin del av avtalen. Her gjengis et sitat av vedkommende, som var en gutt på 15 år, for å illustrere situasjonen:

Intervjuer: Så det dere gjør bare med familien det får dere til?

Informant: Det som blir avtalt innad i familien – det skjer. Der hvor kommunen kommer inn skjer det ingenting.

Intervjuer: Tar dere det opp med kommunen på neste rådslagning hvis de ikke gjør det de skal?

Informant: Hvis kommunen gjør det de skal så tar vi det opp på neste rådslagning, men det er ikke skjedd ennå, så

Intervjuer: Men sier dere fra da?

Informant: Ja, altså når saksbehandler forteller hva kommunen har gjort siden sist møte av de tingene vi har avtalt, og vi forteller hva vi har gjort og så snakker vi litt om ting. Og så kommer min og min lillebrors lærer opp og forteller hva som skjer. Så går samordneren, saksbehandleren og læreren ut, og så snakker familien sammen og så kommer saksbehandleren og samordneren inn igjen og vi forteller hva vi er blitt enige om. Og hvis , når det gjelder kommunen, vi er blitt enige om det og det og det, så kommer hun som regel neste gang og sier, jammen vi har forlagt papirene hvor det stod at nå skulle kommunen gjøre det, eller de har glemt det, eller det skjer snart, eller det har vi ikke tid til og sånn noe. Så jeg vet ikke hvor effektivt det er, jeg tror bare det er en måte for henne å, jeg vet ikke, det skjer

ikke noe på møtene. Jeg tror det er skjedd en gang at kommunen hadde gjort det vi hadde avtalt at de skulle gjøre. Jeg tror det er skjedd en gang.

Hvordan skal vi så fortolke disse utsagnene i forhold til ovennevnte drøfting omkring hvem som eier problemet? Vi ser her en situasjon hvor nettverket gjør sin del av avtalen uten at barnevernet gjør sin del. Kanskje mener de at familien skal stå for hele løsningen, imidlertid ser det ikke slik ut fordi informanten sier at de sa de skulle gjøre noe. Med andre ord har de akseptert at deler av problemløsningen skal ligge hos dem, men de utførte ikke sin oppgave. Dette ser vi er provoserende for denne informanten. Han kom stadig tilbake til dette, og beskrev også at familierådet hadde hatt et eget tema der de diskuterte om de skulle gå til media for å få kommunen på banen.

Sett i forhold til det å eie problemet blir det en problematisk signaleffekt når kommunen ikke følger opp sin del av avtalen. Vi får en situasjon der familierådet eier problemet og definerer løsninger som innebærer innsats fra barnevernet. Når dette ikke følges opp fører det til en dobbeltkommunikasjon fra barnevernet; vi gir dere ansvar for å definere tiltak, men vi anser det ikke viktig at vi selv følger opp vår del av det dere definerer som viktige tiltak. I en slik sammenheng kan nok familieråd sies å være en ansvarsfraskrivelse. Det er da ikke familierådet i seg selv som fører til ansvarsfraskrivelse, men barnevernets manglende oppfølging av det en blir enig om.

Det er mulig å forstå dette som at barnevernet er uenig i måten familierådet arbeider på. Mange av forslagene som informanten sier ikke ble fulgt opp, var knyttet til morens sykdom og hennes behov for hjelp. En antagelse er at barnevernet egentlig var uenig i at dette hadde med barnevernssaken å gjøre, og således trenerte sine oppgaver. Imidlertid burde da dette vært klargjort fra dem. Informanten forteller at familierådet hadde hjulpet han med å komme inn i en sorggruppe, og at familierådet var en støtte i konflikten med kommunen. Imidlertid sier han ingenting om tiltak familierådets medlemmer selv tok del i.

Det er mulig at dette ene familierådet, i motsetning til de ni i forrige kategori, har et fokus som barnevernet ikke er tilfreds med. Det vi da får illustrert er dilemmaet med at barnevernet overfører problemet til familierådet, som så definerer det på en annen måte enn barnevernet. Dermed opplever barnevernet at familien ikke overtar eiendomsforholdet til konflikten.

Familierådet på sin side kan oppleve at det er nettopp det de gjør med å definere behov for hjelp til guttens syke mor.

5.3.3.9 De som ikke får iverksatt noen løsning.

Det var seks informanter av de tjue som beskriver at familierådet ikke førte til endring i noen retning. Av disse var det to søskenpar, så i realiteten gjelder dette fire familieråd. Blant de seks informantene var det to jenter som ønsket en endring, samt tre gutter og en jente som ikke ønsket endring. De to jentene som ønsket endring var søster med en hver av de guttene som ikke ønsket endring. Dette synliggjør at i alle disse fire familierådene var der en ungdom som ikke ønsket endring, og som ikke så noe poeng i å ha familieråd. Alle de fire som ikke ønsket endring hadde også et ønske om å opprettholde sin omsorgsbasis hos foreldrene. Dette skjedde også i alle familierådene, noe som gjorde at alle fire som ikke ønsket endring var fornøyd med resultatet. De beskriver familierådet som uten betydning og som kjedelig. Det samme gjør de to som ønsket endring men ikke fikk dette.

Det er nærliggende å konkludere med at det er vanskelig å overføre konflikten til familien i ungdomssaker dersom ikke ungdommen selv ser behovet for hjelp. Dersom ungdommen ønsker opprettholdelse av status quo, kan det se ut som det er vanskelig å få til en dynamikk i familierådet. Her ser vi da også tydelig den maktposisjonen en ungdom kan ha. Samtidig understreker det betydningen av arbeidet med å arbeide sammen med ungdommen for en felles problemforståelse. Dette forsterkes av at det blant disse ungdommene var flere som sa at beskrivelsen fra barnevern og skole i del 1 var altfor negativ, og at de ikke var enig i den beskrivelsen som ble gitt av dem selv og deres familie. Jeg har ikke intervjuet foreldrene, så jeg har ikke grunnlag for å si noe om de var enig i beskrivelsen, men ungdommenes uttalelser tilsier i alle fall at enkelte deltagere i familierådet og barnevernet har hatt ulik oppfatning av problemet i familien.

Det er nok for enkelt å hevde at dette er grunnen til at ikke familierådet fikk til noen endring, men samtidig er det åpenbart at det å overføre problemet til familien ikke er enkelt når problemet ikke er klart definert. Konklusjonen blir altså at forutsetningen for at familierådet skal overta "konflikten som eiendom", er at det er tydelig for dem hva som er problemet.

Den andre diskusjonen her blir hvorvidt noen familier ikke kan tilbys familieråd fordi de ikke er i posisjon til å overta konflikten som sin eiendom, ved at de ikke ser problemet og dermed

ikke er i stand til å finne løsninger på dette. Ingen av de seks informantene beskriver familierådet som negativt i den forstand at det førte til en verre situasjon. De beskriver det som kjedelig, trist, litt sårende, men situasjonen ble ikke forverret. Slik sett kan det være dumt å utelukke noen fra å tilbys familieråd fordi en ikke tror de har evne til å få til endring. Det er tross alt kun i fire familieråd av i alt 18 at det ikke skjer en endring som ungdommen omtaler som positiv.

En konklusjon på denne delen vil være at disse fire familierådene viser at det ikke alltid skjer at et familieråd håndterer problemet som sin eiendom. Dette kan skyldes uenighet med barnevernet om hva som er selve problemet, men det kan også skyldes egenskaper ved familien selv. Imidlertid er det ikke grunnlag for å hevde at barnevernet på forhånd kan klare å skille ut de familier som ikke vil "ta tilbake konflikten".

5.3.3.10. De som arbeider frem en løsning hvor ungdommen i hovedsak løser problemet selv med støtte fra nettverket.

Det er fire informanter i denne gruppen, og de har mange fellestrekk med de som løste problemet i samarbeid med barnevernet. Det er allikevel to viktige forskjeller. Det ene er at barnevernet ikke er en del av handlingsplanen i særlig grad. De følger opp ungdommen i en eller annen form, men har ikke fått sin spesielle plass i handlingsplanen. Dette innebærer at de private i større grad tar ansvaret for problemløsningen, men når en ser nærmere på hvem av de private som tar ansvaret så er dette først og fremst ungdommen selv. Med andre ord så kan det se ut som konflikten blir ungdommens eiendom i større grad enn nettverkets.

En av de fire informantene i denne gruppen, en jente på 17 år sier det på denne måten:

Intervjuer: Ble det bestemt at noen andre skulle gjøre noe?

Informant: Nei for jeg sa at dette ville jeg klare selv og hvis ikke så måtte jeg ta konsekvensene, det har alltid vært noen andre som har gjort det, jeg har aldri selv måtte ta konsekvensene. Saksbehandler har ordnet opp og det sa jeg det gidder jeg ikke mer, nå får jeg ta konsekvensene. Alltid når jeg har diskutert eller gjort noe, så har min støtteperson, saksbehandleren eller kostskolen kommet og tatt konsekvensene for meg. Jeg har aldri noensinne merket noe til noe som helst. Og det ville jeg selv gjøre på det tidspunkt. Jeg sa til dem at de skulle ikke hele tiden stå bak meg, kommunen skulle ikke være der hele tiden, jeg ville godt kunne klare meg selv. Det har jeg også gjort, tatt konsekvensene.

Dette er et eksempel på en ungdom som selv beskriver hvordan hun ønsker å ta konflikten tilbake som sin eiendom. Imidlertid inneholder jo familieråd intensjonen om at hele nettverket får tilbake konflikten som sin eiendom, det er ikke ungdommen som selv skal ha den som sin eiendom alene. Når denne 17-åringen utdyper sin erfaring med familierådet kommer det faktisk frem at en onkel tok på seg oppgaven som besøkshjem som han ikke fulgte opp. Dette var, ifølge jenta selv, medvirkende til at hun måtte gi opp hybtilværelse og skolegang. Dette igjen førte til at hun flyttet hjem til moren og startet skolegang på hjemstedet, parallelt med at hun sluttet å bruke narkotiske midler.

Et annet eksempel i denne kategorien er informantene som var 15 år da familierådet ble holdt. Han beskriver hvordan familien brukte familierådet til å løse opp i gamle konflikter, samtidig som det oppstod nye. Allikevel beholdt de konfliktene som sin eiendom, det var ingen som sørget for å reparere familierådets konsekvenser for dem, de måtte gjøre det selv. I denne sammenheng tok det over to år før sårene fra familierådet var leget, men når det først skjedde var det familien selv som ordnet opp. Det var gutten selv som i to til tre år måtte leve med et brudd med storebroren, samtidig som han bedret forholdet til sin tvillingbror og sin far. På samme måten som med den 17 år gamle jenta kan vi si at her ble det ungdommen selv som måtte bære konsekvensene av sin situasjon og ordne opp.

De andre to i denne kategorien er ei 12 år gammel jente som gikk med på delt omsorg mellom mor og far, to uker hos mor og to uker hos far. Dette sa hun ja til slik at moren kunne reise på besøk til kjæresten to uker hver måned. Hun hadde forut for dette ikke hatt noe særlig med faren å gjøre etter han flyttet ut da hun var fem år. Hun sier at det hun husker fra faren var at han var ”morgengal og gikk på jobb og kom hjem og var sur”. Likevel sier hun at ”alle mennesker fortjener en sjanse til”. Vi ser altså her at det er 12-åringen som tar hovedansvaret for endringen, ved å tilpasse seg morens behov, og ved å gi faren en ny sjanse.

Den siste i denne kategorien var en jente på 21 år som først og fremst ønsket å bruke familierådet til å fortelle om sin angst for å være sammen med andre. Hun opplevde det godt å få fortelle dem om sin sosiale angst og fikk noe hjelp av dem videre, blant annet til å våge å ta buss til skolen. Her tok nettverket, spesielt bestefaren, et stort ansvar for å støtte henne. Men hun beskrev allikevel to venninner som ikke deltok i familierådet som sin viktigste støtte med problemene. Så også for hennes vedkommende var det hun selv, uavhengig av

familieråd og barnevern som i hovedsak sørget for endring. Endringen gikk her ut på å våge å ta del i sosiale sammenhenger.

Kan vi så si at nettverket tok tilbake konflikten som sin eiendom? Barnevernet ga fra seg konflikten, men var nettverket klar til å ta den? Ungdommen selv var klar til å ta tilbake konflikten som sin eiendom, men er det riktig at de skal ta kostnadene ved dette? Er det riktig at en 12-åring skal ta kostnaden ved at moren skal få tid med sin kjæreste? Er det riktig å la en 17 år gammel jente selv ta ansvar for å slutte å ruse seg? Er det riktig å la en 15-åring få store konflikter med sin storebror fordi ingen i familierådet stopper utviklingen av en konflikt? Er det riktig å la en 21-åring bruke familierådet til å åpent fortelle om sin angst uten at noen tar ansvar for den videre bearbeiding av dette?

Felles for alle disse fire informantene er at de er veldig fornøyd med familierådet og sin situasjon pr. i dag. Det var mellom et og tre år siden disse informantene hadde hatt sitt første familieråd. Kan vi la dette være svaret, de har det bra, så familierådet håndterte problemet riktig når de overlot ansvaret til ungdommen selv? Ungdommene opplevde familierådet som en støtte, og dette var nettverkets måte å bidra på, deres måte å eie problemet på. Det er vanskelig å påstå at disse fire familierådene ikke førte til at ungdommen og deres nettverk fikk tilbake konflikten som sin eiendom. Det kan også hevdes at familierådet tok sitt ansvar da de støttet ungdommen i en endring som opplevdes positivt for ungdommen selv. At ungdommen i større grad enn de voksne tok konflikten som sin eiendom, behøver ikke bety at familierådet ikke tok ansvar. Eller er det feil at ungdommen får så mye ansvar for å løse problemet? Dette er tema for det neste delkapittel knyttet til konflikt som eiendom.

5.3.3.11 Kan det at nettverket får tilbake konflikten være skadelig for ungdommen?

Ved å se på de fire kategoriene som ble drøftet over, ser vi at det er ulike problemstillinger knyttet til de ulike kategorier. For de som fant en løsning sammen med barnevernet er det vanskelig å finne argumenter for at dette skulle være skadelig for ungdom eller nettverk. Dette er ungdommer som beskriver seg som tilfredse med løsningen, tilfredse med gjennomføringen av familierådet, og tilfredse med måten barnevern og nettverk har stilt opp på i etterkant. Disse ni familierådene ser ut til å ha ført til en vinn-vinn situasjon for både barnevern, foreldre og nettverk. Det eneste som beskrives som tøft for enkelte av ungdommene er at det var mye følelser i familierådet. Imidlertid er vi da inne på Christies påstand om at konflikter kan brukes konstruktivt (Christie 2001). Eller som Gruber sier,

konflikt utløser kreativitet (Gruber 2000). Ungdommene beskriver at det kunne være vanskelige diskusjoner og følelser som kom opp, men de kom videre og fant løsninger. Det kan faktisk her hevdes at akkurat det at det kom opp vanskelige ting var med å føre til gode løsninger.

På den andre siden finner vi de seks informantene som beskriver familierådene som betydningsløse. Her er det altså mer mangelen på engasjement i å finne løsning som preger familierådet. Var så disse skadelig for ungdommen? Ungdommene her beskriver familierådene som kjedelige, triste, litt sårende. Det kan jo da påstås at det er skadelig å utsette ungdommene for triste og såre opplevelser når dette ikke fører til hjelp for dem. Kan vi si at disse familierådene var mer skadelige enn til hjelp fordi det var trist å være der? Hadde det vært bedre om de ikke var avholdt? Ingen av disse informantene sier imidlertid noe om at familierådet har ført til noen form for negative konsekvenser, det som kjennetegner dem er mangelen på konsekvenser. Sett i et slikt perspektiv synes heller ikke disse familierådene å ha vært direkte skadelig for ungdommene.

Når det gjelder den ene informanten som opplever at familierådet foreslår ting som barnevernet aksepterer uten å følge opp, er familierådet skadelig for ham? Neppe. Han beskriver positive effekter av at familierådet støtter ham, og gir han hjelp til sorgarbeid gjennom å ha tipset ham om en gruppe for sorgarbeid for ungdom. Dersom familierådet skulle være skadelig for ham må det være ved at familierådet har definert problemet som noe annet enn det barnevernet oppfatter. En kan spørre seg om familierådets fokus på mors sykdom, og hennes behov for hjelp, blokkerer for å se guttens behov for hjelp. Dette stemmer imidlertid dårlig overens med familierådets støttende funksjon, og deres konkrete hjelp med sorgarbeidet.

Vi står da igjen med en gruppe, nemlig de fire ungdommene som selv tok mye av ansvaret for endring. Har familierådet vært skadelig for dem ved at de selv tok så stor grad av ansvar for problemet? For den 21 år gamle jenta som fortalte om sin angst er det vanskelig å finne noe som kan være skadelig, det måtte i tilfelle være en skamfølelse i ettertid, eller dersom noen hadde sviktet henne i ettertid. Hun beskriver det ikke slik i det hele tatt, men sier det var en lettelse og få fortalt dem om sin angst, og beskriver en gradvis bedring av sin sosiale situasjon.

Det samme gjelder jenta på 17 år som tok ansvar for å slutte med rus, flytte hjem til mor, og starte på skole. Hun beskriver dog et forandret forhold til sin familie, men dette er at det nå er en mer ekte kommunikasjon fordi hun hadde skjult sitt rusmisbruk før familierådet, det var kun moren og faren som visste om det da. Moren og faren ønsket ikke familieråd fordi de ikke ønsket at dette skulle bli kjent. Men jenta selv ønsket åpenhet om rusproblemet, og brukte familierådet på samme måte som jenta som fortalte om sin sosiale angst. Forskjellen var at for den 17 år gamle jenta var det en onkel som ikke fulgte opp sin del av handlingsplanen. Jenta selv beskriver dette som skuffende, men sier allikevel at hun har et bedre forhold til alle i familien i dag fordi det er mer ekte. I tillegg beskriver hun den gode opplevelsen av å ha vist at hun selv kan få orden på livet sitt og ta konsekvensene av sine handlinger. Det er altså ikke grunnlag for å si at hun har tatt skade av å ta så mye av ansvaret for problemet på egne skuldre.

Disse to jentene var ganske voksne når familierådet fant sted, hva med de to yngre? Det var jenta på 12 år som tok ansvaret for å bo 50 % hos faren, samt gutten på 15 år som fikk et brudd med sin storebror. For å ta den siste først. Intervjuet med denne gutten fant sted to og et halvt år etter familierådet, en uke etter hans 18-årsdag. Dersom dette intervjuet hadde funnet sted to år tidligere kan det være vurderingen hadde blitt annerledes. Like etter familierådet var det et brudd med storebroren, og det var begynt en forsoning med faren og tvillingbroren. Derfor vil en si at sett i ettertid var familierådet en del av en prosess i denne familien, en prosess som hadde vart i flere år før familierådet, og varte ved i flere år etterpå. Elementer i denne familien var at gutten hadde bodd på gata periodevis siden han var 12-13 år, han hadde brukt narkotika hele denne perioden, og vært i konstant konflikt med familien. Han opplevde også at de andre i familien gav han skylden for at moren døde. At det ville bli følelsesmessig dramatikk i et familieråd med denne familien var åpenbart, og de følelsesmessige konfliktene var allerede tilstede uavhengig av familierådet. Sett i et slik perspektiv er det ikke riktig å si at familierådet i seg selv var skadelig, tvert imot kan det se ut til å ha vært en del av en legende prosess som pågikk fra familierådet ble avholdt og i to og et halvt år.

Jenta på 12 år som tok ansvar for at mor skulle få tid sammen med kjæresten, var familierådet skadelig for henne? Hun uttrykte tilfredshet med familierådet, og hadde deltatt på fire i løpet av et år. Hun uttrykte selv at hun fikk mer og mer selvtillit for hver gang. På den andre siden sier hun at to uker hos faren er for mye. Hun hadde ønsket en turnus på en uke hos far og to

uker hos mor. Hun sier at den andre uken hos far føles som flere måneder. Hun beskriver også hvordan skoleveien blir vesentlig forlenget når hun bor hos far, det tar ca en og en halv time hver vei til skolen fra faren. Det er ingen tvil om at denne jenta tar sin del av omkostningene, kanskje for stor del. Det er mulig at i dette familierådet manglet en voksen som kunne ivareta barnet, og ikke la henne ta så mye ansvar. Jenta sier selv at ”jeg kan jo ikke være i skjørtene til mor hele tiden, jeg kan jo ikke bli et sånt skjørt lite barn heller”. Det kan diskuteres om denne jenta burde fått lov til det i større grad. Var denne familien ikke klar for å overta konflikten som sin eiendom? Hadde de et klart barneperspektiv? De hørte på hva barnet sa, men burde de voksne tatt mer ansvar for å bestemme? Det er vanskelig å konkludere, jenta selv omtaler familierådet slik: ”Det var jo jeg som var festens midtpunkt”. Men kanskje var hun for mye midtpunkt i den forstand at hun også ble tillagt ansvaret for å finne løsningen. Allikevel blir det vanskelig å si at familierådet var skadelig for henne. På samme måte som de andre tre ungdommene som tok mye ansvar, beskriver hun en vinn-vinn situasjon. Her er det ikke barnevernets bidrag som fremheves sentralt i å oppnå dette, men kanskje i større grad ungdommenes eget bidrag.

Dette fører meg over til neste tema, hva er det offentlige ansvar? Spesielt er dette knyttet til om det å overføre eiendomsforholdet til konflikten fra barnevern til familieråd er ansvarsfraskrivelse.

5.3.3.12 Det offentlige ansvar – hva innebærer det?

Hvordan skal det offentlige løse sine oppgaver, hva er deres ansvar, og hvor kan grensen settes ved dette ansvaret? Er det ansvarsfraskrivelse å overlate konflikten til familien og dennes nettverk? For å analysere dette velger jeg å ta utgangspunkt i tilnærmingen ”capability approach” (Nussbaum 1999). Dette fordi denne faktisk ser ut over det som er vanlig å betrakte som barnevernets ansvar. Barnevernet har tradisjonelt et ansvar for å sikre et minimum av omsorg, slik at situasjonen er tilfredstillende, om ikke optimal.

Det er mulig å se det slik at ved å tilby familieråd legger en til rette for å ivareta de tre grunnleggende menneskelige behov Nussbaum omtaler som ”emotions”, ”practical reason” og ”affiliation”. Det som kan problematiseres er om dette kan komme i konflikt med andre grunnleggende behov, i Nussbaums terminologi kan en si at dette er psykisk og fysisk helse. Når et barn er i kontakt med barnevernet vil det være knyttet til mangler ved disse behov. Er det da ansvarsfraskrivelse og legge til rette for at ungdommen, foreldrene og deres nettverk

skal søke å rette på dette gjennom familieråd? Jeg vil hevde at debatten knyttet til om familien tar imot konflikten, og om dette er skadelig for barnet, viser at dette ikke er ansvarsfraskrivelse.

For det første legger dette til rette for opplevelse av mestring og innflytelse i eget liv, sosial interaksjon og derigjennom tilknytning, noe som i seg selv er grunnleggende menneskelige behov. Flere av informantenes uttalelser knyttet til sin familie og opplevelsen av bedring i sin situasjon bekrefter at de har valgt å ta imot den muligheten som barnevernet tilbød dem gjennom familieråd. For det andre er det ikke grunnlag for å si at familierådene oppleves å ha vært skadelige for barna i den forstand at deres fysiske eller psykiske helse har vært truet.

Konklusjonen er derfor at sett i lys av capability approach er familieråd en modell som øker muligheten for ivaretagelse av de grunnleggende menneskelige behov, fordi flertallet av informantene har økt opplevelse av mestring og tilknytning til egen familie, samtidig som det har ført til en bedring av egen psykisk og fysisk helse. I tillegg har løsningene i stor grad blitt møtt med en positiv og aktiv holdning fra barnevernet, både knyttet til å realisere handlingsplanen og finansiere ønskede tiltak. For de seks informantene som ikke opplevde en positiv endring har det ikke ført til denne opplevelse av mestring eller bedring av psykisk/fysisk helse, men det har heller ikke ført til en forverring. For flertallet av informantene ser det ut som at overføring av konflikten til familien har ført til en bedre situasjon, og at dette ikke er en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet.

5.3.3.13 Oppsummering.

Jeg har i dette delkapitlet drøftet familieråd som en form for å tilbakeføre konflikten til klienten og dennes nettverk. Dette står i motsetning til den tradisjonelle byråkratiske tilnærming der staten v/barnevernet definerer hva som er problemet og hvordan det skal løses. Denne drøftingen bygger på en erkjennelse av at den juridiske og økonomiske makt vil være hos barnevernet, og at barnevernet har et ansvar for å sikre en tilfredstillende omsorgssituasjon for de barn de har kontakt med. Spørsmålet har da vært om familieråd er en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet.

Min konklusjon, som bygger på mine 20 intervjuer, er at 14 av informantene beskriver en bedring av sin situasjon som følge av familierådet. Ikke nødvendigvis kun på grunn av familierådet, men dette har vært en del av løsningen. For de seks som ikke beskriver en

bedring beskrives heller ikke en forverring, men en opprettholdelse av status quo. Det ser ut til å være sentralt at når konflikten overføres til klienten som dennes eiendom, er det en forutsetning at klienten er inneforstått med hvilke problem som skal løses. Med andre ord så er det en utfordring for barnevernet å arbeide med felles definisjon av problemet. Der ungdommen selv har sett problemet, og behovet for en endring, har resultatet blitt bedre, mens felles for de familierådene hvor det ikke har skjedd endring er at der har vært en ungdom tilstede som ikke ønsker endring.

Der familierådet fører til en endring av situasjonen for ungdommen ser det ut til at det ikke bare er den psykiske og fysiske helse som forbedres, men også opplevelse av mestring og sosial tilhørighet. Således er det min påstand at familieråd kan bidra til mer enn å sikre en tilfredstillende omsorgssituasjon. Dette ser ikke ut til å medføre en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet, men en situasjon der barnevernet tar sin del av ansvaret, ut fra at familierådet har definert sine behov for hjelpetiltak. Flertallet av informantene opplever en bedret omsorg og livssituasjon etter familierådet. Med dette vil jeg også konkludere med å påstå at det er forsvarlig at barnevernet gjennom bruk av familieråd gir konflikten tilbake til klienten som deres eiendom.

5.3.4 "Også er det med meg og min mormor, for hun har hatt fire barn, man vil ikke skuffe sine besteforeldre" – om åpenhet og følelser i familierådet.

5.3.4.1 Innledning

Familieråd er en beslutningsform som setter relasjoner i fokus. Slik går det ut over det vi kan kalle rasjonell beslutningstaking. Tidligere i analysen har jeg pekt på hvordan familierådet kan betraktes som et rituale med det offentlige som "seremonimester". Omtalen av besteforeldrene kan være et eksempel på hvordan ungdommene trekker inn det relasjonelle i sin opplevelse av familierådet. "Man vil ikke skuffe sine besteforeldre" ble sagt av en 15-åring som gjennom familierådet fikk hjelp til å slutte og ruse seg. Han peker på forholdet til besteforeldrene som en viktig faktor i dette. På samme måte har vi den 14 år gamle jenta som ikke ønsket at bestefaren skulle få vite i familierådet at hun røykte. Et tredje eksempel er 13-åringen som tok med besteforeldrene på familierådet fordi hun ikke ville fornærme dem ved at de ikke ble invitert.

Når jeg skal analysere hvordan ungdommene følelsesmessig opplever familierådet, velger jeg å ta utgangspunkt i Løgstrup sin filosofi omkring menneskers gjensidige avhengighet. Sett i

forhold til Løgstrup sitt begrep, den etiske fordring (Løgstrup 1956), ser vi her at ungdommen er klar over at de betyr noe for besteforeldrene, og at dette innebærer en handlingsplikt. Ungdommene er veldig klar på at det innebærer å ikke såre eller skuffe sine besteforeldre. Den betydning besteforeldrene har er i seg selv en medvirkende faktor til at ungdommene er med å ta ansvar for endring. Igjen ser vi da at besteforeldrenes tilstedeværelse i familierådet, mer enn deres aktive handlinger, har en betydning for resultatet.

5.3.4.2 Familieråd og de spontane livsytringer.

Et sentralt begrep hos Løgstrup er ”de spontane livsytringer”. Dette er omtalt under kapittel 1.2.4. Sentrale livsytringer som Løgstrup retter søkelyset mot er tillit, barmhjertighet, medfølelse, talens åpenhet, uselvishet og håp (Løgstrup 1972).

Det å kalle inn til familieråd innebærer tillit til de inviterte, og det å møte kan være en barmhjertig, uselvisk og medfølelse handling mot ungdommen som er i fokus. Det er også naturlig å forstå det slik at når ungdom, foreldre og nettverk møtes så innebærer det et håp om å kunne skape en bedre fremtid for ungdommen. I familierådet er talens åpenhet sentralt, gjennom at offentlige informanter redegjør for barnets situasjon deles informasjon med nettverket. Gjennom familiens diskusjon i del 2 fratrer de offentlige i beslutningsprosessen, en av grunnene til dette er akkurat å sørge for åpenhet i diskusjonen. Målet er at den ikke skal hemmes av at offentlige autoriteter deltar i diskusjonen.

Dette idealet om åpenhet i familierådet kan være et redskap som hindrer manipulering av ungdommen og foreldrene. Det kan også forebygge manipulering innad i nettverket, for eksempel ved at ungdommen setter de ulike voksne opp mot hverandre. Gjennom at de berørte parter møtes, og søker å utjevne maktforskjeller, vil det være vanskelig å manipulere hverandre. Den åpne dialogen vil sikre de ulike deltagere den samme informasjon.

I en analyse av disse begrepene opp mot informantene i denne undersøkelsen, kan det være naturlig å ta utgangspunkt i den inndeling som ble gjort i analysen rundt konflikt som eiendom. De ni informantene som opplevde at situasjonen ble bedre i et samspill mellom barnevern, familie og dem selv opplever at familierådet både viser medfølelse og barmhjertighet. Vi ser av informantenes uttalelser at dette igjen styrker tillitten til både barnevern, nettverk og seg selv. Dette beskriver de med formuleringer som at det skjedde

mye positivt, og at de synes det var bra å få være med å bestemme når det gjelder deres eget liv.

Den ene informanten, som beskriver at familien gjør det de skal, og at barnevernsarbeideren ikke gjør det hun skal, kommer i en annen posisjon. Han opplever et barnevern som ikke er medfølende eller barmhjertig, men opplever på den andre siden at nettverket er det. Han får åpenbart svekket tilliten til barnevernet, men får styrket tilliten til sitt nettverk

De seks informantene som ikke opplever endring får ikke styrket tilliten til sine omgivelser. Dette kan være spesielt sårbart for de to som ikke fikk de endringer de ønsket. De opplever både et barnevern og et nettverk som ikke ser deres behov, og i ytterste konsekvens kan dette bekrefte en følelse av ikke å bety noe. Det kan komme på toppen av tidligere opplevelser av ikke å bli sett og hørt. Spesielt den ene informanten er inne på dette når hun sier at barnevernet ”hører bare på pappa og ikke på oss barna” og når hun i sin fortvilelse sier at hun ”ikke kan springe etter barnevernet heller”.

De fire ungdommene som synes å ta mye ansvar for endringen selv, har opplevd en bedring i sin livssituasjon. Imidlertid er det ikke gitt at disse har opplevd medfølelse og barmhjertighet, eller fått økt tillit til sine omgivelser. Jeg vil faktisk hevde at disse i større grad opplever en tilfredshet med å ha fått økt selvtillit. Den ene sier dette med egne ord, at hun har fått økt selvtillit. Den andre sier at han nå er klar til å gå ut i den store verden på egen hånd, han var 18 år da jeg intervjuet ham. En tredje sier at hun ville vise at hun kunne ta konsekvensene selv, og den fjerde peker på at hun selv arbeidet med mestring av sin angst, og at hun gjorde fremskritt. Disse peker altså mer på viktigheten av egen mestring enn økt tillit til sine omgivelser. For disse var heller ikke handlingsplanen og nettverkets handlinger sentralt, bortsett fra den ene som faktisk opplevde at onkelen ikke gjorde det han hadde lovt. Hun fikk således redusert sin tillit til denne delen av nettverket.

På den ene side har vi informanter som peker på hvordan både barnevern og nettverk har stilt opp og hjulpet dem videre. Flertallet av informantene ser ut til å være av denne oppfatning. På den andre siden har vi informanter som er skuffet over nettverkets bistand og støtte. Dette kan være ungdommer som allerede har opplevd mangel i omsorg. For dem kan det være en belastning å gå gjennom enda en prosess med barnevern, foreldre og nettverk, der mangelen på interesse og hjelp blir tydelig.

Talens åpenhet er en av de spontane livsytringer. Familierådet er lagt opp slik at det skal legges til rette for åpenhet, både i form av at nettverk innkalles, og at nettverket får informasjon i del 1 og diskuterer åpent i del 2. En utfordring knyttet til talens åpenhet er at det kan føre til overtredelse av urørlighetssonen. Det vil si at aktørene kommer med uttalelser som oppleves sårende av den de er rettet mot (Løgstrup 1997). Hvordan opplevde så informantene i denne undersøkelsen dette? Opplevde de at deltagerne holdt seg til sak, og ikke tok personen? Opplevde de overtredelse av urørlighetssonen i den forstand at de ble utsatt for sårende kritikk og personkarakteristikker?

Det er ikke noe entydig vurdering på dette området fra informantene. En 16 år gammel gutt kan være et godt eksempel på de nyanser som finnes mellom det å føle seg såret og utlevert, og det å ta del i en problemløsning som i utgangspunktet er vanskelig. Han fortalte at det var 20 deltagere i første familieråd, og at dette var for mange, slik at han kuttet ned til fem i det neste. Han beskriver dette på følgende måte:

Intervjuer: Du sa det var for mye med 20, hva var det som gjorde at det var for mye?

Informant: Jeg kjente dem meget godt alle sammen, men jeg synes at , der kom jo mange private ting opp, ikke? Og jeg synes det virket forkert at der skulle sitte 20 mennesker og snakke om meg, altså det virket litt underlig, ikke, så jeg synes det var litt forkert, også fordi det var noen av dem som jeg ikke kjendte helt veldig godt. Det synes jeg var underlig at de skulle sitte der og diskutere meg.

Intervjuer: Så det ble bedre når det var fem?

Informant: Ja, altså man kan si at dem som var der kjenner min mor og meg godt, de vet alt om oss. Så det var ikke så farlig om de fikk vite de ting, men det er mer det altså at så er der kun fem som forteller ting videre, det er mer tettpakket. I stedet for at tyve mennesker sitter og skal ta del i mitt liv, hva. Jeg kan godt forestille meg at en syv-åtte personer kunne være bedre enn fem, for da er det selvfølgelig også mange flere input når der er 20. Der er altså flere mennesker til å komme med deres bidrag. Men en syv-åtte stykker, det tror jeg ville være det beste.

5.3.4.3 Er familieråd krenkelse av ungdommens urørlighetssone i del 2 av familierådet?

Del 2 av familierådet er familien og nettverkets tid til å drøfte alene. Her er ikke offentlige personer tilstede til å styre debatten, eventuelt gripe inn dersom det skulle oppstå en

uforsvarlig situasjon. Denne 16 år gamle gutten sier følgende om opplevelsen av nettverkets deltagelse i samtalen om hans liv:

Intervjuer: Du sa at det var underlig å høre alle snakke om ditt privatliv. Bortsett fra dette, har det ikke vært følelsesmessig vanskelig?

Informant: Jo altså det har det, meget. Men det har ikke vært slik at jeg har blitt nødt til å gå eller snakke med en, altså det er ikke der det har vært, men det setter da mange ting i gang. Man sitter jo og snakker om ens fremtidige liv.

Intervjuer: Gjør familierådslagning det enda mer vanskelig enn å snakke for eksempel med de som jobber her?

Informant: Ja, det er helt klart. Altså, det setter mange flere ting i gang når man sitter flere mennesker enn med en.

Intervjuer: Synes du det er noe positivt eller er det ikke bra, kan du si noe om det?

Informant. Ja altså det er bare noe man kan si, man kan ikke være som en gammel hatt. Det er mange ting som er følelsesmessig vanskelig. Jeg tror bare det er noe man skal ta med. Man er nødt til å si at hvis det kommer noe positivt ut av det, så er jo det det beste.

Her illustreres menneskets sårbarhet i forhold til det at mennesker deltar i hverandres liv. Uttalelsene viser at denne gutten har vist tillit til både det offentlige hjelpeapparat og 20 personer fra eget nettverk, som han har invitert inn i sitt liv. Ansvar for den andre, som er et grunnleggende element i den etiske fordring, er noe alle disse må forholde seg til. Samtidig er familieråd et forum hvor åpenhet er en sentral verdi, da informasjon skal deles mellom aktørene. Faren for overtredelse av urørlighetssonen er altså til stede.

Hva sier så informantene om innholdet i del 2 av familierådet? Tidligere i analysen har jeg vist hvordan denne delen skiller seg fra nettverksterapi da der ikke er profesjonelle til å styre og ta ansvar for samtalen innhold og fremdrift. Det er i denne sammenheng barnevernsansatte kan oppleve en skepsis og utrygghet ved å sette barna midt oppi diskusjonen og de aktuelle konflikter. Den tidligere siterte 16-åringen peker på at dette var en situasjon som inneholdt mange vanskelige følelser, likevel peker han på at det kom noe godt ut av det. Han oppgir heller ikke at de private som deltok krenket hans personlighet på noen måte.

De andre informantene er også inne på opplevelsen av å sitte sammen med så mange for å diskutere sitt liv. Den 14 år gamle jenta som tidligere er sitert bruker uttrykket at ”det var

godt''. Dette sier hun etter at hun har gjengitt at familierådet hadde diskutert hvor mye hun skulle gå ned i vekt mellom det første og andre familierådet, altså et svært sårbart tema for en 14 år gammel jente. Allikevel opplevde hun familierådet som godt.

Mange av informantene er inne på kombinasjonen av at det ble tatt opp vanskelige tema, at de gråt eller følte seg utilpass i deler av familierådet, men likevel opplevde det som godt. En 16 år gammel jente sier at hun gråt når det kom opp tema om hennes far, som hun opplevde at hadde sviktet henne gang på gang. Likevel beskriver hun familierådet som å få hjelp til å ta av en kjemperyggsekk hun hadde båret på. Med andre ord er det mange informanter som beskriver et familieråd som inneholdende mye følelser, både av glede, lettelse, sorg og sinne, men felles for de fleste er at de har opplevd det godt. Det er to av informantene som tar opp at kjefting mellom foreldrene opplevdes ubehagelig, men begge disse beskriver at dette kun skjedde i perioder av familierådet. Begge to vurderer familierådet som godt, og som en bra måte å løse problemene på.

I min typologisering var det fem ungdommer som ble kategorisert som såret i familierådet. Så kan det være naturlig å spørre seg om dette innebærer en krenkelse av urørlighetssonen. Den ene av disse, en jente på 17 år, var først og fremst såret over at ikke onkelen og tanta hadde fulgt opp planen de ble enige om. Hun beskrev selve familierådet som godt, blant annet fordi hun fikk fortalt om sine problemer med skolegang og rusmisbruk. Ei jente på 14 år oppgir at hun ble såret over informasjonen skolen ga, men ikke av resten av familierådet. En gutt på 16 år bruker begrepet at det var sårende å høre på det som ble sagt. En annen gutt på 15 år sier at han ble sint over det som ble sagt. Begge knytter dette både til hva de offentlige sa og diskusjonen i nettverket. De oppgir at det som var sårende var å høre problemene i familien sin beskrevet. Han som ble sint uttrykker at det var for mye kritikk som han mente ikke var riktig. I min fortolkning av alle de 20 intervjuene er det dette sitatet fra en 15-åring som kommer nærmest en krenkelse av urørlighetssonen i del 2 av familierådene:

Intervjuer: Hva var det som var temaet for møtet?

Informant: Litt forskjellig, det , de tok opp barnevernet som ville diskutere familien vår og onkel og tante sine meninger om dårlige ting og sann, en av tingene var at en av tantene mine ikke likte hvordan det så ut i stua vår, det var ikke no særlig sårne ting, det var mest hvordan familien vår var og sann.

Intervjuer: Opplevde du at de snakket mye om det som var galt, eller skrøt de også av dere?

Informant: Det var mest om det som var galt, hva skal vi gjøre med det og om hvem som hadde skylden.

Intervjuer: Sa de noe om hva som var bra med deg eller søsteren din?

Informant: Nei, det var ikke noe særlig det, de var hva som var galt med familien generelt. Hvis det var noe som. Jeg synes alt de kritiserte ikke var riktig. Jeg blir sint når jeg tenker på det etterpå. Jeg ville ikke vise at jeg var sint der.

Intervjuer: Du sa de kritiserte hvordan det så ut i stua. Var det mer de kritiserte?

Informant: Ja, at det var rotet, hmhm jeg tror det var noe med at jeg var dårlig sosialt og sånn.

Den siste av de fem i denne kategorien er en gutt på 12 år, som bare var 9 år da familierådet ble holdt. Han beskriver familierådet som trist, og forteller at temaet som skulle løses var at mors nye samboer slo henne. Utfra min vurdering er dette ikke en krenkelse av urørlighetssonen, men mer et spørsmål om en niåring er for sårbar til å høre om at mor er utsatt for vold. Dette kan dog like gjerne spørres andre veien, er dette ikke noe han allerede vet, og er det ikke bra at det settes navn på som et problem i et forum med flere tilstede?

De fem informantene som er typologisert som såret, beskriver således ikke personangrep på seg selv, eller at familien og nettverket har krenket dem direkte. Et mulig unntak er 15 åringen som opplevde seg omtalt som ”dårlig sosialt”. Flere av informantene peker på at det er vanskelig å høre sin egen familie bli kritisert, både fra det offentlige og de private. Om dette er krenkelse av urørlighetssonen overfor ungdommen er vel tvilsomt. Det er vonde og vanskelige tema, men ikke rettet som angrep mot ungdommen selv. De fleste av informantene gir tvert imot en god vurdering av familierådet, blant annet fordi de fikk ta opp de vanskelige temaene. Flere peker på at det var godt å få fortelle om sine problemer, andre er mer opptatt av at det ble valgt løsninger som de var fornøyd med. Ut fra beskrivelsen fra de 20 informantene i denne undersøkelsen, er det ikke belegg for å si at deltagelse i del 2 av familierådet utgjorde noen stor risiko for overtredelse av urørlighetssonen.

5.3.4.4 Er familieråd krenkelse av ungdommens urørlighetssone i del 1 av familierådet?

Del 1 av familierådet består av de offentlige informanter, herunder barnevernet, i tillegg til nettverket. Her deles informasjon med nettverket fra de offentlige informanter. Jeg velger å fortsette å ta utgangspunkt i sitat fra den 16 år gamle gutten når vi skal se hvordan dette kan oppleves for ungdommen. Her tar jeg med et lengre avsnitt fordi han er inne på flere tema.

Det ene er at han ikke var informert på forhånd om hva som skulle leses opp, dette er i strid med prinsippet om informert samtykke. Det andre er at svært private opplysninger blir lest opp for 20 mennesker fra slekt og nettverk:

Intervjuer: Er det noe vi ikke har vært innom som er viktig?

Informant: Altså man kan si, jeg kan huske første rådslagning da fikk vi sånn noen brev fra alle mulige mennesker, min klasselærer, min saksbehandler, alle mulige som hadde skrevet et langt referat om meg. Og det skulle vi så sitte og høre på med stive ører. Det synes jeg var forkert hvis jeg skal si en ting.

Intervjuer: Det brevet ble du spurt om det på forhånd, skulle du mene noe om det?

Informant: Første rådslag da ble der lest et langt brev som var sent fra hospitalet, om meg og hva de synes om meg. Og jeg var ikke blitt spurt om det var greit at det skulle leses opp. Jeg var heller ikke blitt spurt om jeg var enig i det. Det ble bare lest opp og det synes jeg var feil, det synes jeg var forkert. Og jeg var ikke engang enig med det som stod der. Men altså.

Intervjuer: Dette er et viktig spørsmål. Hvordan er det å sitte der og så kommer noe slik som du ikke vet at kommer. Du sa også at det var feil?

Informant: Det var flere personer der stilte seg opp og sa noe, men det var nok mer, altså, det var ikke noe om meg. Min klasselærer stilte seg opp og sa noe om hvordan han synes det gikk i skolen. Det kunne jeg bedre forholde meg til. Men legen stilte seg opp og fortalte alt hva de hadde funnet ut om meg og hva som hadde gått galt. Altså stort sett hele min journal. Det synes jeg var forkert.

Intervjuer: Og du visste ikke engang at de skulle si noe?

Informant: Jeg visste at hospitalet skulle delta, det visste jeg godt om. Men jeg hadde ikke fått vite at de skulle lese noen papirer.

Intervjuer: Hadde du fått vite det din lærer sa på forhånd?

Informant: Altså jeg hadde fått vite at hospitalet deltok og jeg hadde fått vite at min klasselærer deltok, alt de der ting. Men jeg hadde ikke fått vite hva de hadde planlagt å si. Men man kan si, klasselæreren og de andre der, de holdt seg lissom på den rene side, de holdt seg til det som var greit å si. Men jeg synes hospitalet utleverte ting som ikke skulle vært framme der.

Intervjuer: Det du sier om skolen og de andre er at du ikke visste hva de skulle si men det de sa var greit?

Informant: Ja, altså det de sa var i orden ikke, de sa, de kom ikke inn på noe personlig, de kom ikke inn på noe om personen meg. De snakket mer objektivt, ikke, mens hospitalet stod og nærmest gjennomgikk hele mitt forløp og stod og snakket om alt.

Intervjuer: Skjedde det på flere møter?

Informant: Altså på neste møte ble jeg spurt om jeg ville ha hospitalet til å delta igjen. Og så sa jeg at det kunne de godt men de skulle ikke si noe før jeg bestemte at det kunne de gjøre. Og så deltok de slett ikke og så var jo det godt nok.

Før jeg analyserer denne uttalelsen videre skal vi se litt på hva de andre informantene sier om del 1. Det er noen få ungdommer som peker på del 1 som en vond opplevelse, og kanskje kan vi her drøfte om de offentlige informanter for spesielt to av ungdommene har krenket urørlighetssonen. To gutter ble sint og såret over både informasjonen fra de offentlige informanter og diskusjonen i nettverket. Imidlertid oppfatter jeg spesielt den ene som i større grad sint over at barnevernet sa ting han var uenig i, blant annet kritiserte han dem for å beskrive hvordan huset så ut på et uanmeldt hjemmebesøk de hadde hatt for lenge siden. Han var mer sint på nettverket enn han var på barnevernet. Den andre bruker uttrykket ”det var litt sårende og høre på de der greiene”. Dette synes jeg ikke er en uttalelse som tilsier at urørlighetssonen er krenket.

Imidlertid har vi to ungdommer som spesielt trekker frem informasjonen i del 1 som vanskelig. Den ene er allerede nevnt, 16 åringen som opplevde at hospitalet utleverte hele hans liv. Den andre er en jente på 14 år som beskriver informasjonen fra skolen på følgende måte:

Skolen sa det bare for å irritere meg. De rakka ned på meg, sa ingenting positivt. De hadde skrevet det ned på forhånd men ikke spurt om jeg ville se det. De sa at jeg røyker, det hadde jeg sagt de ikke måtte si fordi bestefar ikke skulle få høre det. De sa at jeg ikke burde være her, men flytte. Det var jeg uenig i. Jeg hadde lyst å slå de, men gjorde det ikke. Jeg sa litt i møtet men husker ikke helt. Barnevernet var ikke på lærernes side. De skjønte ikke hvorfor skolen ville ha meg vekk herfra. Jeg visste ikke på forhånd hva de ville si. Jeg hater tre lærere på skolen, rektor og de to klassestyrerne.

Det som er felles for disse to informantene er at de ikke visste på forhånd hva den offentlige informanten ville si. Dette er et brudd på prinsippet om informert samtykke. I tillegg oppgir de at informantene utleverte personlige opplysninger som de synes var vanskelig at skulle deles med de tilstedeværende. Spørsmålet blir jo så om dette var informasjon de offentlige informanter måtte dele for at familierådet skulle kunne diskutere løsninger. Jeg har ikke datagrunnlag her for å ta stilling til dette, men et alternativ hadde vært å oppgi dette til ungdommene, og så kunne de tatt stilling til om de ville møte, eller om de ville nekte at opplysningene ble fremlagt. De kunne eventuelt prøve å få avlyst familierådet. Uansett har vi her et brudd på informert samtykke som førte til at opplysninger som ble gitt kom overraskende på ungdommen, og inneholdt opplysninger de ønsket ikke skulle komme frem om sine personlige forhold. Begge disse informantene kan forstås dit hen at det som skjer er en overtredelse av urørlighetssonen.

Konsekvensen av dette blir større for ungdommen ved at det skjer i et familieråd. I tradisjonell saksbehandling i barnevernet vil denne type informasjon kun bli gitt skriftlig fra skole eller sykehus til barnevernet. Dette innebærer at kun ungdommen selv og foreldrene vil lese dette som parter i saken. På denne måten vil beskrivelser av ungdommen kunne være sårende, men det vil ikke bli utlevert til deres private nettverk. Selv i slike sammenhenger vil det allikevel være viktig at ungdommen får lese det som skrives før det sendes til barnevernet. Erfaringene til disse to ungdommene gir grunnlag for å spørre om det er generelt lav bevissthet rundt viktigheten av informert samtykke når offentlige instanser gir ut opplysninger om en klient eller pasient.

Denne debatten er av mer etisk karakter enn juridisk siden barnevernet har juridisk anledning til å kreve opplysninger fra offentlige informanter i alvorlige barnevernssaker. Opplysninger kan sendes videre, selv mot klientens ønske, dersom de er viktige i forhold til å sikre barnet en forsvarlig omsorg. Imidlertid pålegger forvaltningsloven at de det gis opplysninger om skal ha kjennskap til dette. Familieråd er en frivillig form for beslutningsmøte hvor også det private nettverk inviteres. Det bør være en selvfølge at det som skal sies fra offentlige informanter klareres med klienten på forhånd. Det er belegg for å si at det som ble gjort fra sykehuset og skolen i forhold til de to ungdommene i denne undersøkelsen var brudd på forvaltningslovens regler om innsynsrett og taushetsplikt. Begge ungdommene gir klart uttrykk for at de opplevde dette som krenkende.

Finner vi her en manglende respekt for klientens integritet? Det er relevant å stille dette spørsmålet når ikke det en gang informeres på forhånd om hva som skal bli sagt. Andre norske undersøkelser viser at både barnevern og andre offentlige hjelpeinstanser er lite flinke til å informere barna, samt å spørre etter deres oppfatning. (Koch og Koch 1995, Sandbæk 1999). I tillegg er det i avhandlingen referert flere undersøkelser i norden som bekrefter bildet av en hjelpetjeneste som har lite fokus på å snakke med barna (Juul 2004).

I intervjuene kommer det egentlig frem et annet totalbilde av dette. Barnevernet får gode skussmål når det gjelder både det at ungdommen visste hva som skulle bli sagt, og at de synes det som ble sagt i stor grad stemte. Når jeg velger å fokusere på at to ungdommer var spesielt misfornøyd og uforberedt på det skole og sykehus sa, er det fordi det er viktig å være klar på at når ungdommene og foreldrene inviterer et stort nettverk inn i saken sin, så må de kunne stole på at det offentlige viser dem respekt i sine saksfremlegg. Det er mulig at barnevernets samarbeidspartnere i mindre grad har kunnskap om hva familieråd er, mens barnevernet har fått denne kunnskapen gjennom opplæring og utprøving. I tillegg har de tilbudt familien familieråd, og forberedt seg på hva dette innebærer. Andre offentlige informanter blir kun invitert for å gi informasjon. For deres vedkommende kan det være naturlig å se dette som andre type møter, for eksempel fylkesnemda, hvor de blir bedt om å legge frem informasjon. Denne antagelse forsterkes av at det var flere informanter som ikke hadde blitt informert på forhånd om hva skolen skulle si, men forskjellen på disse informantene og de to som trekkes frem her, var at de synes det var greit det skolen sa, selv om de ikke var informert på forhånd.

I en engelsk undersøkelse, der også koordinatorene ble intervjuet, oppgir flere av koordinatorene at de selv begynte å oppsøke lærere, og deretter tilby seg å vise foreldre og barn hva skolen hadde skrevet. Dette fordi de erfarte at skolen ikke gjorde dette på egen hånd. Så for å sikre seg at foreldre og barn visste hva som kom fra skolen i del 1, tok koordinatorene ansvaret for å sikre dette selv (Marsh og Crow 1998). I utgangspunktet skal dette være en del av forvaltningsmessig praksis, og en del av den respekten fagfolk bør ha for sine brukere. Tidligere erfaringer (Marsh og Crow 1998), og intervjuene i denne avhandlingen, kan tyde på at det fortsatt er en utfordring for de offentlige informanter i familierådet å sikre tilstrekkelig informasjon til partene om hva de kommer til å si. Konsekvensene dersom dette ikke gjøres kan være større i familieråd enn for eksempel fylkesnemd, da det er et privat nettverk tilstede i familierådet.

Et argument for at det skal komme frem nødvendig informasjon kan være at nettverket trenger dette for å kunne lage en handlingsplan. Imidlertid gir ikke dette rett til å gi opplysninger uten at klienten er informert på forhånd. Dette innebærer at det første prinsippet som må fokuseres er at klienten skal vite hva som kommer. Dette gir også klienten en mulighet til å si om det er greit å legge frem informasjonen. Dersom klienten sier at en del av informasjonen ikke skal legges frem, vil den profesjonelle måtte ta stilling til om en vil akseptere dette, eller si at dette er så viktig at uten denne informasjonen kan ikke familierådet arbeide. Alternativet er da å avlyse familierådet. Dette er det som ligger i begrepet informert samtykke. Klienten sier ja til en frivillig ordning som familieråd er, og gir sitt samtykke til fritak fra taushetsplikt. Da skal klienten ha kunnskap om hvilke informasjon som legges frem.

Ut over de to ungdommene som her er drøftet, er det ikke informanter i denne undersøkelsen som peker på at barnevern eller andre offentlige informanter ga opplysninger som opplevdes krenkende. De fleste informantene oppgir også at de visste hva som ville komme av informasjon ved at de muntlig eller skriftlig hadde blitt informert om dette på forhånd. Flere peker på at det var vanskelig å høre på informasjonen, men da fordi det var tøft i seg selv å sitte sammen med nettverket og få sin situasjon beskrevet. Men de mener ikke det de offentlige informerte om var feil eller overraskende. En 16 år gammel jente beskriver dette på følgende måte:

Intervjuer: Når din saksbehandler snakket først i familierådslagningen, hadde du og din mor vært med å bestemme hva hun skulle si?

Informant: På en eller annen måte fordi vi har hatt møte med henne her, privat, en masse ganger før, og så har hun fått vite alt om oss, vi har snakket med henne om alt. Og så ut fra det har hun funnet ut av riktig mange ting og så har hun funnet ut hva hun tror der er gått skjevt mellom min mor og meg. Og hvorfor jeg reagerte som jeg gjorde når jeg bare stakk av og sånn. Og så har hun skrevet det ned og det var det hun ville si til familierådslagningen. Men før hun sa det ville hun lese det for oss så vi kunne si om det var okei eller ikke var okei.

Intervjuer: Hvordan opplevde du det når hun leste dette opp og moster og andre satt og hørte på?

Informant: Selvfølgelig så såret det litt for det var problemer og annet fra min fortid, ikke, men et eller annet sted, det skiller meg ikke fra min familie, for min familie er mine beste venner, ikke, jeg snakker mye med dem, det gjør min mor også. Så de fikk ikke noe å vite de

ikke visste fra før. De visste det i forveien det store og det hele, men allikevel så såret det meg, noen småting. Det var ikke så forferdelig synes jeg, men jeg kunne godt merke det litt.

Dette sitatet er dekkende for det store flertall av informantene. Det som ble sagt var klarert på forhånd, og det kom ikke overraskelser i informasjonen. Det var ikke lett å høre sitt liv beskrevet fra barnevern og skole, men det opplevdes ikke som en krenkelse av urørlighetssonen slik jeg tolker det.

Totalt i de 20 intervjuene er det to av informantene som har opplevd seg krenket gjennom det som ble lagt frem i del 1. Dette er gutten på 16 år som fikk sin sykehusjournal fremlagt uten at han visste dette på forhånd, og jenta på 14 år som opplevde at skolen ga informasjon hun ikke hadde klarert eller var forberedt på. Begge disse tilfellene handler både om utlevering av personlig informasjon, og brudd på prinsippet om informert samtykke. Det er ikke uttalelser fra informantene som tilsier at barnevernets informasjon har vært opplevd krenkende, selv om to informanter omtaler informasjonen som litt sårende.

En konklusjon er at det er viktig å sikre at de offentlige informanter som deltar må gjøres kjent med rammene for familieråd. De må få informasjon om hva de deltar på, samt om viktigheten av informert samtykke i forhold til deres fremlegg. Barnevernet synes å være seg dette bevisst gjennom at de står som arrangør av familierådet, og slik sett har bedre kjennskap til prosessen.

5.3.4.5 Oppsummering

Samlet sett gir ungdommene en beskrivelse av familierådet som følelsesmessig krevende. Samtidig legger de vekt på at de fikk støtte gjennom familierådet til å komme videre i livet. Flere av ungdommene trekker frem besteforeldre som en viktig del av familierådet, ikke først og fremst som aktive i handlingsplanen, men mer fordi de er viktige personer i ungdommens liv, og de ønsker ikke å skuffe dem.

Intervjuene gir belegg for å si at del 2 av familierådet ikke ser ut til å være en risiko for krenkelse av urørlighetssonen til ungdommen. Med dette menes at del 2 omtales som krevende, som full av følelser, både glede, sinne, tristhet og tilfredshet, men ikke sårende. Del 2 omtales også som god på den måte at de får delt sine problemer med nettverket.

Det er en viss variasjon i hvordan ungdommene opplever del 1 av familierådet. Imidlertid er det kun to av de 20 informantene som beskriver en krenkelse av urørlighetssonen i del 1. Det er ikke barnevernets informasjon, men en skole og et sykehus som ifølge ungdommen selv står for denne krenkelsen. I begge tilfellene forelå heller ikke informasjon på forhånd til ungdommen om hva som ville formidles.

De 20 informantene i denne undersøkelsen gir grunnlag for følgende konklusjon:

Krenkelse av urørlighetssonen til ungdommen er ikke fremtredende i del 2 av familierådet, ei heller i barnevernets informasjon i del 1. Imidlertid er det en utfordring at de andre offentlige informanter er kjent med sin rolle i familierådet, og praktiserer prinsippet om informert samtykke. Den største faren for overtredelse av urørlighetssonen ser ut til å ligge i informasjonen fra de inviterte offentlige informanter.

KAPITTEL 6 AVSLUTNING.

6.1 Innledning.

Problemstillingen for denne avhandlingen er:

Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?

- *Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.*

For å belyse dette har jeg intervjuet 20 ungdommer i familier hvor det er avholdt familieråd. Dette har jeg så analysert i forhold til temaene makt/avmakt, familieråd som behandling eller beslutning, konflikt som eiendom og krenkelse. Det teoretiske bakteppe for min analyse har vært barnevernet i et samfunnsperspektiv. Sentralt i drøftingen har vært synet på barnet som sosial aktør, barn og voksne som gjensidig avhengige av hverandre, og fordelingen av makt og ansvar mellom det offentlige og det private. Som en oppsummering av avhandlingen har jeg formulert ti teser som er min konklusjon på datainnsamling og analyse. Avslutningsvis peker jeg på sentrale funn i forhold til ungdommenes opplevelse av familieråd, og plasserer dette i en teoretisk sammenheng.

6.2 Ti teser om ungdoms opplevelse av familieråd.

1) Dess mer innflytelse som gis ungdommen tidlig i beslutningsprosessen, dess mer ansvar tar ungdommen for endring.

Denne konklusjonen kan belegges med den klare sammenhengen i intervjumaterialet mellom ungdommens opplevelse av å bestemme, og ungdommens vurdering av familierådet. De ungdommer som svarte bekreftende på at de var med å bestemme om det skulle være familieråd, har også en mer aktiv rolle i forberedelse og gjennomføring av dette. Dette står i motsetning til de som først ble informert og tatt med på råd etter at det var bestemt av foreldrene og barnevernet at det skulle være familieråd. De ungdommene som var med fra tidlig i planleggingen tok mer ansvar for endring av egen situasjon. Dette skjedde både gjennom at de tok på seg ansvar som del av en handlingsplan, og ved at de faktisk selv hadde endret sin livsførsel etter familierådet. Endringene gikk for de fleste ut på å redusere skolefravær, samt redusere, eller stoppe helt med, rusmisbruk.

2) Mer medvirkning fra ungdommen ser ut til også å føre til mer handlingsdyktighet for de voksne rundt ungdommen, spesielt foreldrene.

I de familieråd hvor ungdommen opplever å ha hatt stor innflytelse på forberedelse og gjennomføring evalueres familierådet mer positivt. De omtaler nettverket som støttende og

aktive etter å finne løsninger. Det er ungdommene i disse familierådene som beskriver mest positive endringer. Disse beskrives som avklaring av omsorgssted, bytting av skole, mindre skolefravær, bedre forhold til nettverket, mindre rusing, og støtte fra barnevern og nettverk til aktiviteter. Dette førte til bedre forhold til foreldrene, noe som gjorde at de respekterte foreldrenes ønsker og krav i større grad enn tidligere.

3) For at ungdommen skal få innflytelse i familierådet trenger de en voksen støtteperson.

Denne konklusjonen går direkte på noe av kjernen i det teoretiske grunnlag for avhandlingen, nemlig barnet som subjekt. Dette begrepet innebærer et syn på barn som aktivt, og strategisk handlende, i sin kontakt med omgivelsene. Dette betyr at barnet vurderer sine omgivelser og har kompetanse på å vurdere handling ut fra ønsket måloppnåelse i situasjonen.

Konklusjonen på intervjuene av de 20 ungdommene er at de har både evne og vilje til å bedre sin egen situasjon. Men dette er avhengig av at de har voksne som gir dem denne muligheten. Ikke i form av voksne som gir dem det fulle ansvar for sin situasjon, men i form av voksne som legger til rette for ungdommenes medbestemmelse. De ungdommer som beskriver at familierådet førte til en positiv endring beskriver også hvordan der var sentrale voksenpersoner som forsto dem, konfronterte dem, og støttet dem, i forberedelse og gjennomføring av familierådet. Dette var ikke en talsperson som talte deres sak, men en støtteperson som diskuterte med dem i forberedelsene, og som bidro til at ungdommen ble hørt i familierådet.

Blant de ungdommene som opplevde en bedring av sin situasjon var det i stor grad dem selv som var mest aktive i endringsarbeidet. Det som var viktig for dem var at de opplevde nettverket som støttende. Spesielt var det viktig å oppleve allianse eller støtte fra en person i familierådet. På den andre side finner vi dem som ikke opplevde å bli hørt i særlig grad i familierådet, samt i forberedelsen av dette. De beskriver i større grad manglende endring, og ansvaret for dette tilskriver de barnevernet og de voksne i familierådet. Med andre ord ser de heller ikke sin egen rolle i endringsarbeidet.

4) Familieråd er en beslutningsmodell, men har også terapeutiske effekter.

I faglitteraturen om familieråd understrekes at det er en beslutningsmodell og ikke en behandlingsmodell. Dette begrunnes i at familieråd først og fremst overlater deler av

beslutningsprosessen til det private. Min konklusjon er at dette fører til en underkommunikasjon av de terapeutiske effekter de fleste familieråd har. På den andre side er det klare skiller mellom beskrivelsen av ulike former for nettveksterapi/familieterapi og familieråd. Hovedskillet går på den profesjonelles rolle og tilstedeværelse. I familieråd, i motsetning til terapi, er møtet styrt av nettverket og de private. De profesjonelle er ikke tilstede under beslutningsmøtet. Imidlertid vil det være for naivt å tro at ikke barnevernet kan styre selv om de ikke er til stede. Gjennom de rammer som er lagt, og den makt de har som profesjonelle, vil familierådet også være preget av vissheten om at barnevernet skal vurdere resultatet. I denne sammenheng er det at familieråd som rituale for å bevare verdighet sees på som et like sentralt element som selve beslutningen.

Flertallet av ungdommene som er intervjuet i denne avhandlingen viser til sterke følelsesmessige opplevelser i familierådet. De beskriver også hvordan det ga dem økt forståelse for egen situasjon, og hvordan dette førte til stor grad av egen innsats for endring av situasjonen. Dette mener jeg gir belegg for å si at familieråd i de fleste tilfeller vil inneholde terapeutiske effekter. Dette kan være endret klima innad i familien, økt innsikt i egen situasjon, samt økt egeninnsats fra ungdommen på å endre sin livsførsel.

5) Familierådet kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning med det offentlige som seremonimester.

Denne konklusjonen bygger til en viss grad på foregående konklusjon. Min påstand er at byråkratiets og behandlingsapparatets vokabular ikke rommer en rettferdig definisjon av familieråd. Det er vanlig innen barnevernet å skille mellom beslutning og behandling, mens familieråd sprenger rammen for dette. Jeg konkluderer derfor med at familieråd gir ungdom, foreldre og nettverk et rituale for problemløsning. Et rituale kan gi effekter ut over beslutningen, og ut over behandlingen, fordi et rituale gir hendelsen preg av høytidelighet, viktighet, og markering av et vendepunkt.

Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet. Det ”overrekkes” familien av det offentlige, med faste rammer knyttet til koordinator som seremonimester, og familien og nettverket som de sentrale aktører. Familieråd får preg av en viktig hendelse i familiens liv. Det omtales som en fest, og som noe som fikk en videre i livet. Måten ungdommene vurderer hvem som skal inviteres bekrefter dette preget av rituale. For

eksempel ungdommen som sa at besteforeldrene måtte inviteres selv om de ikke kunne bidra med noe, for ellers så kom de til å være fornærmet i to år.

6) Familieråd gir konflikten tilbake til nettverket. Familierådet håndterer konflikten uten at dette fører til at barnevernet fratas ansvar og myndighet for oppfølging av ungdommen.

Familieråd betraktes som en modell for overføring av makt fra det offentlige til de private. Imidlertid er dette en problematisk påstand fordi barnevernets rammeverk knyttet til råderett over juridiske tvangsbestemmelser og økonomi gjør det umulig å overføre den formelle makten. I tillegg har barnevernet symbolsk makt knyttet til utdanning og kunnskap om byråkratiets regler hos saksbehandlerne, samt status i form av sin posisjon som forvaltningsorgan. Min konklusjon er at et bedre begrep enn overføring av makt er at familien får tilbake konflikten som sin eiendom. I dette ligger at de både får ansvar for å håndtere konflikter innad i nettverket, og at de får ansvar for å definere løsning på problemet.

I dette ligger så problemstillingen om dette er en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet. Intervjuene av de 20 ungdommene gir ikke bekreftelse på en slik oppfatning. I flertallet av familierådene førte det til en positiv endring i ungdommens situasjon, og barnevernet var del av denne endringen, både i form av økonomisk støtte og praktisk tilrettelegging. Dette bekrefter at familien både taklet å jobbe med egne konflikter, og kom frem til en løsning på problemet. For 6 av de 20 informantene har jeg definert det slik at familierådet ikke var klar for å ta imot konflikten som sin eiendom. Dette bygger jeg på ungdommenes likegyldige, til dels negative, opplevelse av selve familierådet, og mangelen på endring i disse familierådene. Imidlertid førte ikke dette til at barnevernet trakk seg ut av familiene. For samtlige 20 informanter hadde barnevernet fortsatt oppgaver i familien etter familierådet.

7) Familieråd fjerner ikke den paternalistiske velferdsstat, men paternalismen svekkes, og brukerne blir gitt mulighet for større opplevelse av mestring.

Det er tidligere referert til at familieråd ofte knyttes til Habermas sine idealer om diskursteori og den herredømmefrie diskusjon (Horverak mfl. 2002, Habermas 1999). I dette ligger en målsetting om at det er mulig å svekke den paternalistiske tradisjon i barnevernet. Imidlertid er dette også en problematisk målsetting, da en diskurs alltid vil være preget av ulik makt, posisjon, og innflytelse hos deltagerne. Dette vil gjelde både barnevernet i forhold til det private nettverk, og forholdene innad i det private nettverket. Llikevel er det riktig å si at

paternalismen, i betydning av det offentliges makt til å definere andres situasjon, svekkes i familieråd. Dette fordi selve løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene.

Imidlertid kan det være like fruktbart å se på familieråd som et forsøk fra det offentlige på å legge til rette for at klienten skal oppleve økt mestring og kontroll i eget liv, samt oppleve sosial interaksjon og tilknytning i forhold til sitt nettverk. I Nussbaum sin gjennomgang av grunnleggende menneskelige behov peker hun blant annet på disse begrepene. Hun hevder at det offentlige har et ansvar for å gi sine brukere en mulighet til å realisere de grunnleggende menneskelige behov. Sett i et slikt perspektiv kan vi si at familieråd legger til rette for at klienten og deres nettverk får mulighet for realisering av disse behov. Dette vil igjen redusere deres opplevelse av avmakt knyttet til sitt eget liv, og således føre til opplevelse av mestring. I intervjuene er det min konklusjon at 14 av dem opplevde familierådet på denne måten, mens 6 av dem ikke opplevde at familierådet ga opplevelsen av økt mestring.

8) Krenkelse av ungdommen er ikke fremtredende i del 2 av familierådet.

Et av de grunnleggende elementer i familieråd, som skiller det fra andre former for nettverksmøter, er at familien diskuterer alene i del 2. Barnet deltar også i denne diskusjonen. Av informantene var det to som syntes at det ble sagt for mye negativt om dem og familien i del 2, disse pekte også på at dette var tilfellet i del 1, der barnevernet informerte. Det negative omhandlet i hovedsak forhold i familiens hjem, så som renhold og orden. For den ene av dem omhandlet det også egenskaper ved ungdommen selv, for eksempel at han var sosialt isolert på skolen. Det kan stilles spørsmål ved om disse to ungdommene ikke ble krenket, det vil si personlig angrepet. Det ser ut som de opplevde det slik selv.

For de resterende 18 informantene beskrives ikke slike følelser knyttet til del 2. De omtaler det som følelsesmessig tøft i perioder. Dette knytter de gjerne til krangel mellom foreldrene, eller når temaet for diskusjonen er vanskelig, for eksempel den 16 år gamle jenta som opplevde at faren hadde sviktet henne i livet. Imidlertid beskriver de ikke dette som personangrep rettet mot dem selv, men mer at det er tøft når det handler om ens eget liv. Jeg mener således at det er grunnlag for å konkludere med at de private aktører i diskusjonen i del to av familierådet er i stand til å diskutere på en slik måte at ungdommene ikke opplever seg krenket.

9) Det er en utfordring å gjøre de andre offentlige informanter kjent med sin rolle i familierådet.

I del 1 av familierådet opplevde ikke ungdommen barnevernets informasjon som krenkende, men det forekom at andre offentlige informanter ga informasjon som opplevdes krenkende. Dette spesielt i forhold til brudd på prinsippet om informert samtykke.

Det er tidligere vist til at faglitteraturen knytter familieråd til ideologien om empowerment (Faureholm 2002, Horverak m.fl. 2002). I denne ideologien er det sentralt å jobbe med klientens opplevelse av mestring og kontroll i eget liv. Sett i forhold til dette er det viktig at den informasjon som de offentlige informanter legger frem i del 1 ikke er nedlatende og kun fokusert på kritikk. Informasjonen skal være nyansert, og både positive og negative sider i forhold til klienten skal presenteres. Det er et prinsipp at klienten skal ha sett på forhånd det som legges frem av informasjon. Klienten skal også være gitt muligheten for å komme med forslag til å kutte ut opplysninger som oppleves svært belastende.

Når det gjelder barnevernets informasjon var det slik for samtlige informanter at de opplevde informasjonen som kjent for dem, og uten overraskelser. Det var en informant som var uenig i beskrivelsen av forholdene i hjemmet, men vedkommende visste at barnevernet kom til å si dette. Ungdommen mente at dette bygget på et hjemmebesøk hvor det var mer rot og skitt enn det som var vanlig.

Når det gjaldt informasjonen fra andre offentlige informanter opplevde de fleste ungdommene det de sa som greit. Det var flere som ikke hadde sett informasjonen på forhånd, men de mente at det som ble sagt stemte med virkeligheten. Imidlertid var det to som opplevde informasjonen fra de andre offentlige informanter som krenkende. Det som ble sagt om dem som person var sårende. Den ene var jenta som mente det var unødvendig at skolen sa at hun røykte fordi hun ikke ville at bestefaren skulle få vite dette. Hun hadde bedt skolen la vær å si dette, og det kom uventet på henne i familierådet at de ga denne informasjonen.

Den sterkeste negative opplevelsen av informasjon fra offentlige ble beskrevet av en 16 år gammel gutt som hadde vært innlagt ved psykiatrisk avdeling. Han opplevde at avdelingen la frem alt for mye informasjon om hans livshistorie og personlige problemer. Det kom overraskende på ham i familierådet at de skulle gjøre det. Han mente det var helt unødvendig i forhold til familierådets tema, som var å finne en ungdomsinstitusjon han kunne bo på.

Det er min konklusjon at barnevernet ikke bryter prinsippet om informert samtykke. Informantene kjente til hva barnevernet ville si og mente at barnevernets fremstilling stemte med deres egen opplevelse av situasjonen. Det kom ikke overraskende opplysninger fra barnevernet i familierådet. Det er også min konklusjon at de andre offentlige informanter ikke alltid ivaretar prinsippet om informert samtykke. Det hender det kommer informasjon som ungdommen ikke ønsket ble fremlagt, og som de ikke visste at ble fremlagt.

10) Informantene peker på at det ikke bør være for mange eller for få deltagere i familierådet, de oppgir 7-10 deltagere som det beste.

Når familieråd omtales er det lite fokus på hva som er et godt antall deltagere. I hovedsak pekes det på viktigheten av at det er et utvidet nettverk som samles. Begrepet utvidet nettverk innebærer både personer som ikke er i den nærmeste familie, og personer som ikke er i slekt med klienten i det hele tatt. I dette kan det skapes en forventning om at det skal være flest mulig til stede, gjerne 15-20 personer.

Det er gjort mange undersøkelser der antallet deltagere er registrert, uten at dette gjøres til gjenstand for debatt. Det vanlige antallet deltagere fra det private nettverk ligger på mellom fem og ti i de ulike undersøkelser. Dette antallet stemmer med det ungdommene omtaler som det ideelle. Spørsmålet om hva som var et bra antall deltagere var ikke noe tema i min intervjuguide, men flere av informantene kom uoppfordret inn på dette. En informant sa at de var 20 i første familieråd, dette var for mange så han reduserte det til fem i neste. Dette synes han egentlig var for få. Han mente 8-10 var passe, for da var der flere som kunne komme med ideer. En annen informant sa at hvis det var over 10 ville hun blitt gal i hodet. Det var så mye å forholde seg til, og hun mente at 8-10 var det beste antallet. Flere av de andre informantene var også inne på dette, og det som gikk igjen var at for mange deltagere ble for mye å forholde seg til.

6.3. Avslutning.

Det er vanskelig å måle hva et godt familieråd er. Flertallet av informantene i denne undersøkelsen beskriver at de opplever en bedre situasjon etter familierådet. Denne endringen knyttes imidlertid i liten grad til selve innholdet i handlingsplanen.

En konklusjon som kan trekkes ut av dette er at beslutningen i familierådet, det vil si selve handlingsplanen, i større grad er et middel enn et mål. Med dette mener jeg at informantene i liten grad omtaler handlingsplanen i seg selv som viktig i forhold til hva familierådet oppnådde. Deres sentrale opplevelser er i større grad knyttet til verdien av et støttende nettverk, og delaktighet i sitt eget endringsarbeid. Dette underbygger antagelsen om at ritualet familieråd er viktigere enn beslutningsforumet familieråd i forhold til ungdommenes opplevelse av hjelp. Ungdommene beskriver familierådet som et sted å få bestemme mer i eget liv, ta mer ansvar selv, samt få bedre selvtillit. De uttaler seg også om viktigheten av å ikke skuffe sine slektninger, spesielt besteforeldrene nevnes av flere. Min fortolkning av dette er at ungdommene beskriver familierådet som en arena for ivaretagelse av verdighet, eller for fleres vedkommende, gjenoppretting av sin egen verdighet.

Dette leder meg til den slutning at i videre utvikling av familieråd må fokuset på prosessen ytterligere skjerpes. Stor grad av medvirkning fra ungdommene selv, og bestrebelse på å behandle både dem og deres foreldre med respekt, er viktige forutsetninger for at familierådet skal fungere positivt. Dette krever blant annet en bedre dialog mellom de private og de offentlige om hvilken informasjon som skal legges frem i familierådet. Begrepet ”konflikt som eiendom” er også relevant i så henseende. Om foreldre og ungdom skal oppleve at de eier sin egen konflikt, må de også få delta i utformingen av premissene for familierådet. I det minste må de informeres om premissene på forhånd, og få vite hvilke opplysninger som vil bli lagt frem om dem.

Handlingsplanen er viktig som en del av prosessen. Den er et viktig middel for at familierådet skal jobbe frem mot et konkret resultat, mot et felles mål. Dette understrekes blant annet ved den del av seremonien som avslutter familierådet, alle skriver under planen. Disse underskriftene er ikke juridisk forpliktende, men kan ha en sterk symbolsk effekt. Her rører vi ved et av de sentrale poeng ved familieråd. Det er ikke et juridisk forpliktende forum, men det er en markering for familien om at de står sammen i forsøket på å hjelpe ungdommen.

Ungdommene har særlig vært opptatt av innflytelse i eget liv og viktigheten av nettverkets støtte. Min fortolkning av intervjuene er at dette var de to viktigste faktorene i ungdommenes motivasjon for å bruke familierådet som et sted å starte en ny prosess. Denne prosessen beskrev flere av informantene i form av å slutte å ruse seg, slutte å skulke skolen, samt få et bedre forhold til sine foreldre. Dette var også de sentrale temaer i barnevernets bekymring for

ungdommene, og dermed viktige grunner til at det ble avholdt familieråd. Slik sett brukes familieråd til å få satt problemet på dagsorden for nettverket. Imidlertid forteller ungdommene om stor grad av egen innsats når de beskriver sine endringer. En slutning jeg trekker av dette er at prosessen rundt familierådet er det viktigste for at ungdommene skal oppleve at det er til hjelp.

Avhandlingen styrker en påstand om at barnevernet i større grad må være relasjonelt orientert. Det er ikke mulig å konkretisere direkte årsaker til ungdommenes endringer, bortsett fra deres egen innsats, og deres opplevelse av et støttende nettverk. Sentralt her står begrepet interdependence, mennesker lever i en tilværelse av gjensidig avhengighet (kapittel 1.2.4), og fokus bør derfor være rettet mot relasjonene mellom de profesjonelle og barnet/foreldrene og deres nettverk. Enda viktigere synes barnevernets fokus på relasjonene innad i nettverket å være. Det er forholdet til personene i familierådet som er sentralt når ungdommene beskriver en positiv utvikling. Dette gir også grunnlag for å påstå at det ikke er lovmessige sammenhenger mellom en type inngripen fra barnevernet og resultatet. Det er ikke mulig å forklare endringene til ungdommene med en klar årsak-virkning logikk. Det å møte nettverket fører i flere tilfeller til at ungdommen selv endrer sin livsførsel. Imidlertid er dette ikke entydige funn, da ikke alle familieråd har gitt slike resultat. Med andre ord er det ikke en universiell sannhet at familieråd virker. Det virker i enkelte tilfeller positivt, og da ser det ut som det er dynamikken i møtet, mer enn resultatet av handlingsplanen, som sterkest påvirker den videre utvikling for ungdommen.

En teoretisk forklaring på de mange positive endringene kan være å forstå familierådet som et rituale. Ungdommens selvrepresentasjon, og deres ønske om å bevare ansikt, kan være en viktig drivkraft for deres endring i etterkant av familierådet. Dette peker mot barnet som kompetent og strategisk, barnet som sosial aktør. Der det har skjedd positive endringer etter familierådet har ungdommen selv tatt medansvar for endringen. Ungdommene fremstår som strategiske aktører som bruker familierådet som rituale til selvrepresentasjon.

Dette kan bekrefte Christies påstand om at konflikter kan brukes konstruktivt dersom de bringes tilbake til dem som i utgangspunktet eier dem. Barnevernet kan ikke overføre sin formelle makt til familien, men ved å la dem få større ansvar for å jobbe med sine konflikter og problemer, viser det seg at både barn, foreldre og nettverk fremstår som relativt kompetente aktører. Med dette argumenterer jeg for at vi trenger et barnevern som i større

grad er relasjonelt og kontekstuell orientert. Det bør legges mer vekt på forholdet mellom aktørene, og deres oppfatning av situasjonen, og mindre vekt på troen på generelle forklaringer om barnets beste. Flertallet av ungdommene som er intervjuet i denne avhandlingen beskriver seg selv som subjekter, i den forstand at de legger mer vekt på seg selv som endringsagent enn som offer.

Litteraturliste

- Allred, P (1998): *Etnography and Discourse Analysis. Dilemmas in Representing the voices of children*. I J. Ribbens & R. Edwards (red) "Feminist dilemmas in Qualitative research", s.147-170. Sage publications, London.
- Alvesson, M og Skoldberg, K. (1994): *Tolkning og refleksjon*. Studentlitteratur, Lund.
- Andersson, B. og Bjerkman, A (1999): *Mellan myndighet og familj*. FOU-rapport nr. 27. Forsknings- och utvecklingsenheten, Socialtjänstförvaltningen i Stockholm.
- Angel, B. Ø. (2005): *Aggression replacement training (art) – En utfordring for praksisfeltet*. Norges Barnevern nr. 4, Oslo.
- Ariès, P (1980): *Barndommens historie*. Gyldendal forlag, Oslo.
- Arnstein, S. (2003): *A ladder of citizen participation*. I Legates, R. T og Stout, F (red). "The city Reader". Routledge, London.
- Aukrust, K. (1998): *Fra systemkritikk til sektordiakoni*. I Aukrust, K. og Furre, B. "Diakoni og samfunn". Norges Forskningsråd, KULTs skriftserie nr 101, Oslo.
- Backe-Hansen, E. og Havik, T (1997): *Barnevern på barns premisser*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Backe-Hansen, E. og Øvreeide, H. (1999): *Sakkyndig arbeid*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Backe-Hansen, E. (2001): *"Etiske dilemmaer i barnevernsforskning"*. I Repstad, P og Ryen, A. "Verneverdig - barnevern, forskning og etikk". Fagbokforlaget, Bergen.
- Barne og familie departementet, NOU 2000:12 (2000): *Barnevernet I Norge*. Oslo.
- Barne og familie departementet, Stortingsmelding nr. 40 (2001-2002): *Om barne og ungdomsvernet*. Oslo.
- Barne og familiedepartementet (1991): *FNs konvensjon for barnets rettigheter*. Rundskriv Q-0648. Oslo.
- Barne og familie departementet, Odelstingsproposisjon 44 (1991-92): *Om lov om barneverntjenester*. Oslo.
- Bauman, Z. (1996): *Postmodernitet, identitet og moral*. I Vetlesen, A. J. "Nærhetetikk". Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Beauvoir, S. (1976): *The ethics of Ambiguity*. Carol, New York
- Bell, M. (1999): *Working in partnership in child protection: The conflicts*. I British journal of social work, nr. 29/99, Oxford University press, Oxford.
- Bergmann, L (1966): *Kirkehistorie – Bind 2*. P Haase og søns forlag, København.
- Borge, AIH: (2003): *Resiliens – risiko og sunn utvikling*. Gyldendal Norsk forlag, Oslo

- Brannen, J. & O'Brien, M. (1996): *Children in families. Research and policy*. Falmer press, London.
- Bunkholdt, V. (2002): *Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet*. I Norges barnevern nr 2/2002, Oslo.
- Bunkholdt, V. (2003): *Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass*. I Norges barnevern nr 1/2003, Oslo.
- Carlssen, I.B. (1925): *Andres barn*. I Norges barnevern nr. 5/1925, Oslo.
- Christiansen, Ø, Havnen, K og Havik, T. (1998): *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernsarbeidere ved beslutninger i barnevernssaker?* Skriftserien nr. 1/98. Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. Bergen.
- Christiansen, K.U. (1996): *Ressursorientert gruppearbeid i barnevernet*. I M. Sandbæk og G. Tveiten "Sammen med familien", Kommuneforlaget, Oslo.
- Christie, N. (2001): *Konflikt som eiendom*. I Ebbestad Hansen, J.E. (red) "Norsk tro og tanke 1940-2000", bind 3. Universitetsforlaget, Oslo.
- Christoffersen, S.A. (1999): *Etikk, eksistens og modernitet*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Clausen, C.J. og Tiller P.O. (1997): *Barnevern og barns ytringsfrihet*. I Norges barnevern nr. 4/1997, Oslo.
- Coleman, T. og Deutsch, M. (2000): *Some guidelines for Developing a creative Approach to conflict*. I Deutsch, M. og Coleman, T. "The handbook of conflict resolution" Jossey-Bass publishers, San Fransisco.
- Dahl, T. S. (1978): *Barnevern og samfunnsvern*. Pax forlag, Oslo.
- Dalrymple, J. (2002): *Family group conferences and Youth advocacy: The Participation of children and young people in family decision making*. I European Journal of Social Work Vol 5, no 3, pp287-299, Oxford University press, Oxford.
- Davidoff, P. (1996): *Advocacy and pluralism in planning*. I Legates, R. T og Stout, F (red). "The city Reader". Routledge, London.
- DeMause, L. (1995) (red): *The history of childhood*. Aronson, London.
- Deutsch, M. (2000): *Cooperation and competition*. I Deutsch, M. og Coleman, T. "The handbook of conflict resolution" Jossey-Bass publishers, San Fransisco.
- Dominelli, L. (1999): *Community approaches to child welfare*. Ashgate publishing Ltd, Aldershot.
- Dullum, J. (1996): *Konfliktrådene*. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Ebsen, F. (2001): *Viden i børnesager*. Sosialministeriet, Prosjekt Socialforvaltning, København.

- Edlund, H. (2001): *Familjerådsdag I Væsterås. En utvärdering av 30 familjerådsdag under 1998-2000*. Nätverkssentrum, Væsterås.
- Eide, S.B. (2001:1): *Hvordan opplever barnevernets barn at barnevernet ser på dem?*
I Repstad, P og Ryen, A.: ”Verneverndig – barnevern, forskning og etikk”.
Fagbokforlaget, Bergen.
- Eide, S.B. (2001:2): *Synet på barnet i en autonomibasert profesjonsetikk*.
Nordisk Sosialt arbeid nr. 2, Oslo.
- Eide, S.B. og Skorstad B. (2005): *Etikk – utfordring til ettertanke i sosialt arbeid*.
Gyldendal akademisk, Oslo.
- Einarsson, J.H. (2002): *Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess*.
NOVA rapport 9/02, Oslo.
- Einarsson, J.H. & Sandbæk, M. (1997): *Forebyggende arbeid og hjelpetiltak i Barneverntjenesten*. NOVA:Temahefte 2/1997, Oslo.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen*, Hans Reitzels forlag, København.
- Egelund, T. og Sundell, K. (2001): *Til barnets beste*. Hans Reitzels forlag, København.
- Engelstad, F. (2005): *Hva er makt?* Universitetsforlaget, Oslo.
- Engelstad, F. og Ødegård, G. (2003): *Makt, mening og motstand blant unge*. I Engelstad, F. og Ødegård G. ”Ungdom makt og mening.” Gyldendal norsk forlag, Oslo.
- Eriksen, E. O. (2001): *Demokratiets sorte hull*. Abstrakt forlag, Oslo.
- Erkers, M. (2001): *Ett barns nettverk er sterkere enn den svagaste linken! Utvikling av Familjerådsdag i Botkyrka kommun i Sverige 1996-2001*. I M. Erkers og E. Nyberg: ”Familjerådsdag i Norden”. Skriftserie, nr. 15. FOU-Sødertörn.
- Fangen, K. (1997): *Fra erfaringsnær til kritisk. Fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. ISS Arbeidsnotat nr.10, Oslo.
- Faureholm, J. (1999): «Er der ved at ske et paradigmeskift i socialt arbejde?»
Paper på FORSA-konferansen, Århus.
- Faureholm, J. (2002): *Familjerådslagning – empowerment i den offentlige sociala sektor*.
I J. Faureholm og K. Pedersen (red): ”Demokratisering af det sociala arbeidet med familier”. Socialministeriet, København.
- Fauske, H. og Øia, T. (2003): *Oppvekst i Norge*. Abstrakt forlag, Oslo.
- Follesø, R. (1998): *Brukermedvirkning i barnevernet*. I Norges barnevern nr. 1/1998, Oslo.

- Follesø, R. (2004): *Bruker eller brukt*. Dr.polit avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU, Trondheim.
- Freire, P. (1970): *Pedagogy of the oppressed*. Seabury press, New York.
- Furre, B. (1991): *Vårt hundreår*. Samlaget, Oslo
- Fyrand, L. (2005): *Sosialt nettverk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gilje, N og Grimen, G (1993): *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger, innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget. Oslo
- Goffman, E. (1967): *Interaction ritual*. Pantheon books, New York.
- Goffman, E. (1992): *Vårt rollespill til daglig*. Pax forlag, Oslo.
- Graue, M. E. og Walsh, D.J. (1998): *Studying children in context. Theories, methods and ethics*. Sage publications, Thousand Oaks (California), London, New Delhi.
- Greig, A.og Taylor, J. (1999): *Doing research with children*. Sage publications, Thousand oaks (California), London, New Delhi.
- Gruber, H.E (2000): *Creativity and Conflict resolution: The role of point of view*. I Deutsch, M og Coleman, T ”The handbook of conflict resolution” Jossey-Bass publishers, San Fransisco.
- Guba, E.G. og Lincoln, Y.S. (1994): *Competing paradigms in Qualitative Research*. I Denzin, N.K. og Lincoln, Y.S. (red). ”Handbook in Qualitative Research”. Sage publications, Thousand oaks (California), London, New Delhi.
- Haave, P. (2000): *Sterilisering av tatere 1934-1977. En historisk undersøkelse av lov og Praksis*. Norges forskningsråd, Oslo.
- Habermas, J. (1999): *Kommunikasjon, handling, moral og rett*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Hagen, G. (2001): *Barnevernets historie*. Akribe forlag , Skien.
- Hanawalt, B. (1993): *Growing up in medieval London*. Oxford university press, Oxford.
- Haram, A. (2004): *Dialogens kraft*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Harding, L. F. (1991): *Perspectives in child care policy*. Longman, London.
- Haugli, T. (2002): *Et dilemma for barnevernet*. I Norges barnevern nr 3/2002, Oslo.
- Havnen, K., Christiansen, Ø. og Havik, T. (1998): *Når gir barnevernet hjelp? Kartlegging av*

- barneverntjenesta sine beslutningar i meldings- og undersøkingssaker.* Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. Rapport 2/98, Bergen.
- Healy, K. (2005): *Social work Theories in Context.* Palgrave Macmillan, New York.
- Heino, T. (2000): *Familjerådsdag – den nya metoden inom socialt arbete.* Stakes, Helsingfors.
- Heino, T. (2002): *Forskningsresultat og erfaringer av familjerådsdagsprosjektet i Finland.* I J. Faureholm og K. Pedersen (red): "Demokratisering af det sociala arbeidet med familier". Socialministeriet, København.
- Heino, T., Reinikainen, S., Bergman, M. (red) (2003): *Familjerådsdag i Norden.* Stakes, Helsingfors.
- Hemley-Van der Velden, E., Halevy-Martini, J., Ruhf, L. og Schoenfeld, P. (1984): *Conceptual issues in network therapy.* I International Journal of Network Therapy, nr 6, New York.
- Henriksen, J.O. og Vetlesen, A. J. (2000): *Nærhet og distanse.* Gyldendal akademisk, Oslo.
- Hestbæk, A. D. (1997): *Når barn og unge anbringes. En undersøkelse af kommunernes praksis i anbringelsessager.* Rapport 97:6 Socialforskningsinstituttet, København.
- Heywood, C. (2001): *A history of Childhood.* Polity press, Cambridge.
- Horverak, S. (2001): *Prosjektrapport for utprøving av familjerådsdag i barnevernet i Bodø Kommune.* I Erkers, M. & Nyberg, E. (2001): "Familjerådsdag I Norden". FOU skriftserie nr 15/01, Sødertørn.
- Horverak, S., Omre, C., Schjelderup, L. (2002): *Familjerådsdag – demokrati og beslutninger i norsk barnevern.* Fagbokforlaget, Bergen.
- Hutchinson, G. og Olteidal, S. (2003): *Modeller i sosialt arbeid.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Hvinden, B. (2000): *Fra fordømmelse til respekt og verdighet.* I Hvinden, B.(red)"Romanifolket og det norske samfunnet" Fagbokforlaget, Bergen.
- Hyrve, G. (2001): *Evaluerings av familjeråd som metode i barnevernet.* Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, Trondheim.
- Hægmann, U. & Sjøblom, Y. (2000): *Familjerådsdag.* Studentlitteratur, Lund.

- Hårtveit, H. og Jensen, P. (2004): *Familien – pluss en*. Universitetsforlaget, Oslo.
- James, A. og Prout, A. (1990): *Constructing and reconstructing childhood*.
Contemporary issues in the sociological study of childhood. The Falmer press, London.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A. (1998): *Theorizing childhood*. Polity press, Cambridge.
- Juul, R. (2004): *Barnevernarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner*. I Norges barnevern nr. 1/2004, Oslo.
- Kant, I. (2005): *Kritikk av den rene fornuft*. Bokklubbens kulturbibliotek, Oslo.
- Karpatschof, B. og Karpatschof, L. (2004): *Familjerådslagning- den gode vilje og den genstridige virkelighet*. Artikkel i Psyke & amp, Årgang 25 nr 2/2004, Logos, København.
- Klefbeck, J. og Ogden, T. (2003): *Nettverk og Økologi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Koch, A. og Koch, K. (1995): *Barn av Barnevernet*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Landsdown, G. (1995): *Children`s right to participation:a critique*. I C Cloke & M Davies (red), “Participation and empowerment in Child Protection (s. 19-38)”. John Wiley and sons, Chichester.
- Landsdown, G. (1994): *Childrens rights*. I B. Mayall. “Childrens childhoods observed and experienced”. Falmer Press, London.
- Lee, N. (2001): *Childhood and society*. Open University Press, Berkshire.
- Lee, N. (2005): *Childhood and Human value*. Open University Press, Berkshire.
- Leer-Salvesen, P. (1991): *Menneske og straff*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Leer-Salvesen, P., Hølen, V. og Eidhamar, L.G (2001): *Den andre – etikk og filosofi i skolen*. Høyskoleforlaget AS, Kristiansand.
- Lichtwarck, W., Clifford, G. (1996): *Samarbeid i barnevernet*. Tano forlag, Oslo.
- Lidgren, H. og Persson, L. (1997): *A comparative study of Family group conferences in England and Sweden in the spirit of power, rights, democracy and responsibility*. University of Lund/University of Portsmouth.

- Lund, E., Phil, M. og Sløk, J. (1965): *De europeiske ideers historie*. Cappelen forlag, Oslo.
- Lupton, C. og Nixon, P. (1999): *Empowering practice?* The policy press, Bristol.
- Løfsnæs, B. (1996): «*Den glemte storfamilien. Om barnevernsarbeid med etniske minoriteter.*» Dyade, nr.4, Oslo.
- Løfsnes, B. (2001): *Rapport fra metodeutvikling i barnevernet – familieråd*. Høgskolen i Sør-Trøndelag, Trondheim.
- Løgstrup, K.E. (1956): *Den etiske fordring*. Gyldendal, København.
- Løgstrup, K.E. (1972): *Norm og spontanitet*. Gyldendal, København.
- Løgstrup, K.E. (1997): *System og symbol*. Gyldendal, København.
- Mahon, A., Glendinning, C., Clarke, K. og Craig, G. (1996): *Researching children: Methods and ethics*. Children and Society 10, side 145-154. London.
- Marsh, P. og Crow, G. (1998): *Family Group Conferences in Child Welfare*. Blackwell Science Ltd, Oxford.
- Marthinsen, E. (2003): *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. Barnevernets utviklingssenter i Midt Norge, Rapport nr 9/2003. Trondheim.
- Martinsen, K. og Wyller, T. (2003): *Etikk, disiplin og dannelse*. Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Mayall, B. (2002): *Towards a Sociology for Childhood*. Open University Press, Berkshire.
- Meistad, T. (2000): *Kristendommens historie – en innføring*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Mørland, L. (1995): *Megling i konfliktråd*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Nergård, T. og Halvorsen, S. (1990): *Slik har det gått med konfliktrådene*. Forskningsrapport nummer 31/1990. Diakonhjemmets høgskolesenter, Oslo.
- NESH (1999): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Oslo.
- Nussbaum, M.C. (1999): *Sex and Social justice*. Oxford university press, Oxford, New York.
- Næss, S., Havik, T., Offerdal, A. og Wærness K. (1998): Erfaringer med barnevernloven i kommunene, dokumentasjon fra en landsomfattende undersøkelse. Dokumentasjonsrapport SEFOS, Universitetet i Bergen.
- O'Kane, C. (2000): *The development of participatory techniques: Facilitating children's*

- views about decisions which affect them.* I Christensen,P og James,A (red):
 “Research with children. Perspectives and practices”, Falmer press.
 London, New York.
- Omre, C. (1998): *Den store styrkeprøven*. Hovedfagsoppgave ved Program for sosialt arbeid, NTNU, Trondheim.
- Omre, C. og L. Schjelderup (2000): «*Familierådsdag – en faglig utfordring for barnevernet.*» Embla, nr. 9, Oslo.
- Omre, C. og Schjelderup, L. (2001): «*Commitment to Partnership in Social Work.*» Paper på The Pomor Project Conference, Høgskolen i Bodø.
- Oppedal, M. (1997): *Blir barn sett og hørt ved akutte vedtak?* I Backe-Hansen,E og Havik, T. "Barnevern på barns premisser. " Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Pollock, L. (1983): *Forgotten children: Parent-child relations from 1500 to 1900*. Cambridge university press, Cambridge.
- Rasmussen, M.B. og Hansen, H.T. (2002): *Familierådslagning i Danmark*. UFC, Børn og Familier, Aabenraa.
- Repstad, P. (1998): *Mellom nærhet og distanse*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Ricoeur, P. (1974): *The conflict of interpretations. Essays in hermeneutics*. Northwestern university press, Evanstone.
- Ryburn, M. (1996): *Myndiggjøring og fagfolks rolle ved plassering av barn*. I M. Sandbæk og G. Tveiten (red.): "Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier". Kommuneforlaget, Oslo.
- Ryburn, M.og Atherton, C. (1996): *Family Group Conferences: partnership in practice*. Adoption & Fostering. Vol. 20, nr. 1. London.
- Ryen, A. (2002): *Det kvalitative intervju, fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Saaleby, D. (1997): *Introduction: Power in the people*. I Saaleby, D (red) "The strength perspective in social work practice." Longman Publishers, New York.
- Saasen, R. (2002): *Familierådsdag, nye metoder-nye muligheter*. I Nordisk sosialt arbeid

Nr. 4, Oslo.

Sagatun, S. (2005): *Vanlig og uvanlig: miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer.*

Doktorgradsavhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap,
NTNU, Trondheim.

Sandbæk, M. (1999): *Children with problems: Focusing on everyday life.*

Children and Society 13(2), London.

Sandbæk, M.(2001): *Kan barneverntjenesten forholde seg til både foreldre og barn*

som Brukere og aktører? I Sandbæk, Mona: "Fra mottaker til aktør"

Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo.

Sandbæk, M. (2002): *Barn og foreldre som sosiale aktører I møte med hjelpetjenester.*

NOVA rapport 14/2002, Oslo.

Sandvin, J. T. (1996): *Velferdsstatens vendepunkt?* Nordlandsforskning, Bodø.

Schjelderup, L., Omre, C. og Marthinsen, E. (2005):

Nye metoder i et moderne barnevern. Fagbokforlaget, Bergen.

Shorter, E. (1979): *Kernefamiliens historie.* Nyt Nordisk forlag, København.

Shrader-Frechette, K.(1994): *Ethics of scientific research.* Rowan og Littlefield ,Lanham, Md.

Sinclair, R. (1998): *Involving children in planning their care.* I Child and Family social work,

Volume 3, issue 2. National Children's Bureau Enterprise, London.

Sjøblom, Y. (1999): *Familjerådsdag I Botkyrka kommun. Inte som vi tenkt men bra ändå.*

Forsknings og utviklingsenheten nr 2/99, Stockholm.

Skau, G. (1992): *Mellom makt og hjelp.* Tano forlag, Oslo.

Skivenes, M. og Strandbu, A.(2004): *Barn og familieråd.* Tidsskrift for

velferdssforskning nr4/2004. Fagbokforlaget, Bergen.

Skærbæk, E. (2002): *Ethical interaction and sexual difference.:*

Høgskolen I Østfold, rapport 2002:3, Fredrikstad.

Slettebø, T. og Seim, S.(2001): *Brukermedvirkningens kår under nye rammebetingelser*

i barnevernet. I Sandbæk, M. "Fra mottaker til aktør". Gyldendal Norsk forlag, Oslo.

- Slettebø, T. (2000): *Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid*. I Nordisk sosialt arbeid nr. 2, Oslo.
- Solomon, B. (1976): *Black empowerment: Social work in oppressed communities*. Colombia University Press, New York.
- Sommer, D. (2003): *Barndomspsykologi – utvikling I en forandret verden*. Hans Reitzels forlag, København
- Sosialdepartementet. (1985): NOU 1985:18 *Lov om sosiale tjenester m.v.* Oslo
- Stone, L. (1977): *The family, sex and marriage in England 1500-1800*. Weidenfeld and Nicolson, London.
- Sundell, K. og Hæggman, U. (1999): *Familjerådslag i Sverige*. FOU-rapport, 1999/1 Forsknings- og utviklingsenheten, Stockholm.
- Sundell, K. (2002): *Familjerådslag i Sverige*. FOU-rapport, 2002:3 Forsknings- og utviklingsenheten, Stockholm.
- Sundell, K. og Humlesjø, E. (1997): *Steg for steg*. FOU rapport 1997:23 Stockholms Resursforvaltning for skole og sosialtjeneste, FOU enheten, Stockholm.
- Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Thoburn, J., Lewis, A. og Shemmings, D. (1995): *Paternalism or partnership? Family involvement in The child protection process*. Studies in child protection. HMSO, London,
- Thomas, N. og O’Kane, C. (1998): *The ethics of participatory research with children*. Children and society 12: side 336-348. London.
- Thompson, R. A. (1992): *Developmental Changes in research risk and benefit: A changing calculus of concerns*. I Stanley og Sieber: "Social research on children and adolescents". Sage Publications, California.
- Thornquist, E. (2003): *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Tiller, P. O. (2000): *Studier i Barndom*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

- Tveiten, G. (1996): *Tjenesteutvikling og faglig organisering på barne og familieområdet ved Terskelen til et nytt hundreår*. I Sandbæk, M. og Tveiten, G. (red.) "Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier." Kommuneforlaget, Oslo.
- Walløe, I.(1998): *Barnevernbarns erfaringer, fra byråkrati til hverdagsliv*.
I Norges barnevern nr.3, Oslo.
- Weber, M. (1960): *Soziologische grundbegriffe*. Tuebingen.
- Westerlund, K. S. (2001): *Genmyten, et hot mot autonomi?* I Bergmann, S. (red)
"Man får inte tvinga någon" Bokförlaget Nya Doxa, Nora.
- Westlund, P. og Isaksson, S. (2001): *Barnavårdsutredning – information, reflektion og Mobilisering*. Lieber, Stockholm.

Intervjuguide.

Innledning.

- Presentasjon av meg, arbeidssted og doktorgradsoppgave.
- Praktisk rundt intervjuet, bruk av opptak og sletting av dette.
- Tilbakemelding til informantene i form av kort rapport på lett forståelig språk.

Hovedspørsmål

Kan du beskrive hva som skjedde i familierådslaget_.

- Hvem var der
- Hvor lenge varte det
- Hvor og når skjedde det.
- Hva ble dere enige om
- Hvordan foregikk diskusjonen, var du med hele tiden.

Beskrivelse av sin kontakt med barnevernet før familierådslag ble aktuelt.

- Hva hadde skjedd i din kontakt med barnevernet før familierådslag ble aktuelt?

Forberedelse

- Hvem avgjorde at det skulle avholdes familierådslag.
- Fikk du være med å avgjøre om det skulle avholdes, eventuelt om du ville delta.
- Hvem bestemte hvem som skulle delta
- Hvem bestemte tema og spørsmål som det skulle jobbes med.

Gjennomføring

- Hva var temaet for rådslaget.
- Hadde du med støtteperson, hvem var det og hvem valgte ut denne.
- Hadde du med venner, ønsket du dette og ble nektet eller ønsket du ikke dette.
- I hvilken grad deltok du i diskusjonen og utforming av tiltaksplan.
- Ved uenighet, hvem avgjorde, hvordan ble dere enige.
- Ble tiltaksplanen godtatt av barnevernet, ble det noen endringer i siste delen og var du i tilfelle enig i endringene.

Oppfølging

- Hva har skjedd etter familierådslaget.
- Har nettverket fulgt opp det dere ble enige om.
- Har foreldrene dine fulgt opp det dere ble enige om.
- Har du fulgt opp det dere ble enige om
- Har barnevernet og eventuelt skole/andre fulgt opp det dere ble enige om.

Generelt.

- Hvordan var det å diskutere sin situasjon med mange fra slekta og eventuelt nabolag/venner tilstede.
- Hvordan var din innflytelse på beslutningene, var de større eller mindre eller likedan som ved tidligere samarbeid med barnevernet.

Spørsmål til diskusjon/refleksjon.

- Hva mener du at barn/ungdom selv skal være med å bestemme også i forhold til alder.
- Har du forslag til gode ordningar som gjør at barn/ungdom selv får være med å bestemme.
- Utfylling av skjema med alder, kjønn og skala for grad av deltagelse.

Alder _____

Kjønn _____

Hvor mange (ca) deltok i familierådslaget _____

Hvor mange møter har dere hatt _____

Hvor lenge siden (ca) dere hadde siste møte _____

Hvor lenge (ca) har du hatt kontakt med barnevernet _____

I en skala på 1 (minst innflytelse) til 10, hvor mye innflytelse hadde du på det som ble bestemt.

I en skala på 1 (minst fornøyd) til 10, hvor fornøyd er du med det som ble bestemt.

Bestemte du om dere skulle ha familierådslag?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Bestemte du hvem som skulle delta?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Var du med å bestemme spørsmål til innledning?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Bestemte du din støtteperson?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Var du med i planleggingen?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Deltok du under del 1 – informasjon?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Deltok du under del 2 – diskusjon?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Deltok du under del 3 – skrive under plan?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Bestemte du om dere skulle ha nytt rådslag?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis
Bestemte du hva som skulle stå i planen?	_____	_____	_____
	Ja	nei	delvis

VIL DU BLI INTERVJUET OM DET Å VÆRE MED PÅ FAMILIERÅDSLAG?

Hei, jeg heter Sveinung Horverak og jobber ved Høgskolen i Bodø. Jeg holder på å skrive en oppgave om hvordan ungdom synes det er å være med på familierådslag. Derfor vil jeg gjerne få intervju deg. I intervjuet vil vi også snakke om din kontakt med barnevernet og hva som var grunnen til at dere hadde familierådslag.

Hvis det er i orden at jeg intervjuer deg kan du skrive under på dette papiret og barnevernet vil sende det videre til meg. Hvis du er under 18 år må også en av dine foreldre skrive under. De har fått et eget brev der jeg ber om underskrift. Senere vil jeg ringe deg for å avtale når vi skal møtes.

Ingen andre vil få vite at du har deltatt i intervjuet. Jeg har taushetsplikt og ingen vil kunne kjenne deg igjen i rapporten.

Det er viktig for alle som jobber med familierådslag å få vite hvordan ungdommen synes det er å være med. Derfor spør jeg deg om å bli intervjuet. Det er helt frivillig å delta og du kan trekke deg undervegs hvis du ønsker det.

Alle opplysningene om deg vil bli slettet når rapporten er ferdig. Den vil være ferdig innen slutten av år 2005.

Hvis du lurer på noe, ring meg på telefon 75562765 (privat), 75517320 (jobb) eller 41222265 (mobil).

Sveinung Horverak
Høgskolen i Bodø
8049 BODØ.

Ja, jeg vil bli intervjuet om hvordan det var å være med på familierådslag.

Navn:

Adresse:

Telefon:

Underskrift ungdom

VIL DU LA DIN SØNN/DATTER BLI INTERVJUET OM DET Å VÆRE MED PÅ FAMILIERÅDSLAG?

Mitt navn er Sveinung Horverak og jeg jobber ved Høgskolen i Bodø. Jeg holder på å skrive en oppgave om hvordan ungdom synes det er å være med på familierådslag. Derfor vil jeg gjerne få intervjuet din sønn/datter. I intervjuet vil vi også snakke om kontakten med barnevernet og hva som var grunnen til at dere hadde familierådslag.

Jeg har taushetsplikt og ingen vil få vite at deres sønn/datter er intervjuet. Ingen vil heller kunne kjenne igjen deres familie i rapporten.

Det er viktig for alle som jobber med familierådslag å få vite hvordan ungdommen synes det er å være med. Derfor er jeg interessert i å få intervjuet deres sønn/datter. For å kunne gjøre dette må jeg ha tillatelse fra både deg og ungdommen selv. Deres sønn/datter har fått et eget brev som må underskrives.

Alle opplysningene om dere vil bli slettet når rapporten er ferdig. Den vil være ferdig innen slutten av år 2005. Jeg vil også understreke at jeg ikke skal lese barnevernets arkiver. Jeg vil kun ha de opplysningene som deres sønn/datter gir i intervjuet.

Hvis du samtykker i at jeg får intervjuet din sønn/datter kan du skrive under på dette papiret og barnevernet vil sende det videre til meg.

Hvis du lurer på noe, ring meg på telefon 75562765 (privat), 75517320 (jobb) eller 41222265 (mobil).

Sveinung Horverak
Høgskolen i Bodø
8050 BODØ.

Jeg samtykker i at min/sønn datter blir intervjuet om det å delta på familierådslag.

Navn:

Adresse:

Telefon:

Navn på sønn/datter.

Underskrift foresatt

